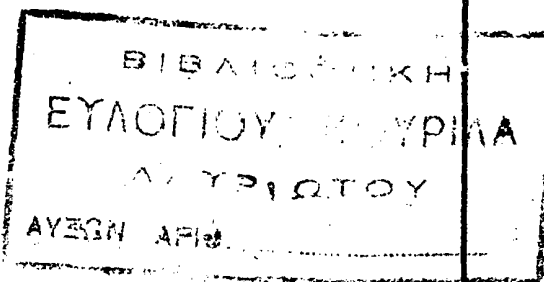

ΝΙΚΟΛΑΟΥ Β. ΠΑΤΣΕΛΗ

Η ΒΟΡΕΙΟΣ ΗΠΕΙΡΟΣ ΚΑΙ ΤΑ ΦΥΣΙΚΑ ΤΗΣ ΣΥΝΟΡΑ

"ΑΡΧΕΓΟΝΟΣ ΕΛΛΑΣ ΗΠΕΙΡΟΣ"
(ΠΤΟΛΕΜΑΙΟΣ)

ΜΕΛΕΤΗ ΕΓΚΡΙΘΕΙΣΑ
ΠΑΡΑ ΤΗΣ ΚΕΝΤΡΙΚΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ
ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΔΙΚΑΙΩΝ

ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ Μ. Γ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ & ΣΙΑ

BK
17 197

Αριθ. ειδ. 13 8677

ΝΙΚΟΛΑΟΥ Β. ΠΑΤΣΕΛΗ

Η Β. ΗΠΕΙΡΟΣ
ΚΑΙ ΤΑ
ΦΥΣΙΚΑ ΤΗΣ ΣΥΝΟΡΑ

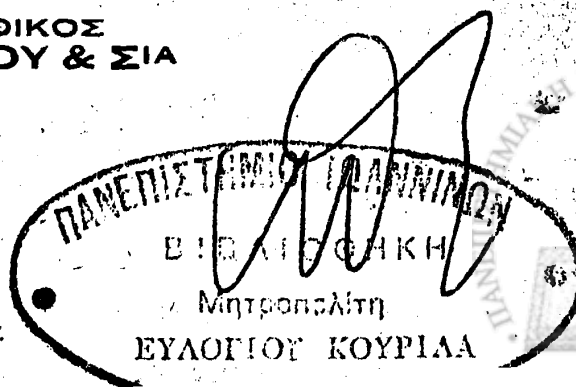
« Αρχέγονος Ἑλλάς Ἡπειρος »
Πτολεμαῖος

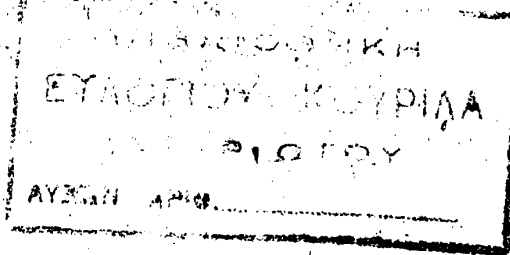
ΜΕΛΕΤΗ ΕΓΚΡΙΘΕΙΣΑ
ΠΑΡΑ ΤΗΣ ΚΕΝΤΡΙΚΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΔΙΚΑΙΩΝ

ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ
ΜΑΡ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ & ΣΙΑ
ΑΘΗΝΑΙ

[1945]

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Ἡ παρούσα μελέτη κυκλοφορεῖ ὀλίγον ἄργα. Γραφεῖσα κατὰ τὸ διάστημα τῆς κατοχῆς καὶ ἐτοίμη ἀπὸ ἔτους πρὸς ἔκδοσιν, παρ' ὀλίγον νὰ μὴ ἴδῃ τὸ φῶς καὶ πραγματοποιήσῃ τὸν σκοπὸν δι' ὃν ἐγράφη.

Ἡ Ἑλληνικὴ Πδλιτεία ἔμεινεν ἐν προκειμένῳ διστακτικὴ καὶ ὀλίγον ἀσυγκίνητος.

Ἡ Κεντρικὴ Ἐπιτροπὴ Ἑλληνικῶν Δικαίων, εἰς τὴν κρίσιν τῆς ὁποίας ἐθέσαμεν τὰ χειρόγραφα μας, κατόπιν εἰσηγήσεως τοῦ καθηγητοῦ τῆς Ἱστορίας κ. Μ. Βολωνάκη, δι' ἐγγράφου τῆς ἀπὸ 30-4-45 μᾶς ἐγνώριζεν ὅτι ἡ μελέτη μας ἐκρίθη *«κατάλληλος πρὸς ἔκδοσιν καὶ κυκλοφορίαν μεταξὺ κυρίως τῶν διανοουμένων, λόγω τοῦ επιστημονικοῦ χαρακτήρος καὶ τοῦ μεγέθους αὐτῆς»*. Προσέθετεν ὅμως εἰς τὸ αὐτὸ ἔγγραφόν τῆς ἢ ἐν λόγῳ Ἐπιτροπῆ, κατὰ παράδοξον λογικῆς συνοχῆν, ὅτι *«διὰ τὴν διαφώτισιν εὐρύτερον κύκλου ἀνθρώπων ἡ Ἐπιτροπὴ ἔκρινεν ὅτι δεόν νὰ γίνῃ παρ' ὑμῶν περίληψις αὐτῆς εἰς 15-20 σελίδας, ἢ ὅποια νὰ ἐκτυπωθῇ εἰς πολλὰς χιλιάδας ἀντιτύπων...»*

Ἡ Ἐπιτροπὴ τῶν Ἐθνικῶν Δημοσιευμάτων, μελετήσασα καὶ αὕτη ἐπὶ τετραμήνον τὰ χειρόγραφα μας ἰδοὺ πῶς ἐξεφράσθη περὶ αὐτῶν εἰς σημείωμά τῆς τῆς 10-9-45 :

«Ἐγκλεῖει ἐπιμέλειαν μελίσης, παραθέτει ἐκ παντοίων βιβλίων πᾶν χρήσιμον διὰ τὰς διαφόρους ἐποχὰς τοῦ ἱστορικοῦ βίου τῆς Ἡπείρου». Ἴνα μὴ ἀπομακρυνθῇ ὅμως καὶ αὕτη τῆς ἑλληνικῆς νοτροπίας τῆς προηγουμένης, προσέθετεν εἰς τὸ αὐτὸ σημείωμά τῆς ὅτι τὸ ἔργον μας *«εἶναι παρὰ πολὺ ἐκτενές καὶ ἐξέρχεται τῶν ὁρίων τοῦ ἐνδιαφέροντος καὶ τῶν οἰκονομικῶν δυνάμεων τῆς Ἐπιτροπῆς»*.

Εἰς ἐποχὴν ὅθεν ποὺ εἰς ἄλλα ἔθνη παρατηρεῖται συναγεροδὸς εἰς προπαγανδιστικὴν κίνησιν, τὰ δὲ ἔντυπα διαδέχονται ἀλλήλα κατὰ χιλιάδας εἰς ξένας γλώσσας καὶ μάλιστα πρὸς διαστρέβλωσιν τῆς ἀληθείας, ἡμεῖς ἐδῶ ζητοῦμεν μὲ φυλλάδας 15-20 σελ. νὰ διαφωτίσωμεν καὶ τοὺς ἰδικούς μας ἀκόμη, ποὺ τόσον ἀπροκαλύπτως ἀμφισβητοῦν τὰ ἀπαράγραπτα δίκαια τῆς χώρας μας ἐπὶ τῶν ὑποδούλων εἰσέτι ἀδελφῶν μας.

* * *

Ἡ παρούσα μελέτη μας ἀποβλέπει εἰς τὸ ν' ἀποδείξῃ ἕάν, κατόπιν ἐνὸς τόσον σκληροῦ ἀγῶνος διὰ τὴν ἐλευθερίαν τῶν λαῶν, ἡ Ἑλλὰς ἔχει κληρονομικὰ

δικαιώματα εις την ἐπαρχίαν αὐτὴν τὴν ὁποίαν ἀργυρώνητοι κάλαμοι, διὰ τὴν ἐξυπηρετήσουν ξένα συμφέροντα ἐβάπτισαν μὲ τὸ εἰδικὸν ὄνομα «Β. Ἡπειρος»

Διὰ τὴν συγγραφὴν τῆς μελέτης μας, ἵνα μὴ φανῶμεν ὅτι ἐπιφέρομεν αὐθαιρέτους γνώμας μὴ βασιζομένας ἐπὶ τῶν πραγμάτων καὶ μάλιστα ὡς πρὸς τὸ ἐθνολογικὸν ζήτημα καὶ τὰ συναφῆ μὲ αὐτό, κατεφύγομεν εἰς τὰς μαρτυρίας ξένων συγγραφέων, οἱ ὅποιοι ἀμερολήπτως κρίνοντες ὅπωςδῆποτε τὰ πράγματα, μαρτυροῦν ὅσα ἡ ὀφθαλμοφανὴς ἀλήθεια ἐπιβάλλει κατηγορηματικῶς καὶ ἀναντιρρήτως.

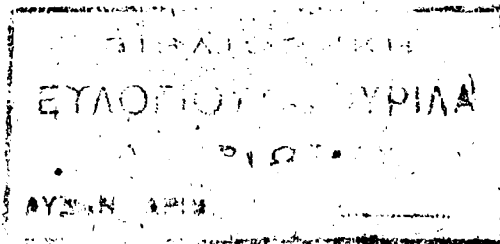
Διὰ τὴν μελέτην τῆς ἐθνολογικῆς μορφῆς τῆς Β. Ἡπείρου, ἐλάβομεν ὑπ' ὄψιν τοὺς στατιστικοὺς πίνακας τοῦ 1913 τὸ βραδύτερον, ὅχι μόνον διότι στερούμεθα μεταγενεστέρων τοιούτων, ἀλλὰ διότι ὅπως θὰ ἴδωμεν, ἡ κατοχὴ τῆς Ἀλβανίας ἀπὸ τὴν Ἰταλίαν καὶ αἱ διάφοροι κυβερνήσεις τῆς πρώτης, μετῆλθον τοιαῦτα μέσα πρὸς ἀλλοιώσιν τῆς ἐθνολογικῆς μορφῆς τῆς χώρας εἰς βάρος τοῦ Ἑλληνικοῦ στοιχείου, ὥστε οἱ τυχόν δημοσιευθέντες ἀργότερον στατιστικοὶ πίνακες νὰ μὴ ἀνταποκρίνονται εἰς τὴν πραγματικότητα καὶ νὰ μὴ ἐμπνέουν τὴν ἀπαιτούμενην ἀμεροληψίαν.

Ἀφοῦ ἀπεδείξαμεν τὴν ἑλληνικότητα τῆς Β. Ἡπείρου ἀπὸ τὸν Ἀμβρακικὸν κόλπον ἕως τὸν Γενοῦσον ποταμόν, τὴν ἔναντι τῆς ἐπαρχίας ταύτης πολιτικὴν τῆς Αὐστρίας καὶ Ἰταλίας, καὶ τὴν διπλωματικὴν ἐξέλιξιν τοῦ Β. Ἡπ. ζητήματος μέχρι τοῦ 1921, προσεθέσαμεν τελευταῖον κεφάλαιον ὅπου κατεχωρήσαμεν τὰ μέσα πού ἐφήρμοσεν ἡ Ἀλβανία ἐπὶ μίαν εἰκοσαετίαν διὰ τὴν ἀλλοίωσιν τὸν ἐθνολογικὸν χαρακτῆρα τῆς Β. Ἡπείρου καὶ τὴν ἐθνικὴν συνείδησιν τῶν κατοίκων της. Περιελάβομεν ἐπὶ πλέον εἰς τὸ μέρος τοῦτο πῶς ἡ ἀπὸ μιᾶς ἀρχῆς σαφῆς καὶ σταθερὰ ἔναντι τῆς Ἀλβανίας πολιτικὴ τῆς Ἰταλίας κατέληξεν εἰς τὴν πλήρη ὑποταγὴν τῆς ἀπὸ αἰσ τὴν βαν τέλος δὲ καὶ εἰς τὴν στρατιωτικὴν της κατάληψιν πού ἀπετέλει καὶ τὸν κύριον σκοπὸν τῆς δημιουργίας τῆς Ἀλβανίας, ἡ ὁποία οὕτω ἴστερα ἀπὸ εἰκοσαετῆ βίον διαρκῶν ἀνωμαλιῶν κατέληξεν εἰς τὸν σκοπὸν πού ἀπέβλεπεν ἡ Ἰταλία ὅταν τὴν ἐδημιούργει.

ΝΙΚΟΛΑΟΣ Β. ΠΑΤΣΕΛΗΣ

(Ὁδὸς Πασιτέλους 2 Παγκράτι)

ΜΕΡΟΣ Α΄.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ι

ΦΥΣΙΚΑ ΣΥΝΟΡΑ ΚΑΙ ΕΘΝΙΚΗ ΣΥΝΕΙΔΗΣΙΣ ΤΗΣ ΗΠΕΙΡΟΥ

ΠΡΩΤ. ΦΛΩΡΕΝΤΙΑΣ 1913. ΔΙΑΤΙ Η ΕΛΛΑΣ ΤΟ 1913 ΔΕΝ ΚΑΤΕΛΑΒΕ ΤΗΝ ΑΥΛΩΝΑ.—ΦΥΣΙΚΑ ΣΥΝΟΡΑ ΤΗΣ ΗΠΕΙΡΟΥ.—ΑΡΧΑΙΟΙ ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ.—Η ΗΠΕΙΡΟΣ ΕΙΝΕ Η ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΑΣ, ΤΑ ΔΕ ΟΝΟΜΑΤΑ «ΓΡΑΙΚΟΣ» ΚΑΙ «ΕΛΛΗΝ» ΕΙΝΑΙ ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΑ.—ΜΥΘΟΔΟΓΙΑ.—ΔΙΑΤΙ ΤΑ ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΑ ΕΘΝΗ ΕΚΑΛΟΥΝΤΟ ΒΑΡΒΑΡΑ—ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΕΙΣ ΤΗΝ ΝΑΥΜΑΧΙΑΝ ΤΗΣ ΣΑΛΑΜΙΝΟΣ.—Μ. ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ.—ΠΥΡΡΟΣ.—ΑΙΜ. ΠΑΥΛΟΣ.—ΣΥΝΕΠΕΙΑΙ ΕΠΙΔΡΟΜΩΝ ΒΑΡΒΑΡΩΝ.—ΔΕΣΠΟΤΑΤΟΝ ΤΗΣ ΗΠΕΙΡΟΥ—ΣΕΡΒΟΚΡΑΤΙΑ.

Τὴν 9ην Νοεμβρίου τοῦ 1921 διεπράττετο εἰς Παρισίους ἓνα ἀδίκημα εἰς βάρος τῆς Ἑλλάδος. Ἡ τότε Πρεσβ. Συνδιάσκεψις τῶν Συμμάχων (Ἀγγλίας, Γαλλίας, Ἰαπωνίας καὶ Ἰταλίας), συνερχομένη εἰς τὴν πόλιν αὐτήν, ἤρνεϊτο ν' ἀναγνωρίσῃ τὰς προηγουμένας συμμαχικὰς ἀποφάσεις, ὅσον ἀφορᾷ τὴν τύχην τῆς Β. Ἡρείου. Ἐπανεφερε δὲ εἰς τὴν ἰσχὺν καὶ ἐπεκύρωνε τὸ περίφημον πρωτόκολλον τῆς Φλωρεντίας τῆς 17.12.1913, δυνάμει τοῦ ὁποίου ἡ περιοχὴ, ἡ γνωστὴ ὑπὸ τὸ ὄνομα «Β. ΗΠΕΙΡΟΣ», προσηρτάτο εἰς τὸ νεογέννητον κράτος τῆς Ἀλβανίας. Διὰ τῆς ἀποφάσεως ἐκείνης τὰ συμφέροντα μιᾶς Δυνάμεως ὑπερίσχυον τῶν ἐπιταγῶν τῆς δικαιοσύνης καὶ οὕτω ἀφηρεῖτο ἡ ἐλευθερία ἀπὸ τὴν Β. Ἡπειρον διὰ νὰ ζήσῃ τὸ μωσαϊκὸν τῆς Ἀλβανίας, ἢ μᾶλλον διὰ νὰ ἰκανοποιηθῇ ἡ Ἰταλία, ἡ ὁποία, ὅπως ἔγραφε τὸ 1913, ὁ Γάλλος δημοσιογράφος René Rivaux, μετὰ τὴν χειρονομίαν τῆς ἐκείνης, ἔγραφεν εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς «*μὴν μυσαρὰν σελίδα*». Διὰ τῆς ἀποφάσεως ἐκείνης, ἡ νικήτρια τοῦ πολέμου ἐκείνου «Τριπλῆ Συνεννόησις», παρὰ τὸ πλευρὸν τῆς ὁποίας εἶχε πολεμήσῃ ἡ Ἑλλάς, ἐπανελάμβανε τὴν ἐγκληματικὴν πράξιν τοῦ 1913, τὴν ὁποίαν οἱ Ἡπειρῶται εἶχον ἀκυρώσῃ μετὰ τὰ ὄπλα καὶ τὸ αἷμα των, κατὰ τὸν βορειοηπειρωτικὸν ἀγῶνα τοῦ 1914.

Ἡ Β. Ἡπειρος ὅμως, καιτοι ἀπεσπάσθη τότε βιαίως ἀπὸ τὸ Ἑλληνικὸν σῶμα, δὲν εἶχε παύση ἐν τούτοις νὰ κατέχη ξεχωριστὴν θέσιν εἰς τὴν ἑλληνικὴν συνείδησιν. Ὅπως δὲ πολὺ ὀρθῶς ἐλέχθη «*ἐὰν διπλωματικῶς καὶ πολιτικῶς συνετελέσθη ὁ ἀποχωρισμὸς τῆς Β. Ἡπείρου, δὲν εἶχε τεθῆ ὅμως καὶ ἡ ἐπιτύμβιος πλάξ*».

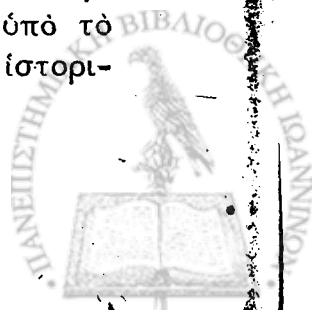
Ἡ Ἑλλάς ἀφ' ἑτέρου ποτὲ δὲν εἶχε παύση νὰ θεωρῆ ὡς σάρκα ἀναπόσπαστον ἀπὸ τὸ ἐθνικὸν τῆς σῶμα, τὴν μικρὰν αὐτὴν γωνίαν ἀπὸ τὴν ὁποίαν αὐθαιρέτως εἶχε παύση νὰ κυματίζη ἡ ἑλληνικὴ σημαία, τὴν δὲ ἀπόσπασιν τῆς ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴν οἰκογένειαν ἐθεώρησεν αὕτη ὡς ἐθνικὴν συμφορὰν. Ἀπὸ τῆς ἡμερομηνίας ἐκείνης, διὰ τὸν ἑλληνικὸν λαὸν ποὺ ἔβλεπε νὰ ἀποσπᾶται ἀπὸ τὸ σῶμα τῆς Ἑλλάδος, ἓνα ζωντανὸν του τμήμα, δὲν ἔπαυσε νὰ ὑφίσταται Β. Ἡπειρωτικὸν ζήτημα.

Τόσον ὅμως οἱ συντάκται τοῦ περιφήμου ἐκείνου πρωτοκόλλου, ὅσον καὶ ἐκεῖνοι ποὺ εἶχον προτείνει τὴν ἀποδοχὴν του, οὔτε τὴν ἱστορίαν τῆς Β. Ἡπείρου ἐγνώριζον, οὔτε τὴν ἐθνικὴν συνείδησιν τῶν κατοίκων ἐλάμβανον ὑπ' ὄψιν. Ἐκεῖνοι ποὺ εἶχον διαπράξει τὸ πρωτοφανὲς ἐκεῖνο, κατὰ τοῦ πολιτισμοῦ ἔγκλημα, εἶχον λησμονήσῃ ἐπὶ πλεόν ὅτι οὔτε πόθοι ἐθνικοί, οὔτε φιλοδοξίαι λαῶν εἶναι εὐκόλον νὰ σβεσθοῦν ἀπὸ τοὺς συνδυασμοὺς τῆς διπλωματίας. Ἴσως ἐνίστε νὰ ναρκῶνται, ποτὲ ὅμως δὲν νεκροῦνται τελείως. Φθάνει ἐνίστε μία περίστασις διὰ νὰ συντριβοῦν ὅλα αὐτὰ τὰ σαθρὰ κατασκευάσματα τῆς διπλωματικῆς τέχνης. Καὶ ἡ περίστασις αὕτη παρουσιάζεται σήμερον.

Ἡ Ἑλλάς προκληθεῖσα τὴν 28.10.1940 ν' ἀποδυθῆ εἰς ἓνα πόλεμον διὰ ν' ἀποφύγῃ τὴν ὑποδούλωσιν, ἔγραψε μὲ τὸ νέον αἷμα ποὺ ἐπότισε τὰ μαυροφορεμένα βουνὰ τῆς Ἡπείρου καὶ μὲ τὰ κόκκαλα τῶν γενναίων τῆς τέκνων πρὸ ἐτάφησαν ἐκεῖ, νέαν ὑποθήκην εἰς τὴν ἐπαρχίαν αὐτὴν. Οἱ ἄγωνες τῆς αὐτοῖ πρέπει σήμερον νὰ ἐπιβραβευθοῦν καὶ νὰ στεφανωθοῦν. Ἡ Κορυτσᾶ, τὸ Ἀργυρόκαστρον, ἡ Πρεμετὴ, οἱ Ἅγιοι Σαράντα, τὸ Δέλβινον, ἡ Χειμάρρα ποὺ κατελήφθησαν, κατὰ τὸν τελευταῖον πόλεμον ὑπὸ τοῦ ἡρωικοῦ στρατοῦ μας, καὶ ἀπέπλυναν τὴν ὕβριν, τὴν ὁποίαν ὁ ψευδοκαῖσαρ τῆς Ρώμης, προσῆπτεν εἰς τὴν Ἑλλάδα, μὲ τὴν διακοίνωσιν του τῆς 28.10.1940, προσέθεσαν νέους δεσμοὺς μὲ τὴν Ἑλλάδα, ἔγιναν ὀνόματα ἱερὰ καὶ ἐθνικὰ σύμβολα, τὸ δὲ ἱερόν των χῶμα ὁ τάφος τοῦ αὐθάδους ἐπιδρομέως.

* * *

Ὅμιλοῦντες ὅμως περὶ Ἡπείρου καὶ εἰδικώτερον περὶ Β. Ἡπ. δίδομεν εἰς τὸν ὄρον αὐτὸν περιεχόμενον πολὺ περιορισμένον καὶ μικρότερον τοῦ πραγματικοῦ. Τὸ τοιοῦτον, καθ' ἡμᾶς, προέρχεται ἐκ τοῦ ὅτι συγχέομεν τὸν ὄρον τοῦτον μὲ τὴν περιοχὴν τὴν γνωστὴν ἔκτοτε ὑπὸ τὸ ὄνομα «Βόρειος Ἡπειρος», περιοχὴν, διὰ τὴν ὁποίαν ὁ ἀεὶμνηστος ἱστορι-

κός Λάμπρος ἔγραφεν ὅτι «*κάθε σβόλος τῆς γῆς της συνεδέθη πρὸς ἓνα ἡρωϊσμὸν ἢ μίαν δύσιν*».

Ὅταν κατὰ τὸν ἀπελευθερωτικὸν πόλεμον τοῦ 1912 ὁ Ἑλληνικὸς Στρατὸς ἠλευθέρωνε μίαν πρὸς μίαν τὰς Ἑλληνικὰς πόλεις καὶ ἐπλησίαζε πρὸς τὸν Αὐλῶνα, ἡ Ἰταλία τότε διὰ μιᾶς θρασείας διακοινώσεως ἠξίωσε τὸ σταμάτημα πρὸς τὴν πόλιν αὐτήν. Εἰς τὸν Τάραντα ἔλεγεν ὁ ἀείμνηστος Βενιζέλος τὴν 20ὴν Φεβρουαρίου 1914 εἰς τὴν Βουλὴν: «*Υπῆρχον στρατεύματα Ἰταλικά μετὰ ἀπειλῆς ἀποβάσεως εἰς τὸν Αὐλῶνα, ἐὰν ὁ Ἑλληνικὸς Στρατὸς ἐπροχώρει μέχρις ἐκεῖ*». Ἡ Ἑλλὰς ἠναγκάσθη τότε νὰ ὑποκύψῃ, ὁ δὲ Αὐλῶν καὶ ἡ πρὸς βορρᾶν τούτου περιοχὴ παρέμειναν ἔξω τῶν Ἐθνικῶν μας διεκδικήσεων καὶ συνόρων.

Ἀπὸ τὰ δημοσιευθέντα πλέον ἐπίσημα ἔγγραφα τῶν πολέμων ἐκείνων χύνεται σήμερον ἄπλετον φῶς εἰς τὰ παρασκήνια τοῦ ζητήματος.

Τὴν 5ην Μαρτίου τοῦ 1913 οὕτω ὁ Πρωθυπουργὸς Βενιζέλος ἐτηλεγράφει τὰ κάτωθι εἰς τὸν ἐν Ἰωαννίνοις εὐρισκόμενον τότε Διάδοχον Κωνσταντῖνον:

«Πρέσβυς Ἰταλίας ἦλθε σήμερον νὰ μοι ἀνακοινώσῃ, ὅτι καθὰ πληροφορεῖται Ὑπουργεῖον Ἐξωτερικῶν Ἰταλίας προτιθέμεθα νὰ καταλάβωμεν Αὐλῶνα καὶ ὅτι τοῦτο δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ γίνῃ ἀνεκτὸν ἐκ μέρους Ἰταλίας. Εἰς ἀπάντησιν ἀνεκοίνωσα αὐτῷ τὰ σχετικὰ πρὸς ὑμᾶς τηλεγραφήματά μου ἐξ ὧν ἔμεινε τελείως ἱκανοποιημένος».

Τὰ τηλεγραφήματα δὲ αὐτὰ ποῦ ἔκαμνε μνεῖαν ὁ Βενιζέλος ἦσαν τὸ ἀπὸ 2]3]1913 τηλεγράφημά του πρὸς τὸν Σπυρομήλιον ὅταν οὗτος ἀπὸ τὴν Χειμάρραν ἐζήτηι τὴν ἐντολὴν νὰ καταλάβῃ τὴν Αὐλῶνα καὶ εἰς τὸ ὁποῖον ὁ Βενιζέλος, ὡς Ὑπουργὸς τῶν Στρατιωτικῶν, ἀπήντα: «*Ἀπαγορεύω ἀπολύτως τὴν εἰς Αὐλῶνα προέλασιν*».

Τὸ δὲ ἕτερον, τῆς ἰδίας ἡμερομηνίας, πρὸς τὸν ἐν Ἰωαννίνοις Ἀρχιστράτηγον Κωνσταντῖνον εἰς τὸ ὁποῖον ἔγραφεν ὅτι «*ἡ ἐπέκτασις στρατιωτικῶν ἐπιχειρήσεων μέχρις Αὐλῶνος θὰ ἐξημιου ἡμᾶς μεγάλως ἐν τῇ Ἰταλίᾳ, ὅπου ἡ κοινὴ γνώμη, ἣτις σήμερον παρίσταται διηρημένη θὰ συνηνοῦτο περὶ τὴν Κυβέρνησιν εἰς ὑποστήριξιν ἀνθελληνικῆς πολιτικῆς*».

Τὸ ζήτημα τοῦ Αὐλῶνος ἀπετέλει τότε, κατὰ τὴν φράσιν τοῦ Βενιζέλου, «*τὸ κατ' ἐξοχὴν εὐδικτον σημεῖον*».

Ὁ κ. Κακλαμάνος ἀναφέρει τέλος ὅτι κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς ὑπηρεσίας του ὡς Πρεσβευτοῦ εἰς Ρώμην, ἐκλήθη εἰς γεῦμα γνωστῆς Κυρίας Ῥωμαϊκῆς Κοινωνίας. Ἴδου πῶς τὸ περιγράφει ὁ ἴδιος:

«Ὅταν ἐφθασα τὸ βράδυ διὰ τὸ γεῦμα συνήντησα ἐκεῖ τὸν Ὑπ. τῶν Ἐξωτ. καὶ ἐτοποθετήθην παραπλεύρως του στὸ τραπέζι ἐπληθῆδες βέβαια ὅπως ἐφάνη ἐκ τῶν ὑστέρων. Τὸ γεῦμα διεξήχθη ἡσυχὰ ἀλλ' ὄχι μέχρι τέλους. Ἐνῶ οἱ ὀλίγοι συνδαιτημόνες τῆς βραδυᾶς ἦσαν ἀψησχολλημένοι με κάποιαν ἐλαφρὰν συνομιλίαν, ὁ Ὑπουργὸς ἔβγαλε

ἀπὸ τὴν τσέπη του ἕνα χάρτιν, τὸ ἐξεδίπλωσεν ἀνεπίδεκτα ἐπάνω στὸ τραπέζι καὶ ἤρχισεν ἕνα γεωγραφικὸν καὶ πολιτικὸν μάθημα περὶ τοῦ Αὐλῶνος. Εἰς τὴν Γαλλικὴν τὴν ὁποίαν ἐχειρίζετο μὲ τὴν καλλιπετῆ δύναμιν, μού παρετήρησεν ὅτι ὁ Αὐλῶν ἀποτελεῖ ζήτημα καίριον διὰ τὴν Ἰταλίαν, ὅτι ἡ Ἰταλικὴ Κυβέρνησις δὲν ἤμποροῦσε ν' ἀνεχθῆ τὴν κατοχὴν τοῦ λιμένος, ἀπὸ οἰονδήποτε Κράτος καὶ ὅτι ἡ κατοχὴ τὸσον ἐπικαίρου σημείου τῆς Ἀδριατικῆς θὰ ἠνάγκαζε τὴν Ἰταλίαν νὰ πολεμήσῃ».

Ἡ Ἰταλία, καθὼς βλέπομεν, ἐπωφελεῖτο πάσης εὐκαιρίας νὰ ἐπισηεῖ εἰς τὴν Ἑλλάδα τὸ φάσμα τοῦ πολέμου διὰ τὸ ζήτημα τοῦ Αὐλῶνος. Ὅλη λοιπὸν ἐκείνη ἡ πρόωρος συμπάθειά της καὶ τὸ ἐνδιαφέρον της, διὰ τὴν Ἀλβανίαν δὲν ἀπέβλεπον εἰς τὴν δημιουργίαν Ἀλβανικοῦ Κράτους, ἀλλὰ νὰ ἀμφισβητήσουν τὴν γεωγραφικὴν θέσιν τοῦ Αὐλῶνος ὁ ὁποῖος μῆκους δέκα περίπου μιλίων καὶ περιστοιχούμενος ὑπὸ φυσικῶν φρουρίων δεσπάζει τῆς Ἀδριατικῆς. Ἀσφαλῶς δὲ ζήτημα Ἑλληνικότητος τῆς Βορείου Ἡπείρου δὲν θὰ προῦκαλεῖτο, οὔτε θὰ ἐγείρετο ζήτημα Ἀλβανίας, ἐὰν ἄλλη ἦτο ἡ γεωγραφικὴ θέσις τῆς χώρας. Ἐὰν δηλαδὴ δὲν ἐξετείνετο, ἀφ' ἐνός μὲν ἔναντι τῶν Ἡπειρωτικῶν ἀκτῶν ἡ Ἰταλία, εἰς δὲ τὸ βάθος τῆς Ἀδριατικῆς ἡ Αὐστρία, ἐκάστη τῶν ὁποίων ἀπέβλεπεν εἰς τὴν ἐλευθέραν διόδον τοῦ στενοῦ τοῦ Ὀτράντο.

* * *

Τὰ σύνορα ὡστε τῆς Βορείου Ἡπείρου ὅπως καθωρίσθησαν, δὲν ἀνταποκρίνονται εἰς τὰς ἀπαιτήσεις τῆς Ἑλλάδος, ἀλλ' ἦσαν σύνορα βίας, καὶ αὐθαίρεσις, διότι τὰ φυσικὰ σύνορα τῆς Ἡπείρου ἱστορικῶς, ἔθνομολογικῶς, φυλετικῶς, οἰκονομικῶς, στρατιωτικῶς κεῖνται πολὺ βορειότερον καὶ φθάνουν ἕως τὸν Γενοῦσον ἢ Σκούμπην ποταμόν. Ἐως τὸν ποταμόν τοῦτον ἡ Ἡπειρος ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων ἀπετέλει ἕνα γεωγραφικὸν σύνολον μὲ τὸ αὐτὸ ὄνομα καὶ ἦτο ἀναπόσπαστον τμῆμα τοῦ ὅλου ἑλληνικοῦ σώματος τοῦ ὁποίου συνεμερίζετο τὰς εὐτυχίας καὶ δυστυχίας, τοὺς κινδύνους καὶ τὴν δόξαν.

Ὁ φιλόσοφος τῶν γεωγράφων καὶ πατὴρ τῆς Παγκοσμίου Γεωγραφίας Στράβων, χωρίζει τὴν Ἡπειρον ἀπὸ τὴν Ἰλλυρίαν διὰ τῆς Ἐγνατίας ὁδοῦ, ἡ ὁποία ἀπὸ τὴν Ἀπολλωνίαν καὶ Ἐπίδαμνον (Δυρράχιον) φέρει διὰ τῆς Ὀχρίδος καὶ Πυλῶνος εἰς τὴν Θεσσαλονίκην. Διατρέχει δὲ ἡ ὁδὸς αὕτη παραλλήλως πρὸς τὸν ποταμόν Γενοῦσον ἢ Σκούμπην, πού χωρίζει, εἰς τὴν Ἀλβανίαν, τοὺς βορείους Γκέγκηδες ἀπὸ τοὺς νοτίους Τόσκηδες, ὅπως θὰ ἴδωμεν κατωτέρω.

«*Ταύτην* (δ.λ.δ. τὴν Ἐγνατίαν ὁδόν, συνεχίζει ὁ Στράβων) *δὴ τὴν ὁδὸν ἐκ τῶν περὶ τὴν Ἐπίδαμνον καὶ τὴν Ἀπολλωνίαν ἰούσιν, ἐν δεξιᾷ μὲν ἔστι τὰ Ἡπειρωτικὰ ἔθνη, κλυζόμενα τῷ Σικελικῷ πελάγει*

μέχρι τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου, ἐν ἀριστερᾷ δὲ τὰ ὄρη τῶν Ἰλλυριῶν».

Ἀλλαχοῦ πάλιν λέγει :

«*Ἡπειρωταὶ δ' εἰσὶ καὶ Ἀμφίλοχοι καὶ οἱ ὑπερκείμενοι καὶ συνάπτοντες τοῖς Ἰλλυρικοῖς ὄρεσι τραχεῖαν οἰκοῦντες χώραν*». Καὶ τέλος ὁ Στράβων προσθέτει :

«*Δοιπὴ δ' ἐστὶ τῆς Εὐρώπης ἢ ἐντὸς Ἰστρου καὶ τῆς κύκλω θαλάττης ἀρξαμένη ἀπὸ τοῦ μυχοῦ τοῦ Ἀδριατικοῦ μέχρι τοῦ ἱεροῦ στόματος τοῦ Ἰστρου, ἐν ᾗ ἐστὶν ἢ τε Ἑλλάς καὶ τὰ τῶν Μακεδόνων καὶ Ἡπειρωτῶν Ἔθνη*».

Ἐκτὸς ὅμως τοῦ Στράβωνος, τὰ ὄρια τῆς Ἡπείρου θέτουν εἰς τὰ αὐτὰ περίπου σημεῖα, εἰς τὸν Γενοῦσον δ.λ.δ. ποταμόν, καὶ ὁ Σκύλαξ, ὁ Πλίνιος, Πομπώνιος Μέλας (Pomponius Mela), Θουκιδίδης καὶ Πτολεμαῖος.

Ὁ τελευταῖος οὗτος, θεωρῶν τὴν Ἡπειρον ὡς τὸ λίκνον καὶ τὴν κοιτίδα τοῦ πολιτισμοῦ, γράφει : «*Ἀρχέγονος Ἑλλάς Ἡπειρος*» καὶ ὅτι «*Ἀρχὰ Ἑλλάδος ἀπὸ Ὠρικίας*». Κατὰ τὸν Πτολεμαῖον λοιπὸν ἡ Ἑλλάς ἤρχιζεν ἀπὸ τὴν Ὠρικίαν, ἦτοι ἀπὸ τὴν μετὰ τῆς σημερινῆς Χειμάρρας καὶ Αὐλῶνος ἐπαρχίαν (1).

Ὡς ὄριον τῆς Ἑλλάδος τὸν Ὠρικόν, ὅπου εἰς τὸ γῆρας ἦλθε καὶ κατώκησεν ὁ Κάδμος μετὰ τὴν σύζυγόν του Ἑρμιόνην ἀπὸ τὰς Θήβας, θέτει καὶ ὁ περιηγητὴς Διονύσιος (2).

Ἐπὶ τοῦ ἐνδόξου μάλιστα βασιλέως Πύρρου, ποῦ ὑπέταξεν ὅλα τὰ Ἡπειρωτικὰ Ἔθνη εἰς μίαν διοίκησιν, ἡ Ἡπειρος ἔφθανεν ἕως τὸν ποταμόν Μάτη ἦτοι εἰς τὸ κέντρον τῆς μετέπειτα Ἀλβανίας καὶ ἠγεῖτο τῆς Ἑλλάδος.

* * *

*Ἡ Ἡπειρος λοιπὸν αὕτη ἢ κοιτὴ καὶ ὁ πρῶτος σταθμὸς τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους καὶ τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ, διὰ τὴν ὅποσαν λυσσώδης ἀπὸ δεκαετηρίδων καταβάλλεται ἀγὼν διὰ τὴν ὑπονομεύσῃ τὰ ἐπ' αὐτῆς ἀπαράγραπτα δικαιώματα τοῦ ἑλληνισμοῦ ἀρχαιώτατα κατώκηθη καὶ ἀπετέλεσε μάλιστα τὴν ἀρχαίαν Ἑλλάδα κατὰ τὴν μαρτυρίαν αὐτοῦ τοῦ Ἀριστοτέλους τοῦ Σταγειρίτου λέγοντος «*καὶ γὰρ οὗτος* (ὁ ἐπὶ Δευκαλίωνος κατακλισμὸς) *περὶ τὸν ἑλληνικὸν ἐγένετο μάλιστα τόπον καὶ τούτου περὶ τὴν Ἑλλάδα τὴν ἀρχαίαν αὕτη δ' ἐστὶν ἢ περὶ Δωδώνην καὶ τὸν Ἀχε-**

1. *Δ. Εὐαγγελίδου* : Ἡ Β. Ἡπειρος. Ἀθήνα: 1919. σ. 33 Κατὰ Ἀθ. Σταγειρίτην τὴν Ὠρικὸν ἔκτισαν τὸ πρῶτον οἱ Κόλχοι τὸ 1360 π. Χ. ὅταν οἱ Ἀργοναῦται ἤρπασαν τὴν Μήδειαν. (*Ἀθ. Σταγειρίτου* : Ὀγυγία ἢ Ἀρχαιολογία. Βιέννη 1816, τόμ. Δ' καὶ Ε'. Πρβλ. καὶ *Πινδάρου* : Νέμ. Δ' 51 καὶ Ὀμήρου : Ὀδύσσεια. Η' 7—8. *Μελετίου* : Γεωγραφία τόμ. Β'. σ. 270.

2. Στίχ. 399.

λῶν, οὗτος γὰρ πολλαχού τὸ ρεῦμα μεταβέβληκεν ὥκουν γὰρ οἱ Σελ-
λοι ἐνταῦθα καὶ οἱ καλούμενοι τότε μὲν Γραικοί, νῦν δὲ Ἑλληνες» (1).

Ἀπὸ τὸ χωρίον αὐτὸ τοῦ Ἀριστοτέλους συνάγομεν δύο τινά: Ὅτι ἡ Ἡπειρος εἶνε ἡ μήτηρ τῆς Ἑλλάδος, ἡ «ἀρχέγονος Ἑλλάς» τοῦ Πτολε-
μαίου καὶ ὅτι ἡ λέξις «Γραικός» καὶ «Ἑλλην» εἶναι ἠπειρωτικά.

Εἶναι λοιπὸν ἡ Ἡπειρος ἡ πρώτη καὶ παλαιότατη Ἑλλάς. Εἶναι οὖ-
τως εἰπεῖν ἡ Ἑλλάς τῆς Ἑλλάδος ὄχι ὅμως μὲ τὴν ἔννοιαν ποῦ ἐκλήθη-
σαν εἰς τοὺς ἱστορικοὺς χρόνους αἱ Ἀθηναί, ὡς ἐκπρόσωπος δ.λ.δ. εἰς τὸν
ὑψιστον βαθμόν, τοῦ ἐλληνικοῦ πνευματικοῦ βίου, καὶ πολιτισμοῦ, ἀλλὰ
ὡς ἡ χώρα ποῦ ἐγέννησε πρώτη εἰς τοὺς κόλπους τῆς, τὴν ἐλληνικὴν φυ-
λὴν καὶ ἔδωκεν εἰς αὐτὴν τὸ ὄνομα «Ἑλλην» καὶ «Ἑλλάς».

Ἀπὸ τὸ χωρίον αὐτὸ τοῦ Ἀριστοτέλους συνάγομεν ἐπὶ πλέον ὅτι
οὗτος ἀναφέρεται εἰς μίαν μικρὰν περιοχὴν πέριξ τοῦ Ἀχελώου καὶ τῆς
Δωδώνης καὶ ὅτι τὸ ὄνομα «Γραικοί» προήλθεν ἀπὸ ἓνα μικρὸν λαὸν τῆς
Ἡπέρου, τὸν Γραϊκόν, ὁ ὁποῖος δὲν εἶχε βεβαίως τὴν ἔκτασιν τοῦ ὀνό-
ματος «Ἑλληνες» τῶν ἱστορικῶν χρόνων. Ὅπως δὲ ἀπὸ τὸ ὄνομα τῶν
Σελλῶν ἢ Ἑλλῶν, ποῦ θὰ ἀναφέρομεν κατωτέρω, ἐπεξετάθη τοῦτο εἰς
ὅλην τὴν χώραν (τὴν Ἑλλάδα) οὕτω καὶ ἀπὸ τὸ ὄνομα τοῦ μικροῦ ἐκείνου
Ἡπειρ. λαοῦ τῶν Γραικῶν, οἱ πρῶτοι ποῦ μετέβησαν εἰς τὴν Ἰταλίαν
ὠνομάσθησαν ἀπὸ τοὺς Ἰταλοὺς Γραεσί=Γραικοί, ἀπὸ δὲ τοὺς ποιητὰς
Γράϊοι καὶ ἀκολούθως ὅλοι οἱ Ἑλληνες. Ὁ ἱστορικὸς μάλιστα Θ. Μωμ-
σεν, ποῦ ἠσχολήθη μὲ τὴν Ἰταλικὴν Ἐθνολογίαν καὶ τὴν ἀρχαιολογικὴν
ἱστορίαν, λέγει ὅτι ὅπως οἱ Ἰταλοὶ ὠνόμασαν τοὺς Ἑλληνας Graecos,
ἀπὸ τὸ ὄνομα ἑνὸς μικροῦ λαοῦ τῆς Ἡπέρου, οὕτω καὶ οἱ Ἑλληνες,
ὠνόμασαν ὅλους τοὺς Ἰταλοὺς Ὀπικοὺς ἀπὸ τὸ ὄνομα ποῦ ἐδόθη εἰς ὠρι-
σμένες μόνον φυλάς των.

«Γραικοί» δὲ οὐδὲν ἄλλο σημαίνει ἢ Γραϊκές—ἀρχαῖοι, παλαῖοι—οἱ
ἀρχαιότεροι ὄλων. Φαίνεται δὲ ὅτι ἡ λέξις αὕτη ἀρχικῶς ἐσήμαινεν ὅτι
καὶ ἡ λέξις «Σελλός ἢ «Ἑλλός» ἦτοι σεβαστός, ἀπὸ τὴν ρίζαν πιθανῶς
τοῦ γέρας, γέρων, γραῦς (2).

Ἡ κοιτίς λοιπὸν τῶν Ἑλλήνων εἶνε ἡ ἱστορικὴ κοιλάς τῆς Ἡπέρου,
παρὰ τὸ ὄρος Τόμαρος; ἢ Ἑλλοπία.

Καὶ ταῦτα μὲν ὡς πρὸς τὸ ὄνομα «Γραικός». Ἀλλὰ καὶ τὸ ὄνομα
«Ἑλλην», εἶναι ἠπειρωτικόν. Τὸ τελευταῖον τοῦτο ἐπὶ Ὀμήρου ἦτο ἄγνω-
στον, διότι οἱ ἐκστρατεύσαντες κατὰ τῆς Τροίας, καλοῦνται εἰς τὰ ποιή-
ματὰ τοῦ «Ἀχαιοί» ἢ «Δαναοί». Τὸ «Ἑλλην» προέρχεται ἀπὸ τοὺς κατοι-
κούντας περὶ τὴν Δωδώνην, ποῦ ὠνομάζοντο «Σελλοί» (3).

1. Ἀριστοτέλους: Μετέωρ. Α' 14.

2. Ὀμ. Ἰλ. 234 Σοφοκλ. Τραχ. 1169.

3. Ὁ Λεξικογράφος Ἡσύχιος γράφει: «Ἑλλοί» Ἑλληνες οἱ ἐν Δωδώνῃ καὶ
οἱ Ἱερεῖοι».

Ὁ λαὸς οὗτος τῶν Σελλῶν καὶ Ἑλλῶν ἐπέξετάθη ἀργότερον διὰ τῶν στενῶν τῆς Πίνδου πέραν τῆς Ἠπείρου πρὸς τὴν Θεσσαλίαν καὶ τὴν πεδιάδα τοῦ Σπερχειοῦ καὶ ἴδρυσεν τὸ πρῶτον ἑλληνικὸν κράτος, ἔφθασεν ἕως τὴν Εὐβοίαν, κληθεῖσαν ὀλόκληρον Ἑλλοπίαν, ὅπως μαρτυρεῖ ὁ Στράβων.

Ἦσαν δὲ οἱ Σελλοὶ ἢ Ἑλλοί, Ἑλλοπες τῆς Ἑλλοπίας τοῦ Ὀμήρου οἱ περὶ τὴν Δωδώνην ἱερεῖς, κατὰ τὸν Ἡσύχιον, ὄχι ὅμως μὲ τὴν κυριολεκτικὴν τοῦ ὀνόματος ἔννοιαν, ἀλλὰ τοῦ χρησιμοδότου, ὑποφήτου.

Ἀπὸ τοὺς ὑποφήτας τούτους, ποὺ ἀπειτέλουν τὴν ἱερατικὴν ἀριστοκρατίαν τρόπον τινά, ἔλαβε τὸ ὄνομα καὶ ἡ φυλὴ ποὺ κατώκει περὶ τὴν Δωδώνην, ὀνομασθεῖσα Σελλοὶ καὶ Ἑλλοί, Ἑλλοπες καὶ Ἑλληνες. Φαίνεται δὲ ὅτι ἡ κυριολεκτικὴ ἔννοια τοῦ «Σελλός» εἶνε ἡ ἴδια μὲ τὸ «Ἑλλην» ἦτοι λαμπρός, εὐγενής, ὑψηλός, εἴτε κατὰ τὸ ἀνάστημα, εἴτε ὡς κατοικήσας τὰ ὑψηλά, εἴτε ἐλθὼν ἀπὸ ὑψηλότερα ἢ βορειότερα ἐδάφη (1).

Ἡ ἡπειρωτικὴ καταγωγὴ τοῦ ὀνόματος «Ἑλλην» μαρτυρεῖται καὶ ἀπὸ τὸ ὄνομα «Ἐλενος» μυθικοῦ βασιλέως τῆς Ἠπειρομακεδονικῆς Ἑλιμίας ἐξ οὗ κατήγετο ἡ Ἠπειρώτισσα βασιλόπαις Ὀλυμπιάς, ἡ βασίλισσα τῆς Μακεδονίας. Τὰ δύο ὄθεν ὀνόματα «Γραικός» καὶ «Ἑλλην» μὲ τὰ ὁποῖα γνωρίζεται τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος, εἰς τὴν Ἠπειρον ἔχουν τὴν ἀρχήν. Τὸ ὄνομα δὲ «Γραικός», ποὺ ἀρχικῶς ἐσημαίνειν ὅ,τι περίπου καὶ τὸ «Ἑλλός» «Σελλός» ἦτοι σεβαστός διὰ τῶν λατίνων περιῆλθεν εἰς τὰ νεώτερα εὐρωπαϊκὰ κράτη, τὰ ὁποῖα μὲ αὐτὸ ἐχαρακτήριζον τοὺς Ἑλληνας (Graeco Grec, Graeci, εἰς δὲ τοὺς ποιητὰς Graei, Griechen, Greek (2)).

* * *

Ὁ ἔθνικός ὄθεν χαρακτήρ τῆς Ἠπείρου ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων ἦτο ἑλληνικός. Καὶ ἡ μυθολογία καὶ ἡ ἱστορία μᾶς προσφέρουν ἀνεξάντλητα πρὸς τοῦτο ὀτοιχεῖα.

Εἰς τὴν Ἠπειρον ἔκειτο ὁ Ἄδης, ὁ Ἀχέρων μὲ τὸ νεκρομαντεῖον, ὁ Κωκυτός, ἡ Ἀχερουσία Λίμνη καὶ αἱ Πύλαι διὰ τῶν ὁποίων κατήρχετο κανεῖς εἰς τὸν Ἄδην (3). Ἀπὸ τὴν Ἠπειρον διεδόθησαν τὰ ἑλληνικὰ γράμματα, τὰ καδμήια λεγόμενα, εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα. Ἐκεῖ, κατὰ τὸν Πολύβιον (Δ. 27) καθιερώθη τὸ πρῶτον, τὸ ἄριστον σήμερον θεωρούμενον συνταγματικὸν πολίτευμα, ἡ «Ἰσηγονία» λεγομένη τότε. Ἐκεῖ ἔκειτο ἡ Δωδώνη, τὸ ἀρχαιότερον καὶ ἱερώτερον θρησκευτικὸν κέντρον τῶν Ἑλλήνων, ὅπου ἐλατρεύετο ὁ πανελλήνιος θεὸς Ζεὺς ὁ Δωδωναῖος καὶ Πελασ-

1. Ν. Ἐλευθεριάδου: Πελασγικὴ Ἑλλάς σ. 266.

(2) Μόνον εἰς τὴν γλῶσσαν τῶν λογίων εὐρωπαϊῶν εἶνε ἐν χρήσει τὸ «Hellas» καὶ «Hellenic».

(3) Ἰλιάς I 568. Ὀδύσσεια V 81, Παιουσανίας α' 17.

γικός δ. λ. δ. ὁ πᾶνάρχαιος πρὸς τὸν ὅποιον ὁ Ἀχιλλεὺς ἀπευθύνει θερμωτάτην παράκλησιν διὰ τὸν φίλον του Πάτροκλον (1).

Μερικοὶ ἀρνοῦνται τὸν ἐλληνικόν, ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων, χαρακτήρα τῆς Ἡπείρου, ὠθούμενοι ἀπὸ τὸν χαρακτηρισμὸν «βάρβαρος» τὸν ὅποιον συγγραφεῖς τινες δίδουν εἰς μερικά ἀπὸ τὰ 14 ἔθνη πού κατώκησαν κατ' ἀρχὰς τὴν Ἡπειρον.

Οὕτω, ὁ μὲν Ἡρόδοτος θεωρεῖ τοὺς Μολοσσοὺς καὶ τοὺς Θεσπρωτοὺς Ἑλληνας, ὁ δὲ Θουκυδίδης βαρβάρους. Ὁ Ἡρόδοτος θεωρεῖ βαρβάρους τοὺς Πελασγοὺς λέγων ὅτι οὗτοι ἦσαν «βάρβαρον γλώσσαν ἰέντες» καὶ ἀλλαχοῦ «τὸ Πελασγικὸν ἔθνος ἐὸν βάρβαρον» (2). Ὁ Στράβων τὸναντίον θεωρεῖ βαρβάρους τοὺς Ἀθαμᾶνας, τοὺς ὁποίους ὁ Πλάτων συγκαταλέγει μετὰ τῶν Ἑλλήνων:

Ἡ λέξις ὅμως «βάρβαρος» τὴν ἐποχὴν ἐκείνην δὲν εἶχε τὴν σημασίαν τοῦ ἀπολιτίστου. Ἐσήμαινε δὲ αὕτη μᾶλλον τὸν ἄλλοεθνή ἦτοι ὄσους δὲν ὠμίλουν τὴν ἀρχαίαν ἐλληνικὴν, ἀλλ' ἄλλην γλώσσαν τραχεῖαν καὶ ἀκατάληπτον διὰ τοὺς Ἑλληνας τῶν ἱστορικῶν χρόνων. Ὁ Ὅμηρος οὕτω τὴν μεταχειρίζεται ἵνα χαρακτηρίσῃ γλώσσαν ὄχι μόνον ξένην ἀλλὰ καὶ ἀκατέργαστον καὶ τραχεῖαν (3).

Ἡ λέξις ὅθεν «βάρβαρος» οὐδόλως θίγει τὴν ἐθνικότητα τῆς Ἡπείρου ἀπὸ ἐθνολογικῆς ἀπόψεως.

Ὅταν ἐξ ἄλλου εἰς τὸν Θουκυδίδην ἀναγινώσκομεν περὶ τῶν Ἡπειρωτῶν ὡς βαρβάρων, πρέπει νὰ ἔχωμεν ὑπ' ὄψιν ὅτι οἱ πληθυσμοὶ οὗτοι εὐρισκόμενοι μακρὰν καὶ ἀποκεκλεισμένον γεωγραφικῶς ἀπὸ τὰ κέντρα τοῦ ἐλληνικοῦ πληθυσμοῦ, καὶ εἰς διαρκῆ ἐπαφὴν μὲ τὰ πρὸς Β. τῆς Ἡπείρου βάρβαρα ἰλλυρικὰ φύλα, φυσικὸν ἦτο νὰ θεωρῶνται ἀπὸ τοὺς ἄλλους Ἑλληνας καὶ μάλιστα τοὺς Ἀθηναίους ὡς βάρβαροι δ.λ.δ. ὄχι πολιτισμένοι ὅπως αὐτοὶ, ἦτοι ὁμιλοῦντες γλώσσαν ἀκατάληπτον διὰ τοὺς λοιποὺς Ἑλληνας καὶ μάλιστα διὰ τοὺς λεπτοὺς Ἀθηναίους.

Μὴ λησμονῶμεν ἐπὶ πλέον ὅτι ὁ Θουκυδίδης, ὡς Ἀθηναῖος, ἦτο φυσικὸν ν' ἀποκαλῆ τοὺς Ἡπειρώτας βαρβάρους, ἀφοῦ οὗτοι εἰς τὸν Πελοποννησιακὸν πόλεμον ἔσπευσαν νὰ πολεμήσουν παρὰ τὸ πλευρὸν τῶν Λακεδαιμονίων (4), ἔστειλαν στρατεύματα εἰς τὴν Ἀκαρνανίαν πού ἠπείλουν νὰ κυριεύσουν οἱ Ἀμβρακιῶται καὶ νὰ ἀποσπάσουν ἀπὸ τὴν συμμαχίαν τῶν Ἀθηναίων.

* *

Καὶ ὄσοι ὅμως ὑποστηρίζουν τὴν μὴ ἐλληνικότητα ἀρχικῶς τῆς

(1) Ἰλιάς II 233.

2. Α 58.

3. Παπαρ-Καρολ, Ἐνδ. ἄνωτ. Α α σελ. 97.

4. Β. 80 5.

Ἡπειρου, παραδέχονται ἐν τούτοις ὅτι τὰ βάρβαρα αὐτὰ ἔθνη ἐπέδραμον εἰς τὴν Ἡπειρον καὶ ἐγκατεστάθησαν εἰς αὐτήν, κατοικουμένην παλαιότερον ἀπὸ Ἑλλήνας, τοὺς ὁποίους ἐν μέρει ἐξεδίωξαν καὶ μὲ τοὺς ὁποίους ἐν μέρει συνεχωνεύθησαν καὶ ἀφομοιώθησαν. Μόνον οὕτω πράγματι δύναται νὰ ἐξηγηθῆ, καὶ κατὰ τὴν ἐκδοχὴν τῶν ἀνωτέρω, ἢ εἰς τὸ μέσον τοῦ ὑποτιθεμένου βαρβάρου τούτου περιβάλλοντος ὑπαρξίς τοῦλάχιστον ἀπὸ τῶν ὁμηρικῶν χρόνων τοῦ μαντείου τῆς Δωδώνης. Νομίζομεν λοιπὸν ὅτι αὐτὰ καὶ μόνον ἀρκεῖ διὰ νὰ ἀποδειχθῆ τὸ ἀβάσιμον παρομοίας θεωρίας.

Ἡ κατὰ τοὺς ἀρχαιοτάτους πράγματι χρόνους ἀκμὴ τοῦ μαντείου τῆς Δωδώνης, πείθει ἀσφαλῶς ὅτι καὶ οἱ περὶ αὐτὸ κάτοικοι Σελλοὶ ἢ Ἑλλοὶ ἦσαν ἀκραιφνεῖς Ἑλληνες. Δὲν ἦτο δυνατόν πράγματι νὰ εὑρεθῆ καὶ νὰ εὐδοκιμῆ τοιοῦτον ἑλληνικὸν κέντρον, καὶ παρ' ὅλας τὰς περιπετειάς τῆς ἑλληνικῆς ἱστορίας, νὰ παραμείνῃ τοῦτο ἑλληνικόν, ἂν καὶ ἡ περὶ αὐτὸ χώρα δὲν ἦτο ἑλληνικὴ καὶ ὅλη ἡ Ἡπειρος δὲν ἐπίστευεν εἰς τοὺς αὐτοὺς θεοὺς καὶ δὲν εἶχε τὰ αὐτὰ ἦθη καὶ ἔθιμα μὲ τὴν λοιπὴν Ἑλλάδα.

Ἡ ὑπαρξίς τῆς Δωδώνης εἰς τὴν Ἡπειρον μαρτυρεῖ ἐπὶ πλέον ὅτι εἰς τὴν ἐπαρχίαν ἐκείνην ὑπῆρχε τότε μεγάλος πολιτισμὸς ποῦ ἀργότερα μετετοπίσθη εἰς τὴν λοιπὴν Ἑλλάδα.

Ὡστε ἡ Ἡπειρος, ποῦ ἀνέκαθεν κατωκεῖτο ἀπὸ Ἑλλήνας, ἀποτελεῖ ὅπως εἶπεν ὁ Ἀριστοτέλης «τὴν Ἑλλάδα τὴν Ἀρχαίαν». Ἀπὸ τὴν ἐπαρχίαν αὐτὴν ἐξεπήγασε τὸ πρῶτον ἡ ἑλληνικὴ φυλὴ. Ἀπὸ αὐτὴν ἐξέκίνησεν ἡ μεγίστη καὶ τελευταία κίνησις τῶν λαῶν ἡ ὁποία, κατὰ τὸν Θουκυδίδην ἔγινεν ἐξήκοντα ἔτη μετὰ τὸν Τρωϊκὸν πόλεμον. Μὲ τὴν κίνησιν ἐκείνην οἱ ἠπειρώται μετέδωκαν εἰς τὴν Ἑλλάδα τὰς τέχνας, τὸν πολιτισμὸν καὶ κυρίως τὰ γράμματα. Ἀπὸ τὴν ἐποχὴν δὲ ἐκείνην ἀκριβῶς τῆς ἐξόδου τῶν ἠπειρωτικῶν λαῶν εἰς τὰ διάφορα μέρη τῆς Ἑλλάδος, ἀρχίζει ἡ ἑλληνικὴ ἱστορία μὲ περιεχόμενον τὰς χώρας ἀπὸ τῆς Ἐγνατίας ὁδοῦ ἕως τὰς Θήβας.

Ἐφ' ὅσον λοιπὸν ἡ Ἡπειρος εἶνε ἡ «Ἀρχέγονος Ἑλλάς» καιρὸς πλέον νὰ ἐπανορθώσωμεν μίαν ἱστορικὴν ἀνακρίβειαν, ποῦ διαπράττεται εἰς βάρος τῆς ἐπαρχίας ταύτης.

Ὅταν λέγομεν οὕτω ὅτι ἡ Ἑλλάς ἀπαιτεῖ τὴν Β. Ἡπειρον, δὲν πρέπει νὰ νομίζωμεν ὅτι ἡ μήτηρ Ἑλλάς ζητεῖ τὸν ἐναγκαλισμὸν τῆς θυγατρὸς τῆς Ἡπειροῦ, ἀλλὰ ὅπως καὶ ἄλλοτε ἐτονίσαμεν ἡ μήτηρ Ἡπειρος ζητεῖ, νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὰς ἀγκάλας τῆς Ἑλλάδος τῆς ὀρφανῆς θυγατρὸς τῆς.

* *

Ὁ ἑλληνικὸς χαρακτήρ τῆς Ἡπειροῦ, ἀπὸ τὸν Ἀμβρακικὸν κόλπον

ἕως τὸν Γενοῦσον ποταμὸν ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων εἶνε ὄθεν ἀναμφισβήτητος.

Οἱ Ἑπειῶται οὕτω ἔλαβον μέρος δι' ἑπτὰ τριήρων εἰς τὴν ναυμαχίαν τῆς Σαλαμίνας κατὰ τῶν Περσῶν, καίτοι ἡ Ἑπειρος οὐδέποτε εἶχεν ἰσχυρὸν ναυτικόν (1). Ἀπὸ δὲ τοὺς 36.000 Ἑλληνας ποὺ συνεξεστράτευσαν μὲ τὸν Μ. Ἀλέξανδρον καὶ εἰς τρεῖς μάχας κατέλυσαν τὰ κράτη καὶ τὰς δυνάμεις τῆς Ἀσίας καὶ διέδωσαν τὸν πολιτισμὸν καὶ τὰ γράμματα ἀρκετοὶ ἦσαν Ἑπειῶται.

Ἡ Ἑπειρος μέχρι τῆς ἐμφανίσεως τῶν Ρωμαίων ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὁχθῆς τῆς Ἀδριατικῆς ἐκυβερνᾶτο ὑπὸ αὐτοχθόνων Ἑλλήνων βασιλέων, ἐκ τῶν ὁποίων ὁ Πύρρος ἐπεξέτεινε τὴν Ἑπειρωτικὴν κυριαρχίαν ἐπὶ τῆς Ἀκαρνανίας, Αἰτωλίας, Θεσσαλίας καὶ Μακεδονίας. Ὁ μέγας ἐκεῖνος βασιλεὺς ἀπὸ τότε διέγνωσε τὸν κίνδυνον ποὺ διέτρεχεν ἡ Ἑπειρος ἀπὸ τὴν ἔναντί της Ἰταλίαν καὶ ἐξεστράτευσεν ἐναντίον της.

Τὴν ἐκστρατείαν ὅμως ἐκείνην ἐξεδικήθησαν ἀργότερα σκληρῶς οἱ Ρωμαῖοι, ὅταν, ἡ δυστυχῆς αὕτη χώρα ὑπέκυψεν εἰς τὸν Αἰμ. Παῦλον 168 π. Χ. ὅστις εἰς μίαν ἡμέραν ἐξηνδραπόδισε *«πέντε καὶ δεκα ἀνθρώπων μυριάδας καὶ ἐπόρθησεν ἑβδομήκοντα πόλεις»* τῶν ὁποίων κατέσκαψε τὰ τείχη ἐκ θεμελίων.

Παρὰ τὴν ἀπάνθρωπον ὅμως ἐκείνην διαγωγὴν τοῦ Ὑπάτου τῆς Ρώμης καὶ τὰς ἐπιδρομὰς τῶν βαρβάρων, ποὺ ἐπὶ ὀκτῶ αἰῶνας ἡ μία διεδέχετο τὴν ἄλλην εἰς τὰ παράλια της, ἡ εὐάνδρος πραγματικῶς αὕτη χώρα κατ' οὐδὲν ἔχασεν ἢ μετέβαλε τὴν ἰδιάζουσαν ὑπόστασίν της καὶ τὸν ἐθνικὸν της χαρακτήρα. Οἱ κατακτηταὶ της τούναντίον ἐξελληνίσθησαν, ἐνῶ ἡ χώρα ἐπανέκτησε, σὺν τῷ χρόνῳ τὴν παλαιάν της αἴγλην καὶ δόξαν (2).

* * *

Ὅσον διὰ τὰς ἐπιδρομὰς καὶ λεηλασίας τῶν βαρβάρων σιφῶν τῶν ὁποίων ἐπὶ ὀκτῶ αἰῶνας ἦτο ἔρμαιον ἡ Ἑπειρος, αὗται ἦσαν παροδικαὶ μόνον θύελλαι εἰς μίαν χώραν τῆς ὁποίας ἡ ζωτικὴ δύναμις ἦτο παραδειγματικὴ καθ' ὅλους τοὺς αἰῶνας. Ἀπὸ τὰς ἐπιδρομὰς καὶ λεηλασίας ἐκείνας ὁ ἑλληνικὸς χαρακτήρ τῆς χώρας ὄχι μόνον δὲν ἐθίγη, ἀλλὰ τούναντίον διετηρήθη κραταῖός, παρὰ τὴν φθορὰν ποὺ ὑφίστατο. Οἱ ἐπιδρομεῖς πράγματι μὴ δυνάμενοι, λόγῳ τῆς ἀτελοῦς ἀναπτύξεώς των νὰ ἀφομοιώσωσι πρὸς αὐτοὺς τὸν ἰθαγενῆ πληθυσμὸν τῆς χώρας, ὡς μόνον σημεῖα τῆς διαβάσεώς των ἀφήκαν μερικὰ κακόηχα ὀνόματα τοποθεσιῶν, σημεῖα τοῦ βαθμοῦ τῆς βαρβαρότητος καὶ τῆς διανοητικῆς των ἀναπτύ-

1. Ἡρόδοτος Η 45.

2. Ν. Ἑλληνομνήμων. Τεύχος Δ. 1913, σ. 369—443.

ξεως. Ἡ χώρα ὅμως παρέμεινε ἀκραιφνῶς ἑλληνική, διετήρησεν ἀκμαῖον τὸ φρόνημα καὶ διεφύλαξεν ὡς ἱερὰν παρακαταθήκην τὰς παραδόσεις τῶν προγόνων της.

* * *

Τὰς λαμπροτέρας ὅμως σελίδας ἔγραψεν ἡ Ἠπειρος ὅταν μετὰ τὴν κατάληψιν τοῦ Βυζαντίου (1204) ἀπὸ τοῦς Λατίνους καὶ τὴν πτώσιν τοῦ μεσαιωνικοῦ ἑλληνισμοῦ, ἀντετάχθη αὕτη εἰς τὴν ξενικὴν κυριαρχίαν, ὕψωσεν ἰδικὴν τῆς σημαίαν καὶ ἀνεδείχθη κραταιῶς πάλιν μίᾳ ἀπὸ τὰς κυριωτέρας ἐστίας τοῦ ἑλληνισμοῦ. Εἰς τὴν ἑλληνικότητα τῆς Ἠπείρου ἐστηρίχθησαν τότε οἱ Ἄγγελοι Κομνηνοί, ἵνα ἰδρῦσουν τὸ καθαρῶς ἑλληνικὸν ἐκεῖνο «Δεσποτάτον τῆς Ἠπείρου» τὸ ὁποῖον ἐκτεινόμενον κατ' ἀρχὰς ἀπὸ τὸ Δυρράχιον ἕως τὴν Ναύπακτον μὲ πρωτεύουσαν τὴν Ἄρταν, ἔγινε σὺν τῷ χρόνῳ ἓνα ἀπὸ τὰ σπουδαιότερα κέντρα τῆς ἑλληνικῆς ἀντιστάσεως κατὰ τῆς Φραγκικῆς τυραννίας⁽¹⁾ καὶ διετήρησεν εἰς τὰς Δ. ἐπαρχίας τῆς Ἑλλάδος «ἀκμαῖον τὸ ἑλληνικὸν φρόνημα καὶ ἀκλόνητον τὴν πίστιν, διέσωσε δὲ τὸν ἑλληνισμὸν ἐν ταῖς χώραις ταύταις ἐκ τοῦ κινδύνου τῆς καταστροφῆς αὐτοῦ ὑπὸ τῶν Φράγκων καὶ τῶν Βουλγάρων»⁽²⁾.

Κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Δεσποτάτου, οἱ Ἠπειρώται ἀνεδείχθησαν πάλιν οἱ πρῶτοι τῶν Ἑλλήνων. Ἀνέλαβον οὗτοι ὑπὸ τὸν νέον των ἡγεμόνα τὴν ἀνασύνταξιν τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας καὶ τὸν ἀγῶνα κατὰ τῆς Λατινοκρατίας εἰς τὴν Εὐρώπην.

Ἡ δράσις τῶν Δεσποτῶν τῆς Ἠπείρου στρεφομένη κατὰ τῶν Φράγκων, Σέρβων, Βουλγάρων⁽³⁾ καὶ παντὸς ἐν γένει ἐχθροῦ τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἦτο πολιτικὸν καὶ πολεμικὸν κατόρθωμα ποῦ θὰ τιμᾶ διὰ πάντα τὴν Ἠπειρον.

Μετὰ τὴν κατάληψιν μάλιστα τῆς Θεσσαλονίκης καὶ τὴν κατάλυσιν τῆς ἐκεῖ λατινικῆς ἀρχῆς, πρὸς τὸν Δεσπότην τῆς Ἠπείρου Θεόδωρον ποῦ ἐκηρύχθη τότε βασιλεὺς καὶ αὐτοκράτωρ τῶν Ῥωμαίων καὶ ὑπεγράφετο «*Θεόδωρος ἐν Χριστῷ τῷ Θεῷ βασιλεὺς καὶ αὐτοκράτωρ τῶν Ῥωμαίων Δούκας*⁽⁴⁾» ἐστρέφοντο τὰ βλέμματα ὄλων τῶν Ἑλλήνων πατριωτῶν καὶ

1. *Ἰ. Ρωμανοῦ*: Περὶ τοῦ Δεσποτάτου τῆς Ἠπείρου. Κέρκυρα 1895, σ. 17.

2. *Ἀ. Μπλιαράκη*: Ἱστορία τοῦ Βασιλείου τῆς Νικαίας καὶ τοῦ Δεσποτάτου τῆς Ἠπείρου 1204—1261. Ἀθῆναι 1898, σ. 53 καὶ 64.

3. Ὁ Θεόδωρος πολεμῶν τοὺς Βουλγάρους ἐπολέμει τὸν καθολικισμὸν, τὸν ὁποῖον ὁ ἡγεμὼν τῶν Ἰωάννης ἢ Ἰωαννίκιος ἢ Σκυλογιάννης, κατὰ τοὺς Βυζαντινοὺς, εἶχε δεχθῆ μαζὶ μὲ τὴν παπικὴν σημαίαν (vexillum) ἀπὸ πολιτικὸν συμφέρον, μόλις οἱ Φράγκοι εἶχον καταλάβει τὸ Βυζάντιον.

4. Βυζ. Χρον. τόμ. Γ σ. 296—299. *Ἰ. Ρωμανοῦ*: Ἐνθ' ἀν. σ. 30.

ἀπὸ αὐτὸν ἐπιστεύετο ὅτι θὰ ἀνεστηλοῦτο ἡ Ἑλληνικὴ Αὐτοκρατορία καὶ θὰ ἐπραγματοποιεῖτο ἡ ἐθνικὴ ἀποκατάστασις.

Μὲ τὴν ἴδρυσιν τοῦ Δεσποτάτου ἐκείνου καὶ τοῦ Βασιλείου τῆς Νικαίας, ἡ Λατινικὴ Αὐτοκρατορία, ἐτίθετο μεταξύ δύο ἑλληνικῶν κρατῶν ἕκαστον τῶν ὁποίων ἀπέβλεπεν εἰς τὴν κατάλυσίν της. Ἐὰν δὲ τὸ Δ. τῆς Ἡπ. δὲν κατάρθωσε νὰ ὀλοκληρώσῃ τὸ σχέδιόν του, συνέτεινεν ὅμως ἀρκετὰ εἰς τὸ νὰ ὑποσκάψῃ σὺν τῷ χρόνῳ τὰ θεμέλια τῆς Λατ. Αὐτοκρ. καὶ συντείνῃ εἰς τὴν μέλλουσαν κατάρρευσίν της.

Ὅσον διὰ τὴν ἐκπολιτιστικὴν δρᾶσίν του, αὕτη φαίνεται εἰς τὰ ἀπανταχοῦ τῆς χώρας βυζαντινὰ μνημεῖα καὶ μάλιστα τὰς ἐκκλησίας τοῦ XII καὶ XIV αἰῶνος, δείγματα ἀρίστης βυζαντινῆς ἀρχιτεκτονικῆς καὶ τὰς πολυαρίθμους μονὰς ποῦ ἐγένοντο κέντρα τῆς πρώτης ἐκπαιδευτικῆς κινήσεως (').

Ἐὰν λοιπὸν τὸ Δεσπ. τῆς Ἡπ. κατεστράφη, διὰ τῆς δυνάμεως τῶν πραγμάτων, ἡ γενναία ὅμως προσπάθεια τῶν Ἀγγέλων, εἶχεν ρίψει τόσον βαθείας τὰς ρίζας, ὥστε ἐξ αὐτῶν ἐμελλε νὰ ἀναβιώσῃ ἡ ἑλληνικὴ παιδεία καὶ νὰ βλαστήσουν οἱ ἀρωγοὶ τοῦ Γένους, ποῦ ἐκλείσαν τὴν εὐανδρον Ἡπειρον, κατὰ τοὺς χρόνους τῆς δουλείας καὶ τὸν Ἱερὸν Ἀγῶνα.

* * *

Ἐὰν πράγματι ἡ δύναμις τῶν πραγμάτων διέλυσε τὸ Δεσπ. τῆς Ἡπείρου, δὲν ἐδάμασεν ὅμως καὶ τὴν ἐθνικὴν συνείδησιν τῶν κατοίκων, οἱ ὅποιοι, μὲ τὴν ἐπέκτασιν τοῦ σερβικοῦ κράτους τοῦ Στεφάνου Δουσάν (Ἐλεήμονος 1331—1335) ἔχουν νὰ παλαίσουν τώρα ὄχι μόνον κατὰ τῶν ἐπιδρομέων τῆς Δύσεως, ἀλλὰ καὶ κατὰ τῶν νέων ἰσχυρῶν καὶ ἀτιθάσων εἰς τὰ Βαλκάνια ἐχθρῶν.

Ἡ σερβοκρατία εἰς τὴν Ἡπειρον εἶχε φθάσῃ εἰς τοιοῦτον σημεῖον σκληρότητος, ὥστε οἱ κάτοικοι διὰ νὰ σωθοῦν ἄφηνον τὰς κατοικίας καὶ περιουσίας των καὶ κατέφευγον εἰς τὰ σπήλαια καὶ τὰ ὄρη πρὸς σωτηρίαν. Ὁ Θωμᾶς Πρελοῦμπος (1367) εἰς τὸν ὁποῖον εἶχον παραχωρηθῆ τὰ Ἰωάννινα, καθ' ὅλον τὸ διάστημα τῆς δεκαεξαετοῦς τοῦ ἀρχῆς, ἀνεδείχθη τύραννος, αἰμοβόρος καὶ φιλοχρήματος διαπράξας τὰ αἰσχρότατα τῶν κακουργημάτων (').

1. Μὲ τὴν ἴδρυσιν τοῦ Δεσπ. ἦλθον εἰς τὰ Ἰωάννινα μεγάλα ἀρχοντικά καὶ Βυζαντινὰ οἰκογένεια, ὅπως τῶν Φιλανθρωπινῶν, τῶν Στρατηγοπούλων καὶ τῶν ἄλλων καὶ ἔθεσαν τὰς βάσεις τοῦ Ἡπειρ. πολιτισμοῦ. Τὰ Ἰωάννινα προήχθησαν τότε εἰς τόσην ἀκμὴν, ὥστε τὸ χρυσόβουλον Ἀνδρονίκου τοῦ Παλαιολόγου (1314) λέγει ὅτι ταῦτα «*μεμέστωται οἰκητόρων ἀκμάζει δὲ πλούτω καὶ πᾶσιν ἄλλοις ἀναβρύνεται*». (Κ.. Ἀμάντου: Εἰς Ἡπ. Χρον. 1930 σ. 205. Α. Παπαδοπούλου Κεραμέως: Εἰς Δελτ. Ἐθν. καὶ Ἐθνολ. Ἐτ. τῆς Ἑλλάδος τόμ. Γ'. τεύχος 11, σ. 451—455).

2. Ἰ. Ρωμανοῦ: Ἡπειρ. ἄνωτ. σ. 158.

Εἰς τὸ «Ἱστορικόν» τῆς τυραννουμένης πατρίδος ποῦ ἔγραψαν, περὶ τὰ μέσα τοῦ XIV αἰῶνος, οἱ μοναχοὶ Κομνηνὸς καὶ Πρόκλος, ἀκούεται δυνατὰ ἡ κραυγὴ τοῦ πόνου τῶν ὑποδούλων ποῦ ἐστερήθησαν τῆς ἐλευθερίας. Οἱ Σέρβοι εἶχον μεταβάλει τὴν *πολυθρύλητον*, πόλιν τῶν Ἰωαννίνων, εἰς *πολυθρήνητον*, ἀφαιρέσαντες τὸ (λ) καὶ προσθέσαντες ἀντ' αὐτοῦ τὸ (ν), λέγει τὸ χρονικόν, τοῦ ὁποίου ὁ συγγραφεὺς «*ἀποβλέπει μᾶλλον εἰς τὴν προφορὰν ἢ τὴν ὀρθογραφίαν τοῦ ἐπιθέτου*» (1).

Ὁ χρονογράφος τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, κλείει τὸν ἱστορικόν του τίτλον μὲ τὰς λέξεις «*Δάκρυσι δὲ γέγραφα ταῦτα, οὐ μέλανι τοῦτο γὰρ ἴδιον πέφυκεν ἀγάπης πληρεσιότης, τὸ χαιρῆν μετὰ χαιρόντων καὶ συμπενθεῖν τοῖς πενθοῦσιν*» (2).

Καὶ ἐπὶ Σερβοκρατίας ὅμως ἡ Ἠπειρος, παρ' ὅλα τὰ δεινὰ ποῦ ὑπέστη, δὲν ἔχασε τὸν ἐλληνικόν της χαρακτήρα, διὰ τὸν λόγον ὅτι οἱ Σέρβοι, καίτοι τὴν ἐδήωσαν καὶ τὴν ἐπυρπόλησαν, παρέμειναν ὀλίγον χρόνον, δὲν ἔφεραν ἐκεῖ ἰδικούς των ἀποίκους, ἐκτός δὲ ἀπὸ τὰ ὄργανα τῆς διοικήσεως, αὐδεὶς ἄλλος ὠμίλει τὴν σερβικὴν τὴν ἐποχὴν ἐκείνην.

Οἱ Σέρβοι διοίκησαντες, διὰ μικρὸν διάστημα, τὴν Ἠπειρον, ἀφήκαν καὶ αὐτοὶ ὡς μόνον ἔχνη τῆς διαβάσεώς των μερικὰ ὀνόματα ποῦ σώζονται καὶ σήμερον ἀκόμη εἰς τὰς τοπωνυμίας τῶν ὄρέων, τῶν πεδιάδων καὶ τῶν χωρίων, χωρὶς ὅμως νὰ ἐπιδράσουν καὶ τὴν ζωντανὴν γλῶσσαν ἢ τὰ ἦθη καὶ ἔθιμα τῶν κατοίκων.

1. *Μουστοξύδου*: Ἑλληνομνήμων σ. 502 σημ. 17.

2. Ἐνθ' ἄνωτ. σ. 561.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΙ.

ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΤΗΣ ΗΠΕΙΡΟΥ ΕΙΣ ΤΗΝ ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΙΝ ΤΟΥ ΕΝΟΥΣ (1430-1821) ΚΑΙ ΑΠΟΠΕΙΡΑΙ ΕΝΩΣΕΩΣ ΜΕ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

ΣΥΜΒΟΛΗ ΕΙΣ ΠΝΕΥΜΑ, ΧΡΗΜΑ ΚΑΙ ΑΙΜΑ.—ΟΙ Μ. ΕΥΕΡΓΕ-
ΤΑΙ ΚΑΙ Η ΑΛΒΑΝΟΓΛΩΣΣΟΣ ΚΑΤΑΓΩΓΗ ΤΩΝ.—ΦΙΛ. ΕΤΑΙ-
ΡΙΑ.—ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΗΠΕΙΡΟΥ ΑΠΟ ΤΟ ΕΛΛΗΝ. ΒΑΣΙ-
ΛΕΙΟΝ ΤΟ 1830.—ΑΠΟΠΕΙΡΑΙ ΕΝΩΣΕΩΣ ΚΑΙ ΑΝΤΙΔΡΑΣΙΣ
ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΑΣ.

Ἡ μέχρι τῆς κατοχῆς τῆς Ἡπείρου ἀπὸ τοὺς Τούρκους ἱστορία, μαρ-
τυρεῖ, ὡς εἶδομεν, ὅτι οἱ Ἡπειρώται ἀπὸ παλαιωτάτων χρόνων ὄχι μόνον
εἶχον βαθέως ἐρριζωμένην τὴν ἑλληνικὴν θρησκείαν, γλῶσσαν καὶ συνεί-
δησιν, ἀλλὰ καὶ ὅτι εἶχον φθάσῃ εἰς μεγάλην ἀκμὴν καὶ δύναμιν ὥστε
ἐπὶ αἰῶνας νὰ προμάχωνται καὶ νὰ σώζουσι τὸν Ἑλληνισμόν.

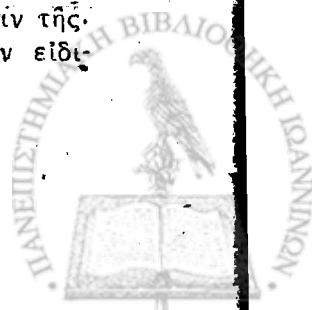
Τὰς λαμπροτέρας ὅμως σελίδας τῆς ἱστορίας τῆς ἔγραψεν ἡ Ἡπει-
ρος, κατὰ τοὺς χρόνους τῆς δουλείας, ὅταν κατὰ τὸν ἀείμνηστον Σπ.
Λάμπρον «*ὄλλοιαι ἐγαλήνισαν τὸ πολυσάλετον ἔδαφός τῆς ἀλκυονίδες ἡμέραι
καὶ κάθε σβόλος τῆς γῆς τῆς συνεδέθη πρὸς ἓνα ἡρωϊσμόν ἢ μιαν θυσίαν*».

Εἰς τὸν ἀγῶνα ἐκείνον τῶν τεσσάρων αἰῶνων, πού προετοιμάζον τὸ
ἔθνος διὰ τὴν ἐλευθερίαν τοῦ 1821, ἡ Ἡπειρος κατέχει τιμητικὴν θέσιν
Εἰς τὸν βωμόν ἐκείνον τῆς ἐθνικῆς ἐλευθερίας, ἡ Ἡπειρος προσέφερε τὴν
θυσίαν τοῦ μαρτυρίου. Ἡ ὑπηρεσία τῆς αὐτῆς διὰ τὴν ἀναγέννησιν τῆς
Ἑλλάδος θὰ μνημονεύεται πάντοτε ἀπὸ τὴν ἱστορίαν ὅλων τῶν λαῶν
ἀνεξαρτήτως τοῦ ἂν μετέσχεν ἐνεργῶς εἰς τὰ πραγματικὰ γεγονότα.

Διὰ τὴν ἀναγέννησιν ἐκείνην τῆς Ἑλλάδος ἡ Ἡπειρος προσέφερε (1):

α) *Μεγάλους διδασκάλους*: Ὅταν κατὰ τὸ διάστημα τῆς δουλείας ἡ
Ἑλλάς ἔξει ὡς ἔννοια καὶ ἰδέα, εἰς τὰς συνειδήσεις τῶν ὑποδούλων τέ-
κνων τῆς, καὶ περισυνέλλεγε τὰ συντρίμματά τῆς διὰ νέας ἐξορμήσεις, ἓνα
ἀπὸ τὰ κέντρα πού συνετέλεσαν εἰς τὴν ἀναγέννησιν τῆς Ἑλλάδος ἦτο
ἡ Ἡπειρος καὶ ἰδίως τὰ Ἰωάννινα, τὰ ὁποῖα δικαίως ἐκλήθησαν πόλις
τῆς ἀναγεννήσεως τοῦ νεωτέρου ἑλληνισμοῦ.

1. Τὸ κεφάλαιον τοῦτο τῆς συμβολῆς τῆς Ἡπείρου εἰς τὴν ἀναγέννησιν τῆς
Ἑλλάδος, συνεπτύξαμεν ἀρκετὰ, ἐπιφυλασσόμενοι προσεχῶς νὰ ἐκδώσωμεν εἰδι-
κὴν μελέτην.

Χωρίς νά παροραῖται ἡ δράσις τῶν ἄλλων μικροτέρων ἐστιῶν τῆς ἐπαρχίας ταύτης, δυνάμεθα νά εἴπωμεν ὅτι κατὰ τὸ διάστημα αὐτὸ τῆς δοκιμασίας τῶν τεσσάρων αἰῶνων, τὰ Ἰωάννινα, ἡ Μοσχόπολις καὶ ἡ Κορυτσᾶ ἦσαν ζωνταναὶ ἐστίαὶ τοῦ ἑλληνισμοῦ καὶ ἀληθεῖς Ἀκαδημαῖαι καλλιέργειας τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος.

Ὁ πνευματικὸς ὄργανός ποῦ παρατηρεῖται κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους εἰς τὴν Ἠπειρον, ἀπὸ τὸν Ἀμβρακικὸν κέλιπον ἕως τὸν Γενοῦσον ποταμόν, μαρτυρεῖ πόσον βαθειὰ ἦτο ριζωμένον, εἰς τὴν συνείδησιν τῶν κατοίκων, τὸ αἶσθημα ὅτι ἡ πολιτικὴ ἀπελευθέρωσις, τὴν ὁποίαν ὄλοι ἐπόθουν, ἔπρεπε μὲν νά στηρίζηται εἰς τὴν χριστιανικὴν πίστιν, διὰ νά ἦτο ὁμως τελείως ἀσφαλῆς ἐχρειάζετο καὶ ἡ ἐθνικὴ παιδεία.

Εἰς τὰ σχολεῖα ἐκεῖνα τῆς Ἠπειροῦ, εἰς τὰ ὁποῖα οἱ διδάσκαλοι ἦσαν συγχρόνως καὶ ἀπόστολοι τῆς ἐθνεγερσίας, ἐτονώθη ἡ συνείδησις τῶν ἱερῶν ὑποχρεώσεων, ἐγεψυχώθη τὸ φρόνημα καὶ ἐτοιμάσθησαν τὰ πνευματικὰ ὄπλα, πρόδρομοι τῶν ὑλικῶν μὲ τὰ ὁποῖα ἐθραύσθησαν αἱ ἀλύσεις τῆς δουλείας.

β) **Μεγάλους εὐεργέτας**: Ἡ Ἠπειρος, ποῦ δικαίως ἐκλήθη «εὐάνδρος» δύναται νά καυχᾶται ὅτι ἔχει τὴν ἀποκλειστικότητα τοῦ προνομίου τόσων τέκνων, τὰ ὁποῖα διαφόρου μορφώσεως, τάσεων καὶ χαρισμάτων ἐθυσίασαν ἑαυτὰ διὰ νά ἐνισχύσουν τὸ ἔθνος εἰς τὴν ἀναγέννησίν του.

Ἄρκεϊ νά ἀναγνώσῃ τις, ἀπλῶς καὶ μόνον τὰς διαθήκας τῶν Ἠπειρωτῶν ἐκείνων, ἵνα ἀνακαλύψῃ τὸν φλογερὸν πατριωτισμὸν ποῦ ἐθέρμαινε τὰ στήθη των, ὅταν μάλιστα ἔχει ὑπ' ὄψιν του ὅτι οἱ πλεῖστοι τούτων εἶχον ζῆση εἰς κέντρα χλιδῆς καὶ πλοῦτου. Τὸ ἰδεῶδες των ἦτο νά καταστήσουν τὸν πλοῦτον των χρήσιμον, κοινὸν εὐεργέτημα καὶ ἀγαθοποιὸν δύναμιν ὅλων τῶν Ἑλλήνων.

Εἰς τὴν ἐποχὴν δὲ ἐκείνην τῆς ὀδύνης, τῶν θλίψεων καὶ στεναγμῶν τοῦ ἔθνους, ἐποχὴν ποῦ οἱ Ἕλληνες οὔτε πατρίδα εἶχον, οὔτε ἔθνος ἀπέτελουν, οὔτε ἠδύναντο νά φανταστοῦν τὴν ἀνάστασίν του, τὸ νά ἀγαπᾶ κανεὶς τὸ γένος, τὸ ὁποῖον ὄλοι ἐθεώρουν ὅτι ὑπῆρχε μόνον εἰς τὴν φαντασίαν λογίων τινῶν, νά θυσιάσῃ τὸ πᾶν δι' αὐτό, νά προσπαθῇ, μὲ ὅλας του τὰς δυνάμεις, νά τὸ ἀναστήσῃ, καὶ νά ὑποβάληται, χάριν αὐτοῦ καὶ εἰς στερήσεις, εἶνε, νομίζομεν, ὑπεράνθρωπον.

Διερωτᾶται δὲ ἀμέσως ὁ ἀναγνώστης. Ἦσαν ξένα τὰ τέκνα τῆς ἐπαρχίας ταύτης πρὸς τὴν Ἑλλάδα, ὅταν τὴν ἐτροφοδότουσαν μὲ τοὺς διδασκάλους καὶ τὰ συγγράμματά των, καὶ διέθετον ὑπὲρ αὐτῆς τὰς ἡγεμονικὰς δωρεὰς των;

Ὅταν δὲ ὁ σφοδρὸς κλονισμὸς τοῦ 1821, διεσκόρπισε τοὺς Ἠπειρώτας, ὅπως καὶ ἄλλους ὁμογενεῖς, εἰς τὴν Ρωσσίαν, Βλαχίαν καὶ ἀλλαχοῦ τῆς Εὐρώπης, ἤρχισε τότε, νέα σειρά ἐλεοθετῶν Ἠπειρωτῶν, ποῦ προσέφερον εἰς τὴν πατρίδα ἀμύθητα ποσά.

“Όταν πράγματι κατέπαυσεν ή κλαγγή τών όπλων και ή έλευθερωθεΐσα Έλλάς είχεν ανάγκην οικονομικής ένισχύσεως προς αναδημιουργίαν, οί Ήπειρώται, καίτοι υπό ζυγόν, ένεκολπώθησαν περισσότερο από κάθε άλλον τήν πατριωτικήν αϋτήν ιδέαν, αναδείξαντες τήν Ήπειρόν πατρίδα εύεργετών και κοιτίδα εύποιΐας.

Ή πληθός και τά έργα τών Ήπειρωτών, ιδίως είς τήν πρωτεύουσαν, αποτελοϋν ένα από τά ένδοξότερα ιστορικά φαινόμενα τής έλλην. φυλής.

Έκείνο όμως πού είνε άξιον ιδιαιτέρας προσοχής είνε ότι οί μεγάλοι αϋτοί εύεργέται του έθνους, πού έπροίκισαν τας Άθήνας, κατήγοντο από τά άλβανόγλωσσα ή δίγλωσσα ή και κουτσοβλαχικά άκόμη λεγόμενα μέρη. Είνε ή δέν είνε και αϋτό μιá έμπρακτος άπόδειξις δια τά αΐσθήματα τών ήπειρωτών και εκείνων άκόμη οί όποιοι έπειδή όμιλοϋν τήν άλβανικήν ή κουτσοβλαχικήν έκλαμβάνονται από μερικούς ως μή Έλληνες:

γ) **Μεγάλους πολεμιστάς**: Και ή είς αίμα όμως συμβολή τής Ήπειρου είς τήν αναγέννησιν τής Έλλάδος δέν ήτο άσήμαντος. Από τήν έπαρχίαν αϋτήν ήρχισε τó προανάκρουσμα του μεγάλου άγώνος με τούς προδρόμους του Βλαχάβα, Νικοτσάρα, Κατσαντώνη και τόσων άλλων ήρώων φιλοπατρίας και αϋτοθυσίας. Έκει είς τά βουνά τής Χειμάρρας, ό Ήπειρώτης Κλαδάς πρώτος ύψωσέ τó ανάστημά του κατά τής παντοδυναμίου τότε τουρκικής κυριαρχίας. Ή κυανόλευκος πριν ύψωθεί είς τας Πάτρας, ύψώθη είς τήν Κιάφαν του Σουλίου. Αϋτή ή Φιλ. Έταιρεία είχεν ως πρωτοπόρους τόν Σκουφάν από τήν Άρταν και τόν Τσακάλωφ από τά Ίωάννινα. Τó ιερόν χώμα του Μεσολογγίου έποτίσθη και αϋτό με άφθονον έλληνικόν αίμα. Έκει έπεσεν ό Μ. Μπότσαρης «ό πειό μεγάλος Μπότσαρης ό πειό τρανός Σουλιώτης». Από δέ τας τρεις φάλαγγας πού έκαμαν τήν ήρωϊκήν έξοδον, αΐ δύο είχον διοικητάς τούς Σουλιώτας Κίτσο Τζαβέλλαν και Νότη Μπότσαρην.

Πόσον λοιπόν δίκαιον είχεν ό Βαλαωρίτης νά θέωρη τήν Ήπειρον ως τήν μόνην χώραν πού ένεσάρκωνε τήν έθνικήν ιδέαν, τήν όποϊαν επί αΐώνας είχε διαφυλάξει ως «άρτον προθέσεως», ή δέ ατμόσφαιρά τής δικαίως έχαρακτηρίσθη ως «κολυμβήθρα του Έθνικου Σαλώαμ» όπου έπρεπε νά συγκεντρώνωνται οί έθνικώς άσθενείς και άνάπηροι.

* * *

“Όταν καθωρίζοντο τά σύνορα του έλλην. κράτους, κάθε πατριώτης Έλλην ήλπίζεν ότι αΐ ένδιαφερόμεναι Δυνάμεις θά περιελάμβανον είς αϋτά και τήν πολυπαθή Ήπειρον τής όποϊας οί τίτλοι δια τήν έλευθερίαν είχον γραφή από αΐώνων είς τήν έθνικήν μας ιστορίαν με τόν ήρωϊσμόν και τήν φιλοπατρίαν τών τέκνων τής.

“Αν ή Ήπειρος όμως άπεκλείσθη τότε τών συνόρων τής Έλλάδος,

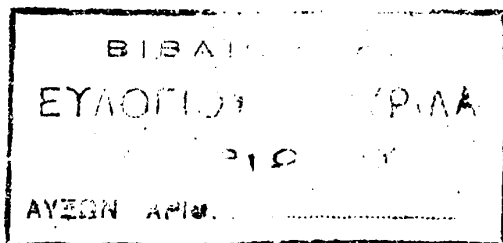
έθνικῶς ὅμως ἤτρ ἠνωμένη με τὸν ὄλον Ἑλληνισμόν, ἐξηγέρθη δὲ πλέον ἢ ἅπαξ ν' ἀποτινάξῃ τὴν ὀθωμανικὴν δεσποτείαν. Ἐάν λοιπὸν ἡ Ἐπανάστασις τοῦ 1821, δεικνύει τὴν γενναιότητα τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, πού πιεζόμενος ἀπὸ τὴν δουλείαν, ἤρπαξε τὰ ὄπλα ἀποφασισμένος νὰ ζῆσῃ ἐλεύθερος ἢ νὰ ἀποθάνῃ ἡρωϊκᾶ, ἢ ἐπιμονὴ τῶν Ἑπειρωτῶν νὰ ἔνωθούν με τὴν Ἑλλάδα εἶνε κάτι ἐξ ἴσου θαυμαστὸν ἂν ὄχι ἀνώτερον.

Ἐάν ἐπὶ πλέον τὸ 1821 ἦτο γέννημα τῆς ἀπελπισίας, οἱ ἀγῶνες τῶν Ἑπειρωτῶν διὰ τὴν ἔνωσιν ἦσαν μία συνέχεια ἐνόπλου διαμαρτυρίας διὰ τὴν ἄδικον ἐκείνην ἀπόφασιν τοῦ 1830, πού ἐστέρει τὴν Ἑλλάδα ἀπὸ τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς πατρικῆς κληρονομίας.

Πέντε φορὰς ἐκρυφογέλασαν μέχρι σήμερον τὰ πικραμένα χεῖλη τῆς Ἑπείρου, προσωρινῶς ὅμως, διότι ἀμέσως ὠρθοῦντο τὰ δῆθεν συμφέροντα μιᾶς μεγάλης, εἰς ἀνανδρίαν, δολιότητος καὶ πονηρίαν, δυνάμεως, τὰ ὁποῖα ἐνισχυόμενα καὶ ἀπὸ τὴν περίφημον ἰσορροπίαν καὶ τὴν κακόφωνον εὐρωπαϊκὴν συναυλίαν, ὑπερίσχυον πάντοτε ἀπὸ τὰ δικαιώματα, τὰς θυσίας καὶ τὸ αἷμα ἐνὸς μικροῦ ἀλλὰ ἡρωϊκοῦ λαοῦ.

Ἡ Ἑλλάς ἀφ' ἐτέρου μὴ γνωρίζουσα ὅτι ἡ εὐρωπαϊκὴ διπλωματία, βραβεύει μόνον τοὺς θρασεῖς καὶ τολμητίας, δὲν ἐπωφελήθη ἀρκετῶν εὐκαιριῶν διὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς ὑποδοῦλου μητρὸς καὶ ἀδελφῶν τῆς.

Ὅταν οὕτω κατελήφθη ἀπὸ τοὺς Βουλγάρους ἢ Φιλιππούπολις κα παρεβιάσθησαν ρηταὶ διατάξεις τῆς Συνθήκης τοῦ Βερολίνου, ἠδύνατο καὶ ἡ Ἑλλάς ἀξιούσα ὅτι διεκδικεῖ νόμιμον τίτλον, πού ἀπέρρεεν ἀπὸ ρητᾶς ἀποφάσεως τοῦ Συνεδρίου ἐκείνου, νὰ καταλάβῃ τὰ Ἰωάννινα καὶ τὴν Ἐλασσῶνα χωρὶς νὰ προσκρούσῃ εἰς τὴν νομιμοφροσύνην τῆς εὐρωπαϊκῆς διπλωματίας. Θὰ ἀνεγνώριζε δὲ αὕτη ἀσφαλῶς τὸ τετελεσμένον γεγονός εἰς τὴν Ἑπείρον, ὅπως καὶ εἰς τὴν Ἀν. Ρωμυλίαν. Ἡ ἄβουλος ὅμως καὶ διστακτικὴ ἐπὶ ἀρκετοὺς μῆνας στάσις τῆς Ἑλλάδος προυκάλεσε τὸν ἀποκλεισμόν τῶν εὐρωπαϊκῶν δυνάμεων, καὶ τὴν ἀπώλειαν μιᾶς εὐκαιρίας.

ΜΕΡΟΣ Β'.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ι

ΣΥΝΟΡΑ ΗΠΕΙΡΟΥ ΚΑΙ ΑΛΒΑΝΙΑΣ

ΝΕΑ ΚΑΙ ΠΑΛΙΑ ΗΠΕΙΡΟΣ.—ΑΡΧΑΙΟΙ ΚΑΙ ΣΥΓΧΡΟΝΟΙ ΧΑΡΤΑΙ ΗΠΕΙΡΟΥ ΚΑΙ ΑΛΒΑΝΙΑΣ.—ΙΤΑΛΙΚΟΙ ΧΑΡΤΑΙ ΚΑΙ ΚΡΙΣΕΙΣ ΚΛΕΜΑΝΣΩ.—ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΟΝ ΑΥΣΤΡΙΑΚΟΝ ΕΓΓΡΑΦΟΝ ΤΟΥ 1877.—ΤΟΥΡΚΙΚΗ ΔΙΟΙΚΗΣΙΣ ΚΑΙ ΣΥΝΟΡΑ ΗΠΕΙΡΟΥ ΚΑΙ ΑΛΒΑΝΙΑΣ.—Γ. ΚΑΣΤΡΙΩΤΗΣ. ΑΛΗ ΠΑΣΑΣ. ΤΑΝΖΙΜΑΤ 1844. Α. ΖΟΥΚΑΝΤΑ ΙΣΜΑΗΛ ΚΕΜΑΛ. Ο ΓΕΝΟΥΣΟΣ, Η ΜΟΝΗ ΜΕΘΟΡΙΟΣ ΜΕΤΑΞΥ ΗΠΕΙΡΟΥ ΚΑΙ ΑΛΒΑΝΙΑΣ.

Ἐξετάσωμεν τώρα κάπως λεπτομερέστερον τὴν ἐθνικὴν συνείδησιν τοῦ μαρτυρικοῦ ἐκείνου τμήματος τῆς Ἠπειροῦ, ποῦ ἐπρόκειτο νὰ γίνῃ τελευταίως τὸ θέατρον τοῦ ἱερωτέρου ἀγῶνος τῆς νεωτέρας μας ἱστορίας. Ἐξετάσωμεν τὴν Β. Ἠπειρον, τὴν γῆν αὐτὴν, τῶν ἡρώων καὶ μαρτύρων.

Εἶδομεν ὅτι ἐπὶ τοῦ βασιλέως Πύρρου, ἡ Ἠπειρος ἐφθάνεν ἕως τὸν ποταμὸν Μάτη. Ἀπὸ τὸ βασιλεῖον ἐκεῖνο, τὸ μὲν ἀπὸ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Ἄωου καὶ τῆς ὀροσειρᾶς τοῦ Γράμμου ἕως τὸν Μάτη ἐκλήθη «Νέα Ἠπειρος» (Epirus Nova) ἢ Ἑλληνικὴ Ἰλλυρία (Illyria Graeca), πρὸς ἀντιδιαστολὴν τῆς κυρίας Ἠπειροῦ, ποῦ ὠνομάσθη ἀπὸ τότε Παλαιὰ Ἠπειρος (Epirus Vetus) (1).

Περιελάμβανε δὲ μετὰχρονεστέρως, ἡ μὲν Π. Ἠπειρος, τὴν ἐλευθέρην σήμερον καὶ μέρος τῆς ἐπαρχίας Ἀργυροκάστρου, ἡ δὲ Νέα τὰς ἐπαρχίας Κορυτσᾶς, Βελεγράδων, Δυρραχίου, Διβρῶν καὶ τὴν πόλιν τῆς Ἀχρίδος.

1. *Μ. Δήμιτσα*: Μακεδονικά σ. 588—818.

Τὴν διαίρεσιν αὐτὴν, ποὺ ἐγένετο ὑπὸ Θεοδοσίου τοῦ Μεγάλου⁽¹⁾, ἀναγράφει καὶ ἡ «Notitia dignitatum utriusque Imperii», ἐπίσημος οὕτως Ῥωμαϊκὴ ὁμολογία διὰ τὰ τότε σύνορα τῆς Ἡπείρου. Ἡ διαίρεσις αὕτη διετηρήθη μέχρι τῶν χρόνων τῆς φραγκοκρατίας.

Ἀλλὰ καὶ εἰς τὸν Συνέκδημον τοῦ Ἱεροκλέους (ἀρ. καὶ ΣΤ. αἰῶνος μ. Χ.), ὅπου ἀριθμοῦνται «*αἱ πᾶσαι ἐπαρχίαι καὶ πόλεις αἱ ὑπὸ τὸν βασιλέα τῶν Ῥωμαίων, τὸν ἐν Κωνσταντινουπόλει*» ἡ Ἡπειρος κατέχει τὴν 12ην ἐπαρχίαν.

«Δωδεκάτη Ἐπαρχία Παλ. Ἡπείρου ὑπὸ ἡγεμόνα πόλεις δώδεκα μητρόπολις Νικόπολις, Δωδώνη, Εὐροία, Ἄκτιον, Ἀδριανούπολις, Ἄππων, Φοινίκη, Ἀγχιασμος, Βουθρωτός, Φωτικὴ, Κέρκυρα νῆσος, Ἰθάκη νῆσος. Δεκάτη τρίτη ἐπαρχία Νέας Ἡπείρου ὑπὸ κονσουλάριον, πόλεις ἑννέα, Δυρράχιον ἢ ποτε Ἐπίδαμνος, Σκάμπα, Ἀπολλωνία, Βοῦλις, Ἀμαντία, Πουλχεριούπολις, Αὐλών, Λυχνιδὸς μητρόπολις, Λιστρῶν καὶ Σκεπῶν».

Ἡ δωδεκάτη ὥστε αὕτη ἐπαρχία τῆς Βυζ. Αὐτοκρ. ἤρχιζε γεωγραφικῶς ἀπὸ τὸν Ἀμβρακικὸν κόλπον καὶ τὸ Ἴόνιον πέλαγος καὶ ἔφθανεν ἕως τὴν Σκόδραν.

Ἡ ὀνομασία ὅθεν «Β. Ἡπειρος» ἢ μᾶλλον «Ν. Ἀλβανία» ὅπως ἀρέσκονται μερικοὶ ἀνιστόρητοι νὰ ὀνομάζουσι τὸ τμήμα τῆς Νέας Ἡπείρου (Epirus Nova) εὐρέθη μόνον καὶ μόνον πρὸς ἐπιδίωξιν ὀρισμένης πολιτικῆς⁽²⁾.

* * *

Οἱ χάρται οὕτως τῆς Αὐτοκρατορίας τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου σημειῶνουν εἰς τὸν Αἴμον, Ἑλλάδα, Ἡπειρον καὶ Ἰλλυρίαν χωριζομένας διὰ τοῦ Δυρραχίου. Οἱ χάρται τοῦ Ῥωμαϊκοῦ Κράτους, κατὰ τὸ 395 π. Χ. εἰς τὴν θέσιν τῆς Ἰλλυρίας, θέτουσι τὸ ὄνομα «Νέα Ἡπειρος». Εἶνε ἡ Epirus Nova καὶ Epirus Vetus. Ἐπίσης ὁ χάρτης τῆς Ῥωμ. Αὐτοκρ., κατὰ τὸν θάνατον τοῦ Αὐγούστου 40 μ. Χ. σημειῶνει Ἀχαΐαν, Μακεδονίαν, Θράκην, Ἡπειρον καὶ Ἰλλυρίαν. Τὰς δύο τελευταίας, ὁ χάρτης, χωρίζει διὰ τοῦ Δυρραχίου. Οἱ χάρται τῶν χρόνων τῶν Σταυροφοριῶν (1095—1270 μ. Χ) εἰς τὴν Βαλκανικὴν σημειῶνουν μόνον Ἑλληνικὴν Αὐτοκρατορίαν, οὐδαμοῦ δὲ Ἰλλυρίαν ἢ Ἀλβανίαν.

Ὁ γεωγραφικὸς Ἄτλας τοῦ P. Mariette (Παρίσιος 1645) χωρίζει τὴν Ἡπειρον ἀπὸ τὴν Ἀλβανίαν διὰ τῆς Χειμάρρας καὶ Αὐλώνας, καὶ ἀφήνει εἰς τὴν Ἑλλάδα ὀλόκληρον τὴν Β. Ἡπειρον ποὺ διεξεδίκουσι οἱ Ἀλβανοὶ

1. Δελτ. Ἱστορ. καὶ Ἐθν. Ἔτ. τόμ. V σ. 123.

2. Κατὰ τὸν Bianconi ὁ ὄρος «Ν. Ἀλβανία» ἐχρησιμοποιήθη τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ αὐστριακοῦ ἐπιτελείου.

τὸ 1913—1919. Τὸ αὐτὸ παρατηρεῖται καὶ εἰς τὸν χάρτην τοῦ F. de Wit ("Αμστερδαμ 1680), τοῦ J. B. Nolin (Παρίσιον 1699), τοῦ J. Bart Homann (Νυρεμβέργη 1740), τοῦ Philip Sea (A new map of the world 1690—1701), τοῦ Dancherus (Turcius Imperius 1650), τοῦ R. Randolph (Graecia 1650), τοῦ G. Blau (Imperium Turcium 1650).

Ἀπὸ τοὺς μεταγενεστέρους ὁ Rouquenville πλειοδοτῶν συμπεριλαμβάνει εἰς τὴν Ἠπειρον τὴν ὑποδιοίκησιν Δελβίνου, τὸ Βεράτιον καὶ τὴν Μοσχόπολιν.

Ὁ Bianconi εἰς τὸν Ἔθνογραφικὸν καὶ Ὀροῦδρογραφικὸν χάρτην τῆς Εὐρ. Τουρκίας θέτει τὴν Ν. μεθόριον τῆς Ἀλβανίας πρὸς Δ. τοῦ Βοϊούσα, ἀφήνει δὲ ὀλόκληρον τὴν περιοχὴν τῆς Κορυτσᾶς, εἰς τὴν «*ἀνεξάρτητον Ἑλλάδα καὶ εἰς τοὺς Ραγιάδες*».

Εἰς τὸν «*Ἐθνογραφικὸν χάρτην τῆς Εὐρ. Τουρκ. καὶ Ἑλλάδος*» τοῦ γεωγραφικοῦ ἰδρύματος Stanford Λονδίνου 1877⁽¹⁾ ἡ Ν. Δ. γραμμὴ τῆς Ἑλλάδος ἀκολουθεῖ τὴν γραμμὴν τοῦ κόλπου τοῦ Αὐλῶνος — Β. τῆς Κλεισούρας — Δ. τῆς Μοσχοπόλεως καὶ Ὀχρίδος ποὺ περιλαμβάνει εἰς τὴν Ἑλλάδα.

Ἀλλὰ καὶ ὁ χάρτης τοῦ Ἰταλοῦ Giovanni Amadore Virgilj ἐπεξεργασθεὶς εἰς τὸ Istituto geografico de Agostini τῆς Ρώμης ἀφήνει εἰς τὴν Ἑλλάδα ὀλόκληρον τὴν περιοχὴν τῆς Χειμάρρας καὶ Δελβίνου, τὸ Α. καὶ κεντρικὸν τοῦ Ἀργυροκάστρου, τὸ Α. τοῦ Τεπελενίου, ὀλόκληρον τὸ Δ. τῆς ὑποδιοικήσεως Πρεμετῆς μετὰ τὴν πόλιν καὶ τὰ δύο τρίτα τῆς διοικήσεως Κορυτσᾶς⁽²⁾.

Ὁ μεγάλος τέλος γεωγράφος Κίπερτ (Βερολίνον 1878) ἀπωθεῖ τὰ ἑλληνοαλβανικὰ σύνορα ἕως τὸν ποταμὸν Γενοῦσον διακηρύττων ὅτι δὲν γνωρίζει ἐπαρχίαν περισσότερον ἑλληνικὴν ἀπὸ τὴν Ἠπειρον «*ὡς πρὸς τὸν ἀριθμὸν τοῦ πληθυσμοῦ, τῆς γλώσσης, τὴν διάνοιαν, τὴν ἐμπορικὴν, ναυτικὴν καὶ βιομηχανικὴν κίνησιν, μετὰ μιαν λέξιν ὅτι ἀποτελεῖ τὰ ἀληθινὰ χαρακτηριστικὰ μιᾶς ζωηρᾶς ἐθνότητος*».

Οἱ κάτωθι ἐπίσης χάρται χωρίζουν τὴν Ἠπειρον ἀπὸ τὴν Ἀλβανίαν διὰ τοῦ ποταμοῦ Ἄψου:

α) Χάρτης τῆς Ἑλλ. Χερσονήσου σχεδιασθεὶς κατὰ τὸ β' ἡμῖσι τοῦ XVI αἰῶνος καὶ σωζόμενος εἰς τὸ Πολιτικὸν Μουσεῖον Βενετίας (Συλλογὴ Καρρέρ).

β) Ναυτικὸς χάρτης τῆς Μεσογείου ὑπὸ Ἰωάννου Ξενοδοσίου ἀπὸ τὴν Κέρκυραν 1520, εὑρισκόμενος εἰς τὸ αὐτὸ Μουσεῖον.

1. An ethnological map of European Turkey and Greece with introductory remarks on the distribution of races in the Illyrian peninsula κ.τ.λ., Λονδίνον 1877. Ὁ χάρτης τοῦ Stanford ἐξεδόθη καὶ γαλλιστὶ μετὰ κειμένου 48 σελίδων.

2. La Questione Roumeliota e la politica Italiana 1908 ἔκδοσις τῆς Biblioteca Italiana di Politica Estera No 1.

γ) Ναυτικός χάρτης τῆς Ἀν. Μεσογείου τοῦ Ἑλληνοῦ Γεωργίου Καλαπόδα (XVI αἰών, Συλλογὴ E. A. Nordenskjöld).

Διὰ τοῦ ποταμοῦ Γενούσου χωρίζουν τὴν Ἠπειρον ἀπὸ τὴν Ἀλβανίαν οἱ κάτωθι χάρται.

α) Χάρτης τῆς Μεσογείου ὑπὸ Βισκόντε Μάτζιολο ἐκ Γενεύης 1524, εὐρισκόμενος εἰς τὴν Ἀμβροσιανὴν Βιβλιοθήκην τοῦ Μιλάνου.

β) Χάρτης E. A. Nordenskjöld XVI Αἰὼν τῆς Ἀν. Μεσογείου.

Ὡς βλέψμεν κανεῖς ἀπὸ τοὺς χάρτας αὐτοὺς δὲν ἐπεκτείνει τὰ σύνορα τῆς Ἀλβανίας ἐντεῦθεν τῶν ἀνωτέρω ποταμῶν.

Τὸ Itinerarium Hierosolimitanum μάλιστα ἐπεκτεῖνον τὴν Ἠπειρον ἕως τὴν Ἀχρίδα γράφει:

«Brucida (πλησίον τῆς Ἀχρίδος) MXIX finis Macedoniae et Epiri»⁽¹⁾

Δὲν παραλείπομεν ἔδῳ νὰ σημειώσωμεν καὶ τὸν σύμφωνα μὲ τὴν πολιτικὴν θεωρίαν τῆς Κονσούλτας χάρτην τῆς Ἀλβανίας τοῦ de Gubernatis (1883) προξένου εἰς Ἰωάννινα καὶ κατόπιν εἰς Σμύρνην⁽²⁾, εἰς τὰς εἰσηγήσεις τοῦ ὁποῦ θὰ ὀφείλεται ἴσως ὅτι ἡ Ἑλλὰς ἀνεχαιτίσθη εἰς τὴν γέφυραν τοῦ Ἀράχθου ἀντὶ νὰ φθάσῃ μέχρι τοῦ Καλαμά τὸ 1881.

Ὁ de Gubernatis προσπαθεῖ ν' ἀποδείξῃ ὅτι εἰς τὴν Ἠπειρον ἐπικρατεῖ τὸ ἀλβανικὸν στοιχεῖον. Μὴ δυνάμενος ὅμως ν' ἀποκρύψῃ τελείως καὶ τὸν ἑλληνικὸν χαρακτήρα τῆς χώρας, χωρίζει τὸν πληθυσμὸν τῆς ὡς κάτωθι⁽³⁾:

Ἑλληνόφωνοι	145.000
Ἀλβανόφωνοι	165.000
Ἀλβανοελληνόφωνοι	100.000
Βλαχοελληνόφωνοι	45.000
Βλαχοαλβανόφωνοι	25.000
	<u>480.000</u>

Ὁ de Gubernatis ἀφοῦ εἰς μάτην προσπαθεῖ ν' ἀποδείξῃ ὅτι εἰς τὴν Ἠπειρον ἐπικρατεῖ τὸ ἀλβανικὸν στοιχεῖον προσθέτει:

«Ἡ Ἠπειρος ὀλίγον ἀπέχει ἀπὸ τὴν Ἰταλίαν, δὲν εἶνε ἀγρία καὶ ἄξενος ποθεῖ(;) τοὺς Ἰταλοὺς, ἡ δὲ μετανάστευσις δὲν δύναται νὰ λάβῃ καλυτέραν κατεύθυνσιν, διότι τὰ ἐδάφη τῆς εἶνε εὐφορα, οἱ δὲ γαιοκτήμονες προθυμότατοι νὰ ὑποδεχθοῦν λαὸν νέον καὶ φιλό-

1. Σ. Σοκόλη: «Περὶ Ἠπεύρου καὶ Ἀλβανίας πρὸς τὸν Γεωγραφικὸν πίνακα τοῦ Κυρίου Δὲ Γουβερνάντη καὶ περὶ τοῦ Ἀλβανικοῦ Συνδέσμου», εἰς «Παρνασσόν», τόμ. 8ον 1883, σ. 293—334.

2. Πρβλ. Μ. Δήμιτσα: Μακεδονικὰ τόμ. II σελ. 151, Vulic, Strena Buliciniana 1924 σελ. 237 ἐξ. Ἀ. Κεραμοπούλου: Ἀρχαιολ. Ἐφημ. 1933 σ. 61 ἐξ.

3. Ν. Καζάζη: Ἑλληνοαλβανικὴ Συνεννόησις, Ἀθήναι 1901, σ. 23.

πονον, εις τον οποιον θα προσεφερον πολλας εργασιας. 'Η 'Ηπειρος δυναται λοιπον να καταστη σταδιον δια την Ιταλικην δρασιν.

"Ας την *κατακτησωμεν*, λοιπον με την επιστημην, την γεωργιαν, τον πολιτισμον. 'Εαν εγνωριζον οτι με το δημοσιευμα μου τουτο θα ξεγειρω την αρχαιαν Ιταλικην δρασιν, και θα την ωθησω προς χωραν την οποιαν εσπουδασα επι εξαετιαν, μονην δε επιθυμιαν εχω να καταστησω συμπαθη την 'Ιταλιαν μας εις ενα λαον προς τον οποιον μας συνδεουν παλαιαι παραδοσεις, εαν παρεσκευαζον το εδαφος εις ηθικας επιρροας, δεν εκαμα εργον αχρηστον και ικανοποιουμαι απο τα επιτευχθεντα αποτελεσματα. . . .».

Με την δημοσιευσιν του χαρτου του de Gubernatis ηρχισαν να λαπλασιάζονται τα δημοσιεύματα προς απόδειξιν οτι η 'Ηπειρος εινε αλβανικη χώρα και οτι ινα ησυχάση απο την αναρχιαν και την κακοδιοικησιν πρέπει να περιέλθη εις ξενην διοικησιν περισσότερον πολιτισμένην.

Σημειώσαμεν εδώ και τον εθνολογικόν χάρτην της Μεγάλης 'Αλβανίας του Eugenio Barbariche, ο οποιος χάρτης, ανταποκρινόμενος εις πολλά σημεία εις τον χάρτην του Δέ Μαρενίν, εξεδόθη ως παράρτημα του βιβλίου: «*'Η 'Αλβανία και οι 'Αλβανοί*» Σόφια 1902. Δίδει ουτος την ενάτην θέσιν εις τους "Ελληνας, τους οποιους δέχεται οτι κατοικούν την περιοχην της "Αρτης, την χερσόνησον της Πρεβέζης, τας κοιλάδας των Τζουμέρκων, τας Δ. εκτάσεις του Μαργαριτίου και των 'Ιωαννίνων και τας Ν. του Δελβίνου και 'Αργυροκάστρου. Αί υπερέχουσαι εις τον χάρτην εκείνον των 'Ελλήνων εθνότητες είναι οι 'Αλβανοί, Μωαμεθανοί, Καθολικοί, 'Ορθόδοξοι, Κρυπτοκαθολικοί, Κρυπτορθόδοξοι, Βούλγαροι και Σέρβοι!!! 'Εκτείνεται δε εις τον χάρτην εκείνον η 'Αλβανία, από τον 'Αμβρακικόν έως την Βοσνίαν και τας Σερβικας χώρας.

'Εν σχέσει όμως με τους προπαγανδιστικούς τούτους χάρτας, που τόσοσ αφειδώς εξέδιδεν η 'Ιταλία, ο αναγνώστης δεν έχει, παρά να αναγνώση οσα σχετικώς έγραφεν ο μέγας πολιτικός Κλεμανσώ:

«'Εάν θέλωμεν να σχηματίσωμεν σαφή γνώμην, δια το πνευμα των διπλωματων της 'Ιταλίας, πρέπει να συμβουλευθώμεν τους εθνογραφικούς χάρτας της Ν. 'Αλβανίας που κυκλοφορούν εις την 'Ιταλιαν. "Ολα εκεί έχουν νοθευθῆ έκ προθέσεως. Το διαμερίσμα της Κορυτσάς, όπου πλέον του ήμισους εινε ελληνικόν φαίνεται ως αποκλειστικώς αλβανικόν. Τα διαμερίσματα των 'Ιωαννίνων και του Δελβίνου, όπου οι "Ελληνες αντιπροσωπεύουν τα 80 ο]ο του όλου πληθυσμου, φαίνονται ως αλβανικά διαμερίσματα με εδώ και εκεί μικρά πυκνά συγκροτήματα 'Ελλήνων» (1).

'Από τους συγχρόνους προπαγανδιστικούς χάρτας της 'Ιταλίας εξαί-

1. *Αρθρον του Κλεμανσώ εις «'Ελεύθερον 'Ανθρωπον» της 15 Μαΐου 1913.

ρεσιν αποτελεί ὁ ἐπίσημος ὑδρογραφικὸς χάρτης τῶν ἀκτῶν τῆς Ἀδριαθικῆς ἀπὸ τὸ Κάβο - Πόγκι (νοτιῶς τοῦ Δυρραχίου) μέχρι τῆς Κερκύρας, ποὺ ἐδημοσιεύθη ἀπὸ τὸ Ὑδρογραφικὸν Ἰνστιτούτον τοῦ Ἰταλικοῦ Ναυτικοῦ τὸν Μάϊον τοῦ 1928. Ὁ ἐπισημότετος οὗτος χάρτης τῶν Ἰταλῶν χαρακτηρίζει ὡς Ἠπειρον ὀλόκληρον τὴν περιοχὴν τὴν πολὺ βορείως τῆς Χειμάρρας, τοῦ Ἀργυροκάστρου, τοῦ Τεπελενίου καὶ τῆς Πρεμετῆς, ἐκεῖθεν δὲ μόνον χαρακτηρίζει τὴν χώραν ὡς Ἀλβανίαν.

Προσθέσωμεν ὅτι καὶ αὐτὸς ὁ φιλοαλβανὸς ἄγγλος συγγραφεὺς Sir Thomas H. Holdich (στρατιωτικὸς) ἀνεγνώρισε τὸ 1918 ὅτι «*ἡ Ἑλλὰς χωρίζεται ἀπὸ τὴν Ἀλβανίαν διὰ τῶν ὑψωμάτων τοῦ ὄρους Γράμμος*» ποὺ ἀφήνουν εἰς τὴν Ἑλλάδα τὰ διαμερίσματα Χειμάρρας, Ἀργυροκάστρου, Δελβίνου καὶ Λεσκοβικίου (1).

Τὰ σύνορα Ἠπείρου καὶ Ἀλβανίας εἰς τὸν Γενόουσον ἔθετε καὶ αὕτη ἡ Τουρκικὴ κυβέρνησις ἡ ὁποία ἐθεώρει ἀνέκαθεν τοὺς πέραν τούτου πληθυσμούς, ὡς λαὸν ἄλλης φύσεως. Διὰ τοῦτο τοὺς εἶχεν ἀποσπάσει ἀπὸ τὸ πασαλίκι τῆς Σκόδρας ποὺ περιελάμβανε τοὺς λοιποὺς Ἀλβανούς, καθὼς ἐπίσης καὶ παλαιὸν αὐστριακὸν διπλωματικὸν ἔγγραφον ὑποβληθὲν ἀπὸ τὸν πληρεξούσιον τῆς Βιέννης Κόμητα Jichy εἰς τὴν Συνδιάσκεψιν τῆς Κων)σταντινουπόλεως 1876-77, εἰς τὴν συνεδρίασιν τῆς 11-1-1877 καὶ εἰς τὸ ὁποῖον οὗτος ἐρμηνεύει τὸν ὄρον «Ρούμελη» εἰς τὴν ἐδαφικὴν του ἕκτασιν. (2)

* * *

Ὅταν ἐπὶ πλέον ὁ Γ. Καστριώτης, τὴν ἄνοιξιν τοῦ 1444, ἐπὶ κεφαλῆς 30000 ἀνδρῶν, ἠθέλησε νὰ σπεύσῃ εἰς βοήθειαν τοῦ βασιλέως τῆς Οὐγγαρίας Λαδισλάου, ποὺ ἐπολέμει κατὰ τῶν Ὀσμανιδῶν, οἱ Ἐνετοὶ χρονογράφοι ὀνομάζουν τὸν στρατὸν «Ἠπειρωτικόν». Τὸ τοιοῦτον ἀποδεικνύει ὅτι τὸ πλεῖστον τοῦ στρατοῦ ἐκείνου προήρχετο ἐκ τῆς λεγομένης Μεγάλης Ἠπείρου ποὺ ἐμνημονεύσαμεν ἀνωτέρω.

Καὶ αὐτὸς ὁμοίως ὁ Ἀλῆ πασᾶς δὲν ἐπροχώρησε πέραν τοῦ ποταμοῦ τούτου. Οἱ πέραν πράγματι τοῦ Γενόουσου Ἀλβανοὶ κατ' οὐδὲν συνετέλεσαν εἴτε νὰ ὑποταχθοῦν εἰς αὐτόν, εἴτε νὰ τὸν ὑποστηρίξουν.

«Ἀπὸ τὸ 1790-1820 ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἀλῆ πασᾶ, λέγει ὁ V. Bérard, αἱ ὄχθαι τοῦ Σκούμπη ἐχρησίμευον ὡς στρατιωτικὰ σύνορα μεταξὺ τοῦ πασᾶ τῶν Ἰωαννίνων καὶ τῶν μουσουλμανικῶν ἢ καθολικῶν βέηδων τῆς ἄνω Ἀλβανίας» (3)

Ἡ ἕκδοσις ἐπὶ πλέον ὑπὸ τοῦ Σουλτάνου τοῦ Τανζιμάτ τοῦ 1844, ἠνάγκασεν, ὡς γνωρίζομεν, τοὺς Ἀλβανούς νὰ χάσουν τὰ προνόμια τῶν

1. Boundaries in Europe and Near East. London 1918 σελ. 126.

2. Libro verde italiano-gli affari d' Oriente 1877 Doc CIXCVI. Πρβλ καὶ A. Schorppoff: Les réformes et la protection des chrétiens en Turquie Παρίσιος 1904 σ. 317.

3. ἀν. 25 26.

καί νά καταταχθοῦν εἰς τὸν τακτικὸν ὀθωμανικὸν στρατόν. Οἱ Ἄλβανοὶ τότε ἐθεώρησαν ὅτι ἡ ἀπόφασις αὕτη τοῦ Σουλτάνου ἔθιγε τὴν φιλοδοξίαν, τὴν φιλοτιμίαν καὶ τὰ συμφέροντά των, ἀπεφάσισαν νά ἀντιταχθοῦν. Συνασπισθέντες ὅθεν οἱ πρόκρίτοι ἐξ αὐτῶν (βέηδες) ὑπὸ τὸν Γκιολέκαν, ἀπὸ τὸ Κοῦτσι τῆς Χειμάρρας, ὕψωσαν τὴν σημαίαν τῆς Ἐπαναστάσεως, ἡ ὁποία ὁμως δὲν ἐπροχώρησε πέραν τοῦ Ἄψου ποταμοῦ.

Καὶ αὐτὸς ἀκόμη ὁ ἰταλὸς συγγραφεὺς Ἀντώνιος Ζουκάντα εἰς ἔργον «Σκεντέρμπεης ἱστορία τῆς Ἀλβανίας κατὰ τὴν XV ἑκατ.» τοῦ 1838 σημειῶν τὰς πόλεις ποὺ ἐώρτασαν τοὺς γάμους τοῦ ἐθνικοῦ ἥρωος τῆς Ἀλβανίας, δὲν ἐπεκτείνει τὰ ὅρια αὐτῆς νοτιώτερον τοῦ Ἐλβασάν, ἀναγνωρίζων καὶ οὗτος τὸν Γενοῦσον ὡς Ν. ὄριον τῆς χώρας.

Ἴδου τί λέγει σχετικῶς :

«Προσῆρχοντο ὅπως παρευρεθῶσιν εἰς τοὺς γάμους ἀντιπρόσωποι ἀπὸ τὴν Πετρέλλαν, ἀπὸ τὸ Δουλτσίνον, τὸ Δριβάστον, τὸ Ἀντίβαρι, τὸ Λονδρίνον, τὸ Ἀλέσιον, τὴν Σκόδραν, τὸ Κάτταρον, τὴν Ραγοῦσαν καὶ βορειότερον ἀπὸ τὰς νήσους τοῦ Δαλματικοῦ ἀρχιπελάγους Κούρτσουλα, Λεπῖνα καὶ Λίσσα».(¹)

Ἀσφαλῶς ὁ εἰλικρινῆς καὶ ἀμερόληπτος συγγραφεὺς, ἐὰν ἐξέδιδε τὸ ἀνωτέρω ἔργον τοῦ ὑπὸ τὴν ἔμπνευσιν τῆς φασιστικῆς διπλωματίας, δὲν θὰ ἐδίσταζε νά ἐπεκτείνῃ τὰ σύνορα μέχρι τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου, πρὸς ἱκανοποίησιν τῆς φασιστικῆς βουλιμίας. Ἄλλ' ὡς εἵπομεν πρόκειται περὶ συγγραφῆς τοῦ 1838.

Καὶ αὐτὸς ὁμως ὁ Ἄλβανὸς ἀρχηγὸς Ἰομαήλ Κεμάλ εἰς σχετικὴν ἐρώτησιν τοῦ Ἑλληνοσ Πρωθυπ. Γ. Θεοτόκη τὸ 1908 δὲν ἐδίστασε νά ἀπαντήσῃ ὅτι ἡ μεθόριος μεταξὺ τῆς πατρίδος του καὶ τῆς Ἑλλάδος φθάνει εἰς εὐθείαν γραμμὴν ἀπὸ Αὐλῶνος εἰς Μοναστήρι.

Καὶ ἐν τούτοις τὸ 1913 αἱ διεκδικήσεις τῆς Ἑλλάδος δὲν ἔφθανον μέχρι τῶν ἐδαφῶν τῆς Αὐλῶνος καὶ τοῦ Βερατίου, ὅπου ὑπῆρχον 45000 Ἕλληνες μὲ 78 σχολεῖα, μὲ 2909 μαθητὰς καὶ 107 διδασκάλους. (²)

Ὁ Ch Vellay, ποὺ ἀναφέρει τὰ ἀνωτέρω, εἰς τὸν πρόλογον τοῦ βιβλίου του γράφει ὅτι *ἡ ἐθνικὴ μεθόριος τῆς Μ. Ἑλλάδος ἀναχωρεῖ ἀπὸ τὸν Αὐλῶνα εἰς τὴν Ἀδριατικὴν, διευθύνεται εἰς Βεράτιον ὅπου τὸ ἑλληνικὸν στοιχεῖον εἶνε ζωηρότατον καὶ ἀρκετὰ ἰσχυρόν, κατέρχεται εἰς Τεπελένι, ἀνέρχεται ἔπειτα Β. Α. πρὸς τὴν Φλώριναν καὶ Γευγελῆν ἐπὶ τοῦ Βαρδάρη.*

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω προκύπτει ὅτι πρὸς Ν. τοῦ Γενοῦσου ἐπεκράτει ἀνέκαθεν ὁ ἑλληνισμὸς.

Ἄλλὰ καὶ αὐτὸ τὸ ὄνομα «Ἀλβανία» προερχόμενον ἀπὸ τὸ «Ἄλβ-

1. Πρβλ. Ἑλληνικὸς Κόσμος τεύχος 5ο σελ. 99.

2. Ch Vellay : L' Irredentisme helléuique Paris 1913 σελ. 24.

καὶ "Αλπ» κατ' ἰδίωμα Γοτθικόν, Κελτικόν καὶ Δακικόν καὶ σημαῖνον τὸν ὄρεινόν, συνηγορεῖ ὅτι ἡ κοιτίς τῶν Ἀλβανῶν εἶναι τὰ πέραν τοῦ Γενοῦσου ὄρη τῆς Κροΐας καὶ βορειότερον.

Πρὸς Ν. ὄθεν τοῦ Γενοῦσου οὐδεμίαν ἐκδήλωσιν τῆς ἐθνικῆς ὑποστάσεως τῶν Ἀλβανῶν ἔχομεν.

"Ὡστε μεθ' ὄλας τὰς μεταβολὰς ποῦ ἐπῆλθον ἀπὸ τὴν ἐποχὴν τοῦ Στράβωνος, ὁ ἀμερόληπτος κριτὴς δὲν δύναται παρὰ νὰ δεχθῆ τὴν δήλωσιν ἐκείνου ὅτι ἡ Ἐγνατία ὁδὸς ποῦ διατρέχει παραλλήλως τοῦ Γενοῦσου εἶνε ἡ μόνη μεθόριος μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Ἀλβανίας. (1)

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΙ

Η Β. ΗΠΕΙΡΟΣ ΕΘΝΟΛΟΓΙΚΩΣ

Ἐὰν ὅσα μέχρι τοῦδε ἐμνημονεύσαμεν δὲν ἀρκοῦν νὰ ἐξασφαλίσουν εἰς τὴν Β. Ἠπειρον τοὺς νομίμους τῆς τίτλους, ἕως τὸν Γενοῦσον, ἔρχεται εἰς ἐνίσχυσίν τῆς ἡ ἐθνολογικὴ κατάστασις τῆς χώρας.

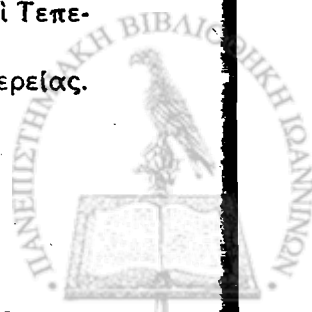
Ἐπειδὴ ὁμως τὰ ἐθνικὰ προβλήματα παρουσιάζονται συνήθως ὑπὸ διάφορον ὄψιν ἀναλόγως τῆς πηγῆς ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἐπικαλοῦνται τὴν στατιστικὴν τὰ ἐνδιαφερόμενα μέρη, καὶ πρὸς ἀποφυγὴν μεροληπτικῆς κρίσεως, θὰ παραθέσωμεν στατιστικὰς προερχομένας ὄχι μόνον ἀπὸ οὐδετέραν πηγὴν, ἀλλὰ καὶ ἐχθρικὴν πρὸς τὴν εἰς τὴν ἐπαρχίαν ἐκείνην Ἑλληνικὴν ἄποψιν.

Κατὰ τὸν Ε. Ρουζαδέ, ἡ Ἠπειρος, εἰς τὴν ὁποίαν οὗτος περιελάμβανε καὶ τὰς ἐπαρχίας Ἀργυροκάστρου, Δελβίνου, Παραμυθίας, Λιαμπουριάς καὶ Αὐλῶνος, πρὸ ἑνὸς αἰῶνος εἶχεν ἐν συνόλῳ 64032 οἰκογενείας, ἐξ ὧν 41632 χριστιανικὰς καὶ 22400 Τουρκικὰς. Ὑπολογίζων δὲ ὁ συγγραφεὺς πέντε μέλη κατὰ οἰκογένειαν ἀναβιβάζει τοὺς μὲν χριστιανοὺς εἰς 221.150 τοὺς δὲ Τούρκους εἰς 110.000. Σύνολον 331.150 (2).

Παραθέτομεν κατωτέρω ἑτέρους δύο πίνακας, τὸν μὲν ἕνα ἐκ τοῦ

1. Καὶ ἐπὶ Τουρκοκρατίας ἡ Γεν. Δ. (Βιλαέτι) Ἰωαννίνων περιελάμβανε τὰς ἐπαρχίας Λεσκοβικίου, Ἀργυροκάστρου, Πρεμετῆς, Δελβίνου, Χειμάρρας καὶ Τεπελενίου.

2. Ἐνθ. ἀν. σ. 552 ἔνθα καὶ στατιστικὸς πίναξ κατὰ πόλεις καὶ περιφερείας. Πρβλ. καὶ περ. «Παρνασσός» 1878 σ. 150-151.

άνωτέρω έργου τοῦ G. Virgilj, τὸν δὲ ἐκ τῆς ἐπισήμου Τουρκικῆς ἀπογραφῆς τοῦ 1908.

Κατὰ τὸν πρῶτον ἡ Ἡπειρος, εἰς τὴν ὁποίαν οὗτος περιελάμβανε τὰς ὑποδιοικήσεις Ἀργυροκάστρου καὶ Βερατίου, εἶχε 299241 Ἑλληνας καὶ 266317 Μουσουλμάνους. Ἀπὸ τοὺς ἀριθμοὺς ὅμως αὐτοὺς τοῦ Virgilj, ἐάν ἀφαιρεθῇ ὁ πληθυσμὸς τοῦ Βερατίου, τὸ ἑλληνικὸν στοιχεῖον εἰς τὸ ὑπόλοιπον τοῦ νομοῦ Ἰωαννίνων ἀνήρχετο εἰς 249554 ψυχάς, τὸ δὲ τουρκοαλβανικὸν εἰς 109174 πρᾶγμα πιστοποιούμενον καὶ ὑπὸ ἄλλων στατιστικῶν (1).

Ἡ στατιστικὴ αὕτη ἐπὶ πλέον, ὅπως τὸ ὁμολογεῖ καὶ ὁ συγγραφεύς, (2) δὲν ἠδύνατο νὰ διακρίνη μεταξὺ τῶν ὀρθοδόξων, τοὺς ἠπειρώτας Ἑλληνας, τοὺς ἄλβανοὺς καὶ τοὺς ἑλληνίζοντας βλάχους, καὶ ὅτι αὕτη ἔρχεται νὰ ἀναγνωρίσῃ τὴν ὑπεροχὴν τῶν ὀρθοδόξων ἐφ' ὀλοκλήρου τοῦ βίλαετίου, ἐξαιρέσει τοῦ σαντζάκ τοῦ Βερατίου ὅπου ἀκριβῶς οἱ ἠπειρώται ἔρχονται εἰς ἐπαφὴν μὲ τοὺς ἄλβανοὺς Τόσκηδες.

Κατὰ ἕτερον Ἰταλὸν καὶ αὐτὸν συγγραφέα τὸν Baldacci, οἱ μὲν Χριστιανοὶ τῆς Ἡπείρου ἀνήρχοντο τὸ 1900 εἰς 267314 οἱ δὲ Μουσουλμάνοι εἰς 228346 (3).

Κατὰ θρησκείας τέλος ὁ πληθυσμὸς τῆς Ἡπείρου περιελάμβανε κατὰ τὸν πρῶτον (4).

Ἑλληνας ὀρθοδόξους	294800
Βλάχους	250
Μουσουλμάνους συμπεριλαμβανομένων καὶ τῶν Ἀλβανῶν	211.000
Ἑβραίου	2635
	<u>508.685</u>

Ὅσον διὰ τὴν τουρκικὴν στατιστικὴν, ποὺ κατηρτίσθη τὸ 1909, ἀπὸ τότε τουρκικὴν κυβέρνησιν, διὰ τὰς βουλευτικὰς ἐκλογάς, αὕτη ἔδιδε τοὺς κάτωθι ἀριθμοὺς διὰ τὸ ἀμφισβητούμενον τμήμα τῆς Β. Ἡπείρου.

1. Ὁ Ἰταλὸς Virgilj ἀναγνωρίζων τὴν ἑλληνικότητα τῆς πρὸς Β. τῆς Χειμάρρας περιοχῆς γράφει ὅτι «συμπαγεῖς ἑλληνικαὶ μάζαι ὑφίστανται εἰς τὸ τρίγωνον Αὐλῶν—Βεράτι—Σκούμπη».

2. Ἐνθ. ἄνωτ. σελ.300.

3. Bolletino della Societa Geografica Italiana 1900. Εἰς Virgilj ἐνθ. ἄνωτ. σελ. 299.

4. Πίναξ Νο 1ο.

Καζᾶς	Ἕλληνες ο)ο		Μουσουλμάνοι ο)ο		Σύνολον
Ἄργυροκάστρου	21094	50	21032	50	42126
Δελβίνου	16386	75	5450	25	21836
Χειμάρρας	7248	60.4	4750	39,6	11998
Πωγωνίου	20.996	96.3	810	3.7	21806
Πρεμετῆς (μέρος)	8.721	48.5	9.265	51.5	17.986
Κορυτσᾶς	35.438	50.9	34.171	49.1	69.609
Κολώνιας	5057	35.1	9644	64.9	14701
Τεπελενίου (μέρος)	2386	42.8	5.855	57.2	10241
Λεσκοβικίου »	<u>8724</u>	<u>65.5</u>	<u>4.584</u>	<u>34.5</u>	<u>13308</u>
Σύνολον	128050	57.7 ο)ο	95561	42.3 ο)ο	223.611

Οἱ ἀριθμοὶ οὗτοι στατιστικῆς καταρτισθείσης τὴν ἐπομένην μιᾶς ἐπαναστάσεως ποὺ ἐνέπνεε κάποιο ἀνθελληνικὸν πνεῦμα, ἰδίως διὰ τὴν Ἡπειρον, ὅπου τὴν ἰδίαν ἐποχὴν ἰδρύετο νέα ὑποδιοικήσεις τῆς Ἡγουμενίτης, πρὸς καλλιτέραν ἐκμετάλλευσιν τῶν μουσουλμανικῶν μαζῶν τοῦ Μαργαριτίου καὶ Φιλιατῶν (1), ἀσφαλῶς δὲν διαπνέοντα ἀπὸ πνεῦμα ἀμεροληφίας καὶ μάλιστα ὑπὲρ τοῦ ἑλληνικοῦ στοιχείου.

Κατὰ τὸν Ἑλβετὸν Αρίτε τὸ 1913 οἱ Ἕλληνες, εἰς τὴν γνωστὴν ὑπὸ τὸ ὄνομα Β. Ἡπειρον περιοχὴν, ἀπετέλουν τὰ 60ο)ο τοῦ πληθυσμοῦ. Προσέθετεν ὁμοῦ οὗτος ὅτι μεταξὺ Αὐλώνος καὶ Βερατίου ὑπῆρχον 50.000 Ἕλληνες ποὺ ἔμενον ἔξω τῶν τότε συνόρων.

Κατὰ τὴν ἀπογραφὴν τέλος τῶν ἑλληνικῶν διοικητικῶν ἀρχῶν τοῦ 1913, ὁ πληθυσμὸς τῆς Β. Ἡπ. τὴν ὁποίαν διεξεδίκει εἰς τὸ ὑπόμνημά του ὁ κ. Βενιζέλος τὸ 1918 περιελάμβανε 112.385 Ἕλληνας καὶ 8236 Ἀλβανούς, ἀριθμοὶ ὀλίγον διαφέροντες τῆς ἐπισήμου τουρκικῆς στατιστικῆς τοῦ 1908.

Αὕτη εἶνε ἡ ἀψευδὴς γλῶσσα τῶν ἀριθμῶν πρὸ τῶν ὁποίων παύει κάθε ἀξιῶσις. Ἡ Ἑλλάς διὰ τῶν ἀριθμῶν αὐτῶν ἀπέκτα τὰ δίκαιά της ἐκεῖ, τὰ δὲ ἑλληνικὰ σύνορα ἔπρεπε πάντως νὰ περιβρέχη ὁ Γενοῦσος ποὺ ὤφειλε νὰ εἶνε τὸ τελευταῖον σύνορόν μας πρὸς Β.

Ἐξετάσωμεν τώρα ἰδιαίτερος ἐκάστην μιᾶν τῶν ἐθνοτήτων τούτων.

**α.-ΜΩΑΜΕΘΑΝΟΙ.-Πώς διεδόθη ἡ μωαμεθανικὴ θρησκεία εἰς τὴν Ἡπει-
ρον. Καστριώτης καὶ Ἀμουράτ. Κίνημα Ὁρλώφ καὶ ἐξωμώ-
σεις χριστιανῶν. Οἱ μωαμεθανοὶ ἐτήρησαν τὴν γλῶσσαν, τὰ ἥδη
καὶ θρησκευτικὰ ἔθιμα τῶν Χριστιανῶν. Κρυπτοχριστιανοί.
Προτιμοῦν τὴν Ἑλλάδα ἀπὸ τὴν Ἀλβανίαν.**

«Οἱ Μωαμεθανοὶ τῆς Ἡπείρου εἶναι Ἕλληνας
περιτετμημένοι» (Rouqueville)

Ὁ μωαμεθανικὸς πληθυσμὸς τῆς Β. Ἡπείρου εἶνε, κατὰ τὸ πλεῖστον
ἑλληνικὸς, ἀσπασθεὶς τὸν μωαμεθανισμόν, κατὰ τοὺς πρώτους χρόνους
τῆς κατακτῆσεως τῆς χώρας ἀπὸ τοὺς Τούρκους, οἱ ὅποιοι κατόπιν σουλ-
τανικῆς διαταγῆς ἀρπάξαντες κατὰ τὴν ἔξοδον τελετῆς τινος ἐκ τοῦ Μη-
τροπολιτικοῦ ναοῦ τῶν Ἰωαννίνων, τὰς ὠραιότερας καὶ εὐγενεστέρας
παρθένους «ἐν τῷ μέσῳ τῶν θρῆνων καὶ τῶν κραυγῶν τῶν ἀθῶων ἐκεί-
νων πλασμάτων καὶ τῶν γεννητόρων καὶ συγγενῶν αὐτῶν» (1) συνέστη-
σαν τὰς πρώτας οἰκογενειακάς των ἐστίας.

Ὁ Ἰσλαμισμὸς ὅμως τῶν χριστιανῶν εἰς τὴν Β. Ἡπ. ἔκαμε τὰς μεγα-
λυτέρας προόδους, ὅταν ὁ Γ. Καστριώτης ἠρνήθη τὴν πίστιν του εἰς τὸν
Σουλτάνον καὶ τὴν μουσουλμανικὴν θρησκείαν.

Ἡ διπλῆ αὕτη ἀποστασία, λέγει ὁ Καντιμίρ, ἠρέθισε τὸσον τὸν
Ἀμουράτ, ὥστε οὗτος μετέτρεπεν εἰς τζαμία, ὅλας τὰς χριστιανικὰς
ἐκκλησίας τῆς χώρας τῶν Ἀρβανιτῶν, καὶ ἵνα κάμη ὅσα ἠδύνατο
ἐξιλαστήρια θύματα, πρὸς ἱκανοποίησιν τοῦ Μωάμεθ, διέταξεν ἐπὶ
ποινῇ θανάτου νὰ περιτμηθοῦν ὅλοι οἱ Ἡπειρώται. Ἡ μέθοδος αὕτη,
προσθέτει ὁ συγγραφεὺς, εἶχεν ἀναριθμήτους νεοφωτίστους, ὀλό-
κληρος δὲ ἡ χώρα εἰς ὀλίγον διάστημα, ἐμυήθη εἰς τὴν μωαμεθα-
νικὴν πίστιν» (2).

Ἐξαίρεσιν, εἰς τὸν προσηλυτισμὸν ἐκείνόν, ἀπετέλεσαν οἱ καθολι-
κοὶ Ἀλβανοὶ (Μιρδίται) ποὺ ἐτήρησαν τὴν πίστιν των μέχρι σήμερον, καὶ
τὸ τμῆμα ποὺ ἐκτείνεται ἀπὸ τὴν Ὀχρίδα πρὸς Β ἕως τὴν Χειμάρραν πρὸς
Ν, ποὺ διετήρησε τὴν ἑλληνικότητά του, κατὰ μέγαν δὲ μέρος καὶ τὴν γλῶσ-
σαν, παρὰ τὴν ἐπίμονον καὶ σθεναρὰν ἀντίδρασιν τῶν ἀλβανικῶν φυλῶν.

Τὸ φοβερώτερον ὅμως ἔτος διὰ τοὺς χριστιανοὺς τῆς Β. Ἡπείρου
ἦτο τὸ 1760, συνεπιεία τῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ Ὁρλώφ, εἰς τὴν ὁποίαν
ἐνεργὸν μέρος εἶχε λάβει ἡ Ἡπειρος καὶ κυρίως ἡ Χειμάρρα.

Παρ' ὅλα ταῦτα ὁ μωαμεθανισμὸς εἰς τὴν Ἡπειρον ἦτο πάντοτε μί-
α μειονοψηφία. Οὕτω ὁ Γάλλος πρόξενος De la Sola, περὶ τὰ τέλη τοῦ XVIII

1. Ἀραβαντινοῦ : Χρονογραφία Α. σ. 166.

2. E. Roujade Ἐνθ' ἄνωτ. σ. 102. V. Bérard Ἐνθ. ἄν. σ. 42—43.

αἰῶνος (1798) ἔγραφεν ὅτι «*εἰς τὴν Ἑπείρον ἀναλογοῦν δέκα Ἑλληνας δι' ἓνα Τούρκον*».

Καίτοι ἡ ἀναλογία αὕτη ἠλαττώθη σὺν τῷ χρόνῳ ἐν τούτοις, ἐπρόκειτο πάντοτε περὶ μειονοψηφίας, ἡ ὁποία, καθὼς ἔγραφεν ὁ Ἄγγλος καθηγητὴς Roland Burrows⁽¹⁾ θὰ ἦτο ἀκόμη μικροτέρα «*ἐὰν αἱ ἐξεγέρσεις κατὰ τῶν Τούρκων τοῦ 1854, 1866 καὶ 1877 δὲν ἠκολουθοῦντο ἀπὸ καταδιώξεις καὶ ἠνάγκαζον μυριάδας Χριστιανῶν Ἑπειρωτῶν νὰ μεταναστεύσουν, ἀρκετὸν δὲ ἀριθμὸν νὰ ζητήσῃ καταφύγιον ἐναγκαλιζόμενος τὸν Ἰσλαμισμὸν*»

Ἴδου πῶς ἡ Ἑπείρος ἐστερήθη ἀρκετὰ ἀπὸ τὰ τέκνα της. Ἡ ἀπώλεια αὕτη ὄχι μόνον μετέβαλεν εἰς βάρος της τὸν ἐθνολογικὸν χαρακτήρα της χώρας, ἀλλὰ εἶχε καὶ σοβαρότερας ἀκόμη συνεπείας διὰ τὴν μετέπειτα τύχην της, διότι μερικοὶ ἀπὸ τοὺς βιαίως οὕτω ἐξισλαμισθέντας, ἐξελίχθησαν ἀργότερον εἰς τοὺς ἀπηνεστέρους διώκτας της⁽²⁾

Ἡ ἀναλογία ὅμως αὕτη μεταξὺ χριστιανῶν καὶ μουσουλμάνων, μεταστρέφεται ἀρκετὰ ὑπὲρ τῶν πρώτων, ὅταν λάβῃ κανεὶς ὑπ' ὄψιν καὶ τοὺς λεγομένους κρυπτοχριστιανούς, ἦτοι τοὺς Σπαθιώτας τοῦ Ἐλβασάν καὶ Βερατίου καὶ τοὺς Δερβίσηδες τῶν Τεκέδων τῆς Ἐρσέκας καὶ Λεσκοβικίου⁽³⁾.

Ὁ Μουσουλμανικὸς ὅμως οὗτος πληθυσμὸς τῆς Β. Ἑπείρου, καίτοι ἀπέβαλε τὴν θρησκείαν τῶν πατέρων του, δὲν ἠδυνήθη ν' ἀποβάλῃ ἀκόμη τὸ κυριώτατον γνώρισμα τοῦ γένους, τὴν γλῶσσαν, οὔτε ν' ἀποκτήσῃ τὸν ἀντιχριστιανικὸν φανατισμὸν τοῦ Μουσουλμάνου τῆς Ἀνατολῆς.

Οἱ Μουσουλμάνοι τῆς Β. Ἑπ. εἶχον ὑποστῆ διὰ τοῦ χρόνου τοιαύτην ζύμωσιν μὲ τοὺς Ἑλληνας τῆς χώρας, ὥστε νὰ ἔχουν κοινὰ ἦθη καὶ ἔθιμα καὶ ν' ἀποφεύγουν τὰς κοινωνικὰς ἕξεις τῶν Τούρκων τῆς Ἀνατολῆς. Οὕτω ὅλοι σχεδὸν οἱ μουσουλμάνοι τῆς Β. Ἑπ. καὶ ἐπὶ τουρκοκρατίας ἀκόμη ἐκτὸς τοῦ ὅτι ἀπέφευγον τὴν πολυγαμίαν⁽⁴⁾ ἐσέβοντο τὰς Ἐκκλησίας,

1. Albania and Greece σελ. 4.

2. Ὁ Ἀραβαντινὸς εἰς τὴν Χρονογραφίαν τῆς Ἑπείρου ἀναβιβάζει εἰς δέκα ἑπτὰ τοὺς ἀρνησιχρίστους Ἀλβανούς καὶ Ἑλληνας οἱ ὁποῖοι ἀνῆλθον εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦ Μ. Βεζύρου.

3. Κ. Σκενδέρη : Ἱστορία Μοσκοπόλεως σ. 80-85. V. Bérard : Ἐνθ. ἀν. σ. 64. Ε. Σούρλα : Ἑπειρ. Χρον. 1941 σημ. σελ. 118.

4. Ὁ Ε. Ρομζαδε γράφει ὅτι εἰς ὅλην τὴν Ἑπείρον ἐγνώρισεν ἓνα μόνον Τούρκον μὲ τέσσαρας γυναῖκας (Ἐνθ. ἀνωτ. σ. 174).

εἶχον ἐπώνυμον συνήθως χριστιανικόν ὅπως Μωάμεθ ἢ Ἀβδουλλάχ υἱὸς τοῦ Κωνσταντίνου ἢ Δημητρίου (¹).

Οἱ Μουσουλμάνοι τῆς Β. Ἠπ. διετέλουν εἰς διηνεκῆ ψυχρότητα πρὸς τοὺς ὁμοθρήσκους τῶν τῆς Τουρκίας καὶ ἠσθάνοντο πρὸς αὐτοὺς κάποιαν περιφρόνησιν. Ὁ θρησκευτικὸς σύνδεσμος ἦτο εἰς αὐτοὺς ἀνίσχυρος.

Οἱ Τουρκοαλβανοὶ τῆς Κορυτσᾶς οὕτω προσέφευγον εἰς τὰς Ἐκκλησίας ὅταν ἠσθένουν, καὶ ἐώρταζον οἱ μὲν τὸν Ἅγιον Γεώργιον, οἱ δὲ τὸν Ἅγιον Νικόλαον (²).

Εἰς τὸ Ἀργυρόκαστρον Χριστιανοὶ καὶ Μουσουλμάνοι εἶχον ἄλλοτε κοινὸν τόπον προσευχῆς, τὴν Μονὴν τοῦ Ἁγίου Νικολάου (³) αἱ δὲ Μουσουλμανίδες διερχόμεναι πρὸ τῆς Χρ. Ἐκκλησίας ἔκαμνον τὸ σημεῖον τοῦ Σταυροῦ (⁴).

Εἰς τὸ χωρίον Δουκάτη τῆς Αὐλώνος συνήπτοντο ἄλλοτε γάμοι μεταξὺ Χριστιανῶν καὶ Ὀθωμανῶν. Καίτοι ὅμως τὸ ἔθιμον τοῦτο ἔπαυσε σήμερον, ἐν τούτοις μέχρι πρὸ πεντηκονταετίας συνήντα κανεῖς ἀδελφοὺς, ἐκ τῶν ὁποίων ὁ μὲν ἦτο ὀπαδὸς τοῦ Χριστοῦ, ὁ δὲ τοῦ Μωάμεθ. Ἐπίσης ὑπῆρχον ὀθωμανοὶ μὲ πατέρα ὀθωμανὸν καὶ μητέρα χριστιανὴν καὶ τανάπαλιν.

Εἰς τὸ Κουρβελέσι, ἐτελοῦντο ἐπιγαμίαι μεταξὺ Τουρκαλβανῶν Λιάπηδων καὶ Χριστιανῶν. Ὁ Leak προσθέτει ὅτι τὰ ἐκ τῶν γάμων τούτων τέκνα, τὰ μὲν ἄρρενα ἀνετρέφοντο ὡς Τούρκοι, τὰ δὲ θήλεα ὡς Χριστιανοί (⁵). Ἀναφέρεται μάλιστα ὅτι εἰς τὴν ἰδίαν ἐπαρχίαν κατὰ τοὺς γάμους παρεσκευάζετο εἰς τὸ αὐτὸ ἀγγεῖον πίττα, κατὰ τὸ ἥμισυ ἀπὸ κρέας χοίρου, καὶ κατὰ τὸ ἕτερον ἥμισυ ἀπὸ ἀμνόν, δι' ἕκαστον τῶν συζύγων, τῶν ὁποίων ὁ μὲν ἦτο Χριστιανός, ἡ δὲ Μωαμεθανίς (⁶).

Ὅπως λοιπὸν πολὺ ὀρθῶς παρατηρεῖ ὁ Γάλλος συγγραφεὺς Ga-

1. Ὁ E. Roujade γράφει ὅτι διατελῶν πρόξενος εἰς Ἰωάννινα ἀνεκάλυπτε καθ' ἐκάστην ἔγγραφα μὲ τοιαῦτα ὀνόματα (ἐνθ' ἀν. σ. 104) πρβλ. καὶ V. Berard : "Ενθ' ἀν. σ. 16.

2. Πανδώρα ΙΘ' 1868, τεύχος 439 σ. 137.

3. Ch. Vellay : "Ενθ' ἀν. σ. 54.

4. R. P u a u x : Ἡ Δυστυχισμένη Ἠπειρος σ. 14 καὶ 48.

5. Travels in Northern Greece, τόμ. Α' σελ. 49.

6. E. Roujade : σ. 104 I s a m b e r t : Itinéraire de l'Orient σελ. 881. Τὰ 14 χωρία ἢ Λιαποχώρια τοῦ Κουρβελέσι κατωκοῦντο πρότερον ἀπὸ Χριστιανούς, διὰ νὰ σώσουν ὅμως τὴν ὑπαρξίν, τιμὴν καὶ περιουσίαν τῶν ἠγαγκάσθησαν, ἀπὸ τῆς κατακτήσεως μέχρι τοῦ Ἀλλῆ πασᾶ νὰ ἀσπασθοῦν τὸν Μωαμεθανισμόν καὶ νὰ χωρισθοῦν ἀπὸ τοὺς ὁμοφύλους τῶν Χειμαρριώτας μὲ τοὺς ὁποίους εἶχον ἕως τότε κοινὴν χώραν καὶ τύχην.

Gabriel Rémérand⁽¹⁾ ἂν οἱ κατακτηταὶ τῆς Ἠπείρου ἦσαν Τούρκοι τὴν καταγωγὴν καὶ συνεπῶς πιστοὶ καὶ φανατικοὶ ὑποστηρικταὶ τῆς θρησκείας των, ἀντιθέτως οἱ μετέπειτα ἐξισλαμισθέντες Ἀλβανοὶ καὶ Ἠπειρώται ἀντιπροσώπευαν ἓνα ὑποπτον Μωαμεθανισμόν ἀνάμικτον μὲ χριστιανικὰς δοξασίας. Ἦσαν δλ.δ. ὅπως πολὺ ὀρθῶς ἐλέχθη «*κακοὶ Χριστιανοὶ περιβεβλημένοι τὸν μανδύαν τοῦ Ἰσλαμισμού*»⁽²⁾.

Τῆς περιβολῆς τοῦ μανδύα τούτου ἀναφερόμεν τελευταῖον παράδειγμα⁽³⁾.

Ἡ περιτομή, ὡς γνωστόν, εἰς τοὺς μωαμεθανοὺς εἶνε ἱεροτελεστία ἴση πρὸς τὸ χριστιανικὸν βάπτισμα. Ὁ ἀρχιστράτηγος ὅμως τῆς Τουρκίας, κατὰ τὰς ἑλληνικὰς συμπλοκάς τοῦ 1885 εἰς μίαν ἐπίσκεψίν του εἰς τοὺς ἀσθενεῖς, ἀνεκάλυψεν ὅτι ἀρκετοὶ μωαμεθανοὶ τῆς Ν. Ἀλβανίας, εἶχον παραλείψει τὴν ἱεροτελεσίαν αὐτήν. Ἀγανακτισμένος τότε διέταξε τὴν περιτομὴν εἰς τὰ ἀλβανικὰ τάγματα, κατὰ τὸν κεκανονισμένον τρόπον. Ἦναγκάσθη ὅμως γὰρ ἐγκαταλείψῃ τὸ θεοσεβές του σχέδιον, κατόπιν ἀπειλῆς τῶν προσηλύτων, ὅτι ἐν σώματι θὰ ἠυτομόλουν πρὸς τὸν ἐχθρὸν μᾶλλον παρὰ νὰ ὑποστοῦν τοιαύτην ὕβριν.

Οἱ Τουρκοαλβανοὶ, ὡς ἀπερίτμητοι, ἐμπαίζουν τοὺς ἄλλους τουρκοηπειρώτας, δι' ὑβριστικῆς καταλλήλου ἐκ τοῦ πράγματος κοινῆς λέξεως. Ἡ ἀπέχθεια τοῦ τουρκοαλβανοῦ πρὸς τὴν περιτομὴν φθάνει, ὡς εἶδομεν μέχρι τῶν ἄκρων.

Ὅτι δὲ ὄχι μόνον οἱ ἑλληνόφωνοι πληθυσμοὶ τῆς Ἠπείρου ἔχουν ἐθνικὴν ἑλληνικὴν συνείδησιν, καὶ ὅτι τὰ ἐθνικὰ των αἰσθήματα συμμέρίζονται καὶ οἱ Μουσουλμάνοι, φαίνεται ἀπὸ τὴν πληθώραν τῶν διαμαρτυριῶν των τοῦ 1913 μόλις ἐκυκλοφόρει ἡ φήμη ὅτι θὰ συμπεριλαμβάνοντο εἰς τὴν Ἀλβανίαν⁽⁴⁾.

Ἴδου τί ἐδήλου ὁ τουρκοαλβανὸς μουφτῆς Κορυτσᾶς ὅταν τὸ 1913 διεδίδετο ὅτι ἡ περιφέρεια αὕτη θὰ προσηρτᾶτο εἰς τὴν Ἀλβανίαν διότι τοιαύτη ἦτο ἡ ἐπιθυμία τῶν κατοίκων :

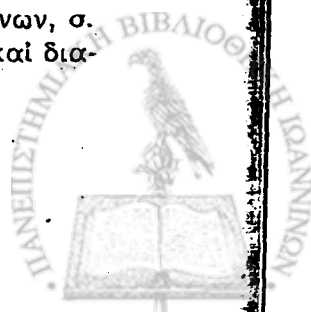
«Πρόκειται περὶ τοῦ μεγαλειτέρου ψεύδους. Οἱ τουρκοαλβανοὶ τῆς Κορυτσᾶς οὐδέποτε ἐξέφρασαν αὐτὴν τὴν ἐπιθυμίαν. Ἡμεῖς ἀπὸ

1. Gabriel Rémérand: Ali de Tébélin.— Pacha de Janina (1744—1822). Paris 1928.

2. *Ε. Σούρα*: Ἠπειρ. Χρον. 1937 σελ. 297.

3. Edimburg Review 1902 σ. 55—58 ἄρθρον δημοσιευθὲν ἐν μεταφράσει εἰς τὸν «Ἑλληνισμόν» 1902 σ. 433—443 καὶ 491—510 ὑπὸ τὸν τίτλον «*Τὸ Ἀλβανικὸν ζήτημα*».

4. C. H. Vellay: Ἐνθ' ἂν. σ. 40-41 διαμαρτυρία μουφτῆ Ἰωαννίνων, σ. 54 προκρίτων Μουσουλμάνων Δελβίνου, 223-224 Μουσουλμάνων Κολώνιας καὶ διαφόρων ἄλλων εἰς *Μ. Δυν. σ.* 199-259.

καιροῦ ἐθέσαμεν τὴν πατρίδα μας ὑπὸ τὴν αἰγίδα τοῦ προσφιλεστάτου βασιλέως μας Κωνσταντίνου. Ἐὰν μᾶς πωλήσῃ εἰς τοὺς Αὐστριακούς, αὐτὸς θὰ ὑποστῇ τὰς συνεπείας τῆς πράξεώς του. Ἡμεῖς δὲν θὰ χωρισθῶμεν ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας ἀδελφούς μας, διότι πραγματικῶς εἶναι οἱ μόνοι ἀδελφοί μας. Εἰς τὰς φλέβας μας ἔχομεν τὸ ἴδιον αἷμα. Θέλομεν νὰ ζήσωμεν μαζί τους, γνωρίζομεν δὲ ὅτι πλησίων των θὰ ζήσωμεν ὡς ἀδελφοί, διότι θὰ εἴμεθα εὐτυχεῖς. Σὰς παρακαλῶ νὰ δώσητε εἰς τὰς δηλώσεις μου τὴν μεγαλειτέραν δημοσιότητα, ἵνα τὰς μάθουν ἡ Αὐστρία καὶ Ἰταλία, διὰ νὰ ἀντιληφθοῦν ἐπὶ τέλους ὅτι εἰς μάτην ζητοῦν νὰ μᾶς χωρίσουν ἀπὸ τοὺς ἀδελφούς Ἕλληνας διὰ νὰ μᾶς ἀπορροφήσουν μίαν ἡμέραν. Οἱ ἄνθρωποι αὐτοὶ πρέπει νὰ μάθουν ὅτι εἴμεθα ἀχώνευτοι διὰ τὸ στομάχι των» (¹).

Συνεπῶς εἰς ὅσους μελετοῦν τοὺς στατιστικούς πίνακας τῆς Β. Ἠπ. ἀπὸ ἐθνολογικῆς ἀπόψεως, ὁ μωαμεθανικὸς πληθυσμὸς τῆς μᾶλλον ὑπὲρ τοῦ ἑλληνικοῦ στοιχείου πρέπει νὰ λαμβάνηται ὑπ' ὄψιν.

β)—**ΑΛΒΑΝΟΙ.**—*Πότε ἀναφαίνονται. Στεροῦνται πολιτικῶν ἀρχῶν, φυλετικῆς συνειδήσεως, θρησκευτικοῦ αἰσθήματος. Κρίσεις ξένων. Ἀνθρωπολογικαὶ καὶ θρησκευτικαὶ διαφοραὶ τῶν Ἀλβανῶν. Ἡ Ἀλβανία στερεῖται τῶν ὄρων πρὸς συγκρότησιν κράτους.*

Οἱ Ἀλβανοὶ δὲν μνημονεύονται μεταξὺ τῶν δέκα τεσσάρων ἐθνῶν ποῦ μνημονεῦει ὁ Στράβων ὅτι, κατώκησαν τὴν Ἠπειρον, κατὰ τοὺς προῖστορικούς χρόνους, μόλις δὲ κατὰ τὸν ΧΙΥ αἰῶνα ἀναφαίνονται, ζῶντες βίον νομαδικὸν εἰς τὰ ὄρη καὶ τὰς πεδιάδας. «*Νομαδικὸν γὰρ τὸ γένος καὶ λυπρόβιον, οὐ φρουροῖς, οὐ κώμαις, οὐκ ἀγροῖς, οὐκ ἀμπελῶσιν, ἀλλ' ὄρει χαῖρον καὶ πεδιάσιν*», ὅπως ἀναφέρει ἀνώνυμος ἱστορικὸς τοῦ αὐτοῦ αἰῶνος (²).

Εἶναι λοιπὸν οὗτοι λείψανον μικροῦ λαοῦ, ποῦ κατέφυγε κατὰ τὰς παλιρροίας τῶν μεταναστεύσεων τῶν λαῶν, εἰς τὰ ὄρη καὶ τὰς πεδιάδας τῆς Β. Ἠπείρου, λόγῳ τοῦ νομαδικοῦ καὶ γεωργικοῦ των βίου.

Κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς συγγραφεῖς, οἱ Ἀλβανοὶ ἀποκατεστάθησαν τὸ πρῶτον εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ Μάτη ποταμοῦ, πατρίδα τοῦ Γ. Καστριώτη. Εἰς τὴν περιοχὴν αὐτὴν μίαν μόνον πόλιν ἀναφέρεται ἡ Ἀλβανού-

1. *Messenger d' Athènes* 10)23 Ἀπριλ. 1913. Βλ. ἐπίσης δηλώσεις Τουρκοαλβανῶν εἰς τὸν Γερμανὸν Weigand C h. V e l l a y : ἔνθ' ἀν. σ. 17).

2. *I. Βογιατζίδου* : Ἠπ. χρόν. 1926 σελ. 77. Κατὰ τὸν Virgilij ἡ καταγωγὴ τῶν Ἀλβανῶν εἶνε ἀγνωστος (ἔν. σ. 82).

πολις (1) τοῦ Πτολεμαίου ἢ τὸ Ἄλβανὸν τῶν Βυζαντινῶν, οἱ ὅποιοι καὶ ὄλην τὴν περιοχὴν ἐκάλουσαν Ἄλβανιτίαν καὶ Ἄλβανίαν (2). Ἀργότερον προσηυξήθησαν οὗτοι καὶ ἐξωγκώθησαν ἀπὸ τοὺς κατοίκους τῆς Β. Ἡπ. οἱ ὅποιοι κατέφευγον εἰς τὰ ὄρη των, ἵνα ἀποφύγουν τὰς βιαιοπραγίας τῶν βαρβάρων ἐπιδρομέων. Ἀπὸ τὸν συγχρωτισμὸν δὲ αὐτὸν μὲ τοὺς συνοίκους λαούς, ἐπλούτισαν τὴν γλῶσσάν των πρὸς ἔκφρασιν τῶν αἰσθημάτων καὶ τῶν ἀναγκῶν των, ὅπως θὰ ἴδωμεν.

Οἱ Ἄλβανοὶ λοιπὸν ζῶντες, λόγῳ τοῦ νομαδικοῦ των βίου, ἀπομονωμένοι ἀπὸ τὰ μεγάλα ρεύματα τοῦ πολιτισμοῦ, τὸν κόσμον τοῦ ἐμπορίου καὶ τὰς πνευματικὰς καὶ πολιτικὰς σχέσεις, στερούμενοι μορφώσεως δὲν κατάρθωσαν νὰ ἀποκτήσουν πνευματικὴν ἐνότητα, πολιτικὰς ἀρχὰς καὶ ἰσχυρὰν συνοχὴν καὶ πολιτικὸν ὄργανισμὸν ποῦ θὰ ἠδύνατο νὰ θεωρηθῆ ὡς ἐκδήλωσις μιᾶς ὁλότητος.

Ὁ ἄλλοτε ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Ἰταλίας Μαρκήσιος Σάν Τζουλιάνο, εἰς σειρὰν ἄρθρων του δημοσιευθέντων εἰς τὴν «Ζορνάλε δ' Ἰτάλια» τῆς Ρώμης τὸν Ἰούνιον τοῦ 1903, παρίστανε τὸ γένος τῶν Ἄλβανῶν, ὀρδὴν καὶ στίφος ἄγριον καὶ ἀρπακτικόν, ἀνεπίδεκτον ἐκπολιτίσεως κατὰ φύσιν, ἀνίκανον πρὸς παιδείας βαθμὸν ἔστω στοιχειώδη, ἀνεπίδεκτον θρησκείας, ἔστερημένον συνειδότος περὶ πατρίδος καὶ μὴ ἐπιδεκτικὸν βίου ἐν πολιτεία πράγματι ἐλευθέρῃ (3)

Ἴδου ἐπὶ πλέον πῶς τοὺς χαρακτηρίζουν ξένοι ἱστορικοὶ καὶ πολιτικοί :

«Εἰς τὴν Ἄλβανίαν, ἔγραφε τῷ 1902 ὁ αὐτὸς Σάν—Τζουλιάνο, δὲν συνήντησα παρὰ ἀνθρώπους πτωχοὺς καὶ ἀμαθεῖς· ἀποκλειστικῶς ἀπησχολημένους μὲ τὰ αἰσθήματα φυλῆς, πατριᾶς ἢ οἰκογενείας ἢ μὲ τὴν φροντίδα τῶν μικρῶν τοπικῶν καὶ προσωπικῶν συμφερόντων τελείως ἔστερημένους καὶ τοῦ ἐλαχίστου ἐθνικοῦ αἰσθήματος, ἀνικάνους δὲ ν' ἀνυψωθοῦν μέχρις ἐνὸς ἐθνικοῦ καὶ πατριωτικοῦ ἰδανικοῦ».

Ὁ Ἄγγλος Οὐίλκινσον ἔγραφεν (4) :

«Οἱ Ἄλβανοὶ ἂν καὶ ἀποτελοῦν φυλὴν γενναίαν δὲν εἶναι πολιτισμένοι εἰς σημεῖον νὰ ἔχουν Κυβέρνησιν. Ὁμοιάζουν μᾶλλον πρὸς τὰς Ἀφγανικὰς φυλάς, ποῦ ζοῦν εἰς διαρκεῖς ἀμοιβαίας ἔριδας. Ὁ-

1. Σ. Δαγουδάκη : Τηλέγραφος Αἰγύπτου 1—12—1914, εἰς *Ε. Κορίλαν* : Τὸ Κράτος τῆς Ἀληθείας. Ἀθῆναι 1944 σελ. 252).

2. Ἡ ἀρχαιότης δὲν ἐγνώρισε τόπον «Ἀλβανία» παρὰ τὸν εἰς τὴν Γεωργίαν τοῦ Καυκάσου διὰ τὸν ὅποιον ὀμιλεῖ ὁ Στράβων (ΙΑ 500).

3. Εἰς *Κορίλαν* : Ἔνθ' ἂν. σ. 258.

4. Ἐφημ. Times Λονδίνου 24 Ἀπριλ. 1919.

σον ἀφορᾷ ἐμέ, φρίσσω ὀκεπτόμενος ὅτι ἡ Κορυτσᾶ εἶναι δυνατόν νά παραδοθῆ εἰς τοὺς Ἄλβανούς».

Ὁ δὲ Γάλλος R. Ρίποη ἔγραφε τὸ 1919 :

«Μόλις δύναται κανεὶς νά εἶπῃ ὅτι εὐρίσκει εἰς τοὺς Ἄλβανούς ἴχνη ἐθνικῆς συνειδήσεως. Δὲν ἀποτελοῦν κἄν λαόν. Εἶναι ἄθροισμα φυλῶν μὲ πάθος προσκεκολλημένων εἰς τὴν ἀνεξαρτησίαν καὶ ἔχουν τὰ ἐντελῶς ἰδιαίτερα ἔθιμά των».

Καταχωροῦμεν ἐπὶ πλέον περικοπὴν ἄρθρου ὑπὸ τὸν τίτλον «*Mla* ἀνύπαρκτος ἐθνότης» δημοσιευθὲν εἰς τὸν «Χρόνον» τῶν Παρισίων τῆς 7 Αὐγούστου 1913 :

«Δὲν εἶνε ἀληθές, ἔλεγεν ὁ de Jessen, ὅτι ὑπάρχει ἄλβανικὸς λαός, ἐπιδιώκων μίαν αὐτονομίαν ἢ ἀνεξαρτησίαν. Φθάνω μάλιστα μέχρι τοῦ σημείου νά εἶπω ὅτι δὲν ὑπάρχει ἄλβανικὸς λαός. Μία φυλὴ μάλιστα, ὄχι ὅμως ὅτι ἀποτελεῖ τὴν ἐθνότητα. Εἰς τὴν φυλὴν αὐτὴν δὲν συναντᾷ κανεὶς πράγματι οὔτε αἴσθημα ὁμοφροσύνης, οὔτε βλέψεις διὰ καλλιτέρους ὄρους διὰ τὸ σύνολον τῆς φυλῆς. Ἴσως ἡ διαφορὰ μεταξὺ τῶν διαλέκτων τῶν γκέκηδων καὶ τόσκηδων νά εἶνε ἐλαχίστη. Δὲν ὑπάρχει ὅμως, οὔτε γραπτὴ γλῶσσα, οὔτε ἱστορικαὶ παραδόσεις, οὔτε λαϊκὴ φιλολογία κοινὰ εἰς ὅλα τὰ θρησκευτικὰ δόγματα».

Ὁ δὲ ἐπιφανὴς αὐστροουγγρὸς πολιτικὸς κόμης Ἀνδράση κατὰ Ἰούλιον τοῦ 1915, εἰς τὸν «Νέον Ἐλεύθερον Τύπον» τῆς Βιέννης, ἀφοῦ ἔγραψεν ὅτι εἰς τὴν Ἀλβανίαν δὲν ὑφίσταται ἐνιαῖον ἐθνικὸν αἴσθημα, αἱ φυλαὶ μισοῦσιν ἀλλήλας καὶ οἱ ἐμφύλιοι πόλεμοι διαρκοῦν ἐκεῖ δεκαετηρίδας ὀλοκλήρους, ὅτι ἡ χώρα αὕτη οὐδέποτε ἔζησεν ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν κανόνων δικαίου καὶ νόμων, ἐκάστη δὲ τῶν φυλῶν τῆς ὑπακούει εἰς τὰ ἰδικὰ τῆς ἔθιμα καὶ ὅτι αὕτη δὲν δύναται νά ὑψωθῆ μὲ τὰς ἰδικὰς τῆς δυνάμεις ἀπὸ τὸ χαμηλὸν πεδῖον ποῦ εὐρίσκεται προσέθετεν :

«Ἄς μὴ εἶμεθα ἄλβανικώτεροι τῶν Ἀλβανῶν. Συμφεροτέρα θὰ ἦτο ἡ λύσις ποῦ θὰ ὑπῆγε τὴν Ἀλβανίαν ὀλόκληρον ἢ τοῦλάχιστον τὸ Ν. τμήμα τῆς, διὰ τοῦ καταλληλοτέρου τρόπου, εἴτε διὰ προσωπικῆς ἐνώσεως ὑπὸ τὴν Ἑλλάδα... Ἡ πτωχὴ χώρα ποῦ εἶναι λίαν καθυστερημένη, χρειάζεται ἐξωτερικὴν βοήθειαν, καὶ αὐτὴν μόνον ἡ Ἑλλάς δύναται νά τῆς προσφέρῃ ἀποτελεσματικά. Ἴσως τοῦτο νά ἦτο ἐξ ἀρχῆς ἢ καλυτέρα λύσις τοῦ ἄλβανικοῦ προβλήματος, ἀλλὰ δὲν ἦτο δυνατόν νά γίνῃ δεκτὴ ἐνεκα τῆς ἐχθρικῆς πολιτικῆς τῆς Ἰταλίας κατὰ τῆς Ἑλλάδος».

Τὴν ἔλλειψιν ὀρισμένης ἐθνικότητος τῶν Ἀλβανῶν, ἀναγνωρίζει καὶ αὐτὸς ὁ Ἀλβανόφιλος συγγραφεὺς Hahn γράφων(!):

1. Ἐνθ. ἀν. II, σελ. 211.

«Ἡ Ἀλβανία δὲν ἔχει συνεχῆ ἱστορίαν. Τόσον εἰς τὸν ἀρχαῖον ὄσον καὶ εἰς τὸν σύγχρονον κόσμον τὸ ὄνομα τῆς χώρας ταύτης φαίνεται κατὰ καιροὺς καὶ συνήθως, τότε μόνον ὅταν ἡ ἐξέλιξις τῶν γεγονότων τῆς δημιουργεῖ στενοτέρους δεσμοὺς μὲ τὰς γειτονικὰς χώρας».

Ἐὰν πράγματι ὁ Ἀλβανὸς ἔχει κάποια ἱστορίαν, αὕτη εἶνε χωρὶς περιεχόμενον πολιτικὸν καὶ πολιτικὴν σκέψιν (1). Ὅσον διὰ τὰς προφορικὰς παραδόσεις αὗται περιορίζονται εἰς ἀτομικὰς πράξεις ἀνδρείας, εἰς τὴν ἀνεξαρτησίαν καὶ τὴν ἐλευθερίαν τῆς φυλῆς, χωρὶς πολιτικὸν δεσμόν ποῦ νὰ δύναται νὰ ἐνώσῃ τὴν ψυχὴν ὄλων τῶν πολιτῶν.

Ἡ μόνωσις εἰς τὴν ὁποῖαν ἔζησαν οἱ Ἀλβανοί, ἡ μηδαμινὴ μόρφωσις των καὶ ἡ ληστεία ποῦ ἀπετέλει τὸ μόνον προσοδοφόρον ἐπάγγελμα, τοὺς ἠμπόδισαν νὰ ἀποτελέσουν πνευματικὴν ἐνότητα, πολιτικὴν ἀρχὴν, σταθερὰν καὶ ἰσχυρὰν βάσιν ποῦ θὰ ἠδύνατο νὰ θεωρηθῆ ὡς ἐκδήλωσις τῆς ὁλότητος.

Ἐὰν ὁ Ἀλβανός, λέγει ὁ Virgilj ἔχει κάποιο αἶσθημα ἀνεξαρτησίας, αὕτη εἶνε «*ἀνεξαρτησία ἐκμεταλλεύσεως καὶ ταμειακῶν ἀσυνδοσιῶν διὰ τὴν φατρίαν καὶ τὰ ἄτομα*». Τὸ αἶσθημα ὅμως αὐτὸ τῆς ἀνεξαρτησίας ποῦ δὲν στηρίζεται εἰς κανέν ἐθνικὸν νόημα, ἀλλὰ μόνον εἰς τὴν μεταβατικὴν καὶ μεταβλητὴν πάντοτε ἐνότητα τοῦ συμφέροντος προκαλεῖ εἰς τὸν Ἀλβανὸν καὶ τὸν εὐκόλον προσανατολισμὸν εἰς τὰς περιστάσεις ἧτοί τὸν κάμνει πολιτικὸν ὀπορτουμιστὴν. Ὁ Ἀλβανός ἰδίως τοῦ Β. εἶνε, κατὰ τὸν Virgilj «*ὁ μόνος λαὸς εἰς τὴν Ἀνατολὴν ποῦ εὕρισκεται πολὺ μακρὰν τοῦ ἐθνικοῦ αἰσθηματος*» (2). Ὁ Ἀλβανός τούναντιον τοῦ Ν. ποῦ ἦλθεν εἰς ἐπαφὴν μὲ τὸ ἑλληνικὸν στοιχεῖον ἔχει κάποια ζοὴν περισσότερον κοινωνικὴν καὶ ἀνωτέρου πολιτισμοῦ, καίτοι ὡς πρὸς τὸ τελευταῖον τοῦτο σημεῖον ἐφάνη οὗτος ὀλίγον συνεσταλμένος ἀπὸ τὴν ἐπαφὴν αὐτὴν.

* * *

Καὶ αὐτὴν τὴν μουσουλμανικὴν θρησκείαν, ἐὰν ἠσπάσθη ὁ Ἀλβανός, τὸ ἔκαμε διότι εὕρισκεν εἰς αὐτὴν ὅπως γράφει ὁ Virgilj «*τὸν σταθερότερον φύλακα τοῦ πλοῦτου καὶ τῶν προνομίων του*» (3).

1. Virgilj: Ἐνθ' ἀν. σελ. 82. «Εἰς τὴν γλῶσσαν τῶν Ἀλβανῶν, ἔγραφεν ὁ Σ. Τζουλιάνο δὲν ὑπάρχει οὐδὲν κἄν λέξις ποῦ νὰ ἐκφράσῃ εἰς τὴν ἰδικὴν μας τὴν ἰδέαν τῆς πατρίδος. Λέγουσι «*βεντιβέτ*» ποῦ ἔχει τὴν ἔννοιαν «*τόπος ἴδιος*» ... τῆς ἀρεσκείας κατὰ τὴν ἰδικὴν του κεφαλὴν... κατὰ τὸ συμφέρον τῶν προσώπων... Διὰ τοὺς Ἀλβανούς, ἡ Ἀλβανία ἦτο πάντοτε κτῆμα ξένων, τοιαύτη δὲ λύσις ἀνοίγει ὀρίζοντα εἰς σταδιοδρομίαν...». Εἰς *Κουρίλαν*: Ἐνθ' ἀνωτ. σ. 209.

2. Ἐνθ' ἀνωτ. σελ. 83.

3. Ἐνθ' ἀνωτ. σελ. 84.

Διὰ τὸν Ἄλβανὸν θρησκεία σημαίνει, τάξιν εὐνοιῶν καὶ προνομίων. Διὰ τὸν καθολικὸν Ἄλβανόν, οὕτω προπολεμικῶς, ἡ «θρησκεία» ἐσήμαινε τὴν προστασίαν τοῦ Αὐστριακοῦ Προξένου καὶ τοῦ Καθολικοῦ Ἐπισκόπου. Διὰ τὸν Μουσουλμάνον τούναντίον ἐσήμαινε τὴν ἀλληλεγγύην τῶν Τουρκικῶν Ἀρχῶν καὶ εἰδικῶς τοῦ καδῆ καὶ τοῦ μουφτῆ εἰς τὰς δικαστικὰς διενέξεις καὶ τὴν ἀσυδοσίαν των διὰ τὰ ἐγκλήματα εἰς τὰ βουνά. Ἡ θρησκεία ὅθεν διὰ τὸν Ἄλβανὸν ἀπετέλει μίαν τάξιν σχέσεων, καὶ τάσεων, συμπαθειῶν καὶ συμφερόντων πού ἀνεπτύσσοντο εἰς τὸ κοινὸν αἴσθημα τῆς πίστεως.

Οἱ Ἄλβανοὶ ἔγραφεν ὁ Σ. Τζουλιάνο «ὅπως δὲν ἐμπνέονται ἀπὸ ἀληθὲς αἰσθημα ἐθνισμοῦ οὕτω οὐδὲ ἀπὸ θρησκευτικόν. Μόνον ἀντιλαμβάνονται πως ὅτι εἶναι αἱ δύο αὐταὶ μεγάλαὶ δι' ἡμᾶς δυνάμεις, ἐθνισμὸς καὶ θρησκεία ἱκαναὶ νὰ τοὺς προσφέρουν ὠφέλη εἰς τὸ ζῆν. Εἶναι ὅθεν Ἄλβανοὶ δύο συγχρόνως θρησκευτῶν, μωαμεθανοὶ καὶ χριστιανοί». Προσθέτει μάλιστα ὁ αὐτὸς διπλωμάτης ὅτι οἱ Ἄλβανοὶ ὑπὸ ἔποψιν θρησκείας δὲν εἶναι ὅπως οἱ Σταυριῶται τῶν χριστιανικωτάτων εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν ψευδομουσουλμάνων, ἀλλὰ κατὰ τὸν τύπον τοῦ ἀγριανθρώπου φετιχιστοῦ.

Οἱ μὲν Τόσκηδες οὕτω εἶνε ὀρθόδοξοι, ἐνῶ οἱ Γκέγκηδες καθολικοὶ ἢ μουσουλμάνοι, φανατικοὶ δὲ εἰς τὴν θρησκείαν των εἴτε πιστεύουν εἰς τὸν σταυρόν, εἴτε τὴν ἡμισέληνον.

Διὰ τὸν προσηλυτισμὸν τῶν Γκέγκηδων εἰς τὸν καθολικισμόν, ἡ Καθολικὴ Ἐκκλησία ἔδρα κατ' ἀρχὰς διὰ τῶν σχολείων. Ἀργότερα ὁμως λαμβάνουσα αὕτη ὑπ' ὄψιν τὸν νομαδικὸν καὶ ποιμενικὸν χαρακτήρα τῶν πιστῶν της, ἤρχισε νὰ δρᾷ κατ' εὐθείαν διὰ τῶν ἐκκλησιαστικῶν ὀργανώσεων. Ὁ ἄλβανικὸς καθολικισμὸς ὅθεν εἶχεν εἰς τὴν Ἄλβανίαν, πολιτικὴν ἀποστολήν.

Καίτοι στερούμεθα ἐπισήμου στατιστικῆς δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν ὅτι ἐκ τοῦ ἄλβανικοῦ πληθυσμοῦ τὰ $\frac{2}{3}$ εἶναι μωαμεθανοὶ 520.000, τοῦ δὲ τρίτου μέρους πλέον τοῦ ἡμίσεος ὀρθόδοξοι 200.000 καὶ οἱ λοιποὶ καθολικοὶ 80.000.

* *

Ἄλλ' οὐτε καὶ μίαν φυλὴν ἀποτελοῦν οὗτοι.

Οἱ Σκυπετάροι πράγματι ἢ Ἄλβανοὶ τῶν Εὐρωπαίων δὲν γνωρίζονται μετὰξὺ των ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦτο. Ἀποτελοῦν διαφόρους φυλάς «εἰς κάθε μίαν τῶν ὁποίων ἀντιστοιχεῖ ἰδιαιτέρα κοινωνικὴ ἀποστολὴ καὶ συλ-

λογική ψυχολογία»⁽¹⁾. Αί κυριώτεροι τούτων είναι οί Γκέγκηδες, οί Μιρδίται καί οί Τόσκηδες.

Ἐξ αὐτῶν οἱ μὲν Γκέγκηδες, πού ἀποτελοῦν τοὺς ἀγριωτέρους κατοίκους τῆς χώρας κατοικοῦν τὴν λεγομένην «Γκεγκαριαν» ἢ «Γκεγκουριαν» πού ἐκτείνεται ἀπὸ τὸ Κάταρον ἕως τὴν Ἐρζεγοβίνην μὲ πρωτεύουσαν τὴν Σκόδραν. Εἶναι οἱ πραγματικοὶ Ἄλβανοί. Οὗτοι οὐδένα θαυμασμὸν αἰσθάνονται διὰ τὸν δυτικὸν πολιτισμὸν, ὁ ὁποῖος οὐδεμίαν ἢ ἐλαχίστην ἐπίδρασιν εἶχεν ἐπ' αὐτῶν. Δὲν ἐκτιμοῦν τὸν νόμον, τὴν κοινωνίαν ἢ τὸ Κράτος, ἀλλὰ τὰς παραδόσεις καί ἰδίως τὸ δίκαιον τοῦ ἰσχυροτέρου, τῶν ἐθίμων καί πατριῶν καί τὴν ἐκδίκησιν τοῦ αἵματος.

Ζῶσι καί μέχρι σήμερον πατριαρχικῶς, Συγγενεῖς οἰκογένειαι ἀποτελοῦν μίαν πατρίαν μὲ ἴδιον ἀρχηγόν, πολλάκις κληρονομικόν, καί ὁ ὁποῖος εἶνε συνήθως ὁ πρεσβύτερος τῆς οἰκογενείας.

Οἱ Μαρδίται πού ὁμιλοῦν τὸ αὐτὸ ἰδίωμα μὲ τοὺς Γκέγκηδες εἶναι διεσπαρμένοι εἰς τὴν περιφέρειαν τῆς Κρόϊας καί κατοικοῦν τὰ βουνά τὰ ἔνθεν καί ἐκεῖθεν τοῦ Δρίνου ποταμοῦ. Ἀριθμητικῶς εἶνε ἡ πολυπληθεστέρα καί ὁμοιογενεστέρα τῶν Ἀλβανικῶν φυλῶν. Εἶναι καθολικοὶ φανατικοὶ καί δὲν ἐπιτρέπουν εἰς μουσουλμάνον νὰ ἐγκατασταθῇ εἰς τὰ ὄρη των. Ἡ ἐξόμωσις εἶναι εἰς αὐτοὺς ἄγνωστος καί τιμωρεῖται διὰ θανάτου⁽²⁾. Τὸ κοινωνικὸν ἰδανικόν των εἶνε ἡ δημιουργία ἰσχυρᾶς οἰκογενείας.

Ὅσον διὰ τοὺς Τόσκηδες, οὗτοι κατοικοῦν τὴν λεγομένην Τοσκαριαν (Μουζακιαν) — ἐπαρχία Αὐλῶνος, Βερατίου καί Πρεμετῆς — πού ἀρχίζει ἀπὸ τὴν Ἄν. ὄχθην τοῦ Γενούσου καί ἔχουν πρωτεύουσαν τὸ Βεράτι, πού χρησιμεύει καί ὡς σύνορον μετὰ αὐτῶν καί τῶν Γκέγκηδων. Ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς τελευταίους τούτους οἱ Τόσκηδες εὐρίσκονται εἰς

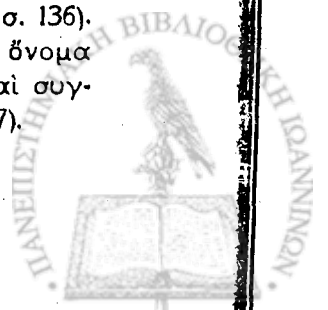
1. Virgilij: Ἐνθ' ἄνωτ. σελ. 80 καί 330.

Κατὰ τὸν κ. Α. Χατζῆν τὸ ὄνομα «Σκιπετάρ» προέρχεται ἀπὸ τὴν ρίζαν σκιπέτ (ἰταλικὴ λέξις schioppetto) σημαίνουσαν ὄπλον, πυροβόλον. Ὅτι δὲ οἱ Ἄλβανοὶ ἀπὸ αἰῶνων ὀπλοφόρου εἶνε γνωστὸν, διότι ὁ μὴ ὀπλοφορῶν ἐκεῖ καταφρονεῖται. Φαίνεται λοιπὸν ὅτι οἱ Ἄλβανοὶ ὡς μισθοφόροι (ἀρματωλοὶ) — φέροντες σκιπέττον — ἐγνώσθησαν ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας.

Τὸ ὄνομα ὅθεν Σκιπετέρης, χρονολογεῖται ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῆς χρησιμοποίησεως τῶν πυροβόλων. (Πρακτικὰ Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν 1929 σ. 102—108).

Κατὰ τοὺς ἰδίους Ἄλβανούς τὸ ὄνομα «Σκυπετάρ» προῆλθεν ἀπὸ τὸ Σκὺπ πού σημαίνει Ἄετός, αὐτοκληθέντες οὕτω Ἄετιδεῖς. Κατ' ἄλλους Σκυπετάρ σημαίνει ὄρεινός, κατ' ἄλλους τὸν συνετόν, ἀπὸ τὸ λατινικόν τάχα excipio=αἰσθάνομαι, ἐννοῶ (Κ. Ἀμαντου: Οἱ Βόρειοι Γείνονες τῆς Ἑλλάδος. Ἀθῆναι 1923 σ. 136).

2. Ἡ φυλὴ τῶν Μιρδιτῶν ἐκαλεῖτο ἐπίσης καί «Πριγκηπάτο» ἀπὸ τὸ ὄνομα Prik (Πέτρος) τὸ ὁποῖον φερόμενον σχεδὸν ἀπὸ ὅλους τοὺς ἀρχηγούς καί συγχεόμενον πρὸς κάποιον τίτλον μετεφράσθη «πρίγκηψ» (Ἐφ. «Αἰών» ἀρ. 3267).

κάποιαν ανώτεραν βαθμίδα πολιτισμοῦ καὶ ἀσκοῦν ἐπὶ τῶν ἄλλων χριστιανῶν κάποιο γόητρον μὲ χαρακτηριστικῶς ἀποκλειστικῶς πολιτικόν. Ζοῦν εἰς τὰς πεδιάδας, ἔχουν ἀνεπτυγμένην ἀγροτικὴν οἰκονομίαν φεουδαρχικῆς μορφῆς καὶ μεγαλειτέραν συνείδησιν τῆς πολιτικῆς ζωῆς.

Εἰς τὴν κοιλάδα ὅθεν τοῦ Γενοῦσου οἱ ὀρθόδοξοι ἀφήνουν τὴν ὑπεροχὴν εἰς τοὺς Μουσουμάνους ποὺ ἐκτείνονται πρὸς Β. εἰς ὀλόκληρον τὴν ἐπαρχίαν τοῦ Δυρραχίου καὶ πρὸς Ἄν. ἕως τὰ βουνὰ τῶν Γκέγκηδων ὅπου ἐνοῦνται μὲ τοὺς Μουσουλμάνους τῶν γεγκικῶν φύλων.

* * *

Ἄλλὰ καὶ ἀνθρωπολογικῶς διαφέρουν αἱ φυλαὶ αὗται μεταξύ των εἰς μέγιστον βαθμόν. Οἱ βόρειοι δηλ. Ἄλβανοὶ ἢ Γκέγκηδες εἶναι ὑψηλοὶ ὑπερβραχυκέφαλοι μὲ σκοτεινὸν χρῶμα τριχῶν καὶ ὀφθαλμῶν καὶ ἰσχυροὺς ὀδόντας. Οἱ νότιοι ἢ Τόσκηδες τούναντιον, ποὺ διετήρησαν ἀρκετὰ χαρακτηριστικὰ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, εἶναι βραχύτεροι τὸ ἀνάστημα, ὀλιγώτερον βραχυκέφαλοι μὲ ἀνοικτὸν χρῶμα τριχῶν καὶ ὀφθαλμῶν, εὐρὺ μέτωπον, μαλλιὰ λυκόχροα, ρίνα κάθετον χωρὶς καμπύλην, λαιμὸν ἰσχνόν, λεπτὸν καὶ κρᾶσιν αἱματόχρουν.

Ἐποδιαίρεσιν τῶν Τόσκηδων ἀποτελοῦν οἱ Λιάπηδες τῶν Ἀκροκεραυνίων καὶ τῶν ἐκεῖ παραλίῶν τῆς Ἀδριατικῆς μὲ ζωγραφιστὰ τὰ χαρακτηριστικὰ τῆς ἀγριότητος. Οὗτοι εἶναι μικροί, ἀδύνατοι, καχεκτικοί, ζαρωμένοι, δύσμορφοι καὶ ἀκάθαρτοι (1). Ἀφωσιωμένοι εἰς τὴν κλοπὴν εἶναι περιζήτητοι εἰς τὰς κομματικὰς διαμάχας ὅπου μὲ τὴν ἐπιδεξιότητά των προκαλοῦν μεγάλας ζημίας εἰς τὸν ἔχθρον.

* * *

Ὡς πρὸς τὴν γλῶσσαν τέλος, ἡ ἑλληνικὴ εἶναι ἡ γλῶσσα τοῦ Τόσκη. Τὴν ἐκμάθησιν τῆς διηκούλυνε, κατὰ πολὺ καὶ ὁ πλάνης βίος του (2).

Ὅσοι ὁμῶς ἐξ αὐτῶν ὀμιλοῦν τὴν Ἀλβανικὴν, αὕτη δὲν ἔχει τοὺς Λατινισμοὺς καὶ Φραγκισμοὺς ποὺ παρουσιάζει ἡ Γκεγκικὴ. Ἐνῶ ἡ γλῶσσα τοῦ Γκέγκα εἶνε τραχεῖα καὶ ἄπλαστος, τοῦ Τόσκη δύναται νὰ ἐκ-

1. Ἡ λέξις Λιάπης σημαίνει ἀλλαξόπιστος ἐκ τοῦ ἰλάμ μπίν.— Ὁ Rouquerville λέγει ὅτι οἱ Λιάπηδες θεωροῦν τὴν ρυπαρότητα ὡς σημεῖον γενναιότητος. Πλύνονται ὅθεν τρεῖς φορές εἰς ὄλην τὴν ζωὴν των. Ὅταν γεννῶνται, τὴν παραμονὴν τοῦ γάμου των καὶ νεκροί. (Voyage II σημ., σελ. 528).

2. Η α η η: Ἐνθ' ἄνωτ. σ. 41.

φράση και ύψηλοτέρας έννοίας. Τό τοιοϋτον προέρχεται από την έπαφήν τούτου μέ τούς "Έλληνας μέ τό πνεϋμα τών όποιών έμορφώθη και προσηνατολίσθη πρός τās νέας ιδέας τής προόδου και τοϋ πολιτισμοϋ. Τό ούσιώδες τέλος γνώρισμα τής Γκεγκικής διαλέκτου είνε τό έρρινον και τό τραχϋ τής προφοράς ένεκα τών πολλών συμφώνων, ένϋ τούναντίον ή τοσικη άποφεύγει αυτό τό χαρακτηριστικόν (1).

Η διαλεκτική διαφορά μεταξύ τοϋ Β. Γενούσου (Γκέγκηδων) και Ν. τούτου (Τόσκηδων) ιδιώματος είνε τοιαύτη ώσϋε ό Ηαν αναφέρει ότι «*οί άπεσιαλμένοι τοϋ 'Αλή πασα τών 'Ιωαννίνων πρός τόν Μουσταφα πασαν τής Σκόδρας, άν και 'Αλβανοί την καταγωγήν, ήσαν υποχρεωμένοι να έχουν μαζί τους και διερμηνεΐς, εάν τυχόν οι ίδιοι δεν έγνωρίζον την Γκέγκικην γλώσσαν*». Συνεπεία τούτου Γκέγκηδες και Τόσκηδες οϋδέποτε μέχρι σήμερα έχουν συμπράξει έθνικώς.

Έάν όθεν τό ίλλυρικόν στοιχείον είνε ό κύριος πυρήν τής 'Αλβανίας, οϋδεμία γεννάται άμφιβολία ότι εις τούς σημερινούς 'Αλβανούς πρός Ν. τοϋ Σκούμπη ποταμοϋ, ρέει άφθονον έλληνικόν αίμα.

Ίδου τί γράφει σχετικώς ό γεωγράφος τών Βαλκανίων καθηγητής Јovan Cvijic:

«Είνε δύσκολον να διακρίνη κανεις τούς "Έλληνας από τούς Τόσκηδες, διότι και αυτοί, κατά τό πλείστον είναι έλληνορθόδοξοι. Εϋρίσκονται υπό την επίδρασιν τοϋ έλληνικοϋ πολιτισμοϋ και ώς επί τό πλείστον συνδιαλέγονται έλληνιστί.

"Όταν πράγματι οι 'Αλβανοί κατά τόν XIV και XV αΐωνα, φεύγοντες τούς Τούρκους εισήλθον εις την "Ηπειρον άρκετοί έξ αυτών έξισλαμίσθησαν. "Όσοι όμως διετήρησαν την θρησκείαν, υπέστησαν τοιαύτην επίδρασιν τοϋ έλληνικοϋ περιβάλλοντος, ώστε ήναγκάσθησαν μοιραίως να συνταυτίσουν την τύχην των μέ τούς "Έλληνας χριστιανούς.

* * *

Η 'Αλβανία λοιπόν πού ώνειρεύετο να δημιουργήση ή 'Ιταλία οϋδέποτε άπετέλει κράτος εις τὰ προπολεμικά σύνορά της, οϋτε ειχε καμμίαν ένότητα έθνολογικήν ή άλλην, οϋτε ειχεν έν διομα. Έστερειτο ιστορίας «*πολιτικοϋ περιεχομένου και οϋδέποτε ειχεν έκφράση πολιτικήν σκέψιν*» (2).

Η ιστορική εξέλιξις τής 'Αλβανίας διετήρησεν εις όλας της τās έκδηλώσεις τās κοινωνικās διαιρέσεις τοϋ λαοϋ δια τās όποιās ώμιλήσα-

1. Ε. Κουρίλλα: 'Αλβανικαί Μελέται: Θεσσαλονίκη 1933 σ. 56—59.

2. Virgilj: "Ενθ' άνωτ. σελ. 82.

μεν άνωτέρω ούδεμία δέ προσπάθεια παρατηρήθη άξία του όνόματος του έθνικοϋ κινήματος.

Ύπο γεωγραφικήν όθεν έποψιν μόνον δύναται νά γίνη λόγος διά την χώραν αύτήν και όχι περι άληθινοϋ αίσθήματος όμογενείας και καθώς έννοουμένης κοινότητος συμφερόντων και πραγματικής άλληλεγγύης.

Έάν οί Άλβανοί είχον έθνικήν ιστορίαν και παραδόσεις, θά ύφίστατο ίσως την επίδρασίν των ό Άλη πασας και θά έσχημάτιζε τουλάχιστον Άλβανικόν Κράτος, άν δέν έγίνετο και ό ίδιος καλύτερος. Άλλ' όπως πλείστοι άλλοι Τουρκαλβανοί έσκέφθη και αυτός μόνον *οίκογενειακόν* Κράτος νά ιδρύση!

Τό κράτος του Άλη πασα πού χρησιμεύει εις πολλούς Άλβανούς και εις τους φίλους των διά νά στηρίξουν τά άλβανικά δίκαια εις την Ήπειρον, δέν έστηρίχθη μόνον επί άλβανικοϋ πληθυσμοϋ, διεκρίθη δέ διά την βαρβαρότητα και τάς καταστροφάς αί όποίαι ούδέν κατακτητικόν δικαίωμα δύνανται νά δώσουν εις τους Άλβανούς⁽¹⁾.

Έάν οί Άλβανοί είχον έθνικήν ιστορίαν, θά έλάμβανον μέρος εις τον Βαλκανικόν πόλεμον κατά των Τούρκων, πού ήτο πόλεμος άπελευθερωτικός, και δέν θά ύπεστήριζον την φρουράν της Σκόδρας πού έπολιορκείτο από τους Μαύροβουνίους.

Όπως λοιπόν ή άλλοτε Όθωμ. αυτοκρατορία, ούτω και ή Άλβανία, έν μικρογραφία, κατοικείται και αύτη από διαφόρους φυλάς, αί όποίαι ούτε πολιτικήν ή θρησκευτικήν ένότητα, ούτε κοινωνικήν συνοχήν έχουν. Ίδού διατί παρ' όλα τά είκοσιν έτη της τυπικής άνεξαρτησίας οί Άλβανοί δέν κατώρθωσαν ν' άποκτήσουν έθνικήν συνείδησιν και κατέστησαν εύκολος λεία ραδιουργιών και προσοδοφόρων ένεργειών ξένων κρατών άποβλεπόντων εις ίδίους σκοπούς.

Τρεις όθεν διάφοροι θρησκεΐαι εις έν και τό αύτό έθνος. Ούδεμία κοινή γλώσσα' αλλά διάφοροι κατά τόπους διάλεκτοι, σοβαρόν και τοϋτο πρόσκομμα εις έσωτερικήν διοίκησιν. Διαφορά ήθών εις μερικά τμήματα τόσον μεγάλη, ώστε ταϋτα νά φαίνωνται ότι κατοικούνται από διαφόρους φυλάς. Ο πατριαρχικός τέλος βίος, πού διάγει τό έθνος τοϋτο, κατά διαφόρους ομάδας, δικαιολογούν πλήρως τον χαρακτηρισμόν' του R. Ρίποπ ότι ή Άλβανία είχε *«άμάλαμα διαφόρων λαών προσκεκολλημένων εις διαφόρους συνηθείας*⁽²⁾.

Έάν εις τ' άνωτέρω, προστεθεί και ή τοπική άντιζηλία μεταξύ των διαφόρων φυλών, πού έμπαίζουν και λoidωροϋν άλλήλας, άντιλαμβάνεται

1. *Κ. Αμάντου*: Οί Β. Γείτονες της Ελλάδος σ. 147 κ. 160.

2. *Ένθ. άνωτ.* σ. 136.

κάνεις ὅτι ὅπως ἐδημιουργήθη ἡ Ἀλβανία τὸ 1921, ἐστερεῖτο ὄλων ἐκείνων τῶν ὄρων ποῦ συγκροτοῦν ἓνα σύγχρονον κράτος.

γ.— ΚΟΥΤΣΟΒΛΑΧΟΙ.

Ἔτσι ἐποφθαλμιοῦν τὴν Β. Ἡπ. ἐπικαλοῦνται ὑπὲρ αὐτῶν καὶ τὰ δῆθεν δικαιώματα τῶν βλαχοφώνων Ἑλλήνων ἢ Κουτσοβλάχων, οἱ ὅποιοι, ὡς μὴ καταγόμενοι δῆθεν ἐξ Ἑλλήνων, διεκδικοῦν δικαιώματα ἐδαφικά.

Εἰς τὴν Ἡπειρον πράγματι ὑπάρχουν μερικὰ χωρία, ὅπως τὸ Μέτσοβον, Καλαρρῦται, Συρράκον, Βωβοῦσα καὶ ἄλλα ὄρεινά τῶν ὁποίων οἱ κάτοικοι, ἀκραιφνεῖς Ἕλληνες καὶ θερμοὶ πατριῶται, ὁμιλοῦν κατὰ τὸ πλεῖστον, ἐκτὸς τῆς ἑλληνικῆς, καὶ μίαν γλῶσσαν ποῦ δύναται νὰ θεωρηθῆ ὡς μίγμα παρεφθαρμένης ἑλληνολατινικῆς με κάποιαν φαινομενικὴν ὁμοιότητα με τὴν γλῶσσαν τῶν Ρουμάνων. Ἔνεκα τούτου ὠνομάσθησαν «*Βλαχόφωνοι Ἕλληνες*».

Σημειώσωμεν ὅτι πρόκειται περὶ ἀσημάντου ἀριθμοῦ τὸν ὅποιον ὁ μὲν E. Driault ἀναβιβάζει εἰς μερικὰς χιλιάδας (1), ὁ Ἀραβαντινὸς εἰς 8.576 οἰκογενεῖας εἰς ὅλην τὴν Ἡπειρον (2), ὁ δὲ R. Pinon εἰς 9.000 ὡς ἐγγεγραμμένους διὰ τῆς βίας ἢ μᾶλλον εἰς 4.000 (3).

* * *

Περὶ Κουτσοβλάχων ἐγράφησαν ἀρκετά.

Κατ' ἄλλους (4), τὸ ὄνομα ἐδόθη εἰς τοὺς μονίμους ἐγκατεστημένους, ἀνὰ τὰ ὄρη, στρατιωτικούς φύλακας τῶν διοδίων, οἱ ὅποιοι κατ' ἀνάγκην ἦσαν κτηνοτρόφοι καὶ ἰδίως ποιμένες. Εἶνε δὲ τὸ ὄνομα «φωνεπώνυμον» καὶ παράγεται ἀπὸ τὸ «βληχῶμαι» ἤτοι μιμοῦμαι τὴν φωνὴν τῶν προβάτων. Οἱ ποιμένες πράγματι μιμοῦνται κατ' ἀνάγκην τὴν φωνὴν τῶν προβάτων, ὅταν δὲ οὗτοι χάσουν κανένα εἰς τὰ ἐδάφη, μιμοῦνται τὴν φωνὴν τοῦ ἑνὸς ἵνα προσελκύσουν ἐκεῖνο ποῦ ἐχάθη. Κατ' αὐτοὺς «βλάχος» καὶ «ποιμὴν» εἶναι ταυτόσημα ἢ μᾶλλον χωρὶς ἐκεῖνος ποῦ ὁμιλεῖ τὴν Κουτσοβλαχικὴν νὰ εἶνε βλάχος, τούναντίον κάθε «ποιμὴν» εἶνε «βλάχος».

Ἄλλοι τοὺς θεωροῦν ὡς ἀπογόνους τῶν ἀρχαίων Πελασγῶν. Ἄλλοι, ἀποδίδοντες εἰς αὐτοὺς ἑλληνικὴν καταγωγὴν, τοὺς θεωροῦν ὡς παλαιοὺς Θράκας (Παίονας). Ἄλλοι, ὡς ἐξορίστους τῶν Ρωμαίων ποῦ κατέφυγον εἰς τὰς μεταξὺ Αὐλῶνος καὶ Δυρραχίου κοιλάδας, ἐπειδὴ ἠρνήθη-

1. E. Driault: La Question d' Orient: Παρίσι 1921 σ. 382.

2. Μονογραφία περὶ Κουτσοβλάχων. Ἀθήναι 1905 σ. 50.

3. La Turquie et l' Empire Ottoman σ. 118.

4. Μ. Χρυσόχοῦ: Βλάχοι καὶ Κουτσόβλαχοι. Ἀθήναι 1909, σμ. σ. 14—15.

σαν νά υπηρετήσουν στρατ. θητεΐαν ὑπὸ τοὺς Ὑπάτους. Ἄλλοι ὡς αἰχμαλώτους πού συνέλαβεν ὁ αὐτοκράτωρ Ἀλέξιος Α' ὁ Κομνηνός, εἰς μίαν ἀπὸ τὰς ἐκστρατείας του καὶ τοὺς ὁποίους οὗτος ἐγκατέστησεν εἰς τὰς κορυφὰς τῆς Πίνδου.

Ἄλλοι, θεωροῦντες τὸ ὄνομα «Κουτσόβλαχοι» ἀπὸ τὸ Τουρκικὸν «Κουτσοῦκ Βλάχ» χαρακτηρίζουν αὐτοὺς ὡς Μικροὺς Βλάχους πρὸς ἀντιδιαστολήν ἀπὸ τοὺς κατοίκους τῆς Ρουμανίας ἤτοι τῆς Μεγάλης Βλαχίας, πού περιελάμβανεν ἐπίσης τὸ Τουρκικὸν κράτος εἰς τὰ ὄριά του. Ὁ ἄλλοτε καθηγητὴς καὶ πρωθυπουργὸς τῆς Ρουμανίας Ν. Γιόρκα γράφει ἀπεριφράστως ὅτι «οἱ Βλάχοι εἶναι Ρουμάνοι μὴ ἐλευθερωθέντες» (1).

Ὁ καθηγητὴς τέλος καὶ Ἀκαδημαϊκὸς κ. Ἄντ. Κεραμόπουλος, ἔχων ὑπ' ὄψιν ὅτι τὸ ὄνομα «Βλάχοι» ἐκτείνεται εἰς πολλὰ μέρη τῆς Εὐρώπης, πού διετέλεσαν ὑπήκοοι τοῦ παγκοσμίου κράτους τῆς Ρώμης, καθὼς καὶ εἰς Αἴγυπτον καὶ Συρίαν (φελλάχος=γεωργὸς ἀπὸ τὸ ρῆμα falaha=σχίζειν, ἐργάζεσθαι τὴν γῆν) καταλήγει εἰς τὸ ὅτι «τὸ ὄνομα Βλάχος δὲν δηλοῖ ἀνθρωπὸν ἀνήκοντα εἰς ἔθνος ἢ φυλὴν ὠρισμένην, ἀλλ' ἀνθρωπὸν ἔχοντα ὠρισμένην ἀσχολίαν καὶ, γενικώτερον ἰδιότητα, δυνάμενον δὲ νὰ ἀνήκη εἰς οἰονδήποτε ἔθνος» (2).

Ὁ καθηγητὴς τέλος Κρουμπάχτερ σχετικῶς μὲ τὸ ζήτημα τοῦτο λέγει ὅτι «λαμβάνομένης ὑπ' ὄψιν τῆς σπάνεως τῶν ἱστορικῶν πληροφοριῶν εἶνε ἀδύνατον νὰ συναγάγῃ κανεὶς πειστικὸν συμπέρασμα».

Τὸ αὐτὸ παραδέχεται καὶ ὁ Ancel γράφων ὅτι «εἰς ὁλόκληρον τὴν κεντρικὴν καὶ ἀνατολικὴν Εὐρώπην τὸ ὄνομα (Βλάχος) εἶναι μᾶλλον ἐπαγγελματικὸν ἢ ἐθνικόν».

Μὴ ἀποβλέποντες εἰς τὴν λύσιν τοῦ ζητήματος τῆς ἐθνικῆς καταγωγῆς τῶν Ἑλληνοβλάχων τούτων, λέγομεν ὅτι οἱ πληθυσμοὶ οὗτοι συγχρωτισθέντες ποτε μὲ τὰ λείψανα τῶν Ρωμαϊκῶν λεγεῶνων πού εἶχον ἐγκατασταθῆ εἰς τὴν Ἠπειρον, ἀπέκτησαν ἀπὸ τὸν συγχρωτισμὸν αὐτὸν καὶ τὴν ἰδιαιτέραν διάλεκτον, μόνην συνέπειαν τοῦ συγχρωτισμοῦ τούτου. Κατὰ τὰ ἄλλα παρέμειναν πιστοὶ εἰς τὴν ἑλληνικὴν ἰδέαν. Ἐὰν δὲ ὑπάρχουν μεταξὺ αὐτῶν ὁπαδοὶ ἀποκαταστάσεως τῶν εἰς αὐτόνομον κράτος οὗτοι εἶναι ἐλάχιστοι. Καὶ οἱ ἐλάχιστοι ὅμως οὗτοι εἶναι τυχοδιώκται μᾶλλον καὶ ἀρνησιπάτριδες, ἀγύρται καὶ προδόται τῶν ἱερῶν καὶ δοσίων, χωρὶς θρησκευτικὰς πεποιθήσεις, ὄργανα ξένων συμφερόντων, πού βαυκαλίζονται ἀπὸ ματαιίας ἐλπίδας χρυσοῦ μέλλοντος μετὰ τὴν κατάληψιν τῆς Ἠπείρου ἀπὸ ξένην δύναμιν.

1. Introduction à la connaissance de la Roumanie et des Roumains. Βουκουρέστιον 1927, σ. 15.

2. Ἐνθ' ἄνωτ. σ. 10 ἐξ.

δ.— ΟΙ ΚΟΥΤΣΟΒΛΑΧΟΙ ΔΕΝ ΕΙΝΑΙ ΡΟΥΜΑΝΟΙ.—*Θεωρία Γιόρκα και Παπακόστα. Διατί δέν είναι Ρουμάνοι ; Προπαγάνδα και πράκτορες αὐτῆς. Στάσις Ὀσμάν πασᾶ Ἰωαννίνων. Ὁμολογία Ρουμάνων Ὑπουργῶν και Ἐπιθεωρητῶν Σχολῶν.*

Τὴν θεωρίαν τοῦ Ρουμάνου ἱστορικοῦ Γιόρκα, καθ' ἣν οἱ *Βλάχοι εἶναι Ρουμάνοι μὴ ἐλευθερωθέντες*» θεωροῦμεν περιττὸν νὰ ἀνασκευάσωμεν. Ἱστορικός ποῦ ἔγραφεν ὅτι ὁ Μ. Ἀλέξανδρος ἦτο Ἰλλυριὸς καὶ ὅτι, αὐτὴ ἡ καρδιά τοῦ ἑλληνισμοῦ ἢ Κωνσταντινούπολις, ἦτο κράμα φυλῶν καὶ ὅτι ὁ Ρήγας Φερραῖος ἦτο Ρουμάνος, τὸ νὰ θεωρῆ τοὺς Κουτσοβλάχους ὡς μὴ ἐλευθερωθέντας Ρουμάνους ἦτο ἐλάχιστον δείγμα τοῦ ἐθνικοῦ σωβινισμοῦ του.

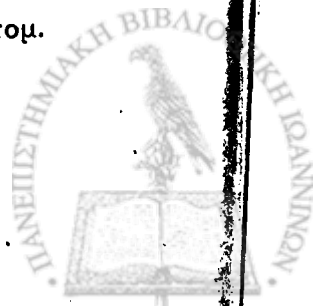
Σημειώσωμεν ὅτι καὶ ἕτερος Ρουμάνος, ὁ κοθηγητὴς Paracosta στήριζόμενος εἰς τὴν ἄποψιν ὅτι οἱ Βλάχοι τῆς Πίνδου ἐπειδὴ εἶναι λατινόγλωσσοι εἶναι κατ' αὐτόν, Ρουμάνοι μὴ ἐλευθερωθέντες ἀκόμη, καὶ ὄνειρευόμενος κατακτήσεις ὡς ὁ προηγούμενος γράφει ὅτι «ἡ Ρουμανία ἐπὶ τοῦ παρόντος δέν σκεπτεται νὰ κατακτήσῃ τὴν Ἡπειρον» (1)

Δυστυχῶς ἀναλόγους γνώμας ἐξέφρασαν καὶ ἄλλοι ἄνδρες ὡς ὁ Schultze γράφων ὅτι «*τελευταῖοι τῶν λαῶν τῆς Εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας ἐξύπνησαν οἱ Βλάχοι καὶ ἐνόησαν ὅτι ἀνήκουν εἰς τοὺς Ρουμάνους τοῦ βασιλείου τῆς Ρουμανίας !*».

Εἰς τὰς εἰσηγήσεις τοιούτων προπαγανδιστῶν δίδουσα πίστιν ἡ Ρουμανικὴ Κυβ. ἐθεώρει τοὺς Κουτσοβλάχους τοῦτους ὡς Ρωμῶνους, ἐζήτησε δὲ ἐπίσημως τὴν ἀναγνώρισίν των ἀπὸ τὸ Οἰκ. Πατριαρχεῖον. Ἡ ἄρνησις δὲ τοῦ τελευταίου τοῦτου προκάλεσε ἰπολιτικὰς περιπλοκάς ποῦ κατέληξαν εἰς τὸν διωγμὸν τῶν Ἑλλήνων καὶ παντὸς ἑλληνικοῦ ἀπὸ τὴν Ρουμανίαν, τέλος δὲ καὶ εἰς τὴν διακοπὴν τῶν σχέσεων (1906). Τὸ ὅτι οἱ Βλάχοι τῆς Πίνδου δέν εἶναι οἱ «*μὴ ἐλευθερωθέντες Ρουμάνοι*» τῶν Γιόρκα καὶ Paracosta, μαρτυρεῖ αὐτὴ ἡ πνευματικὴ ζωὴ καὶ ἡ γεωλογικὴ φύσις τῆς χώρας.

Οἱ Ρουμάνοι πράγματι δέν ἐξεδήλωσαν μέχρι τοῦδε πνευματικὴν ζωὴν τοιαύτην, οὔτε λόγους οὐσιώδεις περὶ ὑπάρξεως τοῦ ἀτόμου ποῦ νὰ μᾶς ἐπιτρέπουν νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι οἱ πρόγονοί των οἱ Δάκες ἐξεκίνησαν ἐν σώματι ἀπὸ τὴν χώραν των, διέβησαν τὸν Δούναβιν, τὴν Βουλγαρίαν, τὴν Ροδόπην καὶ διεσπάρησαν εἰς τὸν Ὀλυμπον καὶ τὴν Πίνδον

1. Revista Macedo-romana τομ. 2 1930 σ. 36—47 πρβλ. Ἡπειρ. Χρον. τομ. VI 1931 σελ. 162—169.

δπου τούς βλέπομεν σήμερον, αφήνοντες οὕτω τὴν γόνιμον γῆν τῆς πατρίδος των, ὑπερνικῶντες τόσας δυσκολίας, τὴν ἀπόστασιν, τὴν ἀντίστασιν τῶν λαῶν ἀπὸ τούς ὁποίους διήρχοντο, χωρὶς νὰ ἔχουν ἀφήσῃ εἰς ὄλας αὐτάς τὰς χώρας ἴχνη τῆς διαβάσεώς των. Οὕτε ἐπαρουσίασαν ποτὲ οἱ Ρουμάνοι τὴν ἀνδρείαν καὶ τόλμην, πού ὄφειλον νὰ ἔχουν, ἵνα διώξουν ἄλλους λαοὺς καὶ ἀποκατασταθῶσιν αὐτοί.

Ὅπως ἐξ ἄλλου ἔγραφε πρὸ καιροῦ, ἕτερος Ρουμάνος λόγιος εἰς Ρουμανικὴν ἐφημερίδα, χωρὶς νὰ προῖδῃ οὗτος καὶ τὸ συμπέρασμα τῶν γραφομένων του «οἱ Κουτσόβλαχοι εἶναι ἀξιοσημείωτοι διὰ τὴν διαβολικὴν χαλυβδίνην σταθερότητα καὶ τὸ ἐμπορικὸν των πνεῦμα, τὸ ὁποῖον λείπον ἀπὸ τῶν Δακῶν, μόνοι οἱ Ἕλληνας καὶ οἱ Ἀρμένιοι ἔχουν». (1)

Ἐάν οἱ Κουτσόβλαχοι ἦσαν Ρωμοῦνοι, θὰ εἶχον, παρὰ τὴν ἀπόστασιν πού χωρίζει τούς μὲν ἀπὸ τούς δέ, πολλὰ τὰ κοινὰ πού ὑπάρχουν μεταξὺ τῶν ἑλληνογλώσσων, βλαχογλώσσων καὶ ἀραβογλώσσων Ἑλλήνων. Οἱ Ρωμοῦνοι, ἐπὶ πλέον, εἶνε λαὸς κατ' ἐξοχὴν γεωργικός, ἐνῶ οἱ Βλάχοι οὐδεμίαν σχέσιν ἔχουν μὲ τὴν γεωργίαν.

Οἱ Βλάχοι οὕτω τῆς περιφερείας Μαλακασίου, πλὴν τῆς κτηνοτροφίας, ἀσχολοῦνται μὲ τὴν ὑφαντουργικὴν, τὴν ἀργυρουργίαν, ταξειδεύουν εἰς Ἑλλάδα, Ρουμανίαν, Αἴγυπτον, παλαιότερον δὲ εἰς Ἰταλίαν, Αὐστρίαν, Ρωσίαν καὶ Τουρκίαν, ὅπου μετέφερον τὰ προϊόντα τῆς ἐργασίας των, ἢ τὰ ἐμπορεύματα πού ἐλάμβανον ἀπὸ τούς οἴκους των τοῦ Λιβόρνου, Βιέννης καὶ Ἀμστερδαμ (2), τὸ Δυρράχιον δὲ ἦτο ὁ φυσικὸς λιμὴν τῶν Βλάχων τῆς Μοσχοπόλεως, Συρράκου, Καλαρρυτῶν καὶ Μετσόβου διὰ τὰς συναλλαγὰς των μὲ τὴν Αὐλῶνα, Ραγοῦσαν ἢ Βενετίαν.

Οἱ Κουτσόβλαχοι, λέγει ὁ V. Bérard, ἀγωγιάται, διαμετακομίσται ἐμπορευμάτων, ἦσαν κατὰ τὸν ΧΥII αἰῶνα οἱ ἐνδιάμεσοι μεταξὺ Ἀλβανίας καὶ Εὐρώπης. Ἐφθانون ἕως τὰς ἀγορὰς τῆς Μόσχας, τῆς Βιέννης, τῆς Λειψίας. Συνεπεῖα ὅμως τῆς ἑλλην. ἐπαναστάσεως, προσθέτει ὁ Bérard, οἱ Βλάχοι οὗτοι, πού ὠνόμαζον ἑαυτοὺς Ἕλληνας καὶ οἱ ὁποῖοι μὲ τὰ χρήματά των καὶ τὸ αἷμα των ἐπολέμησαν διὰ τὴν ἐλευθερίαν, μετηνάστευσαν πολὺ πρὸς τὸ νέον ἑλληνικὸν βασίλειον. Ὁ πληθυσμὸς διεσπάρη. Αἱ πόλεις τῆς Πίνδου ἔχασαν τὸν ρόλον καὶ τὴν σπουδαιότητά των. Οἱ ἔμποροι τῆς Μοσχοπόλεως ἐγκατεστάθησαν εἰς τὰς μεγάλας μουσουλμανικὰς πόλεις τῆς Θεσσαλονίκης καὶ τοῦ Μοναστηρίου.

Οἱ Βλάχοι τῆς Ἠπείρου, ἀντὶ νὰ κατέλθουν ἀπὸ Β. ὅπως διὰ πολιτικούς λόγους διατείνονται οἱ ἀνωτέρω, ἦλθον τούναντίον ἐκ ΝΔ καὶ

1. Εἰς Α. Κεραμόπουλον ἐνθ. ἀν. σημ. σελ. 62.

2. P o u q u e n v i l l e. Voyage III σ. 1. V. Bérard: Ἐνθ. ἀν. σ. 10 καὶ 247.

ἀκολουθοῦντες τὴν ὁροσειρὰν τῆς Πίνδου ἔφθασαν μέχρι Μοναστηρίου. Ἄρκετοὶ ἀπὸ αὐτοὺς ἔμειναν εἰς τὴν Ἑλλάδα, πολλοὶ τῶν ὁποίων συγκαταλέγονται σήμερον μεταξὺ τῶν καλυτέρων πολιτῶν. Μήπως οἱ Ρουμάνοι σκέπτονται νὰ διεκδικήσουν καὶ τούτους μίαν ἡμέραν;

Οἱ Κουτσόβλαχοι οὗτοι ἦσαν μέχρι τελευταίως οἱ πλέον ἔνθερμοι προπαγανδισταὶ τῆς ἑλληνικῆς ἰδέας. Οὐδεὶς δὲ ἐξ αὐτῶν ἐσκέφθη ποτέ, μὲ τὴν πρόφασιν συγγενείας τῆς γλώσσης, νὰ ζητήσῃ τὴν ρουμανιὴν προστασίαν. Μόνον ὅταν ὁ ἀπαισίας μνήμης Ἀπόστολος Μαργαρίτης διωργάνωνε τὴν προπαγάνδαν του, μὲ τὸν χρυσὸν τῆς Ρουμανικῆς κυβερνήσεως, μερικοὶ Βλάχοι ὑπὸ συμφέροντος ᾧθούμενοι ἐκηρύχθησαν ρουμανίζοντες.

«Ὅ,τι καὶ ἂν κάμουν οἱ Ρουμάνοι, λέγει ὁ R. Ρίνοπ, ὁ ὁποῖος σημειώσωμεν δὲν διακρίνεται διὰ τὰ φιλελληνικά του αἰσθήματα, οὐδέποτε θὰ κατορθώσουν νὰ πλανήσουν τὴν εὐρωπαϊκὴν γνώμην, τὸ δὲ μῖσος των κατὰ τοῦ ἑλληνισμοῦ δὲν θὰ τοὺς πολλαπλασιάσῃ εἰς βαθμὸν νὰ σχηματίσουν λαόν».

* * *

Παρ' ὅλα ταῦτα ὅμως ἡ ρουμανικὴ προπαγάνδα δὲν ἐδίστασεν ἐκτὸς τῆς ὁργανώσεως ἐκστρατείας μὲ τὸν τύπον νὰ στρατολογῇ καὶ ἀργυρωνήτους ἐπιστήμονας, οἱ ὁποῖοι ἐτόλμησαν καὶ αὐτὴν τὴν ἐπιστήμην νὰ κάμουν ὑπηρετήν τῆς πολιτικῆς των.

Τῆς τοιαύτης πολιτικῆς πρόσκοπος καὶ τυφλὸν ὄργανον ἦτο ὁ ἐν Μακεδονίᾳ ἀπὸ Βλάχους γεννηθεὶς καὶ ἀνατραφεὶς Μιχαὴλ Γεωργίου Μπογιατση, εἰς τὴν Βιέννην ἰδιωτικῶς διδάσκων τὸ 1813, ὁ ὁποῖος ὑπὸ τὸ πρόσχημα νὰ ὠφελήσῃ θρησκευτικῶς τοὺς ἐν Ἑλλάδι ὁμοφύλους του, μετέφρασε καὶ ἐξέδωκε τὴν Ν. Διαθήκην δακιστὶ καὶ κουτσοβλαχιστὶ. Ὁ ἀθνελληνικὸς ὅμως σκοπὸς εἰς τὸν ὁποῖον ἀπέβλεπεν ὁ Μπογιατση, ἦτο νὰ ἐμπνεύσῃ μὲ τὴν μετάφρασιν ἐκείνην καὶ ριζώσῃ εἰς τὰς καρδίας, τῶν δῆθεν ὁμοφύλων του, τὸ μῖσος καὶ τὴν δυσμένειαν πρὸς τοὺς Ἕλληνας, προσέκοψεν εἰς τὸ ἀμετάβλητον τῆς θρησκευτικῆς συνειδήσεως καὶ εἰς τὸν ἐνδόμυχον ἑλληνισμόν τῶν δῆθεν ὁμοφύλων του.

Προσθέσωμεν ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ ὅτι ὁ ἐν Μετσόβῳ ὑπὲρ τῆς Ρωμανικῆς προπαγάνδας ἐργασθεὶς Καζάκοβις διὰ διαθήκης, μετὰ τὸν ἐν Ρουμανίᾳ θάνατόν του, ἐκληροδότη εἰς τὴν κοινότητα Μετσόβου χίλια εἰκοσάφραγκα ὑπὸ τὸν ὄρον νὰ συντηρῇ δι' αὐτῶν Ρουμανικὸν σχολεῖον. Τὴν προσφορὰν ὅμως αὐτὴν ἀπέκρουσαν καθ' ὀλοκληρίαν οἱ Μετσοβῖται συμπατριῶται του (1).

1. Ἡμερ. Δωδώνη 1899 σελ. 108.

Οί τυχодиώκται οὔτοι, τοῦ χιμαιρικοῦ σχηματισμοῦ Ρωμουλικῆς ἐθνότητος εἰς τὴν Ἠπειρον, δὲν ἐδίσταζον νὰ διατηροῦν καὶ σχολεῖα χωρὶς μαθητάς, καὶ νὰ πληρῶνουν διδασκάλους οὐδαμοῦ διδάσκοντας⁽¹⁾. Εἰς τοὺς διδασκάλους τούτους, εἰς τοὺς ὁποίους ἠδύνατο κανεῖς εὐχερῶς νὰ ἀνεύρη ὅλα τὰ κοινωνικά περιτρίμματα καὶ ναυάγια, (Διαμαντῆς Παπαχατζῆς καὶ Σία) πρέπει νὰ προστεθοῦν καὶ οἱ δίκην κομητῶν κατὰ περιόδους ἀναφαινόμενοι ἐπιθεωρηταὶ δῆθεν τῶν ἄνευ μαθητῶν Ρωμουλικῶν τούτων σχολείων.

Γνωστὴ εἶνε ἡ ὑποδοχὴ τῆς ὁποίας ἔτυχον, κατὰ τὸ 1905 εἰς Ἰωάννινα, δύο ἀργυρώνητοι ἀρνησιπάτριδες κουτσόβλαχοι Βαλαμασκι καὶ Τασιτο οἱ ὁποῖοι, ὑπὸ τὴν ιδιότητα ἐπιθεωρητῶν τῶν ρουμανικῶν σχολείων, ἐνεφανίσθησαν, με συστατικὰς ἐπιστολάς τοῦ τότε Γεν. Διοικ. Μακεδονίας Χιλμῆ πασᾶ, εἰς τὸν βαλῆν (νομάρχην). Ἰωαννίνων Ὀσμᾶν πασᾶ καὶ ἐζήτησαν νὰ τοὺς ἐπιτραπῇ ἡ ἀνά τὸν νομὸν περιοδεία πρὸς ἐπιθεώρησιν τῶν ἀνυπάρκτων ρουμανικῶν σχολείων, κυρίως ὅμως πρὸς τὸν σκοπὸν ραδιουργιῶν καὶ σκευωριῶν μεταξύ τῶν ἑλληνικωτάτων τὰ αἰσθήματα καὶ πιστῶν ὑπηκόων τῆς αὐτοκρατορίας εὐαρίθμων κουτσοβλάχων τῆς Ἠπείρου.

Ὁ εὐφυῆς ὅμως ἐκεῖνος νομάρχης, παριδῶν καὶ συστάσεις καὶ παρακλήσεις, ἀπηγόρευσεν εἰς τοὺς μισθωτοὺς ἀλήτας κάθε περιοδείαν, δηλώσας ὅτι οὐδένα ἄλλον ἐπιθεωρητὴν, οἰωνδήποτε σχολείων, ἀναγνωρίζει πλὴν τῶν διορισμένων ὑπὸ τοῦ Ὄθωμ. Ὑπ. τῆς Παιδείας⁽²⁾.

Ὅτι δὲ εἰκονικὰ καὶ ἀνύπαρκτα ἦσαν τὰ Ρωμουρικὰ σχολεῖα τὰ ὁποῖα οἱ ἀσυνείδητοι ἐπιθεωρηταὶ ἐβεβαίουν ὅτι ἐπεσκέφθησαν, τὸ ὠμολόγησεν αὐτὸς ὁ Ρωμοῦνος Ὑπουργὸς τῆς Παιδείας Haret, ὁ ὁποῖος εἰς ἔκθεσιν τοῦ πρὸς τὸν βασιλέα Κάρολον τῆς 15 Νοεμβρίου 1901, ὠμολόγησε με εἰλικρινῆ παρρησίαν πού τιμᾶ τὸν ἄνδρα μεταξύ τῶν ἄλλων ὅτι «πρὸ δέκα ἐτῶν τὰ σχολεῖα ταῦτα ὑφίστανται μόνον ἐπὶ τοῦ χάρτου ἐπὶ μεγάλη ζημία τῆς Ἐθνικῆς ὑποθέσεως, τοῦ προὔπολογισμοῦ καὶ τοῦ Ρωμουλικοῦ γοήτρου». «Ἐχομεν πολλὰ σχολεῖα καὶ πολλοὺς

1. Τὸ 1880 ὁ Ἄπ. Μαργαρίτης ἱδρυσεν δύο Γυμνάσια, ἓν εἰς Μοναστήριον διὰ τὴν Μακεδονίαν καὶ ἓν εἰς Ἰωάννινα (1886) διὰ τὴν Ἠπειρον, τὰ ὁποῖα προωρίζοντο νὰ παίξουν διὰ τὴν ρουμανικὴν προπαγάνδαν, τὸν ρόλον τοῦ Γυμνασίου τῆς Θεσσαλονίκης διὰ τὴν βουλγαρικὴν.

2. Ἐφ. «Ἄγών» Λαμπρίδου 14 Ἀπριλ. καὶ 26 Μαΐου 1905. Τὸ ἐπεισόδιον ἐκεῖνο ἐγένετο ἀφορμὴ ὅπως, τῇ ἐπεμβάσει τῆς Γερμανίας καὶ Ἰταλίας, ἐκδοθῇ σουλτανικὸν διάταγμα (ἰραδῆς) τῆς 12 (25) Μαΐου 1905 διὰ τοῦ ὁποῖου οἱ Κουτσόβλαχοι ἀνεγνωρίζοντο ἰδιαιτέρα ἐθνότης δικαιούμενοι νὰ συντηροῦν ἰδικὰ τῶν σχολεῖα καὶ ἐκκλησίας με ἀποκλειστικὴν τὴν χρῆσιν τῆς Ρουμανικῆς γλώσσης καὶ ἀντιπροσωπεύωνται εἰς τὰ τοπικὰ διοικητικὰ συμβούλια.

διδασκάλους, προσέθετεν ὁ Χάρετ, ἀλλὰ δὲν ἔχομεν μαθητὰς καὶ ἐνῶ ἡλαττοῦτο ὁ ἀριθμὸς τῶν μαθητῶν ἡμεῖς ἠύξάνομεν τὸν τῶν διδασκάλων. Τὸ ἔργον τῆς προπαγάνδας περιωρίσθη μόλις εἰς κέντρα μινὰ καὶ εἰς τὰς ἐνδεεῖς τάξεις, οὐδεμίαν ἐνασκούσης ἐπιρροὴν ἐπὶ τῶν ἀπόρων καὶ πεφωτισμένων τάξεων»..... Εἶναι δυστυχῶς, ἀληθές, λέγει, ὅτι μετὰ τῶν ἀγῶνας καὶ δαπάνας τὰ ἐπιτευχθέντα ἀποτελέσματα δὲν εἶνε ἀνάλογα τῶν προσπαθειῶν καὶ τῶν θυσιῶν ἡμῶν».

Τὰ αἷτια τῆς ἀποτυχίας ταύτης, τὰ ὅποια δὲν ἐτόλμα τὰ ὁμολογήσῃ ὁ κ. Ὑπουργὸς εἶναι κατάδηλα. Οἱ Κουτσόβλαχοι εἶναι Ἕλληνας καὶ δὲν θέλουν νὰ εἶναι Ρωμοῦνοι.

Εἰς ἐτέραν μυστικὴν ἔκθεσιν ἀναγινώσκομεν (1) :

ΙΩΑΝΝΙΝΑ: «Λειτουργεῖ ἐνταῦθα δημοτικὴ σχολὴ εἰς τὴν ὅποian συχνάζουν τὸν χειμῶνα τὰ τέκνα τῶν Ρουμάνων οἱ ὅποιοι κατέρχονται ἀπὸ τὴν Σαμαρίναν, Περιβόλι καὶ Ἀβδέλαν διὰ νὰ παραχειμάσουν εἰς τὴν πόλιν. Ἡ σχολὴ ἤνοιξε μὲ 5 μαθητὰς πολὺ νέους καὶ 3 μεγαλυτέρας ἡλικίας. Σήμερα τὸ σύνολο τῶν μαθητῶν ἀμφοτέρων τῶν φύλων ἔφθασεν εἰς 19, ἐξ ὧν 7 ἢ 8 μόλις εἶνε εἰς ἡλικίαν νὰ ἀντιλαμβάνωνται κάτι. Ἡ σχολὴ δὲν δύναται νὰ λειτουργήσῃ πέραν τοῦ Ἀπριλίου, διότι τὴν ἐποχὴν αὐτὴν αἱ οἰκογένειαι ἀνέρχονται εἰς τὰ βουνά».

Εἰς ἄλλην δὲ ἔκθεσιν τοῦ Ἐπιθεωρητοῦ Tulip τῆς 1 Ἰουνίου 1900, διὰ τὴν μεταφορὰν τοῦ Λυκείου ἀπὸ τὰ Ἰωάννινα εἰς Μέτσοβον ἀναγινώσκομεν :

«Τὸ Λύκειόν μας εἰς Ἰωάννινα οὐδένα λόγον ὑπάρξεως ἔχει ἰο διότι, τὰ Ἰωάννινα εἶναι πόλις καθαρῶς ἐλληνικὴ 20 διότι ἀπὸ πάσης ἀπόψεως οὐδεμίαν χρησιμότητα παρουσιάζει.

Ἐφόσον ἡ πόλις εἶναι ἐλληνικὴ οὐδεμίαν ἐλπίδα προσηλυτισμοῦ τῶν κατοίκων ἔχομεν. Ὅλοι οἱ οἰκότροφοι συνηθροίσθησαν εἰς τὰ ρουμανικὰ χωρία τῶν βουνῶν, μερικὰ τῶν ὁποίων ἀπέχουν μερικὰς ἡμέρας ἀπὸ τὴν πόλιν. Ἡ σχολὴ μας θεωρεῖται ὡς «σχολὴ ξένη εἰς μίαν ξένην πόλιν».

Καὶ ἀλλαχοῦ.

..... 1ο Τὰ Ἰωάννινα δὲν εἶνε ρουμανικὴ πόλις, οἱ Ρουμάνοι ἀποτελοῦν μικρὰν μειονότητα ἢ ὅποια ἐλαττοῦται ἀκόμη περισσότερο τὸ θέρος ὅταν οἱ ὀλίγοι αὐτοὶ Ρουμάνοι ἀνέρχονται νὰ περάσουν τὸ καλοκαῖρι εἰς τὴν Πίνδον. Ὁ πληθυσμὸς τῶν Ἰωάννινων εἶνε κατ' ἐ-

ξοχήν ἑλληνικός. Εἶνε ἀληθές ὅτι οἱ πλείστοι τῶν Ἑλλήνων τῶν Ἰωαννίνων ἔχουν ρουμανικὸν αἷμα εἰς τὰς φλέβας, ἡ ἀριστοκρατία τῶν εἶνε κατὰ τὸ πλείστον Ρουμάνοι, οὗτοι ὅμως ἐξελληνίσθησαν τελείως καὶ διὰ πάντα. "Ὅλοι αἱ ἀπόπειραι ἐπαναφορᾶς εἰς τὸν ρουμανισμὸν ἀπέτυχον. Οὗτοι ἐχάθησαν διὰ παντὸς διὰ τοὺς Ρουμάνους. Ἐκ τούτων ἐξάγεται ὅτι τὸ Λύκειόν μας λειτουργεῖ εἰς τὸ μέσον πληθυσμοῦ ξένου καὶ ἐχθρικοῦ» (1)

Δυστυχῶς εἰς τοὺς γνησίους καὶ ἀγνοῦς τούτους Ρουμάνους πατριώτας, ποὺ ἀπεφάνθησαν ἀπροκαλύπτως ὅτι ἡ Κυβέρνησις τῶν ματαιοπονεῖ θέλουσα νὰ ἐκρωμονίση τοὺς Ἕλληνας καὶ συνίστων τὴν ἀποκοπὴν τοῦ κονδυλίου ἀπὸ τὸν προϋπολογισμὸν, τοῦ προωρισμένου διὰ τοιαύτας προπαγανδιστικὰς ἐνεργείας, ἡ Κυβέρνησις τοῦ Βουκουρεστίου δὲν ἔτεινεν εὐήκοον οὖς.

ε. — ΟΙ ΚΟΥΤΣΟΒΛΑΧΟΙ ΔΕΝ ΕΙΝΑΙ ΕΞΕΛΛΗΝΙΣΘΕΝΤΕΣ ΙΤΑΛΟΙ.—

θεωρεῖται περὶ καταγωγῆς τῶν ἀπὸ Ρωμαϊκᾶς λεγεῶνας. Ὁμολογία Pellegrini. Προπαγανδιστικοὶ ἰταλικοὶ χάρται.

Μήπως ὅμως καὶ ἡ Ἰταλία δὲν ἐνεθάρρυνε πάντοτε τὰς ἀξιώσεις τῶν Κουτσοβλάχων καὶ δὲν ὑπολόγιζε, κατὰ μέγα μέρος, εἰς αὐτούς, διὰ τὴν διάδοσιν τῆς προπαγάνδας τῶν εἰς τὴν Ἠπειρον;

Ἡ ἰταλικὴ προπαγάνδα ἐνηγκαλίσθη τοὺς Κουτσοβλάχους ἐπικαλεσθεῖσα τὴν ἰδέαν τῆς λατινικότητος, ἥτοι τὴν κοινότητα τῆς καταγωγῆς Ρωμούνων καὶ Ἰταλῶν ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους Ρωμαίους. Ἡ ἀνάπτυξις τῆς Κουτσοβλαχικῆς ἐθνικότητος εἰς τὴν Ἠπειρον θὰ ἀπέβαιεν ἀναμφιβόλως πρὸς ὄφελος τῆς Ἰταλίας ἐφόσον εἰς τὰ ρουμανικὰ σχολεῖα θὰ ἐδιδάσκετο ἡ Ἰταλικὴ γλῶσσα, σὺν τῷ χρόνῳ δὲ θὰ ἀντικαθίσταντο οἱ ὀρθόδοξοι Ἕλληνες ἱερεῖς μὲ Κουτσοβλάχους τοιοῦτους ποὺ θὰ ἐλειτούργουν εἰς κουτσοβλαχικὰς ἐκκλησίας ποὺ θὰ παρεχωροῦντο πρὸς ἀποκλειστικὴν χρῆσιν τῶν κουτσοβλαχικῶν κοινοτήτων. Τοιοῦτον τι ὅμως δὲν συνέβη.

Ἐφόσον κατὰ τοὺς Ἰταλοὺς, οἱ Κουτσοβλάχοι κατάγονται ἀπὸ τὰς ἀρχαίας Ρωμαϊκὰς λεγεῶνας δὲν εἶναι Ἕλληνες, ἀλλὰ Ρωμαῖοι ἢ τούλά-

1. Ἀπόσπασμα ἀνταποκρίσεως δημοσιευθείσης εἰς τὸν ἀρ. 141 (17 (Ιουν. 1900) τῆς ἐφημερίδος τοῦ Βουκουρεκτίου Timprul (συνημμένον εἰς τὸ ὑπόμνημα τοῦ κ. Harrel) πρβλ. Virgilj. Ἐνθ' ὄνωτ. σελ. 319 καὶ Ch. Vellay: Ἐνθ' ἀν. σελ. 49.

χιστον Ἴταλοι ἀφοῦ καὶ οὗτοι εἶναι ἀπόγονοὶ τῆς Ρώμης. Οἱ Ἴταλοι ἀδιαφοροῦν ἂν οἱ Κουτσοβλάχοι συνέζησαν ἐπὶ αἰῶνας μὲ τοὺς Ἕλληνας, ἐὰν συνεμερίσθησαν τὴν τύχην των καὶ εἰς τὰς ἡμέρας τῆς εὐτυχίας καὶ εἰς τῆς δυστυχίας. Ἐὰν συνηγωνίσθησαν ν' ἀποτινάξουν τὸν τουρκικὸν ζυγὸν καὶ ἐὰν τέλος μὲ τὸν πλοῦτον ἢ τὴν ἀνδρείαν των ἐδόξασαν τὸ ἑλληνικὸν ὄνομα. Ὅλα αὐτὰ τὰ ἀγνοεῖ ἡ Ἰταλικὴ πολιτικὴ, Ἀνατρέχουσα ὁμῶς, πρὸς τὸ συμφέρον τῆς, εἰς τὴν καταγωγὴν αὐτῶν, εἰς τὴν ἀρχὴν τῶν ὄντων, τοὺς μεταβαπτίζει ἀφελέστατα ὡς ἰδικοὺς τῆς. Ἐὰν ἡ θεωρία αὕτη ἐγενικεύετο ὡς κύριον γνῶρισμα τοῦ ἐθνισμοῦ, τότε ἔπρεπε καὶ οἱ Δανοὶ καὶ οἱ Σάξονες νὰ διεκδικήσουν τοὺς σημερινοὺς Ἀγγλους, οἱ Οὐγγροὶ τοὺς Τούρκους, οἱ Ἕλληνες τοὺς κατοίκους τῆς μεσημβρινῆς Ἰταλίας καὶ Σικελίας ὡς ἀπογόνους τῆς Μεγάλῃς Ἑλλάδος, οἱ Ἀλβανοὶ τοὺς Ὑδραῖους καὶ Σπετσιώτας, ἢ μᾶλλον οὐδεμίαν ἐθνικότητα θὰ ἠδύνατο νὰ ἰσχυρισθῇ ὅτι εἶναι ἀμιγῆς.

Τὸ ὅτι οἱ Ἴταλοι ἐστήριζαν καὶ ἐπὶ τῶν Κουτσοβλάχων τούτων τὰς ἐλπίδας των διὰ τὴν ἐπικράτησιν εἰς τὴν Ἠπειρον, ἀντιλαμβάνεται κανεὶς ὅταν ἀναγνώσῃ ὅσα σχετικὰ γράφει ὁ Battista Pellegrini. (1)

«Ὅταν τοὺς ὀρθοδόξους Ἕλληνας ἱερεῖς ἀντικαταστήσωσιν ὀρθόδοξοι μὲν, ἀλλὰ Κουτσοβλάχοι τοιοῦτοι εἰς τὰς Κουτσοβλαχικὰς ἐκκλησίας, ποῦ θὰ παραχωρηθοῦν εἰς τὰς Κουτσοβλαχικὰς κοινότητας, πρὸς ἀποκλειστικὴν τῶν χρῆσιν, ὑπὸ τὴν προστασίαν ποίας Μεγ. Δυνάμεως θὰ τεθοῦν; Ὅχι βέβαια τῆς Αὐστρίας, ποῦ ἀντετάχθη τελευταίως κατὰ τῶν Κουτσοβλαχικῶν τάσεων. Φυσικὸν ὅθεν εἶναι νὰ τεθοῦν ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς Ἰταλίας, λόγῳ, τῆς ἀμοιβαίας συμπαθείας καὶ τῆς ἔλξεως, ποῦ ἐνώνουν δύο Ἔθνη μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς φυλῆς. Δι' αὐτοὺς ἡ Ρώμη σημαίνει ἐλπίδα. Καὶ οὕτω διαγράφεται ἡ μέλλουσα δράσις τῆς Ἰταλίας, ἡ ὁποία, ἵνα ὁμιλήσωμεν μόνον διὰ τὴν Ν. Ἀλβανίαν—ἀνάγνωθι Β. Ἠπειρον—πρέπει νὰ βασισηθῇ εἰς τοὺς δύο αὐτοὺς παράγοντας ἦτοι τοὺς Τουρκαλβανοὺς καὶ Κουτσοβλάχους, τῶν ὁποίων ἐπιβάλλεται ἀπὸ ἡμᾶς ἡ προστασία καὶ κηδεμονία. Ἡ δὲ ἐργασία μας αὕτη διευκολύνεται καὶ ἀπὸ τὴν ἀρμονίαν ποῦ βασιλεύει μεταξὺ Κουτσοβλάχων καὶ Ἀλβανῶν οἱ ὁποῖοι μάλιστα, εἰς μερικὰ τμήματα, αὐτοκαλοῦνται Ἀλβανόβλαχοι. Ἡ Ἑλλάς προστατεύει εἰς τὴν Τουρκίαν τὸν Ὀρθόδοξον, ἑλληνόφιλον πληθυσμόν, ἡ Αὐστρία τοὺς καθολικοὺς, ἡ Ρωσσία τοὺς Σλαῦους. Δὲν ἐπιβάλλεται λοιπὸν φανερὰ πλέον καὶ εἰς ἡμᾶς ὅπως, ἐπισήμως ἀναλάβωμεν τὴν προστασίαν καὶ ὑπεράσπισιν τῶν Τουρκαλβανῶν καὶ Κουτσοβλάχων;».

1. Verso la guerra 1907 σελ 526.

Διὰ τὴν ἐπίτευξιν τοῦ σκοποῦ των, οἱ Ἴταλοὶ δὲν ἐδίστασαν καὶ ἔθνολογικὸν ἀκόμη χάρτην νὰ ἐκδώσουν. Εἰς τὸν χάρτην οὕτω τοῦ Eugenio Barbarich (1905) σημειοῦνται ὑστεροβούλως συμπαγεῖς 'κουτσοβλαχικοὶ πληθυσμοὶ παρὰ τὴν εἴσοδον καὶ τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Ἑγνατίας ὁδοῦ. Συναντῶμεν οὕτω κουτσοβλάχους εἰς Αὐλῶνα, Ἐλβασάν, Συρᾶκον, Μέτσοβον, Κορυτσάν, Μοναστήρι. Ἡ κατάταξις αὕτη τῶν χωρῶν, τὰς ὁποίας, κατὰ τὸν Ἴταλὸν χαρτογράφον, κατοικοῦν Κουτσοβλάχοι ἐγένετο κατὰ τοιοῦτον τρόπον, ὥστε ἀπὸ τὸν Πίνδον ἕως τὰ Σκόπια (Βουνὰ Μπαμπούνας, ὅπου καὶ τὰ ὁμώνυμα στρατηγικὰ στενὰ) νὰ ὑπάρχη ἄλυσος ἐκτάσεων πού νὰ δύναται νὰ ἀμφισβητηθῇ ἔστω καὶ ὀνομαστικῶς ἀπὸ τοὺς ἱμπεριαλιστὰς τῆς Ρώμης.

Διὰ τοὺς ἔθνολογικοὺς ὅμως ἐν γένει χάρτας τῆς ἰταλικῆς προπαγάνδας, δὲν ἔχει κανεὶς παρὰ νὰ ἐνθυμεῖται τοὺς λόγους τοῦ μεγάλου Κλεμανσὼ πού ἀνεφέραμεν ἀνωτέρω.

3.— ΟΙ ΚΟΥΤΣΟΒΛΑΧΟΙ ΕΙΝΑΙ ΕΛΛΗΝΕΣ.— *Ἀνάλυσις τῆς κουτσοβλαχικῆς γλώσσης. Τοπωνυμικὰ Μετσόβου. Ἑλληνικὰ ἦθη καὶ ἔθιμα. Κουτσοβλάχοι ἀρματωλοὶ, ὀπλαρχηγοὶ καὶ Μ. Εὐεργέται. Ἐθνικὴ συνείδησις Σίνα.*

Οἱ Κουτσοβλάχοι τῆς Ἠπείρου οὐδέποτε ἔπαυσαν νὰ θεωροῦν ἑαυτοὺς Ἕλληνας. Ἐνῶ δὲ ἄλλοτε ἐσφαλμένως, ἢ πλανωμένη ἑλληνόφωνος αὕτη φυλὴ, ἐθεωρεῖτο ὡς ἐξελληνισθέντες Βλάχοι, ἀπεδείχθη ὅτι τίποτε πλέον δὲν συνηγορεῖ διὰ τὴν ἐκδοχὴν αὐτὴν καὶ ὅτι ὅσοι τὴν ὁμιλοῦν πρέπει νὰ θεωρῶνται ὡς νομαδικὴ φυλὴ, ἀνέκαθεν ἑλληνικὴ. Οἱ Κουτσοβλάχοι τῆς Ἠπείρου διάγοντες οἱ πλεῖστοι βίον νομαδικόν, τὸν μὲν χειμῶνα εἰς Πρέβεζαν, Παραμυθίαν, Πάργαν, Φιλιάτες, Δέλβινο καὶ Μουζακιάν, τὸν δὲ χειμῶνα εἰς Ζαγόριον καὶ Ν. Δ. Μακεδονίαν, μαζὺ μὲ τὴν ξεχωριστὴν των διάλεκτον, ἥτοι λέξεις ἑλληνικὰς μὲ κατάληξιν βλαχικὴν, μεταχειρίζονται τὴν καθαρωτέραν ἑλληνικὴν. Ἄρκετος μάλιστα ἀριθμὸς μεταξὺ αὐτῶν μεταχειρίζεται μόνον τὴν ἑλληνικὴν.

Οἱ Κουτσοβλάχοι τῆς Ἠπείρου εἶναι τόσο ἀφοσιωμένοι εἰς τὴν ἑλληνικὴν ἰδέαν, ὥστε μετὰ τὴν διαρρῦθμισιν τῶν συνόρων τοῦ 1877 ὅσοι ἐξ αὐτῶν εὐρέθησαν ἐπὶ τουρκικοῦ ἐδάφους, προτίμησαν νὰ καύσουν καὶ νὰ ἐγκαταλείψουν κατόπιν τὸ χωρίον των «*Κουτσούφλιανην*» παρὰ νὰ παύσουν νὰ εἶναι Ἕλληνες. Τοῦτο ὅμως δὲν ἠμπόδισε τὸν ἀπαίσιον Μαργαρίτην νὰ καταρτίξῃ καὶ νὰ δημοσιεύῃ ἔγγραφα διὰ τῶν ὁποίων οἱ Κου-

τσόβλαχοι διεμαρτύροντο δῆθεν διὰ τὴν προσάρτησιν τῆς Θεσσαλίας εἰς τὴν Ἑλλάδα.

Οἱ Κουτσόβλαχοι τῆς Ἡπείρου τηροῦσι τὰ θρησκευτικὰ των καθήκοντα, κατ' ἀρχαῖον δὲ ἔθιμον ὀφείλουν νὰ βαπτίζωνται μόνον ἀπὸ Ἑλληνας ἱερεῖς καὶ ἀνάδοχον, νομίζοντες ὅτι οὕτω γίνονται περισσότερο ὀρθόδοξοι χριστιανοί. Ἡ συνήθεια αὕτη εἶναι εἰς αὐτοὺς παλαιὰ παράδοσις τὴν ὁποίαν τηροῦν καὶ ἡ ὁποία τείνει νὰ συσφίγῃ ἀκόμη στενότερον τοὺς δεσμοὺς πού ἐνώνουν ὅλους τοὺς Βλάχους πρὸς τοὺς Ἑλληνας.

Ἡ ὑπαρξίς προσέτι αὐτόχθονος Ἑλληνικῆς φυλῆς εἰς τὸ τμήμα τοῦ Μετσόβου, καὶ πρὶν ἀκόμη διαμορφωθοῦν ἐπιτοπίως ἐξ ἐντοπίων Ἑλλήνων οἱ Κουτσόβλαχοι καὶ μετὰ τὴν ἀνάμιξιν αὐτῶν, μαρτυρεῖται ὄχι μόνον ἀπὸ τὴν διάσωσιν τῆς γλώσσης, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὰ ἑλληνικὰ ὀνόματα πολλῶν θέσεων καὶ χωρίων πού ἀπαντοῦν καὶ εἰς αὐτὰ ἀκόμη τὰ καθαρώτερα σκηνώματα τῶν Βλάχων ὅπως Ζυγὸς, Εὐμορφή Ράχη, Κατάρρα, Μελίσι, Καμίλια.....

Καίτοι οἱ βλαχόφωνοι οὗτοι πληθυσμοὶ ἀπέδειξαν καὶ ἀποδεικνύουν ἐμπράκτως τὴν ἐθνικὴν των συνείδησιν, μὲ τὰ ἀθάνατα ἔργα τοῦ Ἀβέρωφ καὶ Τσοῖτσα καὶ τὴν μούσαν τῶν Συρακιωτῶν Ζαλοκώστα καὶ Κρυστάλλη, ἡ ρουμανικὴ προπαγάνδα ἐπέμενε καὶ ἐπιμένει νὰ τοὺς παρουσιάξῃ ὡς μὴ ἐλευθερωθέντας Ρουμάνους. Τὸ ἔργον τῆς ὅσον ἄκαρπον καὶ ἄν ἦτο, διότι ἀκριβῶς διητυθέντρ κατὰ τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ὑπεβοηθεῖτο ἀπὸ τρίτην δύναμιν πού ἐνδιεφέρετο εἰς τὴν συντριβὴν τῆς ἐθνικῆς συνειδήσεως τῶν κατοίκων τῆς ἐπαρχίας.

Οἱ Κουτσόβλαχοι τῆς Ἡπείρου προσέφεραν εἰς τὴν Ἑλλάδα τοὺς μεγαλειτέρους εὐεργέτας καὶ ἔλαβον μέρος εἰς τὸν ἀγῶνα τῆς ἀνεξαρτησίας ὡς ἀρματωλοὶ καὶ ὄπλαρχηγοί. Ἀνέδειξαν ἄνδρας μαχιμωτάτους, πολιτικοὺς συνετοὺς, λογίους ἐγκρίτους, μεγάλους εὐεργέτας, χωρὶς τὸν παραμικρὸν προσηλυτισμὸν ἐκ μέρους τῆς Ἑλλάδος.

Ἄρκετοὶ ἀπὸ αὐτοὺς εὐδοκίμησαν εἰς τὸ ἐμπόριον, καὶ ἀνύψωσαν τὰς πατρίδας των εἰς ἀνθηρὰς κωμοπόλεις, ὅπως τὸ Μέτσοβον. οἱ Καλαρῦται, ἡ Μοσχόπολις πού διεφιλονίκηε τὰ πρωτεῖα πρὸς τὰ Ἰωάννινα καὶ πρὸς τὰ ἄλλα ἐμπορικὰ κέντρα τῶν τότε χρόνων. Ὅλα δὲ αὐτὰ παρὰ τὰς ραδιουργίας, τὰς παχυλὰς ὑποσχέσεις καὶ τὰ ὑλικά μέσα τὰ ὁποῖα ἡ ἀργυρώνητος προπαγάνδα κατεσπατάλα πρὸς εὐόδωσιν τῶν καταχθονίων σχεδίων τῆς.

Οἱ ἀδελφοὶ Ζάμπα, Κουτσόβλαχοι ἀπὸ τὸ Συρράκον ἦσαν ἰσχυροὶ καπεταναῖοι, καὶ ἐπολέμησαν ἡρωϊκῶς εἰς τὸ Μεσολόγγι, ὅπου ὑπάρχει ὁμώνυμος προμαχῶν.

Εἰς τοὺς προμαχῶνας ἐπίσης τοῦ Μεσολογγίου ἐφονεύθη μαχόμενος

ὡς καπετάνιος καὶ ὁ κουτσοβλάχος σκηνίτης ἀπὸ τὸ Συρράκον Γρηγόριος Λιάκατας διὰ τὸν ὁποῖον σώζεται καὶ δημοτικὸν τραγοῦδι. (1)

Οἱ ἀδελφοὶ Τσαπαῖοι ἀπὸ τὸ Μέτσοβον ἦσαν ὀνομαστοὶ καπεταναῖοι τὸ 1821. Ὁ Τσοῖτσας (1787—1856) καὶ ὁ Στουρνάρας (1806—1853) ποῦ μέ, ἡγεμονικὰς δωρεὰς ἐπροίκισαν τὰ ἐκπαιδευτικὰ καὶ φιλανθρωπικὰ καταστήματα τῆς πατρίδος των καὶ ἐκόσμησαν τὰς Ἀθήνας, ἦσαν ἐπίσης τέκνα τοῦ εὐγενοῦς Μετσόβου.

Ἀπὸ τοὺς Καλαρρύτες κατήγετο ὁ φιλικὸς Χριστόδουλος Πρινάρης, καθὼς καὶ οἱ εὐγενεῖς καὶ φιλοπάτριδες βλαστοὶ Τουρτούρης, Δουρούτης καὶ οἱ ἐπιφανεῖς ἐπιστήμονες Πρινάρης, Βουσακῆς.

Οἱ ποιηταὶ Κρυστάλλης καὶ Ζαλοκώστας καὶ ὁ ἐπὶ Ὀθωνος Πρωθυπουργὸς Ἰ. Κωλέττης ἦσαν ἀπὸ τὸ Συράκον. Κουτσόβλαχος ἐπίσης ἦτο καὶ ὁ εὐεργέτης τοῦ Ἔθν. Πανεπ. Σπ. Μπαλτατζῆς.

Ὁ στρατηγὸς Κ. Σμολένσκης, ποῦ ἐδόξασε τὰ ἑλληνικὰ ὄπλα τὸ 1897 εἰς τὰ Φάρσαλα καὶ τὸ Βελεστίνον, ὁ ἥρωας τοῦ Ρεβενίου κατήγετο ἀπὸ τὴν Μοσχόπολιν.

Μήπως ὅλοι αὐτοὶ εἶχον ἐστραμμένα τὰ βλέμματά των εἰς τὴν Ρώμην ἢ τὸ Βουκουρέστι;

Ὅσοι ἀρνοῦνται τὸν ἑλληνισμὸν τῶν βλαχοφώνων Ἑλλήνων τῆς Ἡπείρου, ἀνήκουν εἰς τὰς προπαγάνδας ἐκείνας ποῦ περιορίζουν τὸ Ἑλληνικὸν Κράτος ἕως τὸν Ὀλυμπον, τὴν Πίνδον καὶ τὸν Ἀμβρακικὸν κόλπον. Θέτουν δὲ τὰ ὄρια ταῦτα κατ' ἐπιείκειαν, διότι οἱ προπαγανδισταὶ οὗτοι θεωροῦν ἀνεπίδεκτον συζητήσεως ὅτι καὶ αὐτὸς ὁ πληθυσμὸς τῆς Θεσσαλίας εἶνε ἀνάμικτος μὲ Κουτσοβλάχους ποῦ εἶναι ξένοι πρὸς τὸ Ἑλληνικὸν Ἔθνος.

Δι' ὅσους ἀμφιβάλλουν διὰ τὴν ἐθνικὴν συνείδησιν τῶν βλαχοφώνων τούτων Ἑλλήνων, μνημονεύσωμεν πῶς ἐσκέπτετο ἓνας ἀπὸ τοὺς διαπρεπεστέρους ἐξ αὐτῶν ὁ Σίνας, καίτοι οὗτος ἐκπατρισθεὶς μικρὸς διήλθεν ὀλόκληρον τὸν βίον του εἰς Βιέννην, ὅπου μάλιστα εἶχε τιμηθῆ οὗτος μὲ τὸν τίτλον τοῦ βαρῶνου.

«Δὲν ἔχω λέξεις ἱκανὰς νὰ δοξάσω τὸν Ὑψιστον, ἔλεγεν ὁ Σίνας, δι' ὅλα τὰ ἀγαθὰ ποῦ μοῦ ἔδωσε. Ἀλλ' ἐν μόνον δὲν ἠδυνήθην δυστυχῶς νὰ πράξω, νὰ δώσω ὅλως ἑλληνικὴν ἀνατροφὴν εἰς τὸν υἱόν μου, καὶ νὰ ἐξοικειώσω αὐτὸν πρὸς τε τὴν γλῶσσαν καὶ πρὸς τὰ πάτρια ἡθῆ καὶ ἔθιμα, ὥστε νὰ μὴ διακρίνηται τῶν λοιπῶν Ἑλλήνων μόνον διὰ τὸν πλοῦτον, ἀλλὰ μᾶλλον διὰ τὸν ἀκραιφνῆ καὶ γνήσιον ἑλληνισμόν». Ἦθελε τούτέστι ὁ βλαχοφῶνος Σίνας ὅπως υἱὸς του εἶναι Ἕλληνας καὶ τὴν γλῶσσαν, καὶ τὴν καρδίαν καὶ τὴν ψυχὴν καὶ τὸ φρόνημα. Καὶ ὁμοίως τὸσον ὁ πατὴρ ὅσον καὶ ὁ υἱὸς

1. Π. Ἀραβαντινοῦ: Συλλογὴ Δημοδῶν ᾠμάτων τῆς Ἡπείρου 1880. σ. 75.

Σίνας, πλείστα ὄσα ὕλικὰ καὶ ἠθικὰ κεφάλαια συνεισέφερον διὰ τὴν ἀναγέννησιν τῆς πατρίδος των. Διατὶ ἐφ' ὅσον οὗτος ἦτο βλαχόφωνος δὲν εἶχε τὰ βλέμματά του ἐστραμμένα πρὸς τὸ Βουκουρέστι ἢ τὴν Ρώμην;

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΙΙ

Γ Λ Ω Σ Σ Α

ΕΠΙΓΡΑΦΑΙ ΔΩΔΩΝΗΣ.—ΚΡΙΣΕΙΣ ΞΕΝΩΝ.—

ΟΜΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥΡΚΙΚΟΥ ΤΥΠΟΥ ΔΙΑ ΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΗΠΕΙΡΟΥ.—
ΑΥΛΗ ΤΟΥ ΑΛΗ ΚΑΙ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ.

Πρὸς ἀπόδειξιν τῆς ἑλληνικότητος τῆς Β. Ἠπ., ἔχομεν καὶ αὐτὴν τὴν γλῶσσαν, ὅπως ἀπέδειξαν αἱ ἀνασκαφαὶ τοῦ Καραπάνου εἰς τὸ μαντεῖον τῆς Δωδώνης, καὶ αἱ ἀνακαλυφθεῖσαι ἐπιγραφαί. Τὴν μεγάλην σπουδαιότητα τῶν ἐπιγραφῶν τούτων ἐξῆρεν ὁ καθηγητὴς August Fick, γράφων σχετικῶς τὰ κάτωθι ἐν ταῖς συμβολαῖς τοῦ Bezzenberger (γ. 226)

«... ἡ κοιτὶς τοῦ ἑλληνισμοῦ ἐκαθαρίσθη ἀπὸ κάθε ὑπόνοιαν περὶ βαρβαρότητος καὶ αἱ ἐπιγραφαὶ τῆς Δωδώνης μᾶς γνωρίζουν τὴν ἀρχαίαν ἠπειρωτικὴν διάλεκτον ὡς μίαν τῶν βορείων ἑλληνικῶν διαλέκτων, αἵτινες πρὸς ἀλλήλαις ὅμοιαι ἐκτείνονται ἀπὸ τὰ Ἀκροκεραύνια ἕως τὴν Βοιωτίαν καὶ τὴν μεσημβρινὴν Θεσσαλίαν».

Εἰς τὰς ἐπιγραφὰς τῆς Δωδώνης, παρατηροῦμεν ἀφ' ἑνὸς ὅτι ὅλαι αἱ λέξεις εἶναι ἑλληνικαὶ μὲ τοὺς γνησίους ἑλληνικοὺς χαρακτήρας, Ὅμοίως ὅτι οἱ θεοὶ ποὺ ἐλατρεύοντο εἰς τὴν Ἠπειρον, ἐλατρεύοντο καὶ εἰς τὴν λοιπὴν Ἑλλάδα καὶ οὐδεὶς ἄλλος.

«Οἱ Ἠπειρώται, ἔγραφε, διὰ τοὺς καθ' ἡμᾶς χρόνους, ὁ Ch. Vel- lay(1) καυχῶνται ὅτι ἐτήρησαν τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν, μὲ μεγαλειτέραν ἴσως ἀγνότητα ἀπὸ τὰς Ἀθήνας καὶ ὅτι ἀντέστησαν εἰς τὴν ἀλβανικὴν διείσδυσιν περισσότερο ἀπὸ μερικὰ διαμερίσματα τῶν Ἀθηνῶν. Εἰς τὴν περιφέρειαν τοῦ Ἀργυροκάστρου, τοῦ Τεπελενίου καὶ τῆς Κορυτσᾶς εὕρισκει κανεὶς ἀρκετὰς ἐπιβιώσεις τῆς ἀρ-

1. Ἐνθ' ἄνωτ. σελ. 34.

χαίας ελληνικής ιδίως όμηρικάς εκφράσεις, πού διατηροϋνται ακόμη εις την καθημερινήν γλώσσαν, ένφ έχουν εξαφανισθῆ από καιρού εις την κυρίως Ἑλλάδα».

Είς παλαιότεραν εποχήν (1853) ό Eugène Roujade, ιδού τι ἔγραφε διά τόν ἔθνικόν χαρακτήρα τών Ἡπειρωτῶν :

«Ἡ εϋφύτερα φυλή τῆς Ἡπέιρου εἶνε ἡ ἑλληνική. Εἶνε ἡ μόνη εις τήν ὁποίαν ὄνυαντᾶ κανεῖς ἀνθρώπους μέ παιδείαν πλησιάζουσαν μέ τῶν πολιτισμένων χωρῶν τῆς Εϋρώπης. Προσθέσωμεν εις αὐτό ὅτι ἡ ἑλληνική γλώσσα εἶνε θαυμάσιον ὄργανον παιδείας καί ὅτι καίτοι αὕτη ὀμιλεῖται κάπως πλημμελῶς ἀπό τοῦς ἀγραμμάτους, δέν περιέχει χυδαιότηας. Ἀσχημίζεται ὁμως μέ μερικάς τουρκικάς λέξεις πού εξαφανίζονται ὅσον αὕτη καλλιεργεῖται. Ἡ καλλιέργεια δέ αὕτη εἶχε φθάση εις βαθμόν τελειότητος ἐπί Ἀλῆπασᾶ, ὁπότε τᾶ Ἰωάννινα ἦσαν αἱ Ἀθηναί τῆς συγχρόνου Ἑλλάδος».

Ὁ αὐτός διπλωμάτης, λέγει διά τὸ Ζαγόρι ὅτι ὅλα τᾶ χωρία του *«κατοικοῦνται ἀπό Ἑλλῆνας, πού ὀμιλοῦν μίαν γλώσσαν καθαρωτέραν παρὰ εις τήν πεδιάδα, καίτοι αἱ σλαβικάι εἰσβολαί ἀφήκαν τᾶ ἴχνη των εις ὄλην αὐτήν τήν ἐπαρχίαν μέ τᾶ ὀνόματα πού φέρουν ακόμη αὐτᾶ τᾶ μέρη.* Τᾶ λόγια δέ αὐτᾶ ἔάν εἶχεν ὑπ' ὄψιν ὁ πολὺς Σάν Τζουλιάνο, δέν θά ἔγραφε, μετά πενήκοντα ἔτη, ὅτι οἱ Ζαγορίσιοι εἶναι ἐξελληνισθέντες Βλάχοι ὅτι, ἡ ἑλληνική γλώσσα εις τήν Ἡπειρον, δέν ὀμιλεῖται πέραν τῆς Κονίτσης, καί ὅτι δίκην σφηνός χωρεῖ αὕτη «εις τὸ ὑπέροχον ἄλβανικόν βιλαέτιον τῶν Ἰωαννίνων».

Ὁ William Eton παραμείνας ἀρκετόν χρόνον εις τᾶ Ἰωάννινα ὡς πρόξενος τῆς Ἀγγλίας, ἔγραφε τὸ 1798 ὅτι εις τήν Ἡπειρον ὀμιλεῖτο μόνον ἡ ἑλληνική, οὐδέποτε ἡ ἄλβανική καί ὅτι ἡ ἀναλογία μεταξὺ Χριστιανῶν καί Ὀθωμανῶν ἦτο πέντε πρὸς ἓνα. Ἰδού τι ἔγραφεν ὁ ἴδιος διά τήν ἐπαρχίαν Παραμυθιάς, πού θέλουν μερικοὶ νᾶ μᾶς παραστήσουν ὡς ἄλβανικήν :

«Εἰς τήν Παραμυθίαν πού ἔχει ἑκτασιν δώδεκα λευγῶν καί 2000 κατοίκους ὄλος ὁ πληθυσμός ὀμιλεῖ ἑλληνικά».

Ὅπως πράγματι θά ἴδομεν οἱ Τσαμηδες, καί ιδίως τᾶ ὀρεινά τμήματα, ὀμιλοῦν καί ὀμιλοῦν τήν ἑλληνικήν καθάραν καί ἀπό ιδιωτισμοῦς ἑλληνικοῦς ακόμη.

Αὐτός οὔτος ὁ φιλοαλβανός J. G. von Han, παραμείνας ἐπί μακρόν εις Ἰωάννινα, ὡς πρόξενος τῆς Αὐστρίας, παραπονεῖται διότι δέν κᾶτῶρθωσε νᾶ ἐξασκηθῆ πρακτικῶς εις τήν ἄλβανικήν γλώσσαν εις τᾶ Ἰ-

Ἰωάννινα «ὅπου λέγει, ὅπως εἰς τὴν Ἄρταν καὶ τὴν Πρέβεζαν, καὶ αὐτοὶ οἱ Μουσουλμάνοι ἔχουν ὡς μητρικὴν τῶν γλῶσσαν τὴν ἑλληνικὴν.»

* * *

Ἡ ἐπίδρασις καὶ ἡ ἐξάπλωσις τῆς ἑλληνικῆς εἰς τὴν Ἠπειρον ἦτο τοιαύτη, ὥστε ἐπὶ Τουρκοκρατίας καὶ αὐτὰ τὰ δικαστήρια ἐλειτούργουν ἑλληνιστί. Οἱ δικηγόροι ἠγόρευον ἑλληνιστί, ἑλληνιστί δέ ἐξεδίδοντο καὶ αἱ ἀποφάσεις.

Ἡ ἐπίσημος ἐφημερίς τοῦ Βιλαετίου (Γεν. Διοικ) Ἰωαννίνων ἐκδοθεῖσα τὸ πρῶτον τὸ 1868, ἐξεδίδετο ἑλληνιστί μέχρι τοῦ 1886. Ἀπὸ τῆς χρονολογίας ἐκείνης μέχρι τοῦ 1908, τουρκιστί. Ἀπὸ δὲ τοῦ 1908, μετονομασθεῖσα «Νέα, Ἰωάννινα» ἐξεδίδετο ἑλληνιστί καὶ τουρκιστί (').

Καὶ μόνον ἡ ἀνωτέρω πληροφορία μᾶς παρέχει σαφές δεῖγμα τῆς ἀκμῆς τοῦ Ἑλληνισμοῦ εἰς τὴν Ἠπειρον, ὁ ὁποῖος κατῴρθωσε νὰ ἐπιβάλλῃ τὴν γλῶσσαν τοῦ καὶ τὸν πολιτισμὸν τοῦ εἰς τὸν Τοῦρκον κατακτητὴν, ὅπως ἀκριβῶς ἡ ἀρχαία Ἑλλάς ἡ ὁποία ὑποδουλωθεῖσα, κατὰ τὸν ποιητὴν διὰ τῶν ὄπλων, ὑπεδούλωσε τὸν ἀγροῖκον κατακτητὴν μὲ τὸ πνεῦμα τῆς καὶ τὸν πολιτισμὸν τῆς.

Προσθέσωμεν ἐνταῦθα ὅτι ἡ ἑλληνικὴ ἐπίδρασις ἦτο τοιαύτη, ὥστε κατὰ τὸν Ρωσοτουρκικὸν πόλεμον τοῦ 1875, ὅταν οἱ Σλαῦοι ἠπειλοῦν νὰ εἰσβάλουν εἰς τὴν Εὐρωπαϊκὴν Τουρκίαν, αὐτὴ αὐτὴ ἡ Ἐπίσημος Ἐφημερίς τῶν Ἰωαννίνων ὠμολόγει τὴν ἑλληνικότητα τῆς Ἠπέιρου καὶ ἔγραφε τὴν 2 Φεβρ. 1876.

«Ἡ Ἠπειρος οὐδέποτε λησμονεῖ ὅτι εἶνε ἡ ἀρχαία Ἑλλάς ὁ πρῶτος σταθμὸς τοῦ Ἑλληνισμοῦ ὅπου ἐγεννήθησαν ἡ ἑλληνικὴ θρησκεία καὶ τὰ ἑλληνικά γράμματα καὶ ἀπὸ τὴν ὁποίαν διεσπάρησαν πάλιν εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα. Εἰς τὴν Ἠπειρον ὅλοι οἱ κάτοικοι ἀνήκουν εἰς τὴν ἰδίαν φυλὴν, εἰς τὴν ἰδίαν ἐθνότητα, μίαν καὶ ἀδιαίρετον».

* * *

Σημειώσωμεν ὅτι οἱ περισσότεροι τῶν ὀθωμανῶν καὶ ἀλβανῶν μπέηδων οἱ ἀνεληθόντες εἰς ἀξιώματα, ὀφείλουν τοῦτο εἰς τὴν ἑλληνικὴν παιδείαν τῆς Ζωσιμαίας Σχολῆς, ὅπως ὁ ἄλλοτε Μ. Βεζύρης Φερὴτ πασᾶς ἐξ Αὐλώνος, Χαλῆλ πασᾶς, νομάρχης Βηρυττοῦ ἐξ Ἀργυροκάστρου. Ὁσμάν πασᾶς ἄλλοτε Γεν. Δ. Ἠπέιρου. Τουρχάν πασᾶς, ἄλλοτε Ὑπ. τῶν Ἐξ.

1. Χρ. Σούλη: Ἡ ἔκθεσις τοῦ ἠπειρωτικοῦ τύπου εἰς Περιόδ. «Δωδώνη» Χ. Κατσαλίδου Ἀλεξάνδρεια τομ. Α. σελ. 277.

τῆς Τουρκίας καὶ ἀλβανὸς ἀντιπρόσωπος εἰς τὴν Συνδ. τῆς Εἰρήνης τοῦ 1919. Ἀμπεντίν πασᾶς Ντίνος ἐκ Πρεβέζης, πάππος τοῦ ἄλλοτε ἀργυρωνήτου Ὑπ. τῶν Ἐξ. τῆς Ἱταλοκρατουμένης Ἀλβανίας, στιχουργήσας καὶ ἑλληνιστί⁽¹⁾. Τζεμήλ Ντίνο, πρῶην καὶ αὐτὸς Ὑπ. τῆς Τουρκίας καὶ Γεν. Δ. τοῦ Αἰγαίου καὶ ἀπεσταλμένος ἐπίτροπος εἰς τὴν Ἑλληνοτουρκικὴν Ἐπιτροπὴν τοῦ 1880 διὰ τὴν διαχάραξιν τῶν συνόρων. Μεχμέτ Ἀλῆ βέης Βρυώνης, ἕγγονος τοῦ Ὁμέρ Βρυώνη, σημαῖνον μέλος τοῦ Ἀλβανικοῦ Συνδέσμου. Ἰσμαήλ Κεμάλ βέης Βλιώρας βουλευτὴς εἰς τὴν Ὁθ. Βουλὴν καὶ ὑπηρέτης κάθε κερδοσκοπικῆς προπαγάνδας. Οἱ ἀδελφοὶ Φράσαρη. Ἀβδούλ καὶ Πάνο μπέης, ἐξ ὧν ὁ πρῶτος ἦτο ἀρχηγὸς τοῦ Ἀλβ. Συνδέσμου. Ναῆμ Φράσαρη πρόεδρος τοῦ Ἐκπ. Συμβ. εἰς τὸ Ὑπ. τῆς Παιδείας καὶ μεταφραστὴς εἰς τὴν Ἀλβανικὴν τῆς Ἰλιάδος τοῦ Ὁμήρου. Οἱ ὑπερασπισταὶ τοῦ Μπιζανίου ἀδελφοὶ Ἐσάτ καὶ Βεχῆπ πασάδες. Ἀχμέτ βέης Κονίτσας καὶ Ἐκρέμ Λιμποχόβας ἄλλοτε Ὑπ. τῶν Ἐξ. τῆς Ἀλβανίας.

Τὰ ἑλληνικὰ γράμματα ἦσαν τὰ μόνα καὶ ἔθνικα εἰς τὴν Ἠπειρον γράμματα, ἢ δὲ ἑλληνικὴ γλῶσσα, ἢ γλῶσσα τοῦ τόπου, τῆς ἀναπτύξεως, τῆς προόδου, τῆς ἐξημερώσεως, τοῦ ἐμπορίου, ἦτοι ἡ μητρικὴ ὄλων, ἀνεξαρτήτως φυλῆς καὶ θρησκευματος καὶ ἠκούετο τόσον εἰς τὰς Ἐκκλησίας ὅσον καὶ εἰς τὰ Τεμένη καὶ τὰς Συναγωγὰς.

Προσθέσωμεν ἐνταῦθα ὅτι, ἀπὸ τὸ ἐρευνηθὲν καὶ δημοσιευθὲν Κρατικὸν Ἀρχεῖον Βενετίας, ἀπεκαλύφθη ὅτι ἀπὸ τοῦ 1605 ἤδη ἔτους, ἢ ἀλληλογραφία μεταξὺ τῶν Ἀρχῶν Κερκύρας καὶ τοῦ Ἀλῆ πασᾶ τοῦ Αὐλώνος διεξήγετο ἑλληνιστί⁽²⁾.

Αὐτοὶ οἱ Πρόξενοι τῶν Εὐρ. Δυνάμεων ἀλληλογράφουν καὶ συνεννοοῦντο, μὲ τὸν ἐκ τῆς Β. Ἠπ. Μουσουλμάνον Βελῆ πασᾶν, μόνον εἰς τὴν ἑλληνικὴν, ὡς ἐμφαίνεται εἰς δημοσιευθέντα πανομοιότυπα τοιούτων ἐπιστολῶν⁽³⁾.

Καὶ αὐτὸς ὁ Ἀλῆ πασᾶς ἀλληλογράφει ἑλληνιστί, ἔχων πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτόν, περὶ αὐτόν, φάλλαγα ὀλόκληρον ἀπὸ ἑλληνας γραμματικῶς τῆς ἄκρας ἐμπιστοσύνης του. Ὁ δὲ ὕμνωδὸς τῶν ἄθλων του, τουρκαλβανὸς ἀπο τὸ Δέλβινον Χατζῆ Σεχρέτ, ἑλληνιστί ἔγραψε τὴν Ἀληπασιάδα του, ἀντάξιός αὐτὸς Ὁμηρος τοιούτου Ἀχιλλέως.

Καὶ αὐτὸς τέλος ὁ Σαλίχ, ὁ τριτότοκος υἱὸς τοῦ Ἀλῆ, ἐστιχούργη-

1. Οὗτος ἐστιχούργησεν ἑλληνιστί πρὸς ἐνίσχυσιν τῶν σεισμοπλήκτων τῆς Χίου (Παρνασσὸς 1883 σ. 326). Πρβλ. καὶ Ἡμερ. «Δῶδῶνη» 1899 σ. 87 ποίημα τοῦ ἰδίου ὑπὸ τὸν τίτλον «Ψυχαλῶν ἐραστής».

2. Κ. Μέρτζιου: Ἠπ. Χρον. ἔτος 15 σ. σελ. 34.

3. Ἐπετηρὶς Παρνασοῦ 1914 σελ. 98—99.

σεν ἑλληνιστί (1). Εἶνε ἀληθές ὅτι τὸ ἔργον τοῦ Σαλίχ στερεῖται ἀξίας ἀπὸ ποιητικῆς ἀπόψεως, παρουσιάζει ὅμως ἐνδιαφέρον ὡς ἱστορικὴ πηγή.

Ὅλα αὐτά, ἀποδεικνύουν πόσον ἑλληνικαὶ ἐξηκολούθουν νὰ εἶναι ἡ διάνοια καὶ αἱ ἐκδηλώσεις τῆς πνευματικῆς ζωῆς καθ' ὅλας τὰς ἐποχὰς καὶ αὐτῶν ἀκόμη τῶν ἐξισλαμισθέντων Β. Ἡπειρωτῶν. Ἀποδεικνύουν ἐπὶ πλέον ὅλα αὐτά, ὅτι εἰς τὴν Β. Ἡπ. καὶ κατὰ τοὺς ζοφερωτέρους ἀκόμη χρόνους διὰ τὸν ἑλληνισμόν, ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα δὲν ἔπαυε νὰ χρησιμεύῃ ὡς ὄργανον πρὸς ἐκδήλωσιν τῶν διανοημάτων καὶ αἰσθημάτων τῶν κατοίκων τῆς χώρας ἀνεξαρτήτως θρησκευματος.

α.— ΑΛΒΑΝΟΦΩΝΟΙ ΠΛΗΘΥΣΜΟΙ.— *Τὸ φαινόμενον τῆς διπλῆς γλώσσης εἰς τὴν Β. Ἡπ. Στατιστικοὶ πίνακες. Ἰότι ἐπεβλήθη ἡ Ἀλβανικὴ καὶ ἤρχισεν ὁ ἐξαλβανισμὸς τῆς Β. Ἡπ.*
Ἐπόμνημα Ἀλβανῶν πρὸς τὸν Ὀθωνα.

Εἰς τὴν Β. Ἡπ., ὅπως καὶ εἰς πολλὰ ἄλλα κράτη, παρατηρεῖται τὸ φαινόμενον τῆς διπλῆς γλώσσης. Πληθυσμοὶ τουτέστι ὠρισμένων διαμερισμάτων μεταχειρίζονται δύο γλώσσας, ἢτοι μίαν εἰς τὴν ἐξάσκησιν τοῦ ἐπαγγέλματος, τῆς πνευματικῆς καὶ πολιτικῆς ζωῆς των καὶ ἄλλην εἰς τὰς οἰκιακὰς τῶν ἀσχολίας, ὅπως καὶ μερικοὶ Ἕλληνες τῆς Ἀττικῆς, τῶν Νήσων καὶ οἱ Ἕλληνες τῆς Μ. Ἀσίας ἄλλοτε. Τοὺς ἀλβανοφώνους τούτους Ἕλληνας ἢ μᾶλλον ὄσους ἐκτὸς τῆς ἑλληνικῆς ὠμίλου καὶ ἀλβανικῆν, ἡ ἀλβανικὴ προπαγάνδα κατέβαλε κάθε προσπάθειαν νὰ τοὺς παραστήσῃ ὡς ἀλβανούς. Ὅπως δὲ θὰ ἴδωμεν, ἡ γλῶσσα ἐλήφθη ὡς κριτήριον τῆς ἐθνικότητος κατὰ τὸ κωμικὸν ἐκεῖνο δημοψήφισμα τοῦ 1913.

Σχετικῶς μὲ τὴν τὴν Β. Ἡπ. δυνάμεθα νὰ παρατηρήσωμεν ὅτι εἰς αὐτὴν τὸ φαινόμενον τῆς διγλωσσίας, εἶνε διάφορον ἐκεῖνου ἄλλων χωρῶν. Ἐὰν ὁ χριστιανικὸς πληθυσμὸς πράγματι ὠρισμένων περιφερειῶν μετεχειρίζετο ἐκεῖ τὴν ἀλβανικὴν, ὡς γλῶσσαν τῆς κοινῆς χρήσεως, ἡ ἑλληνικὴ ἐξηκολούθει πάντοτε νὰ εἶνε ἡ γλῶσσα τῆς θρησκείας, τῆς φιλολογίας καὶ τοῦ ἐμπορίου (2).

Κατὰ τὸν G. Virgilj ἡ Β. Ἡπειρος ἀπὸ ἀπόψεως λαλουμένης γλώσσης παρουσιάζετο τὸ 1909 ὡς κάτωθι :

1. Ν. Πολίτου: Γνωστοὶ ποιηταὶ δημοτικῶν ἀσμάτων (Διαλέξεις περὶ Ἑλλήνων ποιητῶν τοῦ ΧΙΧ αἰῶνος. Ἀθῆναι 1925, τόμ. Α', σελ. 39.

2. Πρβλ. Ἐκθεσιν Ἀνακριτ. Ἐπιτρ. 1922.

Καζάδες	Ἑλληνόφωνοι	Ἀλβανόφωνοι	Βλαχόφωνοι	Σύνολον
Ἀργυροκάστρου	13.178	7.916	—	21.094
Δελβίνου	12.231	4.155	—	16.386
Χειμάρρας	3.865	3.383	—	7.248
Πωγωνίου	18.615	—	2,381	20.996
Πρεμετής (μέρος)	7.121	—	1.600	8.721
Κορυτσᾶς	—	33.894	1.544	35.438
Κολώνιας	—	5.057	—	5.057
Τεπελενίου (μέρος)	—	4.386	—	4.386
Λεσκοβικίου	6.100	2.624	—	8.724
Σύνολον	61.110	61.415	5.525	128.050

Κατὰ τὸν Virgilj ὄθεν οἱ ἀλβανόφωνοι τῆς Β. Ἡπ. ἦσαν τὸ 1909 ἴσοι σχεδὸν μὲ τοὺς ἑλληνοφώνους. Ὑπερεῖχον δὲ οἱ πρῶτοι εἰς τοὺς καζάδες Κορυτσᾶς, Κολώνιας καὶ Τεπελενίου. Ἡ ὑπεροχὴ ὅμως αὕτη, ἦτο φαινομενικὴ, διότι εἰς τὴν Β. Ἡπ. τὸ φαινόμενον αὐτὸ τῆς διπλῆς γλώσσης ἔχει ἱστορικὴν αἰτίαν, μὴ ἐξυπηρετοῦσαν τὴν ἀλβανικὴν ἀποψιν.

Κατὰ τὸν Ἄγγλον V. H. Caillard⁽¹⁾, πού συνώδευε τὴν ἐπιτροπὴν τὴν ὁποῖαν ὁ Γλάδστων, μετὰ τὸ συνέδριον τοῦ Βερολίνου, εἶχεν ἀποστείλει εἰς τὴν Ἡπειρον, ἵνα ἀντιληφθῇ ἐπὶ τόπου τὰ αἰσθήματα τοῦ ἠπειρωτικοῦ λαοῦ, ἢ χρῆσις τῆς ἀλβανικῆς γλώσσης. ὡς ὁμιλουμένης ἐπεβλήθη εἰς τὸν πληθυσμὸν ἀπὸ τὸ 1800. Ἀπὸ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, προσθέτει ὁ Caillard, ἀρχίζει ὁ ἐξαλβανισμὸς τῆς Ἡπείρου, ὁ δὲ ἑλληνικὸς πληθυσμὸς τῆς ὑφίσταται πραγματικὴν σκλαβίαν.

Ἡ χρῆσις λοιπὸν τῆς ἀλβανικῆς γλώσσης, δὲν εἶνε τὸ ἀποτέλεσμα ἠθικῆς ἢ πνευματικῆς ὑπεροχῆς τοῦ ἀλβανικοῦ στοιχείου ἐπὶ τοῦ ἑλληνικοῦ, ἀλλὰ βίας καὶ πίεσεως. Εἶναι ἡ ἐποχὴ κατὰ τὴν ὁποῖαν, μὲ λύπην παρετήρει ὁ Ρουακβίλλε, ὅτι ἡ ἐπαρχία πού εἶχε προσφέρει γεωγράφους, ὅπως τὸν Μελέτιον, καὶ μαθηματικούς ὅπως τὸν Ψαλλίδα, ἐβυθίζετο εἰς τὰ σκότη τῆς ἀλβανικῆς σκλαβιάς. Ἡ ἐποχὴ κατὰ τὴν ὁποῖαν τὸ Δέλβινο (1793) ἐπυρπολεῖτο καὶ ἐλεηλατεῖτο καθ' ὅλοκληριαν, ὅπως πρὸ ὀλίγων ἐτῶν ἡ Μοσχόπολις. Τὴν λεηλασίαν δὲ αὐτὴν θὰ ὑπονοεῖ τὸ εἰς τὴν Δ. Μακεδονίαν ἀδόμενον:

«Πατήσανε τὸ Δέλβινο τὸ πῆραν Ἀρβανίτες

πῆραν ἄσπρα, πῆραν φλωριά, πῆραν καὶ καραγρόσια»

Ἡ ἐποχὴ κατὰ τὴν ὁποῖαν ὁ Ἀλῆ πασᾶς μετέτρεπεν εἰς τεμένη καὶ ἀνάκτορα, τὰς ἐκκλησίας καὶ εἰσήγαγε (1806—1822) τοὺς Ἀλβανοὺς εἰς τὴν Β. Ἡπ. οἱ ἀπόγονοι τῶν ὁποίων ἐπρόκειτο νὰ ἀλλοιώσουν τὴν ἐθνολογικὴν μορφήν τῆς χώρας.

1, Fortnightly Review Ἀπρίλ' 1885.

Πρόκειται περί του αιώσιου συστήματος τουρκικής καταπίεσεως, που συνίστατο, να καταπολεμᾷ τὴν πλειονοψηφίαν μὲ ὄλα τὰ μέσα, Οἱ Τούρκοι δ.λ.δ. κατέστελλον μὲ κάθε μέσον τὴν ἀνάπτυξιν οἰουδήποτε ἔθνικοῦ ἀλβανικοῦ αἰσθήματος εἰς τὴν Β. Ἀλβανίαν, ὅπου οἱ Ἀλβανοὶ εἶχον ὄλας τὰς νομίμους διεκδικήσεις, ἐνῶ τούναντίον πρὸς Ν. τοῦ Γενόουςου, ὅπου ἐκυριάρχει ὁ ἑλληνισμὸς, προσεπάθουν νὰ ἀλβανοποιήσουν τὴν χάραν, δημιουργοῦντες ἀλβανικά κέντρα ὅπου δὲν ὑπῆρχον Ἀλβανοὶ.

Ἐάν ὅμως ἡ βία καὶ ἡ πίεσις ἐπὶ τοῦ ἑλληνικοῦ στοιχείου, ὅπως ἀποβάλλῃ τὴν μητρικὴν του γλῶσσαν καὶ μεταχειρίζεται τὴν ἀλβανικὴν, κατάρθωσε ν' ἀποσπάσῃ μέρος τοῦ πληθυσμοῦ ἀπὸ αὐτὴν, δὲν κατάρθωσεν ὅμως νὰ τοῦ ἐξασθενήσῃ τὸ ἔθνικόν του αἶσθημα, τὸ ὁποῖον ἐξηκολούθη ἀκμαῖον καὶ ζωηρόν.

Προσθέσωμεν ἐνταῦθα ὅτι ἐάν ὁ ἀλβανισμὸς τῆς Β. Ἡπ. ἤρχισεν ἀπὸ τὴν ἀνωτέρω χρονολογίαν, ὁ μισελληνισμὸς τῶν Ἀλβανῶν εἶνε μεταγενέστερος, ἐκαλλιεργήθη δὲ ἀπὸ τὴν αὐστροῦταλικὴν προπαγάνδαν ποῦ ἐπωφθαλμία τὴν ὑπόστασιν τῆς Ἀλβανίας ἀπὸ πάσης ἀπόψεως.

Δημοσιεύομεν κατωτέρω ἔγγραφον τῆς 15 Αὐγ. 1847, τὸ ὁποῖον φανατικοὶ καὶ θρησκόληπτοι Μουσουλμάνοι, Δελβίνου, Αὐλώνος, Κουρβελεσίου ἀπηύθυναν τότε πρὸς τὸν Βασιλέα Ὁθωνα⁽¹⁾. Τὸ ἔγγραφον ἐκεῖνο ποῦ ἔχει γραφῆ μὲ πόνον ψυχῆς καὶ τελείσιν ἐπίγνωσιν ἐκείνων ποῦ τὸ ἔχουν ὑπογράψει, ὄχι μόνον μισελληνισμοῦ σταγόνα δὲν ἔχει, ἀλλὰ ἀποδεικνύει καὶ κάποιαν συγγένειαν μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Ἀλβανῶν.

Οἱ Μουσουλμάνοι τῆς Ἀλβανίας τὸ 1847, ὅπως θὰ ἴδωμεν, ἐζήτουν τὴν συνεργασίαν μὲ τὴν Ἑλλάδα. Μήπως ὅμως καὶ οἱ χριστιανοὶ τῆς Ἀλβανίας, μετὰ τὴν πτώσιν τοῦ Καστριώτη, δὲν ἔρριπτον συμπαθὲς βλέμμα πρὸς τὸ σύνολον τοῦ Ἑλληνισμοῦ; Ἡ Β. Ἡπ. ἐθεώρει ἀνέκαθεν ἐαυτὴν ἀναπόσπαστον μέρος τοῦ ἑλληνισμοῦ.

Τὸ ἔγγραφον ἐκεῖνο, γραμμένο εἰς τὴν γλῶσσαν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, τῆς ὁποίας ἔκαμνον χρῆσιν καὶ οἱ μωαμεθανοὶ Ἀλβανοὶ, ἀποτελεῖ ἀκαταμάχητον τεκμήριον ὅτι μόνον τῶν τὸ συνέταξαν χωρὶς ἑλληνικὴν ὑπόδειξιν ἢ ἀνάμιξιν, ἐπὶ πλέον δὲ φανερώνει πόσον ἰσχυρὰ καὶ ζωηρὰ ἦτο τότε ἡ ἐνσυνείδητος πίστις τῶν Ἀλβανῶν ὅτι εἶναι τῆς αὐτῆς φυλετικῆς μὲ τοὺς Ἑλληνας καταγωγῆς.

Τὸ ἔγγραφον ἐκεῖνο ποῦ δημοσιεύομεν χωρὶς τὴν παραμικρὰν μεταβολὴν εἰς τὴν ὀρθογραφίαν καὶ τὴν σύνταξιν ἔχει ὡς ἑξῆς:

«Ἐκλαμπρότατοι Πρόεδροι καὶ Πρόκριτοι τῶν χωμάτων Ἑλλά-

1. Ἐφ. «Αἰών» 14 Ἰουλ. 1880 προβλ. καὶ *Μ. Σειζάνη*: Ἡ πολιτικὴ τῆς Ἑλλάδος καὶ ἡ Ἐπανάστασις τοῦ 1878 ἐν Μακεδονίᾳ, Ἠπείρῳ καὶ Θεσσαλίᾳ. Ἀθῆναι 1879, σ. 42.

δος, ὁ τοῦ Μεγαλειοτάτου Ὁθων ὁ Βασιλεὺς τῆς Ἑλλάδος, ἀδελφικῶς ἀσπαζόμεθα καὶ σὰς εἰδοποιούμεν.

Οἱ προφερόμενοι τὸν ἀσπασμὸν φέρνομεν τὸ παράπονόν μας ἐδω-
φιαίως, ἐπειδὴ καὶ ἐμείναμεν πᾶν πτωχὸς λαὸς οἱ κάτωθεν καζιάδες
ἐπικράτειαί στὸν ξυρὸν καὶ πετρώδην τόπον, χωρὶς καμμίαν ἐπιστή-
μην, ἀλλὰ ὄπλοφόροι, ἀφοῦ ἡ Κωνσταντινούπολι ἐξουσιάστη ἀπὸ
τοὺς προτετηρινούς Σουλτάνους ἕως σήμερον ἐφερθήκαμεν ὑπό τεταγ-
μένοι εἰς τὰς προσταγὰς τὸ ἀφεντοτόπων Βεζιράδων, Πασάδων,
Καϊμά-κηδων ἕως Μουσελημάδων. 33 Σουλτάνους σχεδὸν 400 χρό-
νους ἐχήσαμεν τὸ αἷμά μας εἰς κάθε αἰχμαλωσίαν, ὅπου τοὺς εἶχον
σταθεῖ, ὅμως ὅποιος δὲν ἀγαπάγει Βασιλεία ἀλλ' οὔτε θεοῦ ἀγα-
πάγει· τὰ προτετηρινὰ οὐσούλια μᾶς ἔλειψαν καὶ μᾶς ἔβαλαν νέα
ὅπου δὲν ὑποφέρονται στοὺς τόπους μας· μᾶς ἔβαλαν δωδεκάδα εἰς
κάθε καζάν μας καὶ ἔκριναν χατηρικῶς καὶ ἀδίκως ὄχι διὰ ριζιὰν
Θεοῦ καὶ τοῦ προφύτου μας ἀλλὰ ζηόρλεν καὶ δυναστικῶς ὡς ἐντό-
πιοι καὶ νὰ κρένουν ὡς ὅλοι οἱ Βασιλεῖς τοῦ Εὐρώπ. διὰ τοῦτο ἐγεί-
ναμεν ἀποστᾶται εἰς τὸν Βασιλέαν μας ὅπου τὸν εἶχαμεν Βεκύλην
καὶ πατέρᾳν τῶν ὄλων ἡμᾶς Μουσουλμάνων καὶ ἐπαραπονέθημεν τό-
σες καὶ τόσες φοραὶς μὲν ἄμᾳν καὶ μὲ δάκρυά μας καὶ δὲν μᾶς ἔδει-
ναν διάστημα, ἀλλ' οὔτε χαρτσουάλι ἤγουν ἀναφορᾳν, μὴν εὐσπλα-
χνίζωνταν ἡ Βασιλεία διὰ ἐμᾶς φακῆρ φουκαράδες, διὰ τοῦτο στέλ-
νομεν τὸν ἐπίτηδες ἄνθρωπον μας νὰ μιλήσῃ διὰ ζώσης φωνῆς μὲ
τὴν ἐκλαμπρότητα σας τὰ δέοντα, ἂν ἡ Μεγαλειότης τῆς Βασιλείας
μᾶς καμπολιέβη ἤγουν μᾶς δέχεται νὰ γινώμεθα σιούδιτοι οἱ κάτω-
θεν 55 Καγιάδες μὲ καπιτουλατσιὸν Νόμους ὅπου νὰ μᾶς δώσῃ καὶ
νὰ τοῦ δώσωμεν διὰ ἡσυχίαν μας· διὰ ριζιὰν Θεοῦ νὰ σὰς κακοφα-
νῇ κοὶ διὰ ἐμᾶς ὡς πλάσι Θεοῦ ὅπου ἐγεννήθημεν γυμνοὶ καὶ θά
πεθάνωμεν. Ἐκ μέρους μεγαλοδυνάμου καὶ ἂν ἐλπίδα σωτηρίας δὲν
εἶναι διὰ ἐμᾶς ἄς πεθάνωμεν καὶ ἀπὸ σπαθὶ ἀνθρώπων· ἂν ἤπεν ὁ
Θεὸς ἔτσι ἄς γίνῃ· ἰκητεύομεθα οἱ κάτωθι καζαΐδες Αὐλῶνος, Δέλβι-
νο, Μενακιέ, Κουρβελιέτσι, Μαλακάστρα, ἡ ἄνω καὶ ἡ κάτω τοῦ
Μπερατιοῦ καὶ Τεπελένι καὶ Ντιονίτσα ὅλα 5 καζαΐδες παρακαλοῦ-
μεν νὰ εὐσπλαχνισθῇ ἡ Βασιλεία σας καὶ δὲν μᾶς ἀγαπάγει ἔχει
εἰπεῖ ὁ Θεὸς νὰ ἀποθάνωμεν· δὲν πλέον ἀγαπᾶμαι νὰ ζήσωμεν ἐ-
πάνω εἰς τὴν γῆν, καὶ ἂν ἡ Βασιλεία μᾶς ἀγαπάγει μᾶς εἰδοποιῆται
νὰ κάμωμεν καὶ ἄλλες ἐπικράτειες μὲ τὴν εὐχαρίστησιν μας καὶ ἐγ-
γύσιον διὰ ἐμπιστοσύνην μὲ, ὅπως ἡ Βασιλεία ἀγαπάγει. Ὁ ἐπιφε-
ρόμενος σὰς λέγῃ διὰ ζώσης καὶ νὰ μᾶς ἀπολογηθεῖτε ταῦτα καὶ
τοῦ Θεοῦ νὰ γίνῃ. Οἱ ἀγαπητοὶ σας Πρόεδροι σαΐμπιδες τῶν 5 κα-
ζάδων ἐπιφαινόμενοι μὲ τὰ σφραγιστήρια ὅλα.

Ἴδου ὅπου τὰ ἀνωτέρω σφραγιστήρια ὡς σαῖμπίδες τοῦ τόπου μας νὰ τὰ παρατηρήσητε καλῶς καὶ νὰ σὰς ἀποκριθῶμεν με ἐγγύσιν διὰ σιγουριτάσας καὶ διὰ ἀσφάλειαν.

1847 τῆ 15 Αὐγούστου.

(Ἔπονται 47 σφραγίδες βέηδων καὶ ἀγάδων τῆς Ἀλβανίας)

β.— Η ΑΛΒΑΝΙΑ ΔΗΝ ΕΧΕΙ ΓΛΩΣΣΑΝ.— Κρίσεις ξένων. Ἐλλειψις ἀλβανικοῦ ἀλφαβήτου. Συνέδριον Μοναστηρίου 1908. Οἱ ξένοι διὰ τὴν ἀλβανικὴν γλῶσσαν. Διαλεκτικὴ διαφορὰ Γκέγκηδων καὶ Τόσκηδων.

Πρὸς ἀπόδειξιν ὅτι ἡ χρῆσις τῆς ἀλβανικῆς γλῶσσης εἰς τὴν Β. Ἡπ. δὲν εἶνε ἀποτέλεσμα πνευματικῆς ὑπεροχῆς τοῦ ἀλβανικοῦ στοιχείου ἕναντι τοῦ ἑλληνικοῦ, εἴπωμεν ὀλίγα περὶ τῆς ἀλβανικῆς γλῶσσης καὶ τῆς πνευματικῆς ἀναπτύξεως τῶν ἀλβανοφώνων τμημάτων.

Εἶδομεν ἐν ὀλίγοις εἰς προηγούμενον κεφάλαιον πόσον, κατὰ τοὺς χρόνους τῆς σκλαβιάς ἢ Ἡπειρος, με τὰς σχολὰς τῆς συνέτεινεν εἰς τὴν πνευματικὴν ἀναγέννησιν τοῦ γένους καὶ τὸ προπαρεσκεύασε νὰ ἀποτινάξη τὰ δεσμὰ τῆς δουλείας καὶ ἐπανακτήσῃ τὴν ἐλευθερίαν του. Ἐνῶ ὅμως τοιαύτη ἦτο ἡ συνδρομὴ τῆς Ἡπείρου εἰς τὴν ἀναγέννησιν τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων, ἰδοὺ τί γράφουν ξένοι συγγραφεῖς, ὡς πρὸς τὴν ἀλβανικὴν γλῶσσαν, τὴν ἰδίαν ἐποχὴν.

«Πρὸ τοῦ ἡμίσεος τοῦ XVII αἰῶνος, παρατηρεῖ ὁ Ch. Woods⁽¹⁾ ὁ ὁποῖος σημειώσωμεν ἔτρεφεν ἀρκετὴν συμπάθειαν πρὸς τοὺς Ἀλβανούς, δὲν ὑπῆρχεν ἵχνος Ἀλβανοῦ ποῦ εἶχεν ἀνάγκην νὰ ἀναγινώσκη καὶ νὰ γράφῃ τὴν γλῶσσαν του. Ὅταν κανεὶς ἤθελε νὰ ἀλληλογραφῆσῃ με φίλον του ξένης χώρας, εὔρισκε πάντοτε ἕνα ἐγγράμματον Τοῦρκον ἢ Ὁρθόδοξον ἱερέα διὰ τὴν σύνταξιν τῆς ἐπιστολῆς του».

Ἐκτὸς τῶν Γκέγκηδων ποῦ ὠμίλουν τὴν ἀλβανικὴν, οἱ Τόσκηδες καὶ οἱ Λιάπηδες ἦσαν δίγλωσσοι, ὁμιλοῦντες τὴν Ἀλβανικὴν καὶ τὴν Ἑλληνικὴν ἐξ ἴσου. Ὡς γραπτὴν ὅμως γλῶσσαν οἱ λόγιοι Ἀλβανοί, τόσον οἱ Χριστιανοὶ ὅσον καὶ οἱ ἐξισλαμισθέντες, μετεχειρίζοντο πάντοτε τὴν Ἑλληνικὴν, διὰ τὸν λόγον ὅτι δὲν ὑπῆρχε γραπτὴ Ἀλβανικὴ.

1. Ch. Woods: Ἡ Τουρκία καὶ οἱ γείτονές της (γαλλ. μετάφρ) Παρίσιοι 1911 σελ. 113.

Τὸν λόγον τῆς ἐλλείψεως ταύτης μᾶς δίδει ἡ Δύρα δι' Ἰστρία λέγουσα ὅτι «εἰς τὸν Ἀλβανὸν ἡ σπουδὴ φαίνεται ἀσυμβίβαστος πρὸς τὸ ἄρρενωπὸν ἦθος τοῦ στρατιώτου».

Οἱ Ἀλβανοὶ πράγματι καὶ ἐπὶ τουρκοκρατίας ἀκόμη, πού ἀπελάμβανον κάποιας προνομιακῆς θέσεως, δὲν εἶχον ἄλβανικὰ στοιχεῖα εἰς τὴν χώραν των, ἡ δὲ ἄλβανικὴ οὐδέποτε εἶχε διδαχθῆ. Λαὸς ὅμως χωρὶς γραπτὴν γλῶσσαν εἶνε ἀνήλικος, κατὰ τὸν Λειτουργῶ εἰς τὴν *Ψυχολογίαν τῶν Ἐθνῶν*», χωρὶς συνειδησιν παρελθόντος, ἀνίκανος προσανατολισμοῦ πρὸς μέλλον, καὶ δὲν ὑπολογίζεται εἰς τοὺς καταλόγους τῆς ἐν ἐνεργείᾳ ἀνθρωπότητος.

Καὶ ὅταν ὅμως οὗτοι ἀπέκτησαν κάποιαν γραπτὴν γλῶσσαν, οἱ μὲν Ἀλβανοὶ τῆς Β. μετεχειρίζοντο τὸ λατινικὸν ἀλφάβητον (τῆς ἐταιρείας Bashkimi), τοῦ Ν. μέχρι πρὸ ὀλίγου τὸ Ἑλληνικόν, ἄλλοι τὸ Τουρκικὸν κ.τ.τ.

Χρῆσιν τῆς ἄλβανικῆς ὡς γραπτῆς συναντῶμεν διὰ πρώτην φοράν τὸ 1878, παραχωρηθεῖσαν τότε προσωρινῶς εἰς ἀνταμοιβὴν ὑπομνήματος ὑποβληθέντος παρὰ τοῦ Ἀλβανικοῦ Συνδέσμου εἰς τὸν τότε ἀντιπρόσωπον τῆς Ἀγγλίας, εἰς τὸ Συνέδριον τοῦ Βερολίνου, Βήκονσφηλδ, διὰ τὸ ὅκοιον θὰ ὁμιλήσωμεν κατωτέρω. Ἡ ἄδεια αὕτη ἀγεστάλη μόλις ἡ Τουρκία ἀπηλλάγη τῶν συνεπειῶν τῶν ἀποφάσεων τοῦ Συνεδρίου ἐκεῖνου.

Μόνον δὲ μετὰ τὴν Τουρκικὴν μεταπολίτευσιν τοῦ 1908, σημαίνοντες Ἀλβανοὶ συνελθόντες εἰς Μαναστήριον (Νοέμβρ. 1908) κατόπιν προσκλήσεως 1—9—1908) τοῦ ἄλβανικοῦ σωματείου Μασκίμ (Ἐνωσις) καθιέρωσαν τὸ λατινικὸν ἀλφάβητον, τὸ ὁποῖον ἐνέκρινε καὶ ἐπισημοποίησεν ἀργότερα καὶ τὸ ἴδρυθὲν Ἀλβανικὸν Κράτος (*).

Ὁ Seilnig οὕτω ἰσχυρίζετο ὅτι ἡ ἄλβανικὴ γλῶσσα εἶχε καλτικὴν ρίζαν, θεωρία ὅμως ἐγκαταληφθεῖσα σήμερον. Ὁ Malte-Brun, ὁ διάσημος μελετητῆς τῆς συνδυάζων τὰ διάφορα συστήματα πού ἐξέφευρον ὁ Seilnig, ὁ Paulmier, ὁ Maschi καὶ ὁ Thunmann ἔφθασεν εἰς τὰ κάτωθι συμπεράσματα ἐν ἰσχύει καὶ σήμερον :

α) Πλέον τοῦ 1)3 τῶν ἄλβανικῶν ριζῶν εἶναι ἑλληνικαί, αἱ ὁποῖαι ἐπανῆλθον εἰς τὴν πρωτόγονόν των κατάστασιν, μονοσυλλαβικὴν καὶ βάρβαρον, πού συναντῶνται εἰς τὴν αἰολικὴν διάλεκτον.

β) Τὸ ἕτερον 1)3 φαίνεται νὰ ἀνήκη εἰς τὰς εὐρωπαϊκὰς γλώσσας τοῦ κέντρου καὶ τῆς δύσεως.

γ) Τὸ ὑπόλοιπον 1)3, καίτοι δὲν ἐξηγήθη μέχρι τῆς στιγμῆς, ἐν τού-

1. Γ. Σκαλιέρη: Τὸ Ἀλβανικὸν ἀλφαβητάριον. Εἰς «Ἀθηναί» μην. παράρτ. Ἰούλιος 1908 σ. 7—12.

τοίς αἰ ἀναλογίαι τῶν γεωγραφικῶν ὀνομάτων φέρουν ὡς μᾶλλον πιθανήν πηγὴν τὰς ἀρχαίας γλώσσας τῆς Θράκης καὶ τῆς Μ. Ἀσίας.

Ὁ δὲ Gustav Meyer εἰς τὸ Ἑτυμολογικὸν Λεξικὸν τῆς Ἀλβανικῆς Γλώσσης εὗρεν ὅτι μεταξὺ 5110 ἁλβανικῶν λέξεων κοινῆς χρήσεως, αἱ 1420 προέρχονται ἐκ τῶν νεωτέρων ῥωμανικῶν ἢ λατινικῶν γλωσσῶν. αἱ 1180 εἶναι Τουρκικαί, αἱ 840 νεοελληνικαί καὶ αἱ 540 σλαυϊκαί.

Ἐπὶ πλέον 730 εἶναι ἄγνωστοι καὶ 400 ἀνήκουν εἰς τὴν ἀρχαιοτάτην γλῶσσαν τῶν προϊστορικῶν κατοίκων τοῦ Β. μέρους τῆς Βαλκανικῆς, τῆς ὁποίας ἀρκεταὶ λέξεις ἀναφερόμεναι εἰς ὠρισμένον κύκλον ἐννοιῶν εἶναι κοιναὶ εἰς τὰς γλώσσας των, κατάλοιπα τῆς ἀρχαίας των συμβιώσεως (*).

Ὁ λαμπρὸς αὐτὸς καθρέπτῃς ἐπιβεβαιώνει τὸ ἱστορικὸν γεγονός, ὅτι οἱ Ἀλβανοί, δὲν ἦσαν ποτέ αὐτοτελεῖς, ἐξηρτῶντο δὲ πάντοτε ἀπὸ τοῦ ξένου.

γ)—**Ἡ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ ΕΙΣ ΤΑ ΑΛΒΑΝΟΦΩΝΑ ΤΜΗΜΑΤΑ.**—*Παρατηρήσεις ξένων. Ἑλληνικὰ σχολεῖα εἰς τὸ κέντρον τῆς Ἀλβανίας. Τί λέγει ὁ V. Bérard. Στατιστικοὶ πίνακες.*

Πρὶν ἐξετάσωμεν, κάπως λεπτομερέστερον τὴν πνευματικὴν κίνησιν τῶν ἁλβανογλώσσων ἢ μᾶλλον διγλώσσων περιοχῶν, παραθέτομεν τὴν κάτωθι χαρακτηριστικὴν παρατήρησιν τοῦ Γάλλου δημοσιολόγου Dumont. κατὰ τὴν ὁποίαν «*εἰς τὴν Ἡπειρὸν ἑλληνικὸν χωρίον χωρὶς διδάσκαλον εἶνε τόσον σπάνιον, ὅσον κοιλὰς χωρὶς λόφους πέριξ*». Ὅσον διὰ τὴν Β. Ἡπ. ὁ αὐτὸς ἱστορικὸς παρατήρει ὅτι εἰς χωρία πληθυσμοῦ ἑκατὸν κατοίκων συνήντα κανεῖς σχεδὸν πάντοτε διακεκριμένον διδάσκαλον, βιβλιοθήκας μὲ τὰς καλυτέρας ἐκδόσεις τῶν κλασσικῶν συγγραφέων, ὅλα δὲ σχεδὸν τὰ παιδιά ἐφοίτων εἰς τὸ σχολεῖον καίτοι ἡ παιδεία δὲν ἦτο ὑποχρεωτική.

Σχετικῶς μὲ τὴν φιλομάθειαν αὐτὴν τοῦ Ἡπειρώτου, ὁ J. Dürr ἔγραφεν ὅτι :

«*Δυσκόλως δύναται τις νὰ εὔρη ἀπὸ τὴν Πρέβεζαν ἕως τὸ Ἀργυρόκαστρον χωρίον ἀπὸ πενήτηντα οἰκογενείας κατοικοῦμενον χωρὶς σχολεῖον. Εἰς οὐδὲν δὲ ἄλλο μέρος ἢ ἐθνικὴ εὐεργεσία δὲν*

ἐπροίκισε τόσα χωρία μὲ μεγαλοψύχους δωρεάς διὰ τὴν ἴδρυσιν καὶ συντήρησιν σχολείων ὅπως εἰς τὴν "Ἡπειρον» (1).

"Ὅλο δὲ αὐτὸ τὸ πλῆθος τῶν ἐλληνικῶν σχολείων ἰδρύθη, ὄχι μόνον χωρὶς καμμίαν ἀπολύτως ἀρωγὴν τοῦ Τουρκικοῦ Κράτους, ἀλλὰ τούναντιον μὲ φοβερὰν ἀντίδρασιν ! Μόνον ὥστε ἡ ἀγάπη τῶν Ἑλλήνων κατοίκων πρὸς τὰ γράμματα καὶ τὸ ἐθνικὸν των αἴσθημα, ἠδύνατο, ὑπὸ τοιαύτας συνθήκας, νὰ ἰδρύσῃ εἰς κάθε χωρίον σχολεῖα.

Ἐάν οἱ Ἀλβανοί, εἶχον πνευματικὴν ὑπεροχὴν ὄχι μόνον εἰς τὰ ἀλβανόφωνα χωρία ποὺ διεξεδίκουν τὸ 1913, ἀλλὰ καὶ βορειότερον ἀκόμη τί θὰ τοὺς ἠμπόδιζε νὰ ἰδρύσουν ἰδικὰ των σχολεῖα, ἀφοῦ μάλιστα διέθετον ἀρκετὰ ἰσχυρὰ μέσα πλησίον τῆς Ὑψ. Πύλης ; Τί θὰ τοὺς ἠμπόδιζε νὰ ἰδρύσουν ἰδικὰ των βοηθούμενοι πρὸς τοῦτο ὄχι μόνον ἀπὸ τὴν Ὑψ Πύλην ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴν Αὐστρίαν καὶ Ἰταλίαν ποὺ κατεδίωκον τὸν ἐλλητισμὸν εἰς τὰ μέρη ἐκεῖνα ;

Ἐάν οἱ Ἀλβανοί δὲν τὸ ἐπραξαν, τὸ τοιοῦτον προέρχεται ἐκ τοῦ ὅτι εἰς τὰ μέρη ἐκεῖνα, δὲν ἀπετέλουν πλειονοψηφίαν καὶ οὐδέποτε ἦσαν στοιχεῖον πολιτισμοῦ. Ἀπεναντίας μάλιστα ὡς μειονοψηφία μόνον ἀρπαγὰς καὶ καταστροφὰς ἔχουν νὰ ἐπιδείξουν, ὅπως θὰ ἴδωμεν.

* * *

Ἴδου δὲ κάπως λεπτομερέστερον ποῖα ἦτο ἡ πνευματικὴ ὑπεροχὴ καὶ κίνησις τῶν ἀλβανοφώνων ἐκείνων περιοχῶν.

Ἡ Κορυτσᾶ καὶ ἡ Μοσχόπολις ἀπὸ τοῦ XVII αἰῶνος ἤδη εὐρίσκοντο εἰς τὴν πρώτην σειρὰν τῶν πνευματικῶν κέντρων τῆς Β. Ἡπείρου, ζωντανὰ ἔστίαι καλλιεργείας τοῦ ἐλληνικοῦ πνεύματος.

Ἐπὶ τοῦ Γυμνασίου τῆς Κορυτσᾶς, εἰς τὰς σχολὰς τῆς ὁποίας ἀπὸ τοῦ 1887 εἶχεν εἰσαχθῆ τὸ πρόγραμμα τῶν σχολῶν τῆς Ἐλευθέρας Ἑλλάδος ὑπάρχει ἡ ἐξῆς ἐπιγραφή :

«Ἀπὸ τὴν σχολὴν αὐτὴν ἐξῆλθε μέγας ἀριθμὸς σπουδαστῶν, ἀφοσιωθέντων εἰς τὰς ἐπιστήμας καὶ τὰς πρακτικὰς τέχνας, τιμησάντων δὲ τὴν ἐλληνικὴν ἀγχίνοιαν καὶ ἐπιμέλειαν».

"Ὅσον διὰ τὴν Μοσχόπολιν, ἡ δρᾶσις τῶν σχολῶν τῆς ἔφθανε μέχρι τοῦ Ἑλμπασάν, μέχρι δὲ τοῦ 1906 ἐλειτούργει εἰς αὐτὴν Ἀστικὴ Σχολὴ μὲ 240 μαθητὰς, Παρθεναγωγεῖον μὲ 100 μαθητρίδας καὶ Νηπιαγωγεῖον μὲ ἰσάριθμα νήπια.

Εἰς τὸ Ἀργυρόκαστρον ἡ πρώτη ἐλληνικὴ σχολὴ φέρεται ἰδρυθεῖσα 1633, κατὰ δὲ τὸ 1912 ἡ πόλις εἶχε νηπιαγωγεῖον, δύο παρθεναγωγεῖα

1. Das Griechische Unterrichts wesen 1910 σελ. 130.

καὶ ἑπτατάξιον Ἀστικὴν μὲ 300 καὶ πλέον μαθητάς, ὅλη δὲ ἡ ἐπαρχία περὶ τὰ 95 σχολεῖα μὲ 101 διδασκάλους καὶ 4365 μαθητάς.

Εἰς τὸ Δέλβινον ὁ Σπ. Ρίζος διὰ διαθήκης 9)20 Μαρτίου 1749 ὠρίζεν ὅπως εἰς τὴν πατρίδα του ἰδρυθῆ «Σχολεῖον τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσης» (1).

Τὸ 1876 δαπάναις τῶν ἀδελφῶν Λάππα, ἰδρύθη ἡ «Εὐθύμιος Κεντρικὴ Σχολὴ Ρίζης».

Εἰς Λεσινίτσαν τὸ 1890 ἰδρύθη ἡ Κεντρικὴ Ἀστικὴ Σχολὴ Γερμανοῦ, λειτουργοῦσα παραλλήλως πρὸ δύο δημοτικὰς (2).

Εἰς τὴν Δρόβιανην τὸ 1770 κατὰ συμβουλήν τοῦ ἰσοποστόλου Κοσμᾶ ἰδρύθησαν δύο σχολεῖα ἐμπεδώσαντα τὴν πίστιν τῶν κατοίκων κατὰ τῶν Ἀλβανῶν.

Ἀπὸ τὴν Δρόβιανην κατήγετο ὁ διακεκριμένος ἑλληνοδιδάσκαλος Παπαζήσης, ἀπὸ τοὺς ἀρίστους τροφίμους τῆς Μπαλανεῖου Σχολῆς περὶ τὰ τέλη τοῦ ΧVIII αἰῶνος, ἀναδείξας ὡς μαθητὰς μεταξὺ ἄλλων καὶ τὸν γραμματέα τοῦ Ἀλῆ πασᾶ Χαρίτωνα Μαργαρίτη καὶ τὸν Ἰσίδωρον Πράτσιαν, τὸν ὀνομαζόμενον καὶ «κύρ Σιδέρην». Ἀπὸ τὴν Δρόβιανην ἐπίσης κατήγετο καὶ ὁ λόγιος καὶ μέλος τῆς Φιλ. Ἑταιρίας Κ. Πανίδης (1809—1857),

Εἰς τὴν Πολύστανην, ἡ ἐμμονὴ τῶν κατοίκων εἰς τὰ πάτρια, κατὰ τὸ 1730—1735 καὶ ἡ ἄμυνά των κατὰ τῶν ἐπιθέσεων τῶν ἐξωμοτῶν, ὀφείλεται, κατὰ μέγα μέρος, εἰς τὴν σχολὴν τῆς μονῆς τοῦ Ἀγ. Ἀθανασίου, ὅπου, κατὰ τὸ 1711, προσήλθεν ἵνα διδάξῃ καὶ ὁ παραιτηθεὶς Ἐπίσκοπος Δρυῖνουμόλεως Σοφιανός.

Ἡ Μονὴ Δρυάνου, μεταξὺ τῶν χωρίων Βουλιαράτες, Ζερβάτες καὶ Δρυβιάνης ἦτο ἀπὸ τῆς ἰδρύσεώς της φυτώριον τῆς θρησκείας καὶ τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων. Ἐκεῖ ἐμορφώνοντο οἱ ἱερεῖς ποὺ διωρίζοντο εἰς τὰ πέριξ χωρία καὶ ποὺ ἐνέπνεον εἰς τοὺς κατοίκους τὸν σεβασμὸν πρὸς τὴν θρησκείαν, καὶ τὴν ἀγάπην πρὸς τὴν πατρίδα καὶ τὰ γράμματα.

Εἰς τὴν Ὀστανίτσαν ἐλειτούργει σχολὴ ἀπὸ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΧVIII αἰῶνος (3).

Καὶ εἰς αὐτὸ ὅμως τὸ κέντρον τῆς δῆθεν Ἀλβανίας ἐλειτούργουν ἄλλοτε ἑλληνικὰ σχολεῖα. Τὸ Δυρράχιον οὕτω, χάρις εἰς τὴν φιλομουσίαν τῶν ἐμπόρων τῆς πόλεως διετήρει τρεῖς σχολὰς (ἑλληνικὴν, ἀλληλοδιδακτὴν καὶ παρθεναγωγεῖον). Ὁ V. Bérard ἐπισκεφθεὶς τὸ Δυρρά-

1. Ἡπ. Χρ. 1930 σ. 36—75, 1936 σ. 188—189 καὶ 1938 σ. 91-102.

2. Ἡπ. Ἡμερ. Δωδώνη 1896 σ. 123—126.

3. Ὁ Λαμπρίδης (Πρωγωνιακὰ σ. 45) γράφει ὅτι ἡ σχολὴ ἰδρύθη τὸ 1727, ἐνῶ ὁ Μητρ. Ἰωακείμ Φορόπουλος (Ἐκκλ. Ἀλήθειά τομ. Κ. 1910 σ. 298) εἰς ἔτος ἰδρύσεως μνημονεύει τὸ 1733.

χιον, κατὰ τὰ τέλη τοῦ παρελθόντος αἰῶνος, ἔγραφεν ὅτι ὠμιλεῖτο ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα εἰς ὅλα τὰ κέντρα καὶ ὅτι ἡ προσωπογραφία Γεωργίου τοῦ Α' καὶ τοῦ Ὑπουργοῦ του Τρικούπη ἐστόλιζον ὅλα τὰ γραφεῖα. Τὸ Ἐλμπασάν συνετῆρει μίαν ἑλληνικὴν καὶ δύο δημοτικὰς. «Ἡ χριστιανικὴ κοινότης τοῦ Ἐλμπασάν, γράφει ὁ Βεγαrd εἶνε ὁ προχωρημένος σκοπὸς τοῦ ἑλληνισμοῦ πρὸς Β. Ὅλοι οἱ Ἀλβανοὶ τοῦ Ἐλμπασάν ἐννοοῦν καὶ σχεδὸν ὀμιλοῦν τὴν ἑλληνικὴν. Ἔχουν μίαν ἑλληνικὴν σχολὴν διὰ τὰ ἄρρενα καὶ μίαν διὰ τὰ θήλεα, καὶ ὀνομάζουν ἑαυτοὺς Ἕλληνας, χωρὶς νὰ ἔχουν τὸν ἐπαναστατικὸν ἑλληνισμὸν. Αἱ ἐπιθυμίαι των εἰς τὴν πολιτικὴν φθάνουν μέχρι τῶν φορολογικῶν ἀνακουφίσεων, καὶ τῆς ἐπανορθώσεως τῆς διοικήσεως καὶ τῆς δικαιοσύνης. Εἶνε καὶ μένουν πιστοὶ ὑπήκοοι τοῦ Σουλτάνου, τοῦ ὁποῖου ἡ προσωπογραφία προεδρεύει εἰς τὸ συμβούλιον τῆς ἐστεμμένης Εὐρώπης εἰς τὸν τοῖχον, εἰς καλὴν θέσιν, κάτωθι τῶν Ἀγίων Εἰκόνων, μεταξὺ τοῦ βασιλέως καὶ τῆς βασιλίσσης τῆς Ἑλλάδος» (1).

Τὸ Πογρεδήσιον Γκόρας εἶχε κοινὸν σχολεῖον, αὐτὰ δὲ τὰ Τίρανα εἶχον ἑλληνικὴν καὶ δημοτικὴν σχολὴν. Εἰς τὸ Βεράτιον ἐλειτούργουν τὴν ἰδίαν ἐποχὴν τρία ἑλληνικὰ σχολεῖα, τέσσαρα παρθεναγωγεῖα καὶ ἰσάριθμα ἀλληλοδιδασκτικὰ. Εἰς τὴν ἰδίαν πόλιν ἀργότερον ἐλειτούργει καὶ Γυμνάσιον, ἀπόδειξις τοῦ ἑλληνικοῦ χαρακτήρος τῆς ἐπαρχίας καὶ τῆς φιλομουσίας τῶν κατοίκων. Κατὰ τοὺς Ἰταλοὺς γεωγράφους τὸ 1913, ἡ ὑποδιοίκησις Βερατίου εἶχε 54 σχολεῖα μὲ 74 διδασκάλους καὶ 1851 μαθητὰς (2).

Ἑλληνικὸν σχολεῖον ὅπου ἐφοίτων καὶ ἑλληνόπαιδες ἐλειτούργει ἄλλοτε καὶ εἰς αὐτὸ τὸ χωρίον Δουκάτη τοῦ Αὐλῶνος, καίτοι οἱ κάτοικοι του εἶχον ἀσπασθῆ τὸν μουσουλμανισμὸν πρὸ ἐτῶν. Προσθέσωμεν, ὅτι πρὸς Β. τοῦ Αὐλῶνος κεῖται τὸ χωρίον Ἄρτα, ἑλληνόγλωσσον καθ' ὀλοκληρίαν καὶ σήμερον ἀκόμη.

Εἰς τὴν Χειμάρραν οἱ ὀρθόδοξοι Ἕλληνες ἵνα ἀντιδράσουν κατὰ τῆς καθολικῆς προπαγάνδας, ἡ ὁποία περὶ τὰ τέλη τοῦ 19' αἰῶνος εἶχεν ἰδρύσῃ εἰς τὸ χωρίον Δρυμάδες σχολὴν, ἵδρυσαν νέαν τοιαύτην, τῇ ὑποστηρίξει συμπατριώτου των ἐγκατεστημένου εἰς Ὀδησσὸν πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτὸν διαθέσαντος περὶ τὰ 18.000 ρούβλια. Ἡ παράδοσις μάλιστα ἀναφέρει ὅτι κατὰ τὴν διδασκαλίαν τοῦ ἰσαποστόλου Κοσμᾶ καὶ τὴν προτροπὴν του διὰ τὴν ἀνέγερσιν σχολείων, ὁ ἐνθουσιασμὸς τῶν γυναικῶν τῆς Χειμάρρας ἦτο τόσος, ὥστε αὐταὶ ἐπῶλουν τὰ κοσμήματά των, καὶ αἱ Μοναὶ συνεισέφερον ἐράνους πρὸς ἐνίσχυσιν τοῦ ἔργου.

1. Ἐνδ. ἄνωτ. σελ. 9 καὶ 48.
2. Graecia Νοέμβρ. 1913 σ. 279.

Καί εἰς τὴν Δίβρην ἐλειτούργει ἄλλοτε ἄριστα ὠργανωμένη Ἰαστική Σχολή.

Εἰς τὰ χωρία Δρένοβον καὶ Βοβιοτίτσα πρὸς Ν. τῆς Κορυτσᾶς συναντῶμεν εἰς μὲν τὸ Α. ἡμιαστικήν σχολήν, εἰς δὲ τὸ Β. νηπιαγωγεῖον καὶ ἄστικήν σχολήν.

Κατὰ μίαν τουρκικὴν στατιστικὴν τοῦ 1909 τὰ σχολεῖα αὐτὰ ἀνῆρχοντο εἰς 360 μὲ 22.500 μαθητάς, ἤτοι τὸ $\frac{1}{10}$ τοῦ ὅλου πληθυσμοῦ τῆς Β. Ἡπείρου.

Τὰ ἀνωτέρω ὁμιλοῦν εὐκρινέστερον παντὸς ἄλλου ποῖος εἶχε τὰ πνευματικὰ σκῆπτρα ἀπὸ τὸν Ἀμβρακικὸν κόλπον ἕως τὸν Γενοῦσον ποταμόν. Κατωτέρω θὰ ἴδωμεν τὰ μέσα πού μετῆλθον οἱ Ἄλβανοὶ καὶ οἱ πατέρωνές των διὰ νὰ τὰ καταστρέψουν.

Στατιστική Σχολών Διοικήσεως Ἰωαννίνων κατὰ τὸν Ἰταλὸν συγγραφέα Giovanni Amadori - Virgilj.

	ΣΧΟΛΑΙ			ΔΙΔΑΣΚΑΛΟΙ			ΜΑΘΗΤΑΙ		
	Ἑλλην.	Ρουμάνοι	Ἑβραῖοι	Ἑλληνες	Ρουμάνοι	Ἑβραῖοι	Ἑλληνες	Ρουμάνοι	Ἑβραῖοι
<u>Σαντζάκ Ἰωαννίνων</u>									
Καζάς Ἰωαννίνων μετὰ πόλεως	285	2	4	334	3	17	9417	63	510
Μετσόβου	8			20	1		482		
Κονίτσης	31			35	3		1039	22	
Λεσκοβικίου	34			36			1189		
Φιλιατῶν	34			36			1302		
Παραμυθιάς	32			33			732		
Σύνολον	397	2	4	494	7	17	14221	85	510
<u>Σαντζάκ Ἀργυροκάστρου</u>									
Καζάς Ἀργυροκάστρου	50			59			1916		
Δελβίνου	24			33			1063		
Πρεμετῆς	35	1		39	1		1189	18	
Τεπελενίου	18			22			589		
Χειμάρρας	3			14			507		
Πωγωνίου	42			57			2061		
Σύνολον	177	1		224	1		7325	103	
<u>Σαντζάκ Πρεβέζης</u>									
Καζάς Πρεβέζης	32			40			1254		
» Λούρου	36			36			1180		
» Μαργαριτίου	30			31			681		
Σύνολον	98			107			3115		
<u>Σαντζάκ Βερατίου</u>									
Καζάς Βερατίου	15			26			623		
» Σκράπαρη	1			1			18		
» Λιόνσια	28			32			597		
» Αἰλῶνος	10			16			435		
Σύνολον	54			75			1673		
Σύνολον Βιλαετίου	726	3	4	900	8	17	26324	103	510

δ.— ΓΛΩΣΣΑ ΚΑΙ ΕΘΝΙΚΟΤΗΣ.— *Ἡ γλῶσσα ὡς στοιχεῖον τῆς ἐθνικότητος. Ἐθνικὴ δράσις ἀλβανοφώνων Ἑλλήνων. Οἱ ξένοι περὶ ἐθνικότητος. Ἐθνικότης καὶ ἐθνικὴ συνείδησις. Κρίσεις ξένων. Weigand καὶ Ἀλβανόφωνοι Κορυτσᾶς. Σοβιετικὴ Ρωσσία καὶ ἐθνικὴ συνείδησις.*

Ἡ γλῶσσα εἶνε συνήθως ἓνα σημεῖον τῆς ἐθνικότητος ἑνὸς λαοῦ, ὄχι ὅμως καὶ τὸ μόνον καὶ κύριον κριτήριον "Ὅλοι οἱ σύγχρονοι πολιτικοὶ, συγγραφεῖς, παραδέχονται ὅτι ἡ ἐθνικότης δὲν ἀναγνωρίζεται ἀπὸ τὴν γλῶσσαν, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν θρησκείαν καὶ ἰδίως ἀπὸ τὴν ἐλευθέρως ἐκφραζομένην ἐθνικὴν συνείδησιν.

Ἴδου διατί, κατὰ τὴν Μικρασιατικὴν καταστροφὴν, ἐχαρακτηρίσθησαν Ἕλληνες ἀνταλλάξιμοι ὅλοι οἱ ὀρθόδοξοι, μολονότι ἀρκετοὶ ἐξ αὐτῶν ἠγνόουν τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν. Διὰ τῆς τελευταίας ταύτης φράσεως δὲν ἐννοοῦμεν τοὺς τουρκοφώνους Ἕλληνας, διότι πολλοὶ ἐξ αὐτῶν ἦσαν πράγματι ἑλληνικῆς καταγωγῆς, ἀλλ' ἔφθασαν εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ διάφοροι ἄλλοι Σύριοι ἢ ἐκ Μεσοποταμίας, ὁμιλοῦντες ἰδιαιτέραν διάλεκτον, οἱ ὅποιοι ὅμως ὡς ὀρθόδοξοι ἀπέβλεπον αἰσθηματικῶς πρὸς τὴν Ἑλλάδα.

Τὸ ἐπιχείρημα ὅθεν τῆς γλώσσης διὰ τὸν χαρακτηρισμὸν μιᾶς ἐθνότητος εἶνε παιδαριῶδες (').

Ἡ γλῶσσα πράγματι αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν οὐδὲν σημαίνει. Μήπως τότε ἔνδοξοι ἄνδρες τοῦ ἱεροῦ μας ἀγῶνος δὲν κατήγοντο ἀπὸ Ἀλβανοφώνους νήσους, πόλεις καὶ χωρία; Καὶ ἐν τούτοις ἦσαν Ἕλληνες καὶ τὸ αἶσθημα καὶ τὴν ψυχὴν καὶ τὰς πράξεις.

Κατὰ τὴν Ἑλλην. Ἐπανάστ. πράγματι ἐνῶ οἱ Ἀλβανοὶ ἦσαν οἱ πλέον ἀδιάλλακτοὶ ἀντίπαλοι τῶν Ἑλλήνων, οἱ ἀλβανόφωνοι πληθυσμοὶ τῆς Ἑλλάδος, ἴσως ἵνα δείξουν τὴν ἕλλειψιν κάθε δεσμοῦ μεταξὺ αὐτῶν καὶ τῶν Ἀλβανῶν, καὶ ὅλον των τὸν ἑλληνισμὸν, ἔγραψαν τὰς λαμπροτέρας σελίδας τῆς ναυτικῆς ἱστορίας τοῦ πολέμου ἐκείνου.

Ὁ ἀλβανόγλωσσος πληθυσμὸς τῆς ἐλευθέρως Ἑλλάδος, ἀνέδειξεν ὄχι μόνον στρατιωτικοὺς ἐπιστημονικῶς μορφωμένους, καὶ ἐν γένει λογίους ἐξέχοντας, ἀλλὰ καὶ πολιτικοὺς ἐπιφανεῖς, ὅπως τοὺς πρωθυπουργοὺς Κωλέτην, Κουντουριώτην, Τζαβέλλαν, Κριεζην, Μιασούλην, Βούλγαρην. Ὁ τελευταῖος οὗτος μάλιστα, ἐπὶ εἰκοσαετίαν ὀλόκληρον ἦτο ὁ ζωτικώτατος παράγων τῆς Ἑλληνικῆς πολιτείας. Ὁ δὲ ναύαρχος Κουντουριώτης ἀνήλθεν εἰς τὸ ὑπατον ἀξίωμα τοῦ Προέδρου τῆς Ἑλληνικῆς Δημοκρατίας.

Ἀπὸ ἀλβανογλώσσους δὲ Ἕλληνας ἀποτελεῖτο καὶ ἡ ἐπιτροπὴ ἡ

ὅποια ἔφερε τὸ στέμμα τῆς Ἑλλάδος εἰς τὸν πρῶτον τῆς βασιλέα, διότι ἀπὸ τὴν τριμελῆ ἐκείνην πρεσβείαν, ὄχι μόνον ὁ Μιαούλης καὶ ὁ Μπότσαρης ὠμίλουν ἄλβανικά, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ Πλαπούτας κατήγετο ἀπὸ τὴν Παλούμπαν. Ἀλβανικὸν χωρίον τῆς Γορτυνίας.

Ἀλβανόγλωσσος ἐπίσης ἐτιμήθη πρῶτος μετοξὺ τῶν ἰδρυτῶν τοῦ ἐλευθέρου βασιλείου μὲ τὴν ἀπονομὴν τοῦ μεγαλοσταύρου τοῦ Σωτήρος, πού περιέβαλε τὰ στήθη τοῦ Μιαούλη.

Καὶ ἐρωτῶμεν. Ἦτο δυνατόν νὰ παραχωρηθοῦν τὰ πρωτεῖα εἰς ὅλας τὰς τιμὰς καὶ ἀξιώματα εἰς τοὺς πρωτεργάτας καὶ πρωταθλητὰς τῆς ἐλευθερίας τῆς Ἑλλάδος, ἐὰν οὗτοι ἐπειδὴ ὠμίλουν τὴν ἄλβανικὴν, εἶχον καὶ ἄλβανικὴν συνείδησιν καὶ δὲν ἐνεπνέοντο ἀπὸ τὰ εὐγενέστατα αἰσθήματα τῆς ἑλληνικῆς φιλοπατρίας πού διέπλασαν τὸν χαρακτῆρα των;

Ἡ γλῶσσα λοιπὸν ἐνὸς λαοῦ δὲν ἔχει καμμίαν σχέσιν μὲ τὴν ἐθνικότητα, ἢ ὅποια εἶνε μᾶλλον ψυχικὴ κατάστασις καὶ δύναται νὰ σχηματισθῆ καὶ ὅταν λείπει ὁ συντελεστὴς τῆς γλώσσης. Ἡ ψυχικὴ δὲ αὕτη κατάστασις, ἢ ἐθνικὴ συνείδησις ὑπάρχει, ὅταν ὑπάρχει ταυτότης πνευματικῆ εἰς τοὺς πατριωτικοὺς πόθους, εἰς τὰς ἐνσυνειδήτους ἐπιδιώξεις, εἰς τὸ πνεῦμα τῆς αὐταπαρνήσεως καὶ τῆς θυσίας, καὶ ὅταν αὕτη εἶναι διαδεδομένη εἰς ὅλας τὰς κοινωνικὰς τάξεις τοῦ συνόλου διὰ μέσου μιᾶς μακρᾶς κοινωνικῆς ζυμώσεως σκέψεων καὶ ἀναμνήσεων καὶ δὲν δεσμεύεται ἀπὸ τὰς ἰδιαιτέρας οἰκονομικὰς καὶ πολιτικὰς διαιρέσεις. Ἡ ἐλευθερία ὅθεν θέλησις τοῦ συνόλου εἶνε ἡ μόνη βάση τῶν δικαίων τῶν λαῶν υἱὰ τὴν ἐθνικὴν ὑπαρξιν.

Ἡ γλῶσσα λοιπὸν δὲν δύναται μόνη νὰ χρησιμεύσῃ ὡς κριτήριον τῆς ἐθνικότητος. Οἱ Βέλγοι π. χ. καὶ οἱ Γάλλοι καίτοι λαοὶ τῆς αὐτῆς γλώσσης, ἀπαρτίζουν διάφορα ἔθνη ἐνῶ τούναντίον λαοὶ χρησιμοποιοῦντες διαφόρους γλώσσας, ὅπως οἱ Ἑλβετοί, ἐνοῦνται διὰ νὰ σχηματίσουν μίαν ἐνιαίαν ἐθνότητα. Διὰ νὰ δοθῆ μεγαλυτέρα σημασία εἰς τὸ κριτήριον τῆς γλώσσης, λαμβάνεται ὡς ἐπιχείρημα ὑπὲρ αὐτῆς ἢ κοινότης τῆς καταγωγῆς τῶν λαῶν πού τὴν ὁμιλοῦν. Καὶ τὸ ἐπιχείρημα ὅμως τοῦτο χάνει τὴν ἀξίαν του, ἐὰν ληφθῆ ὑπ' ὄψιν πόσα ἔθνη καὶ πόσαι φυλαὶ χρησιμοποιοῦν ἰδιώματα διάφορα ἐκείνων τῶν προγόνων των. Οἱ κατιόντες οὕτω τῶν Ἀγγλοσαξόνων ἀναμιγνύουσι εἰς τὸ Γερμανικὸν τῶν ἰδιώμα τὰ στοιχεῖα τὰ ὅποια πρόγονοὶ των ἔφερον.

«Διακρίνειν, τὰ ἀνθρώπινα γένη, κατὰ τὴν γλῶσσαν των. εἶναι κατατάσσειν τὰ εἶδη τῶν πτηνῶν κατὰ τὸ ἄσμα των» ἔλεγεν ὁ καθηγητῆς Th. Fuñk Brentano.

— Μὴ ζητεῖτε μόνον ποίαν γλῶσσαν ὁμιλεῖτε, ἀλλὰ τί θέλετε μὲ τὴν καρδίαν σας καὶ τὴν ψυχὴν σας» ἔλεγεν ὁ J. Reinach.

Ὁ δὲ Renan ἔλεγε σχετικῶς ὅτι «τὸ ἔθνος, ὅπως καὶ τὸ ἄτομον εἶνε τὸ τέρμα μακροῦ παρελθόντος, προσπαθειῶν θυσιῶν, καὶ ἀφο-

σιώσεων. Ἡρώϊκόν παρελθόν, μεγάλοι ἄνδρες, δόξα (έννοῶ τὴν πραγματικὴν) ἰδοὺ τὸ κοινφνικὸν κεφάλαιον εἰς τὸ ὁποῖον στηρίζεται μίᾳ ἐθνικῇ ἰδέᾳ. Κοινὰ δόξα εἰς τὸ παρελθόν, κοινὴ θέλησις εἰς τὸ παρὸν, κοινὴ ἐκτέλεσις μεγάλων ἔργων καὶ ἐπιθυμία ἐκτελέσεως καὶ ἄλλων ἀκόμη, ἰδοὺ ὁ κυριώτερος ὅρος διὰ τὸν καταρτισμὸν ἑνὸς λαοῦ. Ἀνέλογος ἀγάπη τῶν θυσιῶν ποῦ ἀπεδέχθησαν, τῶν θλίψεων ποῦ ὑπέστησαν (1)

Ὁ Φουγιέ τέλος εἰς τὸ «Περὶ συνθέσεως τοῦ Γαλλικοῦ λαοῦ» σύγγραμμά του λέγει ὅτι «ἡ ὑψηλότερα μορφή τῆς ἀλληλεγγύης ἐθνικῆς συνειδήσεως εἶναι ἡ τῶν παθημάτων. Τὸ συμπάσχειν ἐνώνει» (2).

«Ὅ,τι χαρακτηρίζει τὴν ἐθνότητα, ἔγραφεν ὁ φιλόσοφος Caro (3), εἶναι μίᾳ ἰσχυρὰ καὶ παντοτεινὴ ἀγάπη, ἡ παραδεδεγμένη καὶ ἐπιθυμητὴ ἐνότης, καθαγιασθεῖσα μὲ τοὺς κοινούς πόνους καὶ τὰς ἀμοιβαίας ἀφοσιώσεις, παγιωθεῖσα μὲ τὸ αἷμα καὶ τὰ δάκρυα πολλῶν γενεῶν. Οὕτω σὺν τῷ χρόνῳ παράγεται ἡ ἐντιμος ἀλληλεγγύη τῶν οἰκογενειῶν τῆς αὐτῆς περιοχῆς, πραγματοποιεῖται ἡ συλλογικὴ αὐτῆ ψυχῆ, ποῦ ἀπαρτίζουν ὅλαι αἱ ψυχαὶ μιᾶς χώρας καὶ ἡ ὁποία εὐτυχεστέρα ἀπὸ αὐτὸ τοῦτο τὸ ἔδαφος, ξεφεύγει εἰς τὰς συγκρούσεις τῆς βίας καὶ ἀψηφᾷ τὴν κατάκτησιν».

Ὡστε τὸ βαθύτερον γνῶρισμα τῆς ἐθνότητος, εἶνε ἡ ἐθνικὴ συνειδήσις, τὴν ὁποῖαν δὲν συνοδεύει πάντοτε γνῶρισμα τῆς γλώσσης.

Τὴν γλῶσσαν ὡς μόνον κριτήριον τῆς ἐθνικότητος ἑνὸς λαοῦ ἀπεφασισαν νὰ ἐφαρμόσουν καὶ οἱ Βούλγαροι κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ σχίσματος. Ὁ μέγας ὁμῶς φίλος τῶν Βουλγάρων ρώσσοις ἱστορικὸς Goloubinsky ἔγραφεν ὅτι «οὗτοι (δ.λ.δ. οἱ σλαβόφωνοι "Ἕλληνες) ἔτρεπον κατὰ παντὸς βουλγαρικοῦ ἢ σλαβικοῦ ἑνα μῖσος μᾶλλον ἀδιάλλακτον καὶ μίαν ἀπέχθειαν ποῦ δὲν ἐξεδήλωνον οἱ ἀγκραιφνεῖς "Ἕλληνες» (4).

ὑπὸ τὰς συνθήκας καὶ τοὺς ὅρους τοὺς ἐθνολογικοὺς ποῦ διατελοῦν σήμερον συντεταγμένοι οἱ διάφοροι λαοὶ καὶ τὰ κράτη, ἡ γλῶσσα μόνον δὲν ἀρκεῖ νὰ δημιουργήσῃ τίτλους κατακτήσεων καὶ προσαρτήσεων. Προσαπαιτεῖται κοινὴ καταγωγή, κοινότης ἡθῶν καὶ ἐθίμων, ἐθνικοῦ χαρακτήρος, καὶ πρὸ πάντων κοινότης ἐθνικῶν αἰσθημάτων, παραδόσεων καὶ ἰδεωδῶν.

Ἰδοὺ τῶρὰ τί ἀπήντησαν οἱ ἀλβανόφωνοι τῆς Κορυτσᾶς, εἰς τὸν Γερ-

1. Renan : Qu'est-ce qu'une Nation σ. 26

2. Εἰς Ε. Κουρίλαν. Ἐνθ' ἄνωτ. σ. 265—266

3. Revue des Deux Mondes 15 Ἰαν. 1871.

4. Μικρὸν προσχεδιάσμα τῶν ὀρθοδόξων Ἐκκλησιῶν, Βουλγαρικῆς, Σερβικῆς καὶ Ρουμανικῆς (ρωσιστί), Μόσχα 1871, σελ. 176.

μανόν Weigand, εις παλαιότεραν εποχήν, όταν ούτος τούς συνεβούλευε νά ἀρνηθοῦν τὸν ἑλληνικὸν ἐθνισμὸν των :

« Ἀλβανία καὶ ἀγριότης εἶναι δι' ἡμᾶς συνώνυμα. Ἡ πατρίς μας εἶναι ἡ Ἡπειρος καὶ ὁ Ἕλλην Πύρρος ὁ πρόγονός μας. Ὅσον διὰ τὴν γλῶσσαν προτιμῶμεν νά ἐξασφαλίσωμεν εἰς τὰ τέκνα μας ἕνα τελειοποιημένον μέσον ἀπὸ ἕνα βάρβαρον ἐργαλεῖον... Θὰ προσπαθήσωμεν νά πλησιάσωμεν καθ' ἐκάστην τὸ ἑλληνικὸν φῶς καὶ τὸν πολιτισμὸν» (1).

Κατωτέρω θὰ μᾶς δοθῇ ἡ εὐκαιρία νά μνημονεύσωμεν πῶς οἱ ἄλβανόφωνοι πληθυσμοὶ τῆς Β. Ἡπ. ἀπήντησαν εἰς τὸ κωμικὸν ἐκεῖνο δημοψήφισμα τοῦ 1913 ὅτι εἶναι Ἕλληνες καὶ μόνον Ἕλλητες, καὶ κατ' οὐδένα τρόπον συγκατατίθενται νά προσαρτηθοῦν εἰς τὴν Ἀλβανίαν.

Τὴν ἐθνικὴν λοιπὸν συνείδησιν ἐνὸς λαοῦ εἶνε ἀδύνατον νά ἐπισκιασῇ ἡ γλῶσσα. Αὐτὸ τὸ ἀντελήφθη καὶ ἡ Σοβιετικὴ Ρωσσία ὅπου ἡ δικτατορία τοῦ προλεταριάτου δὲν ἐπεδίωξεν ἰσοπέδωσιν καὶ ἀφομοίωσιν τῶν διαφόρων ἐθνοτήτων τοῦ ἀχανοῦς Σοβιετικοῦ κράτους, ἀλλ' ἀνεγνώρισε τὴν πλήρη ἐλευθερίαν των.

Εἰς τὴν Ἀλβανίαν ὅθεν στερουμένην κοινῆς γλώσσης, κοινῶν πόθων, ἐθνικῆς ἱστορίας καὶ ὅ,τι ἀπαιτεῖται διὰ τὸν χαρακτηρισμὸν μιᾶς ἐθνότητος ἦτο «βλακώδης καὶ ἐπικίνδυνος ἡ ἐφαρμογὴ τῆς ἀπελευθερωτικῆς ἀρχῆς τῶν ἐθνοτήτων», ὅπως εἶχε τὴν εἰλικρίνειαν νά ὁμολογήσῃ καὶ αὐτὸς ὁ πολὺς Ἴταλὸς Ὑπ. τῶν ἐξωτ. Σάν Τζουλιάνο (2).

1. V. Bérard: "Ἐνθ' ἄνωτ. σ. 49.

2. Εἰς Ε. Κουρίλων: "Ἐνθ' ἄνωτ. σ. 209.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙV.

ΕΘΝΙΚΟΤΗΣ ΚΑΙ ΗΘΗ ΚΑΙ ΕΘΙΜΑ ΤΗΣ Β. ΗΠΕΙΡΟΥ

Η Β. ΗΠΕΙΡΟΣ ΘΕΜΑΤΟΦΥΛΑΞ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΩΝ ΕΘΙΜΩΝ.
ΟΜΟΤΡΟΠΑ ΗΘΗ. ΕΦΕΣΤΙΟΙ ΘΕΟΙ. ΟΡΚΟΙ. ΕΘΙΜΑ ΓΑΜΟΥ.
ΠΟΡΘΜΕΙΑ. ΠΕΡΙΔΕΙΠΝΟΝ. ΠΟΔΟΝΙΠΤΡΑ ΥΔΑΤΑ. ΑΓΡΙΛΙΚΙ.

Τὴν ἐθνικὴν συνείδησιν τῆς Β. Ἡπ. μαρτυροῦν ἐπὶ πλεόν καὶ τὰ ἥθη καὶ ἔθιμα τῶν κατοίκων τῆς, ποὺ διασώζουσι ἀρκετὰς συνηθείας τῆς ἀρχαιότητος καὶ ἀποδεικνύουσι τὴν ἀδιάσπαστον αὐτὴν πρὸς τὴν ἐθνικὴν ἐνότητα τῶν τῶν, ποὺ δὲν κατῶρθωσαν νὰ δαμάσουσι αἱ ἀλλεπάλληλοι ἐπιδρομαὶ καὶ ἡ δύναμις τοῦ χρόνου.

«Ἐδραῖον θεμέλιον τῆς ἐθνικῆς τῶν Ἑλλήνων συνείδησεως, ἔγραψεν ὁ Ν. Γ. Πολίτης, ἀποτελεῖ πρὸ παντὸς ἡ κοινότης τῶν ἠθῶν καὶ ἐθίμων, τῶν δοξασιῶν καὶ τῶν παραδόσεων, τῆς ἀντιλήψεως τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου καὶ τῆς ἐκδηλώσεως τῶν συναισθημάτων, καὶ ἐπὶ πᾶσιν ἡ κοινότης τῶν πόθων καὶ τῶν ἐλπίδων.... Ἡ κοινότης τῶν ἠθῶν καὶ τῶν δοξασιῶν, ἐξακολουθεῖ ὁ Ν. Πολίτης, ἐκδηλοῦται περιτράνωσ παρὰ τῷ Ἑλληνικῷ λαῷ, διατηρουμένη ἐν ἀδιαπτῶτῳ συνεχείᾳ ἀπὸ παλαιωτάτων χρόνων. Ὅπουδῆποτε καὶ ἂν οἰκῶσιν Ἕλληνας, ἔχουσιν ὁμότροπα ἥθη. Τῶν πλείστων δὲ τῶν ἠθῶν καὶ τῶν ἐθίμων καὶ τῶν δοξασιῶν τούτων δυνάμεθα νὰ ἀνεύρωμεν τὴν ἀρχὴν ἐν τῷ ἀρχαίῳ Ἑλληνικῷ κόσμῳ καὶ νὰ παρακολουθήσωμεν τὴν διατήρησιν αὐτῶν καὶ κατὰ τοὺς μεσαιωνικοὺς χρόνους» (1).

Τὰ «Ὀμότροπα» αὐτὰ «ἥθη» ἡ Β. Ἡπ. τὰ διεφύλαξε περισσότερον ἀπὸ κάθε ἄλλην ἐπαρχίαν, ἐξακολουθεῖ δὲ καὶ σήμερον ἀκόμη νὰ εἶναι ὁ θεματοφύλαξ τῶν παραδόσεων ἀπὸ τὰς ὁποίας οὐδέποτε ἀπεμακρύνθη.

Ἀναφέρομεν μερικὰ τῶν ἠθῶν αὐτῶν καὶ ἐθίμων, ὡς διατηροῦνται σήμερον ἀκόμη εἰς τοὺς γάμους, τὰς κηδεῖας, τὰ συμπόσια, ἀρκετὰ τῶν ὁποίων παραμένουν μετὰ τόσους αἰῶνας, ὡς τὰ περιγράφει ὁ Ὅμηρος καὶ οἱ λοιποὶ συγγραφεῖς. Ἀπὸ Διὸς ὁμῶς ἄρχεσθε, κατὰ τοὺς προγόνους μας.

1. Δελτ. Ἐκπαιδ. Ὁμίλου τόμ. Ε' 1915. σ. 165—193.

Οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες, ὡς γνωρίζομεν, εἶχον τοὺς Ἐφεστίους Θεοὺς. Ὅταν οἱ Ἑπειῶται ἐξεχριστιανίσθησαν τοὺς ἀντικατέστησαν μὲ τοὺς Ἁγίους. Δὲν ὑπάρχει οἰκογένεια εἰς τὴν Β. Ἡπ. χωρὶς τὸν προστάτην ἅγιόν της. Τὸν Ἐφέστιον τοὔτέστι Θεόν της. Ἐπικρατεῖ δὲ τὸ ἔθιμον, ὅπως εἰς κάθε οἰκογένειαν ποῦ ἑορτάζει τὴν μνήμην τοῦ προστάτου Ἁγίου της, προσέρχονται καὶ εὐωχῶνται ὄχι μόνον συγχωριανοί, ἀλλὰ καὶ συγγενεῖς καὶ γνωστοὶ τῶν πέριξ χωρίων. Κατὰ τί διαφέρει ὅμως τὸ συμπόσιον τοῦτο, ἀπὸ τὴν Ἀγάπην τῶν πρώτων χριστιανικῶν χρόνων, ὅταν ὅλοι συνέτρωγον εἰς κοινὴν τράπεζαν μετὰ τὴν θείαν λειτουργίαν;

Εἰς τὴν Κορυθαῖαν καὶ τὰς ἐπαρχίας Παραμυθιάς, Αὐλῶνος, Λαμπόβου, Χειμάρρας, Δελβίνου καὶ Βερατίου, διατηροῦνται ἀκόμη οἱ πανάρχαιοι ὄρκοι, χωρὶς εἰς τοῦτο νὰ ἐπιδράσῃ καθόλου ὁ χριστιανισμός. Οἱ κάτοικοι τῶν ἐπαρχιῶν τούτων ὀρκίζονται, πράγματι, εἰς τὰς δυνάμεις τῆς φύσεως ἢτοι τὸν οὐρανόν, τὴν γῆν, τὸν ἥλιον, τὴν σελήνην, τὸ ὕδωρ τῆς Στυγός, τὸ πῦρ⁽¹⁾. Μήπως ὅμως καὶ οἱ ἀρχαῖοι Πελασγοὶ δὲν ἐλάτρευον τὸν ἥλιον, τὴν σελήνην, τὰ ἄστρα καὶ τὰ ἄλλα κτιστά, ἀπλῶς ὅμως καὶ ἀνωθύμως μὴ γνωρίζοντες εἰσέτι τὰ ὀνόματά των ἢ τὰ ὀνόμαζον ὅπως ἤθελον αὐτοὶ⁽²⁾. Μόνον δὲ ἀργότερον ὅταν τὸ μαντεῖον τῆς Δωδώνης ἀπεφάνθη, ὅπως, εἰς τὰς θυσίας, ἀναφέρονται τὰ ὀνόματα τῶν θεῶν, οἱ κάτοικοι ἤρχισαν νὰ ἐπικαλῶνται τὸν Κρόνον, τὸν Δία, τὸν Ἀπόλλωνα, τὸν Διόνυσον καὶ τοὺς λοιπούς⁽³⁾.

Εἰς πλεῖστα χωρία τῆς Β. Ἡπ., ὅπου δὲν εἰσέδυσαν ἀκόμη αἱ ἀπαιτήσεις τοῦ κακῶς ἐννοουμένου πολιτισμοῦ, τὰ συνοικέσια σπανίως προέρχονται ἐκ τῆς ἀμοιβαίας συγκαταθέσεως τῶν μελλονύμφων. Νέοι καὶ νεάνιδες ὀπόκεινται, ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τοῦτο, εἰς τὸν δεσποτικὸν ἔλεγχον τῶν γονέων, καὶ ἰδίως τοῦ πατρὸς. Καὶ τὸ ἔθιμον ὅμως τοῦτο, εἰς τὸ ὁποῖον δὲν λαμβάνεται ὑπ' ὄψιν τὸ εὐγενέστερον τῶν αἰσθημάτων, ὅπερ πρέπει νὰ προηγῆται εἰς κάθε συνοικέσιον, εἰς αὐτοὺς τοὺς ἀρχαίους προγόνους μαζὶ ἔχει τὴν καταγωγὴν. Ὁ Εὐριπίδης οὕτω μνημονεῖ τὴν Ἑρμιόνην λέγουσαν εἰς τὸν Ὀρέστην:

«Νυμφευμάτων μὲν τῶν ἐμῶν πατὴρ ἐμός
μέριμναν ἔξει, κοῦκ ἐμόν κρίνειν τάδε»⁽⁴⁾

ἦτοι: «Διὰ τοὺς γάμους μου θὰ φροντίσῃ ὁ πατὴρ μου καὶ εἰς ἐμὲ δὲν ἐπιτρέπεται ν' ἀποφασίσω»

1. Δελτ. Ἱστορ. Ἐθν. Ἐτ. τόμ. V σ. 136. *Κ. Σκενδέρη*: Ἐνθ' ἄν. σ. 72.

2. *Ἀθ. Σταγειρίτου*: Ἐνθ' ἄνωτ. σ. 304.

3. Μελετίου: Ἐνθ' ἄν σ. 279

4. Εὐριπ. Ἀνδρομ. 987.

Εἰς ἄλλα πάλιν χωριά, τὴν πρώτην τῆς ἐπομένης τοῦ γάμου, ἡ πενθερά προσφέρει εἰς τὴν νύμφην κόσκινον. Μήπως ὅμως, κατὰ μίαν διάταξιν τοῦ Σόλωνος, ἡ νύμφη δὲν ἔφερε μεθ' ἑαυτῆς **φρύγετρον** (ἄγγειον μετὸ ὁποῖον ἔφρυγον κριθὴν ἢ ἄλλα παρόμοια) ἢ **τηγάνιον**, ὡς σύμβολον τῶν οἰκοκυρικῶν γνώσεων τῆς νέας οἰκοδεσποίνης (1).

Εἰς τὴν Μοσχόπολιν οἱ νεόνυμφοι τὴν πρώτην νύκτα τοῦ γάμου, πρὶν γνωρισθοῦν ξηρωγον ἢ μάλλον ἐδάγκωνον ἐπὶ τῆς κλίνης μῆλον, ὡς ἀρραβῶνα τρόπον τινὰ δεσμοῦ ἀγάπης καὶ ὁμονοίας καὶ εἰς ἔνδειξιν γλυκειάς καὶ τερπνῆς ὁμιλίας, ἐνῶ αἱ ἐκτὸς νεάνιδες ἐτραγῶδουν. Τὸ ἔθιμον τοῦτο, ὡς γνωστὸν, εἶχε καθιερώσει εἰς τὴν ἀρχαιότητα ὁ Σόλων, θεσπίσας τὸ «**κνυδώνιον**». Τὸ δὲ ἄσμα τῶν νεανίδων τί ἄλλο εἶνε ἢ τὰ ἐπιθαλάμια τῶν ἀρχαίων, λαμπρὸν ὑπόδειγμα τῶν ὁποίων ἔχομεν τὸ 18ον εἰδύλλιον τοῦ Θεοκρίτου, εἰς τὸν γάμον τῆς Τυνδαρίδος Ἑλένης:

Ἐκτὸς ὅμως τοῦ γάμου καὶ ἀρκετὰ τῶν ἐθίμων ποῦ προκαλεῖ ὁ θάνατος εἰς αὐτοὺς τοὺς προγόνους μας ἔχουν τὴν καταγωγὴν. Εἰς τὴν Μοσχόπολιν οὕτω τηροῦνται καὶ σήμερον, μετ' ἠθροσκευτικὴν εὐλάβειαν τὰ «**πορθμεῖα**» τοῦ χάρωνος. Εἰς τὸ στόμα τουτέστι τοῦ νεκροῦ θέτουν νόμισμα, ἀντίτιμον τρόπον τινὰ εἰσιτηρίου εἰς τὸν Ἅδην, ἵνα μὴ πλανᾶται ἡ ψυχὴ του εἰς τὰ ὕδατα τῆς Στυγός. Εἶναι γνωστὸς ὁ διάλογος τοῦ Λουκιανοῦ, ὅπου ὁ Διογένης κατηγορεῖ τοὺς πλουσίους, διότι συλλογίζονται τοὺς τόκους καὶ θησαυρίζουν τάλαντα, ἐνῶ θὰ κατέλθουν μετ' ὀλίγον εἰς τὸν Ἅδην μετ' ἓνα μόνον ὄβολον!

Ὁ σὺτὸς Λουκιανὸς λέγει σχετικῶς: «ἐπειδὴν τις τῶν οἰκείων ἀποθάνῃ, πρῶτα μὲν φέροντες ὄβολον εἰς τὸ στόμα κατέθηκαν αὐτῷ μισθὸν τῷ πορθμεῖ τῆς ναυτιλίας γενησόμενον» (2).

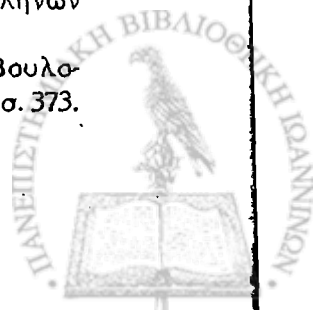
Ἦτοι «ἅμα κανεῖς τῶν οἰκείων ἀποθάνῃ, πρῶτα θέτουν ὄβολον εἰς τὸ στόμα ἀντίτιμον τῶν πορθμείων».

Εἰς τὴν ἰδίαν πόλιν, τηροῦν ἐπὶ πλέον τὸ ἔθιμον, μετὰ τὴν κηδείαν νὰ νίπτουν εἰς τὴν ἐξώθυραν τὰς χεῖρας ἐπὶ καιομένου δαυλοῦ. Οἱ πρόγονοί μας, ὡς γνωστὸν, ἔνιπτον χεῖρας καὶ πόδας.

Καὶ κατὰ τί διαφέρει ἐπὶ πλέον τὸ περίδειπνον τῶν ἀρχαίων ἀπὸ τὴν κοινὴν τράπεζαν «**μακαρίαν**», ποῦ παραθέτουν εἰς πολλὰ χωρία τῆς Ἡπείρου, οἱ οἰκείοι τοῦ νεκροῦ μετὰ τὴν ταφὴν του, εἰς τοὺς συγγενεῖς καὶ φίλους πρὸς ἀνάμνησιν καὶ ἐξύμνησιν τοῦ νεκροῦ. Ὁ Λουκιανὸς οὕτω λέγει, «ἐπὶ πᾶσι δὲ τούτοις, τὸ περίδειπνον καὶ πάρευσιν οἱ προσήκοντες καὶ τοὺς γονέας παραμυθοῦνται τοῦ τετελευτηκότος καὶ πείθουσι

1. Δημοπούλου: Ὁ Δημόσιος καὶ ἰδιωτικὸς βίος τῶν Ἀρχαίων Ἑλλήνων Ἀθῆναι 1933 σ. 123.

2. Λουκιανοῦ: Περί Πένθους 10. Ἀριστοφάνους Βατρ. 140 Πρβλ. Χ. Βουλοδήμου Δοκίμιον περὶ τοῦ ἰδιωτικοῦ βίου τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων Ἀθῆναι 1903 σ. 373.

γεύσασθαι ὡς οὐκ ἀηδῶς μὰ Δία οὐδ' αὐτοὺς ἀναγκαζομένους, ἀλλ' ἤδη ὑπὸ λιμοῦ τριῶν ἐξῆς ἡμερῶν ἀπηυδηκότας» (1).

Εἰς τὴν Πολίτσανη, μέχρι πρὸ ὀλίγων ἐτῶν, ἐτήρουν τὸ ἀρχαῖον ἔθιμον νὰ νίπτουν τοὺς πόδας καὶ τὰς χεῖρας τοῦ φιλοξενουμένου. Ἡ ἱστορία ἀναφέρει ὅτι αἱ Ἑλληνίδες τῆς Ἀρχαιότητος, παρεσκεύαζον εἰς τοὺς φιλοξενουμένους λουτρὸν καλούμενον «*ποδόμπτρα ὕδατα*». Ἡ Ἑλένη οὕτω ἔλουσε καὶ ἔχρισε μὲ ἔλαιον τὸν Ὀδυσσεῖα εἰς τὴν Τροίαν, φιλοξενούμενον παρ' αὐτῆ ὡς ἐπαίτην.

Εἰς χωρία τινὰ τῆς Β. Ἡπ. ὁ γαμβρός, καὶ σήμερον ἀκόμη, ἀντὶ νὰ λάβῃ προῖκα, πληρώνει τὸ λεγόμενον «*ἀγροίλι*». Τὸ ἔθιμον εἶνε ἀρχαιότατον. Ὁ γαμβρός, κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους, ἔδιδεν ὡς ἀντίτιμον εἰς τοὺς γονεῖς τῆς νύμφης δῶρα καλούμενα «*Ἐεδνα*». Ποῖος οὕτω δὲν ἐνθυμεῖται εἰς τὸν Ὅμηρον, τὸν Ἀγέλαο παρακινουντα τὸν Τηλέμαχον καὶ λέγοντα εἰς αὐτόν:

«Ἄλλ' ἄγε, σῆ τάδε μητρί παρεζόμενος κατάλαξον
γῆμασθ' ὅστις ἄριστος ἀνὴρ καὶ πλείστα πόρησιν.

(Ὀδ. Υ 334)

Ἦτοι: «Πᾶνε λοιπὸν στή μάννα σου καὶ παρακίνησέ τὴν
νὰ παντρευτῆ τὸν πιὸ τρανὸ πού ποιοὶ πολλὰ θὰ δώσῃ».

Εἰς τὰ ἔθιμα αὐτὰ φαίνεται εἰς ὄλην τῆς τὴν μεγαλοπρέπειαν ἢ ἀγνότης τῶν ἠθῶν τῶν προγόνων μας. Ἴδου διατὶ ἡ οἰκογενειακὴ εὐτυχία καὶ τὸ ἠθικὸν μέρος ἔμειναν ἀσάλευτα εἰς τὴν Β. Ἡπ. Εἰς ἐπιβεβαίωσιν δὲ τῆς ἀληθείας αὐτῆς προβάλλουν αἱ μορφαὶ τῶν ἐθνικῶν εὐεργετῶν πού ἀνέδειξεν ἡ ἐπαρχία αὕτη ἢ ὅποια μὲ θρησκευτικὴν εὐλάβειαν ἐτήρησε τὰ ἦθη καὶ ἔθιμα αὐτὰ καὶ ἔμεινεν ἀδιάφορος εἰς τὸν ἀνεμοστρόβιλον τῶν συνθηκῶν τοῦ συγχρόνου ψευδοπολιτισμοῦ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ V.

Η ΕΘΝΙΚΗ ΣΥΝΕΙΔΗΣΙΣ ΤΩΝ ΑΛΒΑΝΟΦΩΝΩΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΩΝ

Εἶδομεν ἀνωτέρω ὅτι ἡ γλῶσσα, ποῦ ὁμιλεῖται ἀπὸ ἓνα λαόν, ἀποτελεῖ καὶ αὕτη στοιχεῖον πρὸς ἀπόδειξιν τῆς ἐθνικότητος τοῦ λαοῦ τούτου, ὄχι ὅμως καὶ τὸ μόνον πειστικὸν τεκμήριον. Πρὸς πληρεστέραν ἀπόδειξιν τούτου, ἐξετάσωμεν κάπως λεπτομερέστερον τὴν ἐθνικὴν συνείδησιν τῶν ἀλβανοφώνων τούτων περιφερειῶν.

α.— ΘΕΣΠΡΩΤΙΑ.— *Τσάμηδες, ἀκραιφνέστεροι τῶν Ἑλλήνων. Οἱ Μουσουλμάνοι εἶναι ἐξισλαμισθέντες Χριστιανοί. Στατιστικοὶ πίνακες. Στεροῦνται ἀλβανικῆς συνειδήσεως. Σύμβασις ἀνταλλαγῆς καὶ ἀπόφασις Μικτῆς Ἐπιτροπῆς. Δήλωσις Ρούφου.*

Ἄλβανικὸν στοιχεῖον δὲν ὑπάρχει εἰς τὸν νομὸν τῆς Θεσπρωτίας⁽¹⁾ ἢ Τσαμουργιάς, ἡ ἀπελευθέρωσις τῆς ὁποίας ἐφέρετο ὡς δικαιολογία τοῦ τελευταίου πολέμου, τὸν ὁποῖον ἐκήρυξεν ὁ φασισμὸς διὰ σκοποῦς καθαρῶς ἱμπεριαλιστικοῦς.

«*Βαδίζομεν πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῆς Τσαμουργιάς καὶ τῶν Τσάμηδων*» μετέδιδον ραδιοφωνικῶς οἱ Ἴταλοί, ὅταν τὴν 28 Ὀκτ. 1940, ἐξαπέλυον τὴν ἐπίθεσιν κατὰ τῆς Ἑλλάδος.

Οἱ Τσάμηδες ὅμως εἶναι οἱ ἀκραιφνέστεροι τῶν Ἑλλήνων, καὶ διέτηρσαν ἀλώβητον τὴν συνείδησιν, καίτοι ἀπὸ τῆς Ρωμαϊκῆς ἐποχῆς ἕως τὴν Τουρκοκρατίαν, τὰ γόνιμα καὶ εὐφορα παράλιά των, ἦσαν τὸ μῆλον τῆς ἐριδος ὄλων τῶν ἐπαρχιῶν, κατεῖχοντο δὲ τελευταίως ἀπὸ τοῦς Ἑνετοῦς.

Οἱ ἐνδημοῦντες σήμερον εἰς τὴν Θεσπρωτίαν Μουσουλμάνοι προέρχονται κατὰ τὰ 9)10 ἀπὸ ἐξισλαμισθέντας, κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ XVIII αἰ-

1. Ἐκλήθη «Θεσπρωτία» ἀπὸ τὸν Θεσπρωτὸν τοῦ Λαοκόοντος (Μελετίου : Ἐνθ' ἀνωτ. Β. 276, «Τσαμουργιά» δὲ ἀπὸ τὸν Θύαμιν ποταμόν).

ωνος, χριστιανούς μερικῶν Κοινοτήτων, πρὸς τὰ παράλια, καὶ κατὰ τὸ 1)10 ἀπὸ ἀποίκους Ἄλβανούς, τοὺς ὁποίους* κατὰ καιρὸν, εἶχον ἐγκαταστήσῃ εἰς τὰ παράλια μεταξύ 1740-1780 ἰσχυροὶ Ἄλβανικοὶ οἴκοι (Προναῖοι⁽¹⁾) εἰς Παραμυθίαν, Ντιναῖοι εἰς Φανάριον καὶ Ἡγουμενίτσαν, Ντεμάτες καὶ Σεϊκάτες εἰς Φιλιάταις). Οὗτοι ἐπιδιώξαντες νὰ ὑφαρπάσουν ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας τὰ εὐφορώτερα μέρη τῆς περιφερείας, εὐρέθησαν ἀντιμέτωποι τῶν. Ὡς λυσιτελεστέραν δὲ ἀντίδρασιν κατὰ τῆς ἀρπαγῆς εὗρον τὸν ἐξισλαμισμὸν ἵνα τὸν μεταχειρισθοῦν ὡς ὄπλον κατὰ τῶν μπέηδων.

Τὴν εὐκαιρίαν ταύτην προσπάθησε τότε νὰ ἐκμεταλλευθῇ καὶ ἡ Ὁθ. Αὐτοκρατ. καὶ θὰ ἐπετύγχανεν ὁμαδικὸν ἐξισλαμισμὸν τῆς Ἡπείρου ἐὰν δὲν παρενετίθετο ἡ μεγάλη φυσιογνωμία Κοσμᾶ τοῦ Αἰτωλοῦ, ὁ ὁποῖος μὲ τὴν διδασκαλίαν καὶ τὰς νουθεσίας του συνεκράτησεν εἰς τὴν πατριὸν θρησκείαν ὅσους ἠδυνήθη, καθὼς καὶ ἡ ἐμφάνισις τοῦ Ἀλῆ, ὁ ὁποῖος, μὲ τὴν ἀντίδρασίν του κατὰ τῆς Πύλης, προυκάλεσε διοικητικούς περισπασμούς.

Ὁ ἐξισλαμισμὸς ὁμῶς τῶν τσάμηδων περιωρίσθη μόνον εἰς τὴν θρησκευτικὴν πλευρὰν καὶ αὐτὴν, κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη, μὲ τὴν μορφήν τῶν κρυπτοχριστιανῶν. Γλωσσολογικῶς διετήρησαν τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν, μανθάνοντες συγχρόνως καὶ τὴν Ἄλβανικὴν λόγῳ τοῦ συγχρωτισμοῦ καὶ τῆς συναλλαγῆς μὲ τοὺς Ἄλβανούς μπέηδες καὶ μὲ τοὺς κατὰ πολὺ πρότερον ἐξισλαμισθέντας Ἕλληνας τῆς Ἄλβανίας⁽²⁾. Τὴν Τουρκικὴν οὐδεὶς ἐγνώριζε. Δὲν ἀποδεικνύει τοῦτο ὅτι ἡ ἑλληνικότης τῆς ἐπαρχίας ταύτης ὑφισταμένη καὶ πρὸ τοῦ 1453 καὶ τῆς Βυζαντινῆς ἐποχῆς, προὔπηρξε τῆς ἐποχῆς τῆς Τουρκοκρατίας καὶ διετηρήθη ἄθικτος καὶ ἀλώβητος;

Κάποια ἀλλοίωσις παρετηρήθει μόνον εἰς τὴν περιφέρειαν τῆς θαλάσσης καὶ εἰς μικρὰν ἑκτασιν, Ἐλάχιστοι κάτοικοι τῆς περιφερείας ταύτης ἐξισλαμισθέντες ἀπὸ τὰς καταπιέσεις κατὰ τὸν XVIII αἰῶνα, ἐδημιούργησαν σχέσεις καὶ δεσμούς μὲ τοὺς παλαιότερον ἐξισλαμισθέντας Χριστιανούς τῆς Ἄλβανίας, Ἀπετέλεσαν οὗτοι ἰδίας κοινότητος, μερικαὶ τῶν ὁποίων εἰς τὰς περιφερείας Παραμυθιάς καὶ Ἡγουμενίτσας εἶναι ἀνάμικτοι λόγῳ ἀντιστάσεως πολλῶν εἰς τὸν βίαιον ἐξισλαμισμὸν.

Ἡ ἰδιότυπος αὕτη μεταστροφή τῶν ἐλλήνων τῆς Θεσπρωτίας διετήρησε τὸν κρυπτογραφικὸν της χαρακτήρα ἐπὶ πολὺ, εἰς πολλὰς δὲ περιπτώ-

1. Κατὰ τὸν Roujade οἱ Προναῖοι ἦσαν οἱ προστάτοι τῶν ληστῶν τῆς ἐπαρχίας (ἐνθ. ἀν. σ. 167).

2. Ἡ Ἄλβανικὴ γλῶσσα τῶν Τσάμηδων ἀποτελεῖ ἰδιαίτερον ἰδίωμα καθότι ἐκτὸς τῶν ἀπείρων καθαρῶς ἑλληνικῶν λέξεων ποὺ παραθέτουν εἰς τὴν ὁμιλίαν εἰς τὴν προφορὰν πάντοτε μεταξύ τῶν ὑγροπροφέρτων μεταχειρίζονται τὸ «λ» καὶ ἔχουν κάποιον ἰδιαίτερον τόνον φωνῆς. καθὼς καὶ ἰδιαιτέρας λέξεις.

σεις και σήμερα. Τα χωρία των ἔφερον και φέρουν ἀκόμη Ἑλληνικά ὀνόματα εἰς Ἀλβανικὴν ἔκφρασιν ὅπως, Γιάνναρη ("Ἅγιος Ἰωάννης). Κώτσικα ("Ἅγιος Κωνῆνος), Σούβλασι ("Ἅγιος Βλάσιος) κ.λ.π. οἱ δὲ κάτοικοι των διατηροῦν και σήμερα τοὺς συγγενικοὺς των δεσμοὺς με τοὺς Ἑλληνας, ἀνταλλάσσοντες ἐπισκέψεις με δῶρα κατὰ τὰς ἑορτὰς τοῦ Πάσχα και τοῦ Μπαϊραμίου.

Τὸ Μουσουλμανικὸν ὅμως στοιχεῖον διετέλει ἀνέκαθεν εἰς μεγάλην μειονότητα πρὸς τὸ Ἑλληνικόν, μὴ κατορθώσαν οὔτε τὴν γλώσσαν νὰ ἐπιβάλῃ, οὔτε νὰ ἐπεκταθῇ και προσηλυτῆσῃ ἓνα Χριστιανόν, παρὰ τὰς εὐνοϊκὰς συνθήκας ὑπὸ τὰς ὁποίας διετέλει, κατέχον τὰ εὐφορώτερα ἐδάφη ἐλεύθερα και ἀσύδοτα και εἶχεν ὑπὸ τὸν οἰκονομικὸν του ἔλεγχον ὅλους τοὺν Χριστιανοὺς τοῦ ἤδη νομοῦ Θεσπρωτίας.

Ἀπὸ τὰς 70 και πλέον κοινότητας τοῦ νομοῦ, ζήτημα εἶνε ἂν 6 ἢ 8 Χριστιανικαί, ἐκτὸς τῆς ἑλληνικῆς ὁμιλοῦν και τὴν ἀλβανικὴν. Αἱ ὑπόλοιποι 60 και πλέον οὔτε τὴν τουρκικὴν ἢ τὴν ἀλβανικὴν γνωρίζουν, καίτοι ἔζησαν 500 χρόνια ὑπόδουλοι εἰς τὴν Τουρκίαν και 200 χρόνια οἰκονομικοὶ ραγιαδες τῶν ἀλβανικῶν οἴκων τῆς Τσαμουργιάς.

* * *

Κατὰ τὴν ἐπίσημον στατιστικὴν τοῦ 1928 ὁ νομὸς Θεσπρωτίας ἀπετελεῖτο ἀπὸ 55357 κατοίκους, ἐκ τῶν ὁποίων:

Χριστιανοὶ	37212
Μουσουλμάνοι	18145
Σύνολον	55357

Ἐκτὸς ὅμως τῶν ἀνωτέρω κατοίκων, ὑπάρχουν πλέον τῶν 15.000 Θεσπρωτῶν ἐν ἀποδημίᾳ εἰς τὸ ἐσωτερικὸν και ἐξωτερικὸν τῆς Ἑλλάδος ποὺ δὲν συμπεριέλαβεν ἡ στατιστικὴ, ὡς μὴ ἐνδημοῦντας ἐκεῖ. Μέρους ἐπίσης τῶν κατοίκων τοῦ νομοῦ ἐξετόπισεν ἡ καταπίεσις τῶν Τούρκων μακρὰν τῆς πατρίδος των. Εἰς ὠρισμένας μάλιστα ἐποχὰς τοῦ παρελθόντος αἰῶνος ἐγένοντο και ὁμαδικαὶ ἀκόμη ἐκτοπίσεις. Αἱ Κοινότητες οὕτω Μαυρονόρος και Βροντισμένη Ἰωαννίνων προῆλθον ἀπὸ ὁμαδικὰς ἐκτοπίσεις κατοίκων χωρίων Τσαμουργιάς. Ἡ ὑπεροχὴ τοῦ ἑλληνικοῦ στοιχείου εἰς Τσαμουργιάν ἦτο ὅθεν και εἶναι ἀκόμη καταφανὴς ἀπὸ τὴν ἐποχὴν τῶν πρώτων ἐξισλαμισμῶν.

Ὁ Ἀραβαντινὸς εἰς τὴν Χρονογραφίαν τῆς Ἠπείρου τοῦ 1856, ἀνεβίβαζε τὸν πλυθησμόν, τῶν κατοίκων ποὺ ὑπάγονται σήμερα εἰς τὸν νομὸν Θεσπρωτίας, εἰς 3265 Μουσουλμανικὰς και 4153 Χριστιανικὰς οἰκογενείας.

Μεγαλειτέραν ἀναλογίαν παρουσιάζει ἡ Ἐπετηρὶς τοῦ ἐν Κωνῆλει Ἠπειρ. Ἐκπαιδ. Συλλόγου τοῦ 1873. Κατὰ δὲ τὴν Συνθήκην το Βερο-

λίνου τοῦ 1876 ἀνεγνωρίσθη διεθνῶς ἡ ὑπεροχὴ τοῦ ἑλληνικοῦ στοιχείου, ὀλοκλήρου τῆς Ἡπείρου μέχρι καὶ τῆς περιφερείας ταύτης.

* * *

Τὸ Μουσουλμανικὸν ὄθεν στοιχεῖον ἢ οἱ ἐξαλβανισθέντες, ἄς εἴπω-
μεν οὕτω Τσάμηδες, ἀπετέλει πάντοτε μειονότητα εἰς Θεσπρωτίαν, μὲ
καθαρῶς τουρκικὴν φυλετικὴν συνείδησιν.

Μόνον τὸ 1924 οἱ Μουσουλμάνοι Τσάμηδες ἤρχισαν νὰ προσαρμύζου-
ν τὴν συνείδησίν των πρὸς τὴν Ἀλβανίαν διὰ νὰ ἀποφύγουν τὴν ἀνταλ-
λαγὴν σύμφωνα μὲ τὴν συνθήκην τῆς Λωζάνης. Τότε δὲ διὰ πρώτην φορὰν
ἀνεκινήθη ζήτημα Ἀλβανικῆς μειονότητος.

Κατὰ τὴν διάσκεψιν τῆς Λωζάνης, ὡς γνωστὸν ἡ Ἑλλάς ἀνελάμ-
βανε τὴν ὑποχρέωσιν νὰ ἐξαιρέσῃ τῆς Συμβάσεως τῆς 30 Ἰαν. 1923 περὶ
Ἀνταλλαγῆς, τοὺς ἄλβανικῆς καταγωγῆς Τούρκους τῆς Ἡπείρου.

Ἄμα τῇ ἐνάρξει τῆς ἐκτελέσεως τῆς Συμβάσεως, ἡ Κ. Τ. Ε. ὥρισε
δυνάμει τοῦ ἄρθου 11 Μικτὴν Ἐπιτροπὴν, ἡ ὁποία μεταβάσα τὸν χειμῶνα
τοῦ 1923 εἰς Ἡπειρον πρὸς ἐξέτασιν τοῦ ἐθνολογικοῦ χαρακτήρος τῶν
Μουσουλμάνων τῆς ἐπαρχίας Μαργαριτίου, Παραμυθιάς καὶ Φιλιατῶν
προέβη τὴν 14 Μαρτίου 1924 εἰς δῆλωσιν, ἐπέχουσαν θέσιν ἀποφάσεως,
καθ' ἣν οἱ Ἕλληνες ὑπήκοοι, Μουσουλμάνοι τὸ θρήσκευμα τῶν ἀνωτέρω
ἐπαρχιῶν ἦσαν τούρκικῆς καταγωγῆς μὲ καθαρῶς Τουρκικὴν συνείδησιν,
καὶ ὅτι, σύμφωνα μὲ τὴν συνθήκην τῆς Λωζάνης, ὑπήγοντο εἰς τὴν ἀν-
ταλλαγὴν.

Ἐκτὸς ὅμως τῆς ἀποφάσεως ἐκείνης καὶ αὐτοὶ οἱ κάτοικοι τῆς Τσα-
μουργιάς εἶχον κηρυχθῆ ὑπὲρ τῆς ἀνταλλαγῆς, θεωρήσαντες ἑαυτοὺς τουρ-
κικῆς καὶ οὐχὶ ἄλβανικῆς καταγωγῆς, ὡς ἤθελε νὰ τοὺς παραστήσῃ ἡ Ἀλ-
βανικὴ Κυβέρνησις.

Καταχωροῦμεν κατώτερω τηλεγράφημα ἐκ Φιλιατῶν, πρὸς τὰς Ἀρ-
χὰς Ἰωαννίνων, ὑπογεγραμμένον ἀπὸ δέκα Μουσουλμανικῆς Ἐπιτροπᾶς
τῆς Τσαμουργιάς, ἔχον οὕτω :

«Αἱ κάτωθι ὑπογεγραμμένοι Ἐπιτροπαὶ τῶν Μουσουλμανικῶν
χωρίων Φιλιατῶν ἀντιπροσωπεύουσαι τὰ 95 ο)ο τοῦ Μωαμεθανικοῦ
πληθυσμοῦ τῆς ἐπαρχίας ταύτης, ἐπαναλαμβάνομεν τὴν παράκλησίν
μας ἣτις ἐδόθη ὑμῖν κατ' ἐντολὴν μας ὑπὸ Μουφτῆ Φιλιατῶν, ὅπως
εὐαρεστούμενοι ἐνεργήσητε τάχιστα παρὰ τῇ Μικτῇ Ἐπιτροπῇ διὰ
τὴν ἀναχώρησίν μας.

Εὐρισκόμεθα παρὰ τὴν μεθόριον γραμμὴν καὶ εἰς τὰς κακο-
βούλους ἐνεργείας Ἀλβανιστῶν συμπατριω-
τῶν μας, παρακαλοῦμεν ὅπως διὰ ταχίστης ἐνεργείας Μικτῆς
Ἐπιτροπῆς ἀπαλλαγῶμεν συμπατριωτῶν μας Ἀλβανιστῶν
ἀνταλλασσόμενοι συμφώνως μὲ τὴν συνθήκην τῆς Λωζάνης.

Ευελπιστούμεν ὅτι ἡ θερμὴ αὕτη παράκλησις μας θὰ εἰσακουσθῆ καὶ θὰ ἐνεργηθῶσι τὰ δέοντα τάχιστα».

Ταυτοχρόνος σχεδὸν ὁ πρόεδρος τῆς Μικτῆς Ἐπιτροπῆς κ. Κάρολος Μπρατλῆ ἐπιστρέφων μὲ τὰ ἄλλα μέλη τῆς Ἐπιτροπῆς ἀπὸ τὴν Πωγωνιανὴν (Βοστίναν) Πωγωνίου εἰς Ἰωάννινα ἐδήλου εἰς τὴν ἐφημερίδα «Κῆρυξ» τὴν 25 Αὐγούστου 1924 ὅτι «ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε πληροφοριῶν, ἃς ἔχομεν παρατηρῶ ὅτι πλεῖστοι τῶν Μουσουλμάνων τῆς Τσαμουργιάς εἶναι κεκηρυγμένοι ὑπὲρ τῆς ἀνταλλαγῆς καὶ ἐπιθυμοῦσι νὰ ἀναχωρήσωσι διὰ τὴν Τουρκίαν».

Ἡ Ἀλβανία τότε κατέβαλεν ἀπεγνωσμένας προσπάθειάς ὅπως πείσῃ τοὺς κύκλους τῆς Κ.Τ.Ε. περὶ τῆς Ἀλβανικῆς συνειδήσεως τῶν ὑπὸ ἀνταλλαγὴν Μουσουλμάνων τῆς Τσαμουργιάς. Μὲ τὴν ἀναχώρησιν αὐτὴν ἡ Ἀλβανία ἔβλεπε νὰ ματαιοῦνται τελείως οἱ ἀνθελληνικοὶ σκοποὶ τῆς Ἡρχισεν ὅθεν ἀπειλοῦσα τοὺς Ἕλληνας τῆς Β. Ἡπ. ὅτι θὰ τοὺς ἐκδιώξῃ, ἐγκαθιστῶσα εἰς τὰ οἰκῆματά των, ὅσους ἐπεθύμουν νὰ ἀπέλθουν καὶ κατοικήσωσι εἰς Τουρκίαν, Τούρκους Μουσουλμάνους τῆς Τσαμουργιάς.

Ἡ Κ.Τ.Ε. ἀποδεχομένη τότε τὴν Ἀλβανικὴν αἴτησιν διέκοψε τὴν ἀνταλλαγὴν τῶν πληθυσμῶν καὶ ἐζήτησεν ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα καὶ Ἀλβανίαν νὰ διατυπώσωσι παραλλήλως πρὸς τὰς ἀποφάσεις τῆς Διεθν. Μ. Ἐπιτρ. τὰς ὀριστικὰς ἀντιλήψεις των ἐπὶ τοῦ ζητήματος.

Ἡ Ἑλλάς ὅμως δὲν εἶχε παρὰ νὰ προβῆ εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τῆς συμβάσεως ἡ ὁποία κυρωθεῖσα διεθνῶς ἦτο ἐκτελεστή. Διαπνεομένη ὅμως ἀπὸ πνεῦμα εὐρυτάτης συνδιαλλαγῆς, καὶ ὄχι μόνον παρὰ τὴν θέλησιν τῶν ἐνδιαφερομένων, ἀλλὰ καὶ παρὰ τὴν γνωμάτευσιν τῆς Μικτ. Ἐπιτρ., ἀπέστη συνολικῶς τῆς ἀνταλλαγῆς τῶν μουσουλμάνων τῆς Θεσπρωτίας (!).

Ὁ τότε ὄθεν Ὑπ. τῶν Ἐξωτ. κ. Α. Ρούφος ἐδήλωσεν ἐκ μέρους τῆς Ἑλλ. Κυβερ. εἰς τὴν Κ.Τ.Ε. κατὰ τὴν συνεδρίασιν τῆς 15 Μαρτίου 1926 ὅτι ἡ Ἑλλάς παραίτεται τοῦ δικαιώματος ὅπως ἀπαιτήσῃ τὴν ἀναχώρησιν των ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα.

Μὲ τὴν δῆλωσιν ἐκείνην τοῦ κ. Ρούφου, ἡ Ἡπειρος ἔχανε τὴν εὐκαιρίαν νὰ ἀπαλλαγῇ διὰ παντός ἀπὸ ἓνα μίσημα, ἐνῶ συγχρόνως θὰ ἀφήρῃ ἀπὸ τὴν Ἀλβανίαν τὸ ἐπιχείρημα ὅτι οἱ ἐν Ἑλλάδι Ἀλβανόφωνοι (Τσάμηδες—Μουσουλμάνοι) εἶναι περισσότεροι ἀπὸ τοὺς ἑλληνόφωνους τῆς Ἀλβανίας, ἐπιχείρημα εἰς τὸ ὁποῖον ἐστήριζεν αὕτη τὰ ἀνθελληνικά της σχέδια, ὑποστηριζομένη καὶ ἀπὸ τὴν προστάτιδά της φίλην Ἰταλίαν.

1. Ἑλληνικὴ Λευκὴ Βίβλος 1940 σ. 90.

β — ΣΟΥΛΙ.— *Ἐστία ἡρωϊσμοῦ καὶ ἐλευθερίας. Σοῦλι καὶ Μάνη. Δ. Κατωάνης καὶ Φωτομάρας. Ἄλῃ πασᾶς. Ἐκπατρισμός καὶ ἐπιστροφή εἰς πατρίδα. Κρίσεις ξένων.*

ΣΟΥΛΙΩΤΙΣΣΑ.— *Κρίσεις ξένων. Χορὸς Ζαλόγγου. Μονὴ Σέλτσου. Κρίσεις Murray. Ἡ ἡπειρώτισσα τὸ 1914 καὶ 1940.*

Ἡ ἱστορία τοῦ Σουλίου εἶνε ἀποστομωτικὴ ἀπάντησις εἰς ὄσους πιστεύουν ὅτι ἡ γλῶσσα εἶνε ὁ μόνος συντελεστὴς μιᾶς ἐθνότητος. Ἀπὸ τὴν ἀλβανόγλωσσον περιοχὴν τοῦ Σουλίου ἠκούσθη διὰ πρώτην φοράν τὸ σύνθημα «*θάνατος καὶ ὄχι σκλαβιά*», ποῦ ἐκδηλώνει τὸ ἀδάμαστον φρόνημα ποῦ ὠδηγεῖ τὰς ἡρωϊκὰς πράξεις τῶν τέκνων του. Τὸ Σοῦλι ἐπὶ δεκαετηρίδας ἐκράτησεν ἄσβεστον τὴν λαμπάδα τῆς ἐλευθερίας εἰς ἐποχὴν, ποῦ ἡ πλειονόψηφία τοῦ γένους εἶχε κλονισθῆ καὶ λυγίσῃ ἀπὸ τὴν δουλείαν.

Ἴδου τί γράφει σχετικῶς ὁ Γάλλος ἱστορικὸς Villemaïn :

«Δέκα τέσσαρας λεύγας μακρᾶν τῶν Ἰωαννίνων ἤκμασεν ἐπὶ μακρὸν ὁ μᾶλλον φιλελεύθερος λαὸς τῆς Ἑλλάδος εἰς τὰ ὄρη τῆς Χαμουρίας, ἡ ἀληθῆς Λακεδαίμων τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος. Τὰ χωρία τοῦ Σουλίου δὲν ἔπαυσαν νὰ δίδουν τὸ παράδειγμα τοῦ ἡρωϊσμοῦ καὶ τῆς ἐλευθερίας, Περιωρισμένος εἰς μίαν γωνίαν ὁ λαὸς οὗτος ἐξηκολούθει νὰ ὑπερασπίζῃ μὲ τὰ ὄπλα τοὺς βράχους του καὶ ἐξήσκει οὕτω ὄλας ἐκείνας τὰς ἀρετὰς μὲ τὰς ὁποίας ἠδύνατο νὰ ἐλευθερωθῆ ἡ Ἑλλάς».

Καθ' ὄλον πράγματι τὸ διάστημα τῆς δουλείας, τὸ Σοῦλι καὶ ἡ Μάνη μόνον ἀντετάχθησαν εἰς τὰς κατακτητικὰς βλέψεις τῶν ἐπιδρομέων τῆς φυλῆς. Τὰς δύο αὐτὰς πηγὰς τοῦ ἐθνισμοῦ καὶ τῆς ἐλευθερίας μας, ἡ λαϊκὴ μοῦσα ἐτραγοῦδησεν ὡς κάτωθι :

«Ξυπνοῦν τὸ γλυκοχάραγμα στὸ Σοῦλι τὰ κοπάδια
καὶ χαιρετοῦν ἐλεύθερα τῆς Μάνης τὰ σκοτάδια».

Ὅταν οἱ πράκτορες τῆς αὐτοκρατείας τῆς Ρωσσίας Αἰκατερίνης διέτερεχον τὴν Ἑλλάδα, ὑποκινούντες τὸ χριστιανικὸν στοιχεῖον εἰς ἐπανάστασιν κατὰ τῆς Τουρκίας, οἱ Σουλιῶται πρῶτοι ἔλαβον τὰ ὄπλα ὑπὲρ τῆς πατρίδος.

Ὅταν πάλιν ἐμφανίζεται ὁ Ἄλῃς, ὡς σατράπης τῆς Ἠπείρου, οἱ Σουλιῶται εὐρίσκονται εἰς συνεννόησιν μὲ τὸν Λάμπρον Κατωάνην, ποῦ ἐσχεδίαζε τὴν ἐπανάστασιν τοῦ Γένους μὲ τὴν ὑποστήριξιν τῆς Ρωσσίας. Καὶ αὐτὴ ἡ Φιλ. Ἐτ. ἐσκέφθη, πρὸς στιγμὴν, νὰ συγκεντρώσῃ ὄλους τοὺς Σουλιῶτας εἰς τὴν Μάνην, ὅπου εὐρίσκετο ὁ Φωτομάρας.

Οἱ Σουλιῶται πράγματι, ἦσαν καθ' ὅλον τὸ διάστημα τῆς δουλείας τοῦ Γένους, ἡ ἐστία, ἀπὸ τὴν ὁποίαν εἰς κάθε στιγμὴν ἠδύνατο νὰ τινάχθῃ ὁ σπινθὴρ τῆς ἐπαναστάσεως. Ἴδου ἕνας ἀπὸ τοὺς λόγους διὰ τὸν ὁποῖον ὁ Ἄλῃς εἶχεν ἀποφασίσῃ τὴν ἐξόντωσίν των. Ὁ δεσποτικὸς καὶ φιλόδοξος χαρακτὴρ του δὲν ἠδύνατο νὰ ἀνεχθῇ τὸν ἐλεύθερον καὶ ὑπερήφανον πολιτικὸν βίον τοῦ Σουλιώτου.

* * *

Τίποτε δὲν ἀπεικονίζει, νομίζομεν, καλύτερον τὰ φρονήματα τῶν Σουλιωτῶν, ἀπὸ τὴν ἀπάντησίν, πού ἔδωσαν οὗτοι εἰς πρότασιν τοῦ Ἄλῃ, ὅπως τοὺς χορηγήσῃ χρήματα ἵνα μετοικήσουν ἀπὸ τὸ Σοῦλι, τὴν 11 Μαρτίου 1801.

Ἡ φιλοπατρία, ἡ ὑπερηφάνεια, ὁ ἔρωσ τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς τιμῆς, ἡ ἀνδρεία διαλάμπουν εἰς τὴν ἀπάντησιν ἐκείνην, ὅπου ἀναζῆ τὸ πνεῦμα καὶ τὰ ἦθη τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος. Ἴδου τὶ ἔγραφον οὗτοι :

«Πρὸς ἐσένα Ἄλῃ Πασᾶ. Σὲ χαιρετοῦμεν. Ἡ πατρίδα μας εἶναι πολὺ πιὸ γλυκιὰ ἀπὸ τὰ ἄσπρα σου καὶ ἀπὸ ὅλους τοὺς κάλους τῶν τόπων τοῦ κόσμου. Μάθε ὅτι μάταια κοπιᾶζεις, γιατί ἡ ἐλευθερία μας οὔτε πουλιέται, οὔτε ἀγοράζεται μὲ ὅλους τοὺς θησαυροὺς τῆς γῆς, ἀλλὰ μὲ αἷμα καὶ μὲ θάνατον καὶ τοῦ τελευταίου Σουλιώτου. Θέλεις τὸ Σοῦλι; Ἔλα νὰ τὸ πάρῃς».

Σοῦλι, 11 Μαρτίου 1801.

Οἱ Σουλιῶται μικροὶ καὶ μεγάλοι

Ὁ Φ. Τζαβέλλας πρὶν πάρῃ μὲ 25 ὄπαδούς του τὸν δρόμον τῆς ἐξαρίας καὶ ἀφήσῃ τοὺς βράχους τῆς πατρίδος του, καίει τὸ πατρικὸν του, ἵνα μὴ καταλύσῃ εἰς αὐτὸ ἡ φρουρὰ τοῦ Ἄλῃ, καὶ λέγει εἰς τοὺς φίλους του: «*Δὲν εἶνε ἀξιὸς ὁ ἐχθρὸς νὰ καθῆσῃ ἐκεῖ ὅπου ἐκάθησαν οἱ Τζαβέλλαιοι*».

Ὁ Γ. Μπότσαρης βιασθεὶς ἀπὸ τὸν τύραννον νὰ ἐκστρατεύσῃ κατὰ τῆς πατρίδος του ἔπιε δηλητήριον, ἀφήσας οὕτω ἱστορικὸν τὸ ὄνομα τῆς οἰκογενείας του, τὸ ὁποῖον οἱ ἀπόγονοί του ἐλάμπρυναν κατὰ τὴν Ἐπανάστασιν τοῦ 1821.

Ὁ Τζήμας Ζέρβας ἀπέρριψε τὸ 1809, ὑπέρογκον χρηματικὸν ποσὸν πού τοῦ προσέφερον ὁ Ἄλῃς:

«Δὲν ἀπερνάει ἐδῶ φλωρὶ δὲν ἀπερνάει ἀσημί
 Ἐδῶ περνάει τὸ σπαθὶ τὸ κλέφτικο ντουφέκι
 ὅπου τρομάζει τὴν Τουρκιά».

Αὕτη εἶνε ἡ ἀπάντησις τοῦ Ζέρβα.

Ὅταν οἱ Σουλιῶται ἐξεπατρίσθησαν, γράφει ὁ Περραιβὸς ἐξέπλυ-

ναν με θερμά δάκρυα τὸ ἔδαφος, πού εἶχον καταβάψη μὲ τὰ αἵματα οἱ πατέρες τῶν «κλονίσαντες ἀκόμη καὶ τὰ θεμέλια τῶν ὀσπιτίων τῶν μὲ τοὺς βαθεῖς στεναγμούς» (1).

Ἡ φήμη τοῦ Σουλίου ἐπέρασε τὰ σύνορα τοῦ Αἴμου καὶ ἐνέπνευσε εἰς τὸν Γάλλον δραματικὸν καὶ λυρικὸν ποιητὴν Lemercier (1771—1840) τὴν τραγωδίαν «*Τὰ μαρτύρια τοῦ Σουλίου ἢ ἡ σύγχρονος Ἑπείρος*» εἰς τὸν Scheffer τὸν ὀνομαστὸν πίνακα τοῦ Μουσείου τοῦ Λούβρου «*Αἱ Σουλιώτισες*» καὶ εἰς τὸν Ἰταλὸν Ἐδουάρδον Φοῦσκο τὸν ὕμνον (1850) ὑπὸ τὸν τίτλον «*Il Salmista Suliota*», μεταφρασθέντα εἰς τὴν ἑλληνικὴν ἀπὸ τὸν ποιητὴν μας Γ. Ζαλοκώσταν.

* * *

Ἐάν ὁμως οἱ ἄνδρες τοῦ Σουλίου ἔγραψαν μὲ τὴν αὐτοθυσίαν διὰ τὴν ἐλευθερίαν, τὰς λαμπρὰς αὐτὰς σελίδας καὶ ἡ Σουλιώτισσα κρατεῖ ξεχωριστὴν θέσιν μεταξὺ ὄλων τῶν ἡρωίδων (2).

Ἡ περίφημος συγγραφεὺς Δόρα δ' Ἰοτρία εἰς τὸ ἔργον τῆς «*Αἱ Γυναῖκες ἐν τῇ Ἑλλάδι*» ἰδοὺ τί γράφει διὰ τὴν Σουλιώτισσαν:

«Ὅταν αἱ γυναῖκες μαχόμεναι διὰ τὴν πατρίδα κατεφρόνουσαν κἀθε κίνδυνον ἦτο δυνατόν οἱ σύζυγοι καὶ οἱ ἀδελφοὶ τῶν, ἔστω καὶ ἐπ' ὀλίγον νὰ διστάσουσιν τὰ πάντα νὰ θυσιάσουσιν διὰ τὸν ἱερὸν ἀγῶνα τῆς ἐθνικῆς ἀνεξαρτησίας;»

Οἱ μεγάλοι συγγραφεῖς Φωριέλ, Βιλμαίν, Θωμαζαῖος, Λήκ, Τσαμπολίνη, Ἐμερσον, Πουκεβίλ καὶ ἀπὸ τοὺς ἰδικούς μας ὁ Περραιβός, ἀφιέρωσαν λαμπροτάτας σελίδας εἰς τὰς ἡρωϊκὰς αὐτὰς γυναῖκας τοῦ Σουλίου.

Ἰδοὺ τί λέγει ἓνας ἀπὸ τοὺς νεωτέρους ξένους ἱστορικοὺς ὁ Blancard, διὰ μίαν ἀπ' αὐτὰς τὴν ἀτρόμητον καπετάνισσαν Μόσχω Τζαβέλλα:

«Ποῖον ὑψηλότερον παράδειγμα πατριωτισμοῦ δύναται νὰ ἐπιδείξη ἡ ἱστορία ἀπὸ τὴν Μόσχω Τζαβέλλα, ἡ ὁποία προπορευομένη τῶν γυναικῶν τοῦ Σουλίου, ἐκράτει μὲ τὸ ἓνα χέρι τὸ σπαθί καὶ μὲ τὸ ἄλλο τὴν ποδιά τῆς μὲ τὰ φυσίγια καὶ τὸ καρυοφύλι στὸν ὄμο. Ἐτσι ὠπλισμένη ἔτρεξεν εἰς βοήθειαν τοῦ συζύγου τῆς τοῦ Μπότσαρη καὶ τῶν ἄλλων πολεμιστῶν πού ἔμεναν ἀδρανεῖς ἀπὸ τὴν κούρασιν, μὴ δυνάμενοι νὰ πολεμήσουσαν κατὰ τῶν μριάδων μισθοφόρων τοῦ Ἀλή πασᾶ. Τὸ ξακουστὸν τρόπαιον τῆς νίκης πού ὕψωσαν οἱ Σουλιῶται, ὀφείλεται εἰς τὸν ἡρωϊσμὸν τῆς Μόσχως».

1. Ἀπομνημονεύματα, σελ. 70.

2. Σ. Ἀλιμπέρτη: Αἱ Ἡρωίδες τῆς Ἐπαναστάσεως, Ἀθήναι 1938 σ.35-138 (Αἱ Ἡρωίδες τοῦ Σουλίου)

Ὁ Rouqueville (1) ἀπαραριθμῶν τὰ ὀνόματα τῶν ὀπλαρχηγῶν τοῦ Σουλίου, κατὰ τὸν πόλεμον τοῦ 1800, ἀναφέρει πρῶτον τὸ ὄνομα τῆς Μόσχως.

Ὅταν ὁ Ἄλῆς παρήγγειλεν εἰς τὸν Λάμπρον Τζαβέλλαν καὶ τὴν γυναῖκά του τὴν ἡρωϊκὴν Μόσχων νὰ τοῦ παραδώσουν τὸ Σοῦλι, ἄλλως θὰ ἐφόνευε τὸ παιδί της, ἡ ἡρωϊκὴ καπετάνισσα παρήγγειλε εἰς τὸν τύραννον,

«Στείλε μου καλύτερα ἓνα κομμάτι ἀπ' τὸ σῶμα τοῦ παιδιοῦ μου νὰ τὸ φάγω παρά νὰ μοῦ προδώσῃ τὴν πατρίδα. Ἐγὼ εἶμαι νέα καὶ κάνω καὶ ἄλλα παιδιὰ».

Ἡ Δέσπω Μπότσαρη ἐπροτίμησεν ἀπὸ τὴν αἰχμαλωσίαν νὰ θανατωθῇ μὲ τὰς ἑπτὰ θυγατέρας καὶ τοὺς τρεῖς υἱοὺς της:

«Σκλάβες ἐχθρῶν μὴ ζήσωμε· παιδιὰ μαζί μου ἔλατε· καὶ τὰ φυσέκια ἄναψε κι' ὅλοι φωτιά γενῆκαν»

λέγει τὸ ἀθάνατο δημοτικὸ τραγοῦδι.

Ἡ Χαΐδω Σέχου ἢ «καπετάνισσα» ἐπέρασε ὅλην τὴν ζωὴν της, ζωὴν ἀγῶνων διὰ τὴν πατρίδα καὶ τὴν ἐλευθερίαν, εἰς τὰ πεδία τῶν μαχῶν. Ἡ Λένη Μπότσαρη ἐπνίγη εἰς τὸν Ἀχελῶν ὅπου παρέσυρε καὶ ἐκεῖνον ποῦ εἶναι κατεδίωκε. Ἡ Δέσπω Μπότση ἵνα μὴ ἀτιμασθῇ μὲ τὰς ἑπτὰ θυγατέρας της καὶ τὰς τρεῖς νύμφας της καὶ τὰ ἐγγόνια της εἰς τὸν πύργον τοῦ Δημοουλᾶ ἤναψεν εἰς τὸν πύργον τὴν πυρίτιδα καὶ ὅλα τὰ γενναῖο-καρδα ἐκεῖνα πλάσματα ἐκάησαν ζῶντα.

* * *

Ἐκεῖνο ὅμως, ποῦ ἔκαμε τὴν Σουλιώτισσαν ἀθάνατον εἶνε ὁ ἐπιθανάτιος ἐκεῖνος χορὸς τοῦ 1803, ὅταν ἐξήκοντα περίπου φιλελεύθεροι καὶ ἡρωῖδες γυναῖκες, ἵνα ἀποφύγουν τὴν ἀτίμωσιν, ἐπροτίμησαν νὰ ρίψουν ἀπὸ τὸν τρομερὸν ἐκεῖνον κρημνὸν τοῦ Ζαλόγγου τὰ νήπια των ἀποστρέφουσε τὸ πρόσωπον ἀπὸ τὸ φρικτὸν ἐκεῖνο θέαμα καὶ ὕστερα αἱ ἴδιαι εἰς παράταξιν χοροῦ «*σὰν νὰ πᾶν σὲ πανηγῦρι*» ἢ μίαν κατόπιν τῆς ἄλλης νὰ πῆσουν εἰς τὸν κρημνὸν τραγουδοῦσαι τὸ «*ἔχε γειᾶ καὺμένε κόσμε*»

Δραματικωτέραν σκηνὴν ἀπὸ τὸν χορὸν τοῦ Ζαλόγγου δὲν ἔχουν ἴδει καὶ ἴσως δὲν θὰ ἴδουν οἱ αἰῶνες.

Ἡ φράσις «*θάνατος καὶ ὄχι σκλαβιά*» ποῦ ἀντήχει εἰς τὸν χορὸν ἐκεῖνον, ἦτο ἡ προφητικὴ κραυγὴ τῆς ἐλληνικῆς ἀναγεννήσεως. Ἦτο τὸ ἐγερτήριον σάλπισμα τῆς ἐλληνικῆς ἐλευθερίας, ποῦ ἀντήχει ἀνά τὰς κοιλάδας τῆς Ἡπείρου.

1. Voyage dans la Grèce V σελ. 187.

«Τές ἐμάζευσε στό μέρος τοῦ Ζαλόγγου τό ἱερό
 τῆς ἐλευθερίας ὁ ἔρωσ καί τοὺς ἔμπνευσε χορό.
 Τέτοιο πῆδημα δέν εἶδαν οὔτε γάμοι οὔτε χαρές
 κι' ἄλλες μέσα τους ἐπῆδαν ἀθώότερες ζωές.
 Τὰ φορέματα σφυρίζαν καί τὰ ξέπλεχα μαλλιά.
 κάθε γυρο πού γυρίζαν κι' ἀπό πάνω ἔλειπε μία».

λέγει ὁ μεγάλος μας Σολωμός.

Τὸ τραγοῦδι ἐκεῖνο, πού ἐξήρχετο ἀπὸ τὰ γυναικεῖα, ἀλλὰ γενναῖα
 στήθη τῶν γυναικῶν τοῦ Σουλίου, ἦτο ἕνας ἀκόμη ὕμνος εἰς τὴν ἐλευθε-
 ρίαν, πού ἐπόθει καί ἐλάτρευεν εἰς ὅλους τοὺς αἰῶνας, ἡ Ἑλληνικὴ ψυχὴ
 καί ἡ Ἑλληνικὴ οἰκογένεια.

Ἦτο μιὰ μυσταγωγία εἰς τὸν Θεὸν πού ἐστέλλετο ἀπὸ τὰ θυσια-
 ζόμενα γυναικεῖα πλάσματά του.

Ὁ χορὸς τοῦ Ζαλόγγου θὰ μείνει μοναδικὸν εἰς ὅλον τὸν κόσμον
 παράδειγμα γυναικεῖας αὐτοθυσίας, φιλελευθερίας καί πατριωτισμοῦ.
 Θ' ἀποτελεῖ δόξαν ἄσβεστον καί αἰώνιαν διὰ τὴν Ἡπειρώτισσαν καί θὰ
 διαλαλῇ τὴν δύναμιν καί τὴν ἀξίαν τῆς ἐθνικῆς συνειδήσεως τῆς Ἡπει-
 ρου εἰς τοὺς μαύρους χρόνους τῆς δουλείας⁽¹⁾.

Ἡ αὐτοθυσία τῶν ἡρωίδων ἐκείνων τοῦ Σουλίου, εἶνε μοναδικὸν πα-
 ράδειγμα ὁμαδικῆς θυσίας τόσων γυναικῶν διὰ νὰ σώσουν τὴν τιμὴν των.

Πρέπει νὰ προσθέσωμεν ἐδῶ ὅτι τὸ δράμα τοῦ Ζαλόγγου, παρ' ὀλί-
 γον νὰ ἐπαναληφθῇ, κατὰ τὸν πόλεμον τοῦ 1897 παρὰ τὸ χωρίον Καμα-
 ρίνα τοῦ Σουλίου. Μὲ τὴν προσέγγισιν τότε τῶν Τούρκων εἰς τὸ χωρίον,
 μία γυνὴ ἵνα ἀποφύγῃ τὴν ἀτίμωσιν, κατέπεσεν ἀπὸ τοὺς ἱεροὺς ἐκείνους
 βράχους καί κατεσυντρίβει⁽²⁾. Οἱ Τούρκοι τότε ἐκπλαγέντες ἢ συγκινη-
 θέντες ἴσως ἀπὸ τὸ γεγονός, ἔπαυσαν τὸ πῦρ καί οὕτω αἱ λοιπαὶ τῇ βοη-
 θείᾳ καί τῆς νυκτὸς κατάρθωσαν νὰ διαφύγουν.

Ὁ συνταγματάρχης Mutay, πού παρέμεινε τὸ 1914 εἰς τὴν Ἡπει-
 ρον λέγει ὅτι *«ἐκεῖνο πού τοῦ ἔκαμε τὴν μεγαλυτέραν ἐντύπωσιν εἶνε ἡ
 ἰδεολογία τῶν γυναικῶν τῆς Ἡπειροῦ, ἀποφασισμένων περισσότερον καί
 ἀπὸ τοὺς ἄνδρας-ἐὰν εἶνε δυνατὸν- νὰ διατηρήσουν τὴν ἐλληνικὴν ἐθνικότητα»*

Αὕτῃ εἶνε ἡ Ἡπειρώτισσα, τὰ κατωρθώματα τῆς ὁποίας ἡ Δόρα δ'
 Ἰστρία χαρακτηρίζει περισσότερον ἀξιοθαύμαστα διὰ τοὺς μεταγενεστέ-
 ρους ἀπὸ τὰ κατορθώματα μιᾶς Jeanne d' Arc, μιᾶς Jeanne d' Hachette
 μιᾶς Margueritte d' Αἰίου, πού τόσον ἐξυμνήθησαν ἀπὸ τοὺς ποιητὰς καί
 τοὺς ἱστορικοὺς.

1. Τὴν σπαραξικάρδιον σκηνὴν τοῦ Ζαλόγγου περιέγραψεν ἡ προώρως θα-
 νοῦσα ποιήτρια Μαριέττα Μπέτσου εἰς τὸ ἔργον της «Δάφναι καί Μύρτα», Ἀθῆ-
 ναι 1888, σελ. 63—65.

2. Ἐφ. «Ἄγων» Λαμπρίδου 1899 ἄρ. 12.

Ἰδοῦ, πὼς ἡ ἀλβανόφωνος Σουλιώτισσα ἐξεπλήρωνε τὴν ἐθνικὴν τῆς ἀποστολὴν. Μήπως ὅμως καὶ κατὰ τοὺς πολέμους τοῦ 1914 καὶ 1940, ὅταν μὲ τὴν ἀφθαστον ἀνδρείαν τοῦ στρατοῦ μας, ἠλευθεροῦντο ἡ μίᾳ μετὰ τὴν ἄλλην αἰ πόλεις καὶ τὰ χωρία τῆς μαρτυρικῆς Β. Ἡπ. δὲν ἐβλέπομεν καὶ τότε τὴν Β. Ἡπειρώτισσαν νὰ μεταφέρῃ πολεμεφόδια καὶ ἡ ἰδίᾳ μὲ τὸ ὄπλον εἰς τὰς χεῖρας εἰς τὸ πλευρὸν τῶν στρατιωτῶν μας, νὰ ζητῇ καὶ αὕτη νὰ ἀποδοθῇ ἡ ἐλευθερία καὶ τὸ δίκαιον εἰς τὴν δούλην πατρίδα τῆς;

γ.— ΑΓΙΟΙ ΣΑΡΑΝΤΑ - ΒΟΥΘΡΩΤΟΣ - ΔΕΛΒΙΝΟΝ - ΑΡΓΥΡΟΚΑΣΤΡΟΝ.

— *Ὁ Βουθρωτὸς ἐκτὸς τῶν διοικητικῶν τμημάτων τῶν Βενετῶν. Συμπεριλαμβάνετο εἰς τὴν Π. Ἡπειρον.*

— *Τὸ Δέλβινο διετήρησε πάντοτε τὴν ἐλληνικότητά του. Πυρκαϊαὶ 1793 καὶ 1913. Κρίσεις ξένων.*

— *Στατιστικὴ Ἀργυροκάστρου. Ὁ Τζιολίτσι ἀναγνωρίζει τὴν ἐλληνικότητά του. Σχόλια ξένων. Ἡ ἐπαρχία Ἀργυροκάστρου τὸ 1821. Πρεσβευτικὴ Συνδιάσκεψις τοῦ 1913 καὶ κρίσεις ξένων. Ἀνακριτικὴ ἐπιτροπὴ 1922. Οἱ Ἀλβανοὶ ἀναγνωρίζουν τὴν ἐλληνικότητα τῆς ἐπαρχίας.*

Τὴν ἐλληνικότητα τῶν Ἀγ. Σαράντα καὶ Βουθρωτοῦ ἀνεγνώριζον καὶ αὐτοὶ οἱ Βενετοὶ, ὡς ἀπέδειξαν οἱ μελετήσαντες τὰ Ἀρχεῖα τῆς Βενετίας Κ. Μέρτζιος καὶ ὁ ἀείμνηστος καθηγητὴς Ἀνδρεάδης (1).

Ἐπὶ Βενετῶν, ὡς γνωστόν, ἡ Ἐπτάνησος διηρῆετο εἰς πέντε camere ἢ διοικητικὰ τμήματα, ὅπως μεταφράζει τὸν ὄρον ὁ ἀείμνηστος Λάμπρος. Ὅσον διὰ τὰς περιοχὰς di Dalmazia et d' Albania, εἰς αὐτὰς ἡ Βενετία δὲν περιελάμβανε τὸν Βουθρωτὸν καὶ ἄλλα σημεῖα, τὰ ὁποῖα ἡ Ἰταλία διεξεδίκε ἀργότερα διὰ τὴν Ἀλβανίαν.

Ὁ Βουθρωτὸς καὶ τὰ ἰχθυοτροφεῖα του ὑπήγοντο τότε εἰς τὸν Camere di Levante καὶ ὄχι τὸν Camere di Albania, ἡ δὲ Βενετικὴ Γερουσία, ἐπέτασεν εἰς τὸν μισθωτὴν «*νὰ καταβάλλῃ 40 τσεκλίνια κατ' ἔτος εἰς τοὺς γειτονικοὺς συνοικισμοὺς Ἀγίων Σαράντα καὶ Νιβλιτζης, οἵτινες κατοί-*

1. Ἡπ. Χρ. 1940 σ. 1—58. Etudes Franco-grecques Ἰαν. 1919 σ. 604 καὶ ἐξ. καὶ ἰδίως 627. Ἀνδρεάδης: Περί τῆς Οἰκον. Διοικ. τῆς Ἐπτανήσου ἐπὶ Βενετοκρατίας, Ἀθῆναι 1914. Ἀπὸ τοὺς Ἁγίους Σαράντα (Ὀγχησμόν) προετιμᾶτο πάντοτε εἰς τὴν ἀρχαιότητα ἢ μετάβασις εἰς Ἰταλίαν. Ὁ Κικέρων μάλιστα καλεῖ «Ὁ κ χ η σ μ ί τ η γ» τὸν ἄνεμον ποῦ ἔφερε τὰ πλοῖα ἀπὸ τὴν Ἡπειρον εἰς τὸ Βρινθῆσιον (Flavitt ab Epiro lenissimus Onchesmites ἤτοι πνέει ἀπὸ τὴν Ἡπειρον ἡρεμώτατος Ὀγχησμίτης) Κικέρων πρὸς Ἀττικὸν VII 2,1).

κοῦνται ὑπὸ Ἑλλήνων καὶ συνεπικουροῦσιν εἰς τὴν ἀμυναν τῶν ἰχθυο-
τροφείων κατὰ τῶν Τούρκων (1).

Εἰς τὸν Συνέκδημον τοῦ Ἱεροκλέους, ποῦ ἀνεφέραμεν, ὁ Βουθρωτὸς ἦτο μία τῶν δώδεκα πόλεων, ποῦ ἀπετέλουν τὴν Παλαιὰν Ἡπειρὸν, ἐτι-
ματο δὲ μὲ ἐπισκοπικὴν ἔδραν, ποῦ ὑπήγετο εἰς τὴν Μητρόπολιν Νικο-
πόλεως, μετὰ δὲ τὴν ἄλωσιν τῆς Κων]σταντινουπόλεως ἀπὸ τοῦ Φράγκου (1204)
ἀπετέλει μέρος τοῦ Δεσποτάτου τῆς Ἡπείρου.

Ὅσον διὰ τὴν πρὸς Β. τοῦ Αὐλώνος Ἐπίδαμνον, ὅπου τὸ σημερινὸν
Δυρράχιον, περιελήφθη καὶ αὕτη εἰς τὰ ὄρια τοῦ κράτους τῆς Ἡπείρου,
ποῦ συνεστήθη ἀπὸ τοῦ διαδόχου τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου, ἐπὶ τῆς
βασιλείας τῶν ὁποίων τὰ σύνορα τοῦ ἀνεξαρτήτου κράτους τῶν Αἰακιδῶν
καθορίζουν πάντοτε τὴν ἐθνικὴν ἔκτασιν τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Τὰ σύνορα δὲ
ἐκεῖνα μέσα εἰς τὰ ὁποῖα περιλαμβάνετο τὸ σημερινὸν Δυρράχιον, εἶνε
πάντοτε ἐκεῖνα ποῦ πρέπει νὰ χωρίζουν τὴν Ἡπειρὸν ἀπὸ τὴν Ἀλβανίαν.

* * *

Σχετικῶς μὲ τὸν καθαρῶς ἑλληνικὸν χαρακτήρα τῆς Ἐπαρχίας Δελ-
βίνου εἶπομεν ὅτι καίτοι τοῦτο, κατὰ τὸ ἡμῖς κατωκεῖτο ἀπὸ τουρκαλ-
βανοῦς οὐδέποτε ἔχασε τὴν ἑλληνικότητά του. Εἰς τὴν ἐπαρχίαν Δελ-
βίνου ὠμίλειτο ἀνάκαθεν ἡ ἑλληνικὴ, διότι, οἱ μὲν Ὀθωμανοὶ ὠμίλουν
καὶ τὰς δύο, οἱ δὲ Χριστιανοὶ μόνον τὴν Ἑλληνικὴν. Τόσον ὅμως εἰς τὴν
ἐπαρχίαν Δελβίνου, ὅσον καὶ τῆς Χειμάρρας, οἱ Ὀθωμανοὶ εἶναι διεσπαρ-
μένοι μόνον εἰς τὰ διαμερίσματα, ποῦ συνορεύουν μὲ τὸν Αὐλῶνα καὶ τὸ
Τεπελένι εἰς δὲ τὸ πλεῖστον μέρος εἶναι διεσπαρμένοι κατὰ νησίδας.

Καίτοι δὲ ἡ διαφορὰ τοῦ θρησκευματος χαλαρῶνει ὀλίγον τοὺς φυ-
λετικούς δεσμούς εἰς τὴν ἐπαρχίαν αὐτήν, ἐν τούτοις οἱ Ἀλβανοὶ Μωαμε-
θανοὶ οὐδέποτε ἀποκροῦν τὴν φιλίαν καὶ ἐπαφὴν μὲ τοὺς Χριστιανούς.

Ὅσοι ἀρνοῦνται τὸν ἑλληνικὸν χαρακτήρα τοῦ Δελβίνου, ἄς ἐνθυ-
μηθοῦν τὴν πυρκαϊάν, ποῦ ὑπέστη τοῦτο τὸ 1793, ὅταν ἐληλατήθη καθ'
ὄλοκληρίαν ὅπως πρὸ ὀλίγων ἐτῶν καὶ ἡ Μοσχόπολις. Νὰ διερωτηθοῦν
δὲ οὗτοι: Θὰ ουνέβαινον αἱ πυρκαϊαὶ ἐκεῖναι, ἐὰν αἱ πόλεις ἦσαν ὄχι
καθ' ὄλοκληρίαν, ἀλλὰ καὶ εἰς μικρὰν ἀναλογίαν ἄλβανικαί; Εἰς τὰς πυρ-
καϊὰς ἐκεῖνας, οἱ Ἀλβανοὶ ποῦ τὰς διέπραξαν. ἴσως νὰ ἦσαν τὰ πειθή-
νια καὶ ὠμὰ ὄργανα τῶν Τούρκων. Ἔστω. Θὰ ἔπραττον ὅμως τοῦτο ἐὰν
ἐγνώριζον ὅτι πρόκειται περὶ τῶν ἀδελφῶν του; Ἀσφαλῶς ὄχι.

Οἱ Τουρκοαλβανοὶ ἀπὸ τὸ Κουρβελέσι ἐπίσης τὸ 1913 ἔκαυσαν περὶ
τὰ 60 χωρία τοῦ Δελβίνου, οἱ κάτοικοι τῶν ὁποίων γυμνοὶ ἐσώθησαν εἰς

1. Ἀνδρεάδη: Ἐνθ' ἄνωτ. Α'. σημ. 1 σελ. 33 καὶ Β'. 105.

Κέρκυραν. Ὁ H. W. Pember Reeve πού ἀναφέρει τὰ ἀνωτέρω εἰς ἄρθρον του ὑπὸ τίτλον «A plea for a civilized Epirus» (1913) δικαίως διερωτᾶται :

«Ἐάν τό πλεῖστον τῆς Ἠπείρου εἶνε ἀλβανικόν καί ἀνθελληνικόν, διατί κατὰ τοὺς τελευταίους ὀλίγους μῆνας (1913) οἱ Τούρκοι καί οἱ Ἀλβανοὶ ἐλεηλάτησαν καί ἐπυρπόλησαν πλεῖστα ἠπειρωτικὰ χωρία, ἑκακομεταχειρίσθησαν ἀπανθρώπως τοὺς κατοίκους καί ἠνάγκασαν χιλιάδας ἐξ αὐτῶν νὰ ζητήσουν καταφύγιον εἰς τὰς Ἰόνιους νήσους»;

Τὴν ἑλληνικότητα τῆς ἐπαρχίας αὐτῆς, ἀνεγνώριζε καί ὁ ἀλβανολόγος Han ὅταν ἔγραφεν ὅτι⁽¹⁾ :

«Ἡ ἀλβανικὴ καί ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα ὡς ξένα θεωρούμεναι ἔχουν σχέσεις πρὸς ἀλλήλας ἐνταῦθα (Ἀργυροκάστρον) καθὼς καί εἰς τὴν Ὑπαιθρον, ὅπως ἡ γαλλικὴ καί ἡ γερμανικὴ δ.λ.δ. ἐπὶ 50 ἀλβανῶν πού ὁμιλοῦν τὴν ἑλληνικὴν, μόλις ἀναλογεῖ ἓνας Ἕλληνας νὰ ὁμιλῇ τὴν ἀλβανικὴν».

Ἀπὸ τὰ ἀνωτέρω ἀντιλαμβάνεται κανεὶς, ποίαν πνευματικὴν ὑπεροχὴν εἶχεν ὁ Ἕλληνας εἰς τὴν Β. Ἠπ. καί πῶς ὅποιος ἤθελε νὰ ἐκπαιδευθῇ, εἰς τὰ ἑλληνικὰ σχολεῖα κατέφευγεν.

Εἰς τὸ Δέλβινον τόσον οἱ ἑλληνόφωνοι ὅσον καί οἱ ἀλβανόφωνοι τρέφουν τὰ αὐτὰ πρὸς τὴν Ἑλλάδα αἰσθήματα.

«Ἡ ἰδέα ἐνὸς ἀλβανικοῦ βασιλείου δὲν ὑπάρχει εἰς τὴν περιφέρειαν αὐτὴν, ἔγραφεν ὁ Ρενέ Πυῶ⁽²⁾. Ἄν καί εἰς τὸ Δέλβινον ὁ πληθυσμὸς κατανέμεται ἐξ ἴσου μεταξὺ τῶν δύο ἐθνοτήτων, εἰς ὅλην τὴν περιφέρειαν ἐπὶ 32.000 κατοίκων, ὑπάρχουν 5.500 Ἀλβανοί. Οἱ Ἀλβανοὶ τοῦ Δελβίνου, πού εἶναι μουσουλμάνοι ἀπὸ τὴν ἐποχὴν τοῦ Ἀλῆ πασᾶ, ἐφύλαξαν τὰς συνηθείας τῆς ἀρχικῆς τῶν ἑλληνικῆς θρησκείας. Συνοδεύουν τὰς χριστιανικὰς κηδεῖας, συμμετέχουν εἰς τὰ μοιρολόγια, ἀποστέλλουν τὰ τέκνα τῶν εἰς τὰ ἑλληνικὰ σχολεῖα».

* * *

Ἡ κοιλὰς τοῦ Ἀργυροκάστρου διετήρησεν ἀνέκαθεν τὸν γνησιώτερον ἑλληνισμὸν τῆς Ἠπείρου. Ὁ νομὸς τοῦ Ἀργυροκάστρου κατῳκεῖτο ἐπὶ Τουρκοκρατίας ἀπὸ 135000 κατοίκους, ἐξ ὧν 95000 Ἕλληνες.

Παρ' ὅλους ὅθεν τοὺς διαρκεῖς ἐπὶ τετρακόσια χρόνια ἐξισλαμισμοὺς πού ἐγένοντο εἰς τὴν πόλιν καί τὴν περιφέρειαν αὐτὴν, ἡ πλειοψηφία τοῦ

1. Ἐνθ' ἄνωτ. σελ. 41.

2. Ἐνθ' ἄνωτ. σελ. 78.

πληθυσμῷ ἀποτελεῖτο μέχρι τοῦ 1913 ἀπὸ ὁμογενεῖς ὅπως συνέβει ἄλλωστε καὶ εἰς τὴν Κορυτσᾶν, Βεράτι, Αὐλῶνα καὶ τὰς ἄλλας γύρω μικρὰς καὶ μεγάλας πόλεις.

Ὡς γνωστὸν ἡ πρώτη ἑλληνικὴ σχολὴ εἰς Ἀργυρόκαστρον μνημονεύεται τὸ 1613. Τὴν ἑλληνικότητα τῆς ἐπαρχίας μαρτυροῦν ἐπὶ πλεόναι ἐκκλησίαι τοῦ Ἁνω Λαμπόβου, Πολύτσανης, Ἐπισκοπῆς (1) τὰ μοναστήρια τῆς Κόρδας, Χορμόβου κ.λ.π. ποὺ δείχνουν ἀδιάπτωτον συνέχειαν τῆς βυζαντινῆς παραδόσεως. Τὰ ἰδρύματα αὐτὰ ὕχι μόνον διεφύλαξαν, καὶ μάλιστα ἰσχυρὰν τὴν ἐθνικὴν παράδοσιν, ἀλλὰ καὶ ἀπετέλεσαν συγχρόνως τὸ προπύργιον τοῦ ἑλληνισμοῦ κατὰ τὴν Τουρκικὴν κατάκτησιν.

Ὁ Ε. Roujade γράφει διὰ τὸ Ἀργυρόκαστρον ὅτι « *δλόκληρος ἡ περιοχή κατοικεῖται ἀπὸ Ἑλλήνας* ».

Μήπως ὅμως καὶ αὐτὸς ὁ ἄλλοτε Πρωθυπ. τῆς Ἰταλίας Τζιολίτι, κατὰ τοὺς πρώτους μῆνας τοῦ Βαλκανικοῦ πολέμου, δὲν ἔλεγεν ἀπεριφράστως καὶ ἀνευθριάστως εἰς τὸν τότε ἐπιτετραμένον τῆς Ἑλλάδος εἰς τὴν Ρώμην, κ. Κακλαμάνον:

« Ἀναγνωρίζω ὅτι τὸ Ἀργυρόκαστρον καὶ ἡ Κορυτσά εἶναι ἑλληνικά. Τὰ δικαιώματα ὅμως ἑνὸς μικροῦ λαοῦ, ὅπως ἡ Ἑλλάς, δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ὑπερισχύσουν τῶν συμφερόντων, μιᾶς μεγάλης δυνάμεως, ὅπως ἡ Ἰταλία.

Ἐὰν ἡ περιφέρεια τοῦ Ἀργυροκάστου, ἐστερεῖτο ἐθνικῆς συνειδήσεως θὰ ἠδύνατο νὰ ἀναδείξῃ τὴν πλειάδα ἐκείνην τῶν ἐθνικῶν εὐεργετῶν; Ἐνα Ἀρσάκην ἀπὸ τὸ Χοταχόβα, ἰδρυτὴν τοῦ μόνου κέντρου γυναικείας ἐκπαιδεύσεως εἰς ὅλην τὴν Ἀνατολήν; Ἐνα Ζωγράφο ἀπὸ τὸ Κεστοράτι τῆς Λυντζουριάς, ὁ ὁποῖος ἐπὶ τέταρτον αἰῶνος διηύθυνεν εἰς Κωνσταντινούπολιν τὰς τύχας τοῦ ὑποδοῦλου ἑλληνισμοῦ, ἐπὶ δεκαετηρίδας ἐβάσταξε τὰ βάρη του καὶ ἴδρυσεν τὸ 1873 εἰς τὴν πατρίδα του τὰ «Κεστοράτεια Διδασκαλεῖα»; Ἐνα Βαγγέλη Ζάππα ἀπὸ τὸ Λάμποβο, ὁ ὁποῖος πρὶν σκορπίσῃ εἰς τὸ ἔθνος τὰς ἡγεμονικὰς του δωρεὰς, ἠγωνίσθη ὡς πρωτοπαλλῆκαρο τοῦ Μ. Μπότσαρη καὶ ἠξιώθη τοῦ ἀξιωματοῦ τοῦ ταξιάρχου καὶ στρατιωτικοῦ διοικητοῦ τῶν Βλαχοχωρίων τῶν Σαλῶνων; Θὰ ἠδύνατο τὸ Λάμποβο τὸ 1500 νὰ ἀναδείξῃ ἓνα Μέξη Μουζικὴν καὶ ἀργότερα ἓνα Τσαοῦς Πρίφτη ποὺ εἶχε καύση ζωντανὸν ὁ Ἀλῆ πασᾶς;

Θὰ ἠδύνατο τὸ Ἀργυρόκαστρον νὰ προσφέρῃ ἓνα Πολυζώνη ἢ Πολυχρόνην ποὺ ὕψωσε τὴν σημαίαν τῆς ἐπανάστασεως εἰς Ἄβρον, εἰς δὲ τὴν Κρήτην ἀνεγνωρίσθη ἀπὸ τὸν Τομπάζην ἀρχηγὸς (πρωτοκαπετάνιος)

1. Ὁ Holland γράφει ὅτι εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Ἐπισκοπῆς ἀνέγνωσεν ἐπιγραφὴν, κατὰ τὴν ὁποῖαν αὕτη ἐκτίσθη ὑπὸ Μανουὴλ τοῦ Κομνηνοῦ.

δλών τών ἐκεῖ ἀξιωματικῶν τοῦ ἑλληνοαλβανικοῦ στρατεύματος; (1). Τοὺς Ἀργυροκαστρίτας Ἀναστάσιον, Σταύρον καὶ Νικόλαον, ὁ πρῶτος τῶν ὁποίων μετέχει ὑπὸ τὸν Τζαβέλλαν εἰς τὰς τρεῖς πολιορκίας τοῦ Μεσολογγίου, ὁ δὲ τελευταῖος ἠγωνίσθη ὑπὸ τὸν Τζαβέλλαν καὶ Φωτομάραν (2); Ἔνα Ἀλ. Βασιλείου, μὲ τὸν ὁποῖον ἀλληλογράφει ὁ Κοραΐς; Ἔνα Καποδίστριαν; (3). Ἔνα Γ. Δημητρίου πρῶτον, κατὰ τὸν Σάθαν συντάκτην «Ἑλληνογαλλικῆς Γραμματικῆς»; (1780) καὶ τοὺς Μητροπολίτας Θεσσαλονίκης Δαμασκηνὸν καὶ Εὐρίπου καὶ Ἀθηνῶν Γρηγόριον;

Θὰ ἠδύνατο τὸ Λεσκοβίκη νὰ ἀναδείξῃ ἓνα Δρύζην, ἓνα Γούλαν καὶ ἓνα Κανούσην φιλικὸν ἀπὸ τῆς πρώτης στιγμῆς καὶ ἐνθουσιώδη λάτρη τῆς ἐλευθερίας;

Τὸ Χόρμοβο ἓνα Μάρων πού εἶχε τὸ σῶμα «κόσκινον ἀπὸ τὶς πληγὲς καὶ τὶς λαβωματιῆς» κατὰ τὸν Δελβινακιώτην Γ. Γαζῆν. καὶ ἓνα Διαμάντη καὶ Κώστα Χορμόβα «πὺ διψοῦσαν γι' αἷμα Τούρκικο» κατὰ τὸν ἴδιον Γαζῆν;

Τὸ Σελιὸ ἓνα καπετὰν Χαλάστρα πού εἶχε τὸ στρατόπεδό του εἰς τὴν Εὐβοίαν;

Ἡ Λέκκη ἓνα Κώστα Λαγουμτζῆ, ὀνομαστὸν διὰ τὰς ὑπονομεύσεις;

Θὰ ἀνεφαίνοντο ὅμως εἰς ὅλους αὐτοὺς τοιαῦτα πατριωτικὰ αἰσθήματα, ἐὰν δὲν ὑπῆρχε καὶ κατάλληλον περιβάλλον ὅπου νὰ ἀναπτυχθοῦν; Ἀσφαλῶς ὄχι.

Ἡ φιλοπατρία καὶ ἡ ἀφοσίωσις τῶν κατοίκων τῆς ἐπαρχίας Ἀργυροκάστρου εἰς ὅ,τι ἑλληνικὸν εἶνε τοιαύτη ὥστε ὅταν τὸ 1909, μετὰ τὴν Τουρκικὴν μεταπολίτευσιν ὁ ἑλλην πολιτευτὴς Δ. Ράλλης ἐπεσκέφθη τὴν Ἠπειρον ἠκούσθη λέγων ὅτι «*τοιαύτην ἀφοσίωσιν πρὸς τὴν Ἑλλάδα οὐδέποτε ἤλπιζον παρὰ καταδυναστευομένου λαοῦ*».

Καὶ εἶχε δίκαιον. Διότι ἔμπροσθεν αὐτοῦ ἀκόμη τοῦ διοικητηρίου Ἀργυροκάστρου προσφωνηθεὶς ἀπὸ Ἑλληνα δικηγόρον, ἤκουσεν εἰς τὸ τέλος ἀπὸ τῶ ἐνθουσιῶν ἑλληνικὸν πλῆθος: «*Ζήτω Γεώργιος ὁ Α΄*».

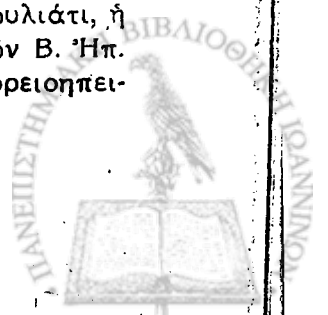
* *

Ἀπὸ τοιαῦτα ἀκριβῶς αἰσθήματα ἐνεπνέετο καὶ ἡ συνείδησις τοῦ πληθυσμοῦ ὅταν ἰσχυρὰ καὶ ἀκατάσχετος ἐξεδηλοῦτο τὸ 1913, διὰ τὸ διαπραττόμενον τότε κατὰ τῆς Ἠπείρου ἀνοσιούργημα,

1. Σ. Τρικούπη: Ἱστορία τῆς Ἑλλ. Ἐπαν. Δ. 208 Φακ. Ἀρχ. Ἀγωνιστῶν 1447

2. Φάκ. Ἀρχ. Ἀγωνιστῶν 1445 καὶ 1446.

3. Εἰς τὸ Ἀργυροκάστον σώζεται ἀκόμη εἰς τὴν συνοικίαν Μανουλιάτι, ἡ οἰκία τῆς μητρὸς τοῦ Καποδίστρια τὸ γένος Γονέμη. Διὰ τὴν δρᾶσιν τῶν Β. Ἠπ. εἰς τὸν ἀγῶνα τοῦ 1821 βλ. Ἀγγ. Παπακώστα: Ἀγῶνες καὶ Θυσίαις Βορειοηπειρωτῶν στὸ εἰκοσιένα. Ἀθήνησι 1845.

Ἄγγλος εὐπατρίδης, παραμένων τότε εἰς τὴν Ἠπειρον ἰδοὺ πῶς ἀφηγεῖτο τὴν ἐκδήλωσιν τοῦ ἐθνικοῦ φρονήματος τῆς περιοχῆς ταύτης:

«Εὐθύς ὡς εἰσῆλθον εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Ἀργυροκάστρου, εὗρον τὴν ὁδὸν κατηλημμένην ἀπὸ δύο ἀτελειώτους σειρὰς Ἠπειρωτῶν. Εἶχον παραμείνει ἐκεῖ ἀπὸ τῆς πρωΐας τῆς προηγουμένης ἡμέρας, ὑποστάντες ἀγογγύστως ὄλην τὴν τρομερὰν βροχὴν τῆς νυκτὸς χωρὶς τροφὴν καὶ στέγην, ἄνδρες, γυναῖκες καὶ παιδιὰ. Τοὺς εὗρον εἰς τοιαύτην οἰκτρὰν κατάστασιν ἄλλ' ἀδιαλλάκτους. Δὲν δύναμαι νὰ ἀμφιβάλλω διὰ τὴν εἰλικρίνειαν τῆς κραυγῆς των: Ἐνωσις ἢ θάνατος. Ἐπὶ εἴκοσι πέντε χιλιόμετρα τὸ αὐτοκίνητόν μου διήρχετο εἰς τὸ μέσον ζωντανῆς λεωφόρου ἀπὸ διαβρόχους χωρικοὺς, κανεὶς ὅμως ἀπὸ αὐτοὺς δὲν ἐξέφρασε λέξιν παραπόνου διὰ τὴν βραδύτητα μου.....»

Αὐτὴ ἦτο ἡ Ἐθνικὴ συνείδησις τῶν κατοίκων τῆς κοιλάδος τοῦ Ἀργυροκάστρου τὴν παραμονὴν τῆς προσαρτήσεώς των, εἰς τὴν Ἀλβανίαν.

Τὸ διαπραχθὲν ὅμως τότε ἀδίκημα ἀπεκατέστησε τὸ 1920 ἡ Ἐπιτροπὴ τῶν Ἑλληνικῶν Ὑποθέσεων εἰς τὴν Συνδιάσκεψιν τῆς Εἰρήνης ἀναγνωρίσασα τὸν ἑλληνικὸν χαρακτήρα τῆς περιφερείας χωρὶς οἱ Ἴταλοι νὰ ἀμφισβητήσουν τὴν ἀλήθειαν αὐτὴν. Καὶ ἐν τοῦτοις ἡ ἀναγνωρισθεῖσα αὕτη ἀλήθεια παρεγνωρίσθη κατόπιν ἀπὸ ἐκείνους ἀκριβῶς, πού τὴν διακήρυττον πρὸ ὀλίγου.

Σχετικῶς μὲ τὴν ἑλληνικότητα τῆς ἐπαρχίας αὐτῆς, ἰδοὺ, τί ἔγραφεν ἡ ἔκθεσις τῆς Ἀνακριτικῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ 1922 καὶ ἡ ὁποία ἔκθεσις φέρουσα τὴν ὑπογραφήν τοῦ J. J. Sederholm εἶχεν ὑποβληθῆ τότε εἰς τὴν Κ.Τ.Ε.

«Ὁ ἀριθμὸς τῶν κατοίκων τῆς περιοχῆς Ἀργυροκάστρου πού ὁμιλοῦν ἑλληνικά, εἶνε πολὺ μεγαλειότερος ἀπ' ὅ,τι γενικῶς ἐνομιζέτο. Αἱ ἀλβανικαὶ ἀρχαὶ ἐπανειλημμένως ἀνέφερον τὸν ἀριθμὸν τῶν 16,000. Εἰς μόνην ὅμως τὴν ὑποδιοίκησιν τοῦ Δελβίνου σημειῶνει κανεὶς ἀπὸ αὐθεντικὴν πηγὴν 15.150 ἄτομα ὁμιλοῦντα τὴν ἑλληνικὴν, ἐπὶ πλέον ὄλα τὰ χωρία κατὰ μῆκος τῆς ἑλληνικῆς μεθορίου μεταξὺ Λιμποχόβου καὶ Ὑψηλοτέρας πρὸς Ἀν. καθὼς καὶ ἐκείνων πού εὐρίσκονται ἐπὶ τῆς κλιτύος πρὸς Δ. τῆς πεδιάδος τοῦ Ἀργυροκάστρου, πρὸς Ν. τῆς πόλεως ταύτης εἶναι χωρία ἑλληνικῆς γλώσσης, ἦτοι ἡ ἑλληνικὴ εἶνε ἡ γλώσσα, πού ὁμιλοῦν οἱ κάτοικοι εἰς τὰς ἐστίαις των.

Κατὰ τὴν ἀπογραφήν τοῦ Μαρτίου 1921 διὰ τὰς κοινοβουλευτικὰς ἐκλογάς, εὐρίσκει κανεὶς εἰς τὸν νομὸν τοῦ Ἀργυροκάστρου 33.313 ἄτομα ὁμιλοῦντα ἑλληνικά.

Ἐν πάσῃ περιπτώσει, συνέχιζεν ἡ ἔκθεσις, ὁ πληθυσμὸς πού ὁμι-

λει ἑλληνικά εἰς τὴν μεσημβρινὴν Ἀλβανίαν περιλαμβάνει 35.000—40.000 ἄτομα»⁽¹⁾).

Τὴν πλειονοψηφίαν τοῦ ἑλληνικοῦ στοιχείου εἰς τὴν ἐπαρχίαν τοῦ Ἀργυροκάστρου δὲν ἠρνήθησαν οὐδ' αὐτοὶ οἱ Ἀλβανοί.

Ὁ ἄλλοτε πρωθυπουργὸς καὶ Ὑ. τῶν Ἑξ. τῆς Ἀλβανίας Τζαφέρ Οὔπι, εἰς ἔκθεσιν τοῦ τῆς 7 Ἰουλίου 1922 πρὸς τὴν Κ.Τ.Ε., γνωστοποιῶν τὰ ἀποτελέσματα τῶν κοινοβουλευτικῶν ἐκλογῶν τοῦ 1920, ἔγραφεν ὅτι ἡ ἐπαρχία Ἀργυροκάστρου ἀριθμοῦσα 57.000 μουσουλμάνους καὶ 68.000 ὀρθοδόξους, ἐξέλεξε 5 μουσουλμάνους βουλευτὰς ἔναντι 6 ὀρθοδόξων.

Τίποτε ὅμως δυστυχῶς ἀπὸ τὰ ἀναμφισβήτητα αὐτὰ καὶ ἀπ' αὐτοὺς τοὺς ἀσπονδωτέρους ἐχθροὺς τῆς Ἑλλάδος ἀναγνωρισθέντα στοιχεῖα δὲν ἴσχυσεν ὅπως, ἀπὸ ἀποσπάσει τὴν ἑλληνικωτάτην αὐτὴν ἐπαρχίαν ἀπὸ τὸ μωσαϊκὸν κατασκευάσμα τῆς Ἀλβανίας,

Δυστυχῶς ἀφ' ὅτου ἡ πόλις περιήλθεν εἰς τὴν Ἀλβανίαν, οἱ ὁμογενεῖς ἐξεπατρίσθησαν. Κατὰ τὴν ἐπίσημον ἀπογραφὴν τοῦ 1930, ἀπὸ τοὺς 12600 κατοίκους τῆς πόλεως, οἱ 9.000 ἦσαν Μουσουλμάνοι καὶ οἱ 3.900 Ἑλληνορθόδοξοι,

Οἱ τίτλοι ὅμως πού ἔχει νὰ παρουσιάσῃ ἡ ἐπαρχία αὕτη, πρὸς ἀπόδειξιν τῆς ἑλληνικῆς τῆς ὑποστάσεως, εἶναι τόσοι, ὥστε τίποτε νὰ μὴ δύναται νὰ τὴν ἀποσπάσει ἀπὸ τὸ ἑλληνικὸν σῶμα, εἰς τὸ ὁποῖον δικαιοματικῶς ἀνήκει. Ὑπάρχουν δὲ περιπτώσεις ὅπου, μαζὺ μὲ τὴν φωνὴν τῶν ζώντων, ἀκούεται ἐξ ἴσου καὶ ἡ φωνὴ τῶν ἀπόντων καὶ τῶν νεκρῶν ἀκόμη.

δ.— ΧΕΙΜΑΡΡΑ — ΠΡΕΜΕΤΗ.

— Προπύργια τοῦ ἑλληνισμοῦ εἰς τὴν Β. Ἠπειρον. Προνόμια Χειμάρρας. Συμμετοχὴ εἰς τὰς ἐθνικὰς ἐξεγέρσεις. Χειμαρριῶται ἀγωνιστὰι τοῦ 1821. Ἀπόπειρα Ἀλῆ πασᾶ καὶ Ὑψ. Πύλης πρὸς κατάργησιν τῶν προνομίων. Κίνημα ἀνεξαρτησίας τοῦ 1912. Ἰταλικὴ κατοχὴ. Προνόμια 1921. Πόλεμος 1940.

— Ἐπιφανεῖς οἰκογένειαι ἐκ Πρεμετῆς. Ἐθνικὴ συνειδήσις τῶν κατοίκων.

Ἡ ἱστορία τῆς Χειμάρρας καὶ τοῦ Σουλίου, εἶνε ἀπάντησις δι' ὅσους νομίζουσιν ὅτι τὰ δύο, ἀλβανόφωνα ἐν μέρει αὐτὰ, διαμερίσματα τῆς Ἠπείρου, εἶναι ἀλβανικὰ ἐξελληνισθέντα διὰ τῆς βίας.

Ἡ ὄρεινὴ καὶ παραθαλάσσιος ἐπαρχία τῆς Χειμάρρας ἦτο ἀνέκαθεν

1. Documents concernant l' Epire du Nord. σελ. 191.

ένα από τὰ ισχυρότερα προπύργια τοῦ ἑλληνισμοῦ. Τὸ ὄνομά της εἶναι συνδεδεμένον μὲ τὴν ὀμηρικὴν Χίμαιραν, τοῦ Πλινίου (1) δοθέν μὲ τὴν πάροδον τοῦ καιροῦ εἰς ὅλην τὴν περιοχὴν ποῦ καταλαμβάνει ἡ σειρά τῶν Ἀκροκεραυνίων, μεταξύ τῶν ἐπαρχιῶν Αὐλώνας, Κουρβελεσίου, Δελβίνου, Βουθρωτοῦ.

Ἡ ἱστορία τῆς ἐπαρχίας αὐτῆς εἶνε συνεχῆς ἐποποιία, τὸ δὲ ὄνομά της ὑπενθυμίζει τοὺς μακραίωνας ἡρωϊκοὺς ἀγῶνας της, τοὺς θρύλους της.

Ἡ ἐπαρχία τῆς Χειμάρρας, ἐθεωρεῖτο καὶ ἦτο πράγματι ἐπὶ αἰῶνας ἡ ἀκρόπολις τοῦ ἔθνισμοῦ καὶ τῆς χριστιανωσύνης εἰς τὴν Β. Ἑλλάδα καὶ ἡ φωνεῖα «*παλληκαρισμοῦ καὶ ἀντρειωσύνης*».

Ἡ προσήλωσις τῆς Χειμάρρας εἰς τὸν ἑλληνισμόν εἶνε παρομοιωδῆς. Ἐχει ἀνεγνωρισμένον τὸν ἔθνισμόν της ἀπὸ πεντακοσίων ἐτῶν. Οἱ κάτοικοι της μακρὰν κάθε ξενικῆς ἐπικοινωνίας, εἶχον κατορθώσῃ νὰ διατηρήσουν ἕνα εἶδος ἀνεξαρτησίας, μιᾶς ἐλευθερίας προσωπικῆς καὶ ἀχαλινώτου, τὴν ὁποίαν οὐδεὶς ἐτόλμησε νὰ τοὺς ἀποσπάσῃ. Οὐδέποτε κατεκτήθη αὕτη ἀπὸ τοὺς Τούρκους. Ἐπρωτοστάτησε δὲ εἰς ὅλους τοὺς ἔθνικοὺς ἀγῶνας καὶ διετήρησε τὴν ἀνεξαρτησίαν της.

* * *

Μετὰ τὴν παράδοσιν τῶν Ἰωαννίνων (1430) καὶ τὴν ἄλωσιν τῆς Κων(λεως) (1453) ἐνῶ τὰ ἄλλα τμήματα τῆς ἑλληνικῆς πατρίδος ἔκυπτον, ἡμιθανῆ καὶ ἐξηντλημένα, τὴν κεφαλὴν εἰς τὴν τραγικὴν μοῖραν των, μόνον ἡ Χειμάρρα παρέμενεν αὐτόνομος καὶ ἐμάχετο τοὺς τελευταίους ἀγῶνας διὰ τὴν ἀνεξαρτησίαν τῶν βαλκανικῶν λαῶν. Αὐτὸς ὁ Σουλτάνος Σελίμ ὁ Α', ἠναγκάσθη νὰ συνθηκολογήσῃ μαζί της καὶ νὰ τῆς παραχωρήρῃ ἀρκετὰ προνόμια ἐπικυρωθέντα καὶ ὑπὸ τοῦ Σουλτάνου Ἀμουράτ Δ', καὶ τὰ ὁποῖα αὕτη οὐδέποτε ἔστρεξε νὰ χάσῃ.

Μὲ τὴν συνθηκολόγησιν ἐκείνην οἱ Χειμαρριῶται δὲν ὑπεδουλοῦντο εἰς τὸν κατακτητὴν, ἀλλὰ ἀπλῶς ἐδέχοντο τὴν προστασίαν τῆς τρομερᾶς τότε Τουρκικῆς Αὐτοκρατορίας. Οἱ Σουλτάνοι τῆς τότε Τουρκίας δὲν ἦσαν κύριάρχοι, ἀλλ' ἐπικυρίαρχοι, ὅρος, ποὺ δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν ὅτι, εἶνε ἐφεύρεσις χειμαρριωτικῆ. *Ἐξευρέθη δὲ οὕτως διὰ νὰ ἐξυπηρετήσῃ τὴν φιλαυτίαν τοῦ κατακτητοῦ ποὺ καὶ αὐτὸς εἶχεν ὑποκύψῃ εἰς τὴν θέαν τῶν ὀπλων.*

Τὰ προνόμια ἐκεῖνα καθίστων τὸ πολίτευμα τῆς Χειμάρρας πραγματικὴν ἀνεξαρτησίαν. Ὅσάκις δὲ οἱ Τούρκοι ἤθελον νὰ τὰ καταπατήσουν τὴν εὕρισκον ἐτοίμην καὶ ἄγρυπνον φύλακα τῆς ἐλευθερίας, ὡς μαρτυροῦν αἱ ἐπαναστάσεις τοῦ 1570 καὶ 1664, εἰς βαθμὸν ὥστε ὁ Σπὸν ποῦ

1. Πλίνιος IV 4. Τὴν Χειμάρραν δὲν πρέπει νὰ συγχέωμεν μὲ τὸ Χειμέριον τῆς Θεσπρωτίας, παρὰ τὴν Πάργαν.

επέρασεν ἀπ' ἐκεῖ τὸ 1665 νὰ λέγῃ ὅτι τὸ ὄνομα τῆς Χειμάρρας προσεφέρετο μὲ τιμὴν καὶ θαυμασμὸν εἰς ὀλόκληρον τὴν τότε Ὀθωμ. Αὐτοκρατορίαν καὶ τὴν Ἰταλίαν. (1)

Πρὸς ἀπόδειξιν δὲ ὅτι ἦτο ἀκατάβλητον τὸ ἐθνικὸν φρόνημα τῶν ἀλβανοφώνων-πληθυσμῶν τῆς ἐπαρχίας ταύτης, ἀναφέρομεν ὅτι τὸ 1744 μετὰ σφοδρὰν κατὰ τῶν ἐπιδρομῶν τουρκοαλβανικὴν μάχην, πολλοὶ κάτοικοι τῶν Ν.Δ. χωρίων τῆς Χειμάρρας ἠναγκάσθησαν νὰ ἐκπατρισθοῦν εἰς Ἰταλίαν ὅπου ἐσχημάτισαν τὰς γνωστὰς ἐκεῖ ἑλληνοαλβανικὰς ἀποικίας (2)

Εἰς τοὺς ἀποίκους τούτους τόσον βαθειὰ ἦτο ριζωμένη ἡ ἑλληνικὴ των συνείδησις, ὥστε κατὰ τὸ 1875 ἦτοι, μετὰ 130 ἔτη, παρ' ὅλας τὰς βαλβανικὰς προπαγάνδας καὶ τὰς ἰταλικὰς πιέσεις, ζητήσαντες ἀπὸ τὴν ἑλλην. κυβέρνησιν τὴν παλινόστησιν εἰς τὴν Ἑλλάδα ἴδρυσαν ἀρκετοὶ ἐξ αὐτῶν εἰς Μανωλάδα τῆς Ἡλείας συνοικισμὸν «Νέον Πικέρνι» εἰς ἀνάμνησιν τοῦ παλαιοῦ των χωρίου τῆς Χειμάρρας.

* * *

Οἱ Χειμαρριῶται ἔλαβον μέρος εἰς ὅλας τὰς ἐθνικὰς ἐξεγέρσεις. Τὸ 1694 ἐπαναστάτησαν μαζί μὲ τοὺς Βενετούς. Τὸ 1770 ὄταν ὁ Ὀρλώφ σταθμεύων μὲ τὸν Ρωσικὸν στόλον εἰς τὸ Νεόκαστρον διὰ προκηρύξεως του τοὺς ὑπενθύμιζε νὰ μείνουν «γενναῖοι καὶ ζηλωτοὶ ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς Αὐτοκρατορίας μου διὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τοῦ ἔθνους ἡμῶν», οὗτοι ἐτέθησαν εἰς τὰς διαταγὰς του, διὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τοῦ ἑλληνισμοῦ, τὴν ὁποίαν ἐκεῖνος ὑπέσχετο ἐξ ὀνόματος τῆς Αὐτοκρατείας Αἰκατερίνης.

Κατὰ τὴν Ἐπανάστασιν τοῦ 1821, οἱ Χειμαρριῶται μὲ ἐνθουσιασμὸν συνεμερίσθησαν νὸ κίνημα, κατήλθον εἰς τὴν ἀγωνιζομένην Ἑλλάδα καὶ ἔλαβον μέρος εἰς τὰς μάχας τοῦ Βάλτου, Μεσολογγίου, Φαλήρου καὶ ἀλλαχοῦ.

Ἐκ τῶν ἀγωνιστῶν Χειμαρριωτῶν τριάκοντα ἀνεδείχθησαν ἀξιωματικοί. Σπυρομήλιος στρατηγός, Ὁ ἀδελφός του Μίλιος Ζάχος (συν)χης. Ὁ θεῖος ἐκ μητρὸς Χρήστος Βάρφης (ἀντ)χης. Οἱ ταγματάρχαι Θ. Ν. Καρνέζης καὶ Π. Στράκης ἀπὸ τὸ Βοῦνο, Ν. Κώστας καὶ Ν. Μήλιος ἀπὸ τὸ Κηπουρό. Καὶ οἱ ἀξιωματικοὶ Σπ. Βάρφης, Α. Κουλιούμπας, Δούλης, Νέ-

1. Voyage d' Italie... τ. 1 σ. 119-120

2. Ἱστορ. ἐκθέσεως κ.λ. ὑπὸ Παπαδ. Βρετοῦ. Τόμ. Β. σελ. 237 ὑποσημ. Μεταξὺ αὐτῶν μνημονεύσωμεν τὸν ὑποστράτηγον (marziale di campo) Δημήτριον Λέκαν, χρηματίσαντα καὶ πρωθυπουργὸν τοῦ βασιλέως τῶν δύο Σικελιῶν.

στος, Ντοϋκος, Μπαλιλης, Κούκας, Κ. Μάγγας, Χρ. Δράκος, Κ. Πρίφτης Τσουβάλης. (1)

Αὐτὸς ὁ Ἄλῃ πασαῶς, ἐπεδίωξεν ὄχι μόνον νὰ ὑποδουλώσῃ τὴν ἀκρόπολιν αὐτὴν τοῦ ἑλληνισμοῦ, ἀλλὰ καὶ αὐτὴν τὴν θρησκείαν των νὰ ἀλλάξῃ τῇ συνδρομῇ καὶ τῆς Δ. Ἐκκλησίας ἢ ὁποία ἐπωφελουμένη τῆς στάσεως αὐτῆς τοῦ Ἄλῃ πασαῶ ἀπέστειλεν ἐκεῖ κληρικούς διὰ τὴν προπαγάνδαν ὑπὲρ τοῦ καθολικισμοῦ.

Οἱ Χειμαρριῶται ὅμως κατὰ μὲν τοῦ Ἄλῃ πασαῶ ἀντέστησαν ἐπὶ ἑπτὰ, ἔτη, μὲ ἀποστροφὴν δὲ καὶ περιφρόνησιν ὑπεδέχθησαν τοὺς ἱερασποστόλους τῆς προπαγάνδας.

Μετὰ τὴν προσάρτησιν τῆς Θεσσαλίας καὶ Ἄρτης εἰς τὴν Ἑλλάδα τὸ 1881, ἡ Τουρκία θεωροῦσα κατάλληλον τὴν εὐκαιρίαν διὰ τὴν ὑπονόμευσιν τῶν προνομίων τῆς Χειμάρρας, ἐπεχείρησεν ὑπὸ τὸ πρόσχημα τῶν μεταρρυθμίσεων, νὰ τὴν χωρήσῃ ἀπὸ τὴν ἐπαρχίαν Δελβίνου. Τὴν ἀνέδειξεν ὅθεν ἰδιαιτέραν ἐπαρχίαν μὲ πρωτεύουσαν τὸ Κοῦτσι (2) τὸ μόνον χωρίον τὸ ὁποῖον ἀναγκασθὲν ἐπὶ Ἄλῃ πασαῶ νὰ ἀσπασθῇ τὸν μουσουλμανισμόν, κατῳκείτο ἀπὸ τουρκοαλβανούς. Τὸ ἐπιδιωκόμενον ὅμως ἀποτέλεσμα δὲν ἐπετεύχθη. Οἱ Χειμαρριῶται διὰ τῶν ἐνεργειῶν των ἐξουδετέρωσαν καὶ τὴν νέαν αὐτὴν ἀπόπειραν τῶν Τούρκων διὰ τὴν ὑπονόμευσιν τῶν προνομίων των.

Καὶ μετὰ τὸν ἑλληνοτουρκικὸν πόλεμον τοῦ 1897 ἡ Ὄθωμ. Κυβέρνησις, ἐπωφελουμένη τῆς ταπεινώσεως ποὺ εἶχεν ὑποστῆ τότε ἡ Ἑλλάς, ἐπεχείρησε νὰ ὑποτάξῃ καὶ φορολογῆσῃ τοὺς Χειμαρριώτας χωρὶς νὰ τὸ κατορθώσῃ.

Αὐτοὶ οἱ νεότουρκοι τέλος τὸ 1909 ἐπεδίωξαν διὰ τῆς βίας ν' ἀφομοιώσουν τοὺς Χειμαρριώτας μὲ τοὺς ἄλλους λαοὺς τῆς Αὐτοκρατορίας, καταργοῦντες τὰ προνόμιά των. Πρὸ τῆς βίας ὅμως ἀντετάχθη ἡ βία καὶ τὸ ἀποτέλεσμα ἦτο ἀντίθετον. Ὁ φόρος τῆς ἐπικυριαρχίας ἀπὸ 105 Λ.Τ. κατῆλθεν εἰς 45 μόνον.

* * *

Μὲ τὴν κήρυξιν τοῦ βαλκανικοῦ πολέμου ἡ Χειμάρρα ὑπὸ τὴν ὀδηγίον ἰδίου της τέκνου τοῦ Σπ. Σπυρομήλιου ὕψωσε τὴν 5-11-1912 τὴν ἑλληνικὴν σημαίαν καὶ ἐκήρυξε τὴν ἀνεξαρτησίαν της, τὴν ὁποίαν διετήρησε διὰ τῶν ὄπλων μέχρι τοῦ Φεβρ. τοῦ 1913, ὅταν ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς

1. Ἄγγ. Παπακώστα : Ἐνθ' ἀν.

2. Ἀργότερον ἡ ἔδρα μετεφέρθη εἰς Προγονάτες.

καταλαβών τὰ Ἰωάννινα, προήλασε καὶ τὴν κατέλαβεν ἐπ' ὀνόματι τοῦ Βασιλέως τῶν Ἑλλήνων (1).

Ὅταν δὲ ἦ ἐν Ἀργυροκάστρῳ Πανηπειρ. Συνέλ. τοῦ 1914 ἀπεφάσισε νὰ ὑπερασπίσῃ μὲ τὰ ὄπλα τὰ δίκαιά της, εἰς τὸν Χειμαρριώτην Δ. Δούλην, ἀνέθεσε τὴν διεύθυνσιν τῶν στρατιωτικῶν ἐπιχειρήσεων, ἐκλέξασα αὐτὸν Ὑπ. τῶν Στρατ. τῆς Κυβερν. τῆς Αὐτονομίου Ἠπείρου καὶ ἀρχηγὸν τοῦ στρατοῦ της ἀπὸ Χειμάρρας μέχρι Κορυτσᾶς.

Κατὰ τὴν ἰταλικὴν κατοχὴν ἡ ἰταλικὴ καὶ ἀλβανικὴ χωροφυλακὴ μετεχειρίσθησαν τοὺς Χειμαρριώτας μὲ πρωτοφανῆ ἀπανθρωπίαν. Πλέον τῶν ἑκατὸν, ἀπὸ τὰ ἐπίλεκτα τέκνα της, μετεφέρθησαν ὡς ὄμηροι εἰς τὴν Ἰταλίαν ἐνῶ ἡ ὄπλοφορία, ἡ ἀπὸ αἰῶνων πατροπαράδοτος, ἐτιμωρεῖτο διὰ θανάτου, ἀρκετοὶ δὲ ἐτυφεκίσθησαν. Παρ' ὅλα ταῦτα ὅμως ὁ πληθυσμὸς ἐξηκολούθει πιστὸς εἰς τὴν Ἑλλάδα.

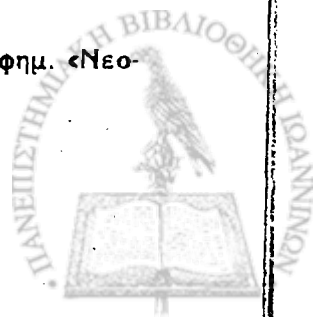
«Δι' ὅποιον γνωρίζει τοὺς Χειμαρριώτας, ἔγραφενὸ Hilton Young, ἄγγλος βουλευτῆς, δι' ὅποιον διέτρεξε μαζί τους τὰ μονοπάτια τους, δι' ὅποιον τοὺς ἤκουσε νὰ διηγῶνται παρὰ τὴν ἐστίαν παλαιοῦς ἀλβανικοῦς πολέμους... ἀναγνωρίζει, ὅτι θὰ ἦτο ἀπανθρώπως ἄδικον καὶ ὄχι ὀλιγώτερον τρελλὸν ἀπὸ ἄδικον νὰ προσβάλλῃ κανεὶς τὰς ἐθνικὰς τῶν βλέψεις καὶ νὰ τοὺς ὑπαγάγῃ διὰ τῆς βίας ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν λαοῦ τὸν ὅποιον ἀποστρέφονται καὶ μισοῦν» (2)

Μετὰ τὸν πόλεμον 1914—18 ὅταν, ἐπέπρωτο νὰ ἀμφισβητηθῇ ἡ ἐλληνικότης τῆς Β. Ἠπ. καὶ τὰ ἐθνικά μας ἐκεῖ προπύργια ἐπιπτον ἐν πρὸς ἐν, ἡ Χειμάρρα ἀπέκτα πάλιν τὴν δόξαν της. Τὴν 8 Ἰουν. 1921, μὲ τὴν ἐκδίωξιν τῶν Ἰταλῶν ἐξ Ἀλβανίας, ἡ Χειμάρρα ἀνεκηρύχθη ἀνεξάρτητος. Τὴν 2 ὄθεν Ἰουλίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους ὁ Σπ. Κωλέκας (3) ἀπὸ τὸ Βοῦνον, τὸν ὅποιον οἱ συμπατριῶται του εἶχον ἀποκηρύξῃ διὰ τὰ ἀντιπατριωτικά του αἰσθήματα, οἱ δὲ Ἀλβανοὶ τὸν εἶχον τιμῆσῃ μὲ τὸ Ὑπ. τῆς Συγκοινωνίας, βουλευτῆς Αὐλώνος παρεχώρησεν εἰς τὴν Χειμάρραν, ἐξ ὀνόματος τῆς Κυβερν. Φάν Νόλι, μερικὰ ἀπὸ τὰ παλαιὰ προνόμιά της καταργηθέντα σὺν τῷ χρόνῳ. Τὸν Ἰούνιον τοῦ 1922 ὅταν ἡ Χειμάρρα ὑπήχθη ὀριστικῶς εἰς τὴν Ἀλβανίαν ἢ Ἀλβ. Κυβέρν. τὴν ἀπέσπασεν ἀπὸ τὴν περιφέρειαν Δρυϊνουπόλεως, ὅπου ὑπήγετο διοικητικῶς, καὶ τὴν προσεκόλλησεν εἰς τὴν περιφέρειαν Αὐλώνος, ἵνα μὴ ἀπολαμβάνῃ τὰ δικαιώματα τῆς

1. Βλ. Διαμαρτυρίαν Χειμαρριωτῶν πρὸς Μεγ. Δυν. καὶ Κάϊζερ. Ἐφ. «Ἀθῆναι» 9 καὶ 10 Σεπτ. 1913. Ὁ Σπυρομήλιος εἶχε στήσῃ τότε τὸ στρατηγεῖον του εἰς τὸ πατρικὸν του σπιτί, πού εἶνε τὸ ὑψηλότερον σημεῖον τοῦ χωρίου ἐπὶ βραχῶδους ἐδάφους.

2. Εἰς *The Contemporary Review*, Μάιος 1919 σελ. 501.

3. Περ. «Β. Ἠπειρος» Μάιος 1936, τεύχ. 13—14, σελ. 12—14 καὶ Ἐφημ. «Νεολόγος» Πατρῶν 26—4—1936.

μειονότητας και μη επιτρέψη ούτω την λειτουργίαν τῶν Ἑλληνικῶν Σχολείων.

Αὕτη εἶγε ἡ ἱστορία τῆς Χειμάρρας, ἡ ὁποία καθ' ὄλην τὴν μακρὰν δουλείαν τῆς Ἡπείρου, ἀπετέλεσε μαζὺ μὲ τὸ Ζαγόρι, ἡ μὲν πρώτη τὸ κέντρον τῶν ἡρωϊκῶν ἀγώνων διὰ τὴν ἐλευθερίαν, τὸ δὲ δευτέρον τὸ κέντρον τῶν γραμμάτων καὶ τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης (1).

Τὴν ἐπαρχίαν αὐτὴν, πού ἐπὶ αἰῶνας ἐστάθη ὡς μόνιμον βόρειον προπύργιον τοῦ χειμαζομένου Ἑλληνισμοῦ, ποῖος ἀνθρώπινος νόμος θὰ δυνηθῆ νὰ διαγράψῃ ἀπὸ τὴν ἐθνικὴν μας ἱστορίαν;

* * *

Εἰς τὴν περιφέρειαν Πρεμετῆς, οἱ Ἄλβανοὶ ἀνήρχοντο εἰς τὰ δύο τρίτα τοῦ ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ, σύμφωνα μὲ τὸ ὑπόμνημα τοῦ κ. Βενιζέλου εἰς τὴν Συνδιάσκεψιν τῆς Εἰρήνης τοῦ 1919. Οἱ Μουσουλμάνοι ὁμοίως τῆς Πρεμετῆς, καίτοι μωαμεθανοί, ἐν τούτοις παλαιότερον ἐλογίζοντο μὲ περιφρόνησιν ἀπὸ τοὺς ἀληθεῖς πιστοὺς, ἐπλήρωνον χαράτσι, λέγει ὁ Rouquenville, ὅπως οἱ Χριστιανοί, τὰ δὲ αἰσθήματά των ἔκλινον πρὸς τὴν Ἑλλάδα.

Ἡ συμμετοχὴ τῆς Πρεμετῆς εἰς τὴν ἐξέγερσιν τοῦ 1821, ἦτο σημαντικὴ, παρὰ τὸ ἀλβανόφωνον τοῦ πληθυσμοῦ τῆς, πράγμα ἀποδεικνύον μίαν φορὰν ἀκόμη ὅτι ἡ ἐθνικὴ συνείδησις ἐνὸς λαοῦ εἶνε ἀνεξάρτητος τῆς γλώσσης πού ὁμιλεῖ οὗτος. Ἀπὸ τὴν Πρεμετὴν οὔτω κατήγοντο οἱ κάτωθι φιλικοί: Ἀδάμ Δούκας ἢ Ζώτογλου δράσας ὡς φιλικὸς εἰς τὴν Ἄν. Θράκην, μνημονεύεται εἰς τὸ μητρώον «*τῶν πολιτικῶς ὑπὲρ πίστεως ἀγωνισθέντων καὶ ὑποσιάντων χερηματικῶς θυσίας*». Ὁ Α. Δούκας ἐχηρμάτισε τὰ 1825 ὑπ. τοῦ πολέμου, ἀργότερα 1843 Διοικητὴς Ἀττικῆς καὶ γερουσιαστῆς (2). Κωντ. Δούκας (Τσάπας) ὑπηρετήσας εἰς τὸν ρωσικὸν στρατὸν κατὰ τοῦ Μ. Ναπολέοντος, ἦτο φιλικὸς σύντροφος τοῦ Ἄλ. Ὑψηλάντη εἰς τὸν Ἀγῶνα τῆς Βλαχιάς κ.λ.π. καὶ στενὸς φίλος τοῦ Κωλέτη. Ἐδρασεν εἰς τὴν Δυτ. Ἑλλάδα ὑπὸ τὸν Στράτον καὶ ἀργότερα τὸ

1. Ἀπὸ τὰ ἕνδεκα χωρία τῆς Χειμάρρας, οἱ κάτοικοι τῶν χωρίων Δρυμάδες, Παλιάσα καὶ Βοῦνο ἔχουν ὡς μητρικὴν γλῶσσαν τὴν Ἑλληνικὴν, μίαν διάλεκτον ὁμοίαν πρὸς τὴν τῆς Ν. Πελοποννήσου, οἱ δὲ κάτοικοι τῶν λοιπῶν ἀκτῶν: Πήλιουρι, Χειμάρρα, Κούδεσι, Κηπαρό, Πικέρνι, Μπόρσι, Νίβιτσα καὶ Ἅγιος Βασίλειος ἔχουν τὴν Ἀλβανικὴν, χωρὶς ὁμοίως τοῦτο νὰ ἐπηρεάσῃ καθόλου τὸ ἑλληνικὸν τῶν φρόνημα.

2. Ἐνθυμήματα Κασομούλη Ἀθ. 1940 Α. 247 Β.- 47. Ἀπομνημονεύματα Μακρυγιάννη Ἀθ. 1907 Α. 10,59,76,329 Β. 132,503.

1827 εἰς τὰ Ναύπλιακὰ (¹). Ὁμώνυμος καὶ συγγενὴς τούτου σπουδάσας εἰς Ἰταλίαν καὶ Γαλλίαν, ἐχρημάτισεν ἀργότερα Δ)τῆς Δ)σεως Ἀστυνομίας Ἀθηνῶν Πειραιῶς (²). Στέφανος Δούκας γαμβρὸς τοῦ Ἀρσάκη ἐμπορευόμενος εἰς Βιέννην καὶ ἀργότερα εἰς Ἰωάννινα ἐμυήθη εἰς τὴν Φιλ. Ἐτ. τὸ 1819.

Ἐὰν ὅθεν ἡ περιφέρεια αὕτη ἐστερεῖτο ἐθνικῆς συνειδήσεως, διότι ἦτο ἀλβανόφωνος, δὲν θὰ ἀνεδείκνυε τοὺς ἀνωτέρω. Δὲν θὰ ἀνεδείκνυεν ἐπίσης ἓνα Ζῶτο Δοῦρο καὶ ἓνα Γκίκα (³) ἀνυψωθέντα εἰς Ρουμανίαν εἰς τὸ ἡγεμονικὸν ἀξίωμα.

Ἡ ἀπόγονος τούτου, ἡ ἔνδοξος λογογράφος Δώρα δ' Ἰστρία (Μιχαήλ Γκίκα) ἐνθουσιώδης λάτρις τοῦ ἑλληνισμοῦ, κατεπολέμησε τὰς παραλόγους ἀντιλήψεις τοῦ Φαλμεράγερ. Τὸ 1860 ἡ Δώρα δ' Ἰστρία κατήλθεν εἰς Μεσολόγγι ἵνα γονατίσῃ εἰς τοὺς τάφους τῶν ἡρώων ἀγωνιστῶν, ἡ δὲ Ἑλλ. Βουλὴ τὸ 1866 τῆς ἀπένευμε τὸν τίτλον τῆς ἑλληνίδος πολιτίδος, ἐκφράζουσα οὕτω εἰς αὐτὴν τὴν εὐγνωμοσύνην τοῦ Ἔθνους διὰ τὸν φιλελληνισμόν της.

Τὴν ἑλληνικότητα τῆς ἐπαρχίας Πρεμετῆς ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μαρτυροῦν καὶ τὰ κάτωθι:

Εἰς τὸ χωρίον Βινιά, ἡ ἀξίνη τοῦ γεωργοῦ ἀνεκάλυψε, τὸ 1913, ἀγαλμάτιον τοῦ Ἡρακλέους καλῆς τέχνης καὶ χάλκινον θώρακα, εἰς δὲ τὴν Μυρίτσα ἀγαλμα γυναικὸς ποῦ ἐκράτει εἰς τὴν δεξιάν, παιδίον χωρὶς κεφαλὴν, ἀμφότερα σταλέντα εἰς Ἰωάννινα. Εἰς τὸ χωρίον τέλος Κοβίνα ὑπάρχει ἀρχαιοτάτος Ναὸς τῆς Παναγίας, ἐποχῆς τοῦ Ἰουστινιανοῦ, εἰς τὸ ἱερόν τοῦ ὁποίου σώζεται Σταυρὸς μὲ τεμάχιον τοῦ Τιμίου Ξύλου (⁴),

Πρὸς πιστοποίησιν τέλος τῆς ἐθνικῆς συνειδήσεως τῶν κατοίκων τῆς Πρεμετῆς, μνημονεύομεν τὰ κάτωθι:

Ὁ πατριώτης Ἀλέξιος Καφίλης, πλουτίσας εἰς Ρουμανίαν, εἶχε προσφέρει εἰς τὸν Ναὸν τοῦ Ἀγίου Νικολάου τῆς πατρίδος του μίαν καμπάναν εἰς τὴν ὁποίαν ἀνεγράφετο ἀλβανιστὶ τὸ ὄνομα τοῦ δωρητοῦ. Ἡ καμπάνα εἶχε φθάσῃ εἰς Ἰωάννινα. Μόλις ὅμως ἐπληροφορήθησαν τοῦτο οἱ ἐπίτροποι τοῦ Ναοῦ, εἰδοποίησαν τὸν δωρητὴν ὅτι δὲν ἀποδέχονται τὴν δωρεάν ἐὰν δὲν ἀντικατασταθῇ ἡ ἐπιγραφή μὲ ἑλληνικὴν. Ἡ πρότασις ἐγέ-

1. Ε. Κασομούλη : Β. 303. 383. 627. Γ. 512. Πρβλ. καὶ «Πρωϊνὸς Κήρυξ» 18 Αὐγ. 1848.

2. *Α Γεωργίου* : Πολιτικὸν Κάτοπτρον σ.σ. 155.

3. Κατὰ τὸν Ε. Κουρίλαν, ἡ οἰκογένεια Γκίκα κατήγατο ἀπὸ τὸ χωρίον Γκίκαρι τῆς Κορυτσᾶς (Ἐνθ' ἀν. σ. 141).

4. Ἐφ. «Ἀκρόπολις» 23 Μαρ. 1913. Ἀπὸ τὸ θεῖον τοῦτο δῶρον τοῦ Τιμίου Σταυροῦ ἠτύχησαν νὰ ἔχουν ὅδὲ ἀκόμη πόλεις τῆς Β. Ἠπείρου, τὸ Λάμποβον καὶ ἡ Μοσχόπολις.

νετο δεκτή, ἡ δὲ καμπάνα καὶ σήμερον ἀκόμη ἀφήνει τοὺς βαρεῖς τῆς ἤχους εἰς τὴν πόλιν (!)

Ὅσον διὰ τοὺς Μουσουλμάνους ἰδοὺ πῶς ἐξεφράσθησαν, οὗτοι διὰ τοῦ Μουρφή των ὅταν τὴν 19 Μαΐου 1913, ὁ τότε διάδοχος τῆς Ἑλλάδος Γεώργιος, διερχόμενος ἐκεῖθεν παρέστη εἰς δοξολογίαν γενομένην πρὸς τιμὴν του εἰς τὸ μουσουλμανικὸν τέμενος :

«Λυπούμεθα μανθάνοντες ὅτι προσπαθοῦν νὰ μᾶς χωρήσουν ἀπὸ τὴν μητέρα—πατρίδα μας Ἑλλάδα. Προτιμότερον νὰ ἀποθάνωμεν παρὰ νὰ χωρισθῶμεν ἀπὸ ἀδελφούς μας ἐλευθερωτάς, Ἑλληνας». (2).

ε.— ΚΟΡΥΤΣΑ — ΜΟΣΧΟΠΟΛΙΣ.

— *Δείγματα ἐθνικῆς συνειδήσεως τῶν Κορυτσαίων. Διαμαρτυρία 1921. Οἱ Ἴταλοι καὶ Ἀλβανοὶ ἀναγνωρίζουν τὴν ἐλληνικότητά της. Στατιστικὴ Γαλλικῆς Διοικήσεως καὶ σχόλια ἀλβανικῆς ἐφημερίδος. Συμφωνία Μυρστέγης. — Ἐκπολιτιστικὴ κίνησις Μοσχοπόλεως. Ἀντιξηλία Μουσουλμάνων. Συμμετοχὴ εἰς κίνημα Ὀρλώφ καὶ καταστροφὴ τῆς πόλεως. Πατριωτισμὸς Σίνα. Προπαγάνδα Μαργαρίτη. Κρίσεις ξένων.*

«Τὰ πλοῦτη τὰ ἀπεκτήσαμεν μὲ τὸν ἐλληνικὸν ἰδρώτα τοῦ προσώπου μας». (Σίνας)

Τὴν ἐλληνικότητα τῶν πόλεων Κορυτσᾶς καὶ Μοσχοπόλεως καὶ ὀλοκλήρου τῆς ἐπαρχίας—ὅπου ἐν τούτοις ὁ πληθυσμὸς εἶνε ἀλβανόφωνος—ἀπεδείξαμεν μέχρι τοῦδε, μὲ τὴν πνευματικὴν ἱστορίαν των, καὶ τὴν περιγραφὴν τῶν ἠθῶν καὶ ἐθίμων πού ἐμνημονεύσαμεν.

Τὴν ἐθνικὴν συνείδησιν τῶν κατοίκων τῆς περιφερείας ταύτης, κατὰ τῆς ὁποίας ἀλλεπάλληλοι ἐπέπιπτον αἱ ἀλβανικαὶ ὀρδαί, μαρτυρεῖ καὶ ἡ ἀγωνία μὲ τὴν ὁποίαν παρηκολούθουν οἱ κάτοικοί της τὰ τραγικὰ συμβάντα τοῦ 1821.

Παρ' ὅλας τὰς οἰκονομικὰς ἀφαιμάξεις τοῦ Ἀλῆ τῶν Ἰωαννίνων, λέγει ἱστορικὸς τῆς ἐποχῆς ἐκείνης (3) τὰ βασανιστήρια μὲ τὰ ὁποῖα εἰσπραττόντο οἱ ἀβάστακτοι φόροι, τὰς θανατικὰς ἐκτελέσεις πρὸς κατάπνιξιν τῆς ἀνταρσίας, ἐν τούτοις τὰ βλέμματα τῶν Κορυτσαίων ἦσαν ἐστραμ-

1. Ἐφ. «Ἀκρόπολις» ἐνθ' ἄνωτ.

2. С h. V e l l a y : Ἐν. ἀν. σελ. 244. Βλέπε ἐπίσης καὶ σελίδας 256, 257 δι' ἀνάλογα αἰσθήματα, τοῦ δημάρχου μουσουλμάνου, τοῦ μουχτάρη καὶ προκρίτων μωαμεθανῶν τῆς Πρεμετῆς.

3. Ἐφ. «Πελασγός» 30 Σεπτ. καὶ 21 Ὀκτ. 1921.

μένα πρὸς τὰ μακρὰν συμβαίνοντα τὰ ὁποῖα παρηκολούθουν μὲ δάκρυα χαρᾶς.

Προσθέτει δὲ ὁ ἴδιος συγγραφεὺς ὅτι παρὰ τὸν φόβον καὶ τρόμον ποῦ ἐπροξένουν οἱ ἀπαγχονισμοὶ τοῦ Ἰσμαήλ Πασσᾶ Πλιάσσα καὶ τοῦ ἀπαισίου Σουλτσε—Κόρτσα ἐν τούτοις οἱ Κορυτσαῖοι δὲν ἐδέιλισαν νὰ ἐνεργήσουν ἐράνους, πρὸς ἐξαγορὰν τῶν αἰχμαλώτων, τοὺς ὁποίους οἱ Τουργκοαλβανοὶ μαζί μὲ τὰ λάφουρα ἔστελλον εἰς τὴν πατρίδα των, καὶ τοὺς ὁποίους ἢ παράδοσις ἀναβιβάζει εἰς πεντακοσίους.

Ὅταν δὲ τὸ 1823 ὁ Τούρκος Στρατάρχης Μπαλαμουτ Πασσᾶς ἐζήτησεν ἀπὸ τοὺς Κορυτσαῖους δάνειον 800.000 γρ. πρὸς περίθαλψιν τῶν στρατιωτῶν του, λόγῳ τοῦ μεγάλου χειμῶνος, οὗτοι ἐπροτίμησαν τὰ μπουδρούμια, τὰ προωρισμένα διὰ τοὺς κακούργους, ὅπου ὑπέστησαν τὰ συνηθισμένα βασανιστήρια, παρὰ νὰ ἱκανοποιήσουν τὴν ἀπαίτησιν τοῦ Στρατάρχου.

Πρὸς συμπληρωματικὴν ἀπόδειξιν τοῦ φιλελληνισμοῦ τῶν κατοίκων τῆς Κορυτσαῆς, ἀναφέρομεν, ὅτι, ὅταν κατὰ 1884, ὁ Κορυτσαῖος Ἀβραμίδης, πλουτίσας εἰς Αἴγυπτον καὶ Ρουμανίαν, ἄφηνεν εἰς τὴν πατρίδα του 400.000 φρ. ὑπὸ τὸν ὄρον ὅπως, ἡ ἄλβανικὴ γλῶσσα, διδάσκηται δις τῆς ἐβδομάδος εἰς τὰ δημοτικὰ σχολεῖα. ὡς *ξένη γλῶσσα*, ἡ κοινότης ὅχι μόνον ἀπέκρουσε τὴν διδασκαλίαν τῆς ἄλβανικῆς καὶ ἠρνήθη τὴν προσφορὰν μὲ ἀγανάκτησιν, ἀλλὰ ἀπεδοκίμασε τὸν δωρητὴν, τὸν ὁποῖον ἠνάγκασε νὰ ἀφήσῃ τὴν πόλιν. Ὁ Ἀβραμίδης τότε συγκινημένος ἀπὸ τὴν προσήλωσιν αὐτῆν τῶν συμπατριωτῶν του εἰς τὴν ἑλληνικὴν ἰδέαν, παρέκάλεσε τὴν κοινότητα τῆς πατρίδος του νὰ δεχθῇ τὴν δωρεὰν ἄνευ ὄρων!

Τὸ αὐτὸ συνέβη, μετὰ δύο ἔτη τὸ 1886, μὲ τὴν δωρεὰν τοῦ Ἀναστ. Λιάκτου ἀπὸ 600.080 φρ. (1)

Μήπως ὅμως ἀργότερα καὶ ἄλλος Κορυτσαῖος ὁ Δοῦρος, δὲν ἔβλεπε τὸ 1910 νὰ μὴν γίνηται δεκτὴ ἀπὸ τὴν κοινότητα τῆς πατρίδος του, προσφορὰ του ἀπὸ 100.000 φρ. ὑπὲρ τῶν σχολείων, ἀπλῶς καὶ μόνον διότι εἰς τὸν φάκελλον του ἀνεγράφετο «*πρὸς τὴν Ὁρθόδοξον Χριστιανικὴν Κοινότητα Κορυτσαῆς*», εἶχε δὲ παραλειφθῆ ἡ λέξις «*ἑλληνικὴν*», ποῦ ἀποτελεῖ τὸν πραγματικὸν χαρακτηρισμόν;

Μήπως ὁ Μπάγκας ἀπὸ τὴν ἰδίαν πόλιν, ζῶν ἀκόμη δὲν παρέδιδεν ὀλόκληρον τὴν περιουσίαν του, προϊόν τιμίου ἰδρώτος, «*εἰς τὸν θεματοφύλακα τῆς ἐθνικῆς παραδόσεως τὴν Ἑλλ. Κυβέρνησιν*», ὅπως ἔλεγεν ἀποχαιρετῶν αὐτὸν κατὰ τὴν κηδείαν του (16-12-1895) ὁ Στ. Δραγούμης (2);

Τὰ παραδείγματα αὐτὰ δεικνύουν, ὅπως ἀνέφερεν ὁ Βενιζέλος τὸ

1. Vellay : ἐνδ' ἀν. σ. σ. 65.

2. Συλλογὴ τῶν περὶ τῆς Ἐθνικῆς δωρεᾶς Ἰωάννου Μπάγκα ἐπισήμων κειμένων, ἐκδ. Παγκείου Ἐπιτροπῆς Ἀθῆναι 1896.

1919, εις τὸ Συνέδριον τῆς Εἰρήνης. «*εἰς ποῖον βαθμὸν φανατισμοῦ εἶχε φθάσῃ τὸ ἐθνικὸν αἰσθημα τῆς Κοινότητος Κορυτσᾶς*» (1).

Οἱ Κορυτσαῖοι, καὶ εἰς τὰ ξένα ἀκόμη εὐρίσκόμενοι, ὠνόμαζον ἑαυτοὺς Ἑπειρώτας, καὶ ἀπὸ τοὺς ἄλλους οὕτω προσηγορεύοντο, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν ἐπετηρίδα τοῦ ἐν Κων)λει Ἑπειρ. Φιλ. Συλλόγου συμπεριλαμβάνοντο. Χαρακτηρίζονται οἱ Κορυτσαῖοι ὡς ἀλβανόφωνοι. Ἴδου ὁμως ποῖα ἦσαν τὰ αἰσθήματά των :

«Κατὰ τὰς πρώτας ἡμέρας τοῦ Ἀπριλίου 1913 γράφει ὁ Ch. Vellay, ἡ Κορυτσά ἐκδηλώνει τὴν ταραχὴν καὶ τὴν θλίψιν τῆς (διὰ τὰ ἀπαισιόδοξα νέα περὶ τῆς τύχης τῆς) μὲ' περισσοτέραν ἀκόμη ὀρμὴν. Ἡ ἀγανάκτησις ἐκσπᾶ. Ὁ λαὸς συγκεντροῦται καὶ αὐτοσχέδιοι ρήτορες ἐξωτερικεύουν τὴν ἀγανάκτησίν των εἰς πυρίνους λόγους, πού καταλήγουν ὅλοι εἰς τὸ αὐτὸ συμπέρασμα : οὔτε Ἀλβανία, οὔτε Τουρκία, οὔτε αὐτονομία, οὐδεμία λύσις πλὴν τῆς προσαρτήσεως εἰς τὴν Ἑλλάδα» (2).

Οἱ Κορυτσαῖοι εἶναι ἀποφασισμένοι νὰ λάβουν τὰ ὄπλα καὶ νὰ ἀντιστοῦν δι' αὐτῶν εἰς οἰονδήποτε ἀλβανικὸν καθεστῶς (3).

Ὅτι δὲ ὁ Χριστιανικὸς πληθυσμὸς τῆς Κορυτσᾶς οὐδένα ψυχικὸν δεσμὸν ἔχει μὲ τὸ Ἀλβανικὸν κράτος, φαίνεται καὶ εἰς τὸ ὑποβληθὲν, κατὰ Ἰαν. τοῦ 1921 ὑπόμνημά του πρὸς τὴν Γ, Γραμ. τῆς Κ.Τ.Ε., ὅπου διαμαρτυρόμενος διὰ τὴν ἀθέτησιν ὄλων τῶν ὑποσχέσεων τῆς Ἀλβανικῆς κυβερνήσεως, ἐκήρυττεν ὅτι δὲν θέλει μετᾶσχη εἰς τὰς διενεργηθησομένας κοινοβουλευτικὰς ἐκλογὰς.

Τὸ ὑπόμνημα ἐκεῖνο ἤρχιζεν οὕτω :

«Ἡμεῖς Χριστιανοὶ Ἀλβανοὶ τῆς Κορυτσᾶς καὶ τῶν πέριξ διαμερισμάτων, πεπεισμένοι ὅτι ἡ Ἀλβανικὴ Κυβέρνησις, ἀπὸ τῆς συστάσεώς της διὰ τῆς διασκέψεως τοῦ Λονδίνου τοῦ 1913, δὲν ἔθραυσε τοὺς φιλικοὺς δεσμοὺς πού τὴν συνδέουν μὲ τὴν Τουρκικὴν Κυβέρνησιν, ἀλλὰ τούναντίον ἔθεσεν εἰς κίνδυνον αὐτὴν ταύτην τὴν ὑπόστασιν τοῦ Ἀλβανικοῦ κράτους λόγω τοῦ δεσμοῦ τούτου καὶ ἔχοντες ὑπ' ὄψιν ὅτι αὕτη δὲν ἐτήρησεν ἀπὸ τῆς πλευρᾶς ταύτης τὰς ὑποσχέσεις της, οὔτε προσεπάθησε νὰ ἐφαρμόσῃ οἰονδήποτε ἀπὸ τὰ ἀναγγελθέντα προγράμματά της, ἀπεφασίσασμεν πρὸς τὸ συμφέρον τῆς χώρας μας, νὰ ἀπόσχωμεν τελείως τῆς συμμετοχῆς εἰς τὰς προκηρυχθεῖσας παρὰ τῆς Ἀλβανικῆς Κυβερνήσεως κοινοβουλευτικὰς

1. Βλ. Δηλώσεις Δ. Καλλέργη εἰς Ἑλλ. Βουλὴν τῆς 24-2-1914 (Ν. Ἡμέρα ἐπομένης).

2. Ἐνθ. ἀνωτ. σελ. 67 καὶ 76.

3. «Χρόνος» Παρισίων 26 Ἀπριλ. 1913.

έκλογας και να διαμαρτυρηθώμεν διά την παραβίασιν τών υποσχέσεων που έδωσεν αύτη».

* * *

Τήν πλειονοψηφίαν του ελληνικού στοιχείου εις την έπαρχίαν της Κορυτσάς δεν ήρνούντο και αύτοί οι είλικρινείς και άμερόληπτοι Ίταλοί. Κατά τον Luigini, άνωτερον άλλοτε υπάλληλον του Ύπ. τών Έξωτ. της Ίταλίας τό 1919, εις τον Καζά Κορυτσάς, πρό του βαλκανικού πολέμου υπήρχον 72 ελληνικά σχολεία με 224 διδασκάλους και 8345 μαθητάς, έξων 5415 άρρένας και 2930 θήλεις. Τήν ίδίαν έποχήν τούναντίον υπήρχε μία μόνον άλβανική σχολή. Και αύτός όμως ο άρχηγός της άλβανικής αντιπροσωπείας εις τό Συνέδριον της Ειρήνης (Συμβούλιον τών Δέκα) Τουρχάν πασάς, εις μίαν συνέντευξιν του εις τον «Χρόνον» τών Παρισίων, μη άρνούμενος τά άνωτέρω τά έδικαιολόγει άπό τό γεγονός ότι ο ελληνικός πολιτισμός ήτο άνωτερος εις την καλούμένην παρά τών Άλβανών, Ν. Άλβανίαν (Β. Ήπειρον) (1).

Αύτή τέλος ή Άνακριτική Έπιτροπή του 1922 άνεγνώριζεν ότι εις την Κορυτσάν «πρό της Γαλλικής κατοχής υπήρχε μία μόνον άλβανική σχολή, όλα τά άλλα σχολεία του χριστιανικού πληθυσμού ήσαν ελληνικά, ή δε ελληνική ήτο ή γλώσσα του έμπορίου κλπ. Ο μουσουλμανικός πληθυσμός μετεχειρίζετο έπίσης την τουρκικήν εις τό σχολείον "Όστε ή ελληνική γλώσσα ήτο ή γλώσσα της εκπαιδεύσεως του άνεπτυγμένου χριστιανικού στοιχείου, άρκετοί δε Άλβανοί άφοδ έτελείωνον τάς σχολικάς των σπουδάς εις Κορυτσάν, τάς συνεπλήρωνον εις τό Πανεπιστήμιον τών Άθηνών». "Όστε καιτοι άλβανόφωνος ή Κορυτσά είχε τό 1919, 90 και πλέον ελληνικά σχολεία, έναντι ενός και μόνου άλβανικού τοιούτου.

* * *

Ός πρός την Κορυτσάν επί πλέον κατά τό 1920 ή γαλλική διοίκησης διά της στατιστικής της μάς πληροφορεϊ ότι επί 4617 μαθητών της περιφερείας της οι 4175 έφοίτων εις τά ελληνικά σχολεία και μόνον 442 εις άλβανικά. Μετά δύο όμως έτη, αύτή ή έπίσημος εν Άμερικη άλβανική έφημερίς «*Ντιέλλι*» (5 Ίαν. 1922) άνεγνώριζεν ότι μετά τό κλείσιμον τών ελληνικών σχολείων, τά άλβανικά της Κορυτσάς, τά μόνον που έλειτούργουν, συνήθροιζον περι τούς 1.000 μόνον μαθητάς. Και εν τούτοις τώ

1. Δηλώσεις Βενιζέλου 24 Φεβρ. 1919 εις την Έπιτροπήν τών Έλληνικών Υποθέσεων.

1918 εἰς μόνην τὴν πόλιν τῆς Κορυτσᾶς ὑπῆρχον 2.800 μαθηταί, ἀπὸ τοὺς ὁποίους οὐδὲν 2.500 ἐφοίτουν εἰς τὰ ἑλληνικὰ καὶ περὶ τοὺς 300 εἰς τὰ ἀλβανικὰ σχολεῖα. Τὶ ἀπέγιναν οἱ 1.800 μαθηταί, τὸ ἀπομένον ὑπόλοιπον; Ἡ προτίμησις των νὰ μὴ φοιτοῦν εἰς κανένα σχολεῖον, παρὰ νὰ πηγαίνουν εἰς τὰ ἀλβανικὰ, δὲν ἀποδεικνύει ὅτι ἐπρόκειτο περὶ ἀκραιφνῶν ἑλληνοπαίδων;

Ἡ ἰδίᾳ ἐφημερὶς ἐξανισταμένη διὰ τὴν κατάργησιν τῶν ἑλληνικῶν σχολείων εἰς τὰς περὶ τὴν Κορυτσᾶν πόλεις καὶ κωμοπόλεις, τὰ ὅποια ἡ Κυβέρνησις τῶν Τυράννων ἐθεώρει ὡς κέντρα πολιτικῆς προπαγάνδας ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος ἔγραφε τὴν 9 Φεβρ. 1922.

«Τοῦτο (δ.λ.δ. ἡ ἴδρυσις ἀλβανικῶν σχολείων) εἶναι ἀδύνατον διὰ τὴν ἔλλειψιν ἀλβανῶν διδασκάλων καὶ ἀλβανικῶν διδακτικῶν βιβλίων, Ἀλλὰ τότε διατὶ ἐκλείσθησαν τὰ ἑλληνικὰ σχολεῖα καὶ ἔμειναν τὰ παιδιὰ χωρὶς ἐκπαιδευτικὰ ἰδρύματα; Ἀντιμετωπιζομεν οὕτω τὴν τρομερὰν περίπτωσιν νὰ ἴδωμεν τὴν νεολαίαν τῆς Ἐλευθέρας Ἀλβανίας πλέον ἀγράμματον ἀπὸ τὴν τῆς Τουρκοκρατουμένης Ἀλβανίας. Ἡ Κυβέρνησις γνωρίζει ἢ θὰ ἔπρεπε νὰ γνωρίζῃ ὅτι τῆς εἶναι ἀδύνατον νὰ εὔρη πουθενὰ Ἀλβανοὺς διδασκάλους».

Ὡστε ἐπίσημος ἀλβανικῆ ἐφημερὶς ἀναγνώριζε τὸ 1922, ὅτι εἰς τὴν ἀλβανόφωνον περιφέρειαν Κορυτσᾶς ἦτο ἀδύνατον εἰς τὴν Ἀλβ. Κυβέρν. νὰ εὔρη Ἀλβανοὺς διδασκάλους;

Καὶ ἐν τούτοις εἰς τὴν ἰδίαν πόλιν τὸ 1931, ἐλειτούργουν 13 ἀλβανικὰ σχολεῖα καὶ 4 ξένα, ἀμερικανικῶν, ρουμανικῶν, ἰταλικῶν καὶ γαλλικῶν. Ὡς πρὸς τὰ ἑλληνικὰ οὔτε ἴχνος πλέον. Ἡ ἀλβανικὴ κυβέρνησις ἐν τῇ ἀφομοιωματικῇ τῆς πολιτικῇ τὰ ἐκλείσεν ὅλα, ἐνῶ τούναντίον ἐπέτρεπε τὴν λειτουργίαν παντὸς ἄλλου μὴ ἑλληνικοῦ σχολείου! Ἐὰν ὄθεν ἡ νεολαία τῆς Κορυτσᾶς, ποῦ ἄλλοτε μὲ τὰ σχολεῖα τῆς ἐφώτιζεν ὀλόκληρον τὴν περιοχὴν, ἀγνοεῖ σήμερον τὴν μητρικὴν τῆς γλώσσαν, τοῦτο οὐδὲν μείωνει τὴν ἑλληνικότητα τῆς πόλεως καὶ τῆς περιοχῆς.

Ὁ πόθος ἐξακολουθεῖ νὰ εἶναι ἄσβεστος διὰ τὴν ἔνωσιν μὲ τὴν Ἑλλάδα.

Ἴδου τί ἔγραψε σχετικῶς μὲ τὴν ἑλληνικότητα τῆς Κορυτσᾶς, ἡ ἀμερικανικὴ ἐφημερὶς Christian Science Monitor τῆς 25 Νοεμβρίου 1919:

«Τὸ ἐπιχείρημα βάσει τοῦ ὁποιοῦ ἡ Κορυτσᾶ παραχωρεῖται εἰς τὴν Ἀλβανίαν στηρίζεται εἰς παράδοξον πλάνην, διὰ τὴν ὁποίαν ἀρκετὰ ὑπεύθυνοι εἶναι οἱ ἐκεῖ ἀμερικανοὶ ἀπόστολοι. Ἡ συζήτησις γίνεται, διότι μερικοὶ διατείνονται, ὅτι ὁ βορειοηπειρώτης, ἐφόσον ὁμιλεῖ ἀλβανικὰ, εἶνε ἀλβανὸς πραγματικὰ καὶ ὄχι Ἕλλην. Ὁ πολὺς πληθυσμὸς ὅμως τῆς Ἠπείρου ὁμιλεῖ κατ' οἶκον κάποιαν ἀλβανικὴν διάλεκτον, ἀναγιγνώσκει ὅμως καὶ γράφει ἑλληνικὰ, καὶ μέχρι τῆς πρὸ ὀλίγων ἐτῶν ἐγκαθιδρύσεως κάποιας προπαγάνδας ποῦ εἶχε

όργανωθῆ καὶ ἐχορηματοδοτεῖτο ἀπὸ τὴν Αὐστρίαν καὶ Ἰταλίαν ὁ βορειοηπειρώτης ἐσκέπτετο πάντοτε ὡς «Ἕλληνα».

* *

Ἀπόπειρα καθορισμοῦ τῶν συνόρων τῆς Ἀλβανίας ἐγένετο, κατὰ πρῶτον, τὸ 1904, κατὰ τὴν συνάντησιν τῆς 3 Ὀκτ. 1904 εἰς Μυρστέγην, τῶν Ὑπ. τῶν Ἐξωτ. Ρωσσίας καὶ Αὐστρίας ὅπου ἐπετεύχθη συμφωνία, γνωστὴ εἰς τὴν διπλωματικὴν ἱστορίαν, ὑπὸ τὸ ὄνομα «*συμφωνία τῆς Μυρστέγης*» προβλέπουσα τὸν διορισμὸν πλησίον τοῦ τότε Γεν. Ἐπιθ. Μακεδονίας Χιλμὴ πασᾶ, ἀντιπροσώπων ὄλων τῶν Δυνάμεων διὰ τὸν ἔλεγχον τῶν μεταρρυθμίσεων, ποὺ θὰ εἰσήγοντο, εἰς τὰ τρία βιλαέτια Μακεδονίας (1).

Τῶν μεταρρυθμίσεων ἐκείνων ἐξηροῦντο τὸ πλεῖστον τοῦ βιλαετίου τοῦ Κοσσυφοπεδίου μέρος τοῦ Μοναστηρίου, καὶ διαμερίσματα κατοικούμενα ὑπὸ Ἀλβανῶν. Κατὰ πρότασιν τότε τῆς Αὐστρίας ἐξηρέθησαν τοῦ ἔλεγχου τούτου, ἀπὸ μὲν τὸν νομὸν Κοσσυφοπεδίου τὰ διαμερίσματα τῆς Πρεσρένης, τῆς Πριστίνης καὶ τοῦ Ἰπέκ, ἀπὸ δὲ τὸν νομὸν Μοναστηρίου τὸ Ἐλβασάν καὶ ἡ Δίβρα. Ὅσον διὰ τὴν Κορυτσάν αὕτη συμπεριελήφθη εἰς τὰς ζώνας τῶν μεταρρυθμίσεων ὡς μὴ Ἀλβανικὴ (2).

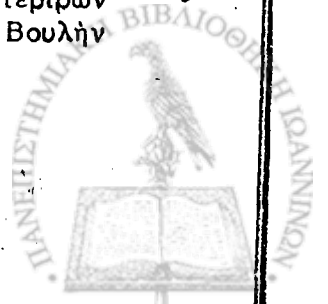
Τὸ 1904 ὅθεν ἡ Κορυτσά ἐθεωρεῖτο, ἀπ' αὐτὴν τὴν Αὐστρίαν, ὡς μὴ Ἀλβανικὴ. Τὸ 1914 ὅμως ἐνῶ μερικὰ τῶν διαμερισμάτων, τὰ ὅποια τὸ 1904 εἶχον χαρακτηρισθῆ μὴ ἀλβανικά, περιήρχοντο εἰς τὴν Σερβίαν, ἡ Κορυτσά τούναντιον ἢ ὅποια διὰ τῆς ἰδίας συμφωνίας ἀπεκλείετο τῆς Ἀλβανίας, ἐθυσιάζετο εἰς τὸ νεοσύστατον ἀλβανικὸν κράτος, ἀπ' αὐτὴν τὴν ἰδίαν Αὐστρίαν, ποὺ τὴν ἀπέκλειε πρὸ δεκαετίας.

* *

Τὸ ὄνομα τῆς Μοσχοπόλεως ἢ ὅποια, ἀπὸ χωρίον βοσκῶν, ἔφθασε, κατὰ τὸν XVII αἰῶνα, νὰ ἔχη εἴκοσι τρεῖς βυζαντινὰς Ἐκκλησίας καὶ 60.000 κατοίκους μᾶς ἀποκαλύπτει ὀλόκληρον τὴν ἱστορίαν τῆς ἐμπορικῆς, βιομηχανικῆς καὶ πνευματικῆς ἀναγεννήσεως τῶν Ἑλλήνων, ποὺ προηγῆθη τῶν ἀγώνων μας διὰ τὴν ἐλευθερίαν.

1. Ἡ Γερμανία δὲν συμμετέσχεν εἰς τὴν ἐφαρμογὴν τῶν μεταρρυθμίσεων τούτων, ποὺ ἐθεωρήθησαν ἀπ' αὐτὴν ὅτι ἔθιγον τὰ κυριαρχικὰ δικαιώματα τῆς Τουρκίας.

2. Κυανὴ Βίβλος Τουρκίας II 1904 ἔγγρ. 103. Κιτρίνη Βίβλος Ἐξωτερικῶν Ὑποθέσεων 1903—1905. Ὁμιλία Δ. Καλλέργη (Ὑπ. τῶν Ἐξωτ.) εἰς Ἑλλ. Βουλὴν 24—2—1914.

Τὴν δραστηριότητα αὐτὴν τῶν Μοσχοπολιτῶν, μαρτυροῦν τὰ ἀρχεῖα τῆς Βιέννης καὶ Βουδαπέστης ποὺ εἶχον ἐγκατασταθῆ οὗτοι ἐμπορικῶς (1). Ὅσον διὰ τὰς προόδους τοῦ πνευματικοῦ βίου τῶν πλουσίω ἐκείνων ἐλλήνων ἐμπόρων καὶ βιομηχάνων, ταῦτα ἀποδεικνύουν ὁ λόγιος κλῆρος τῆς πόλεως, ὠργανωμένος, βάσει τοῦ καταστατικοῦ τοῦ 1713, ὑπογεγραμμένου ὑπὸ 73 ἱερέων, τὰ ἀνθοῦντα ἐλληνικὰ σχολεῖα καὶ ἐκπαιδευτήρια, τὸ τυπογραφεῖον καὶ ἀρκετοὶ ἀριθμοὶ λογίων.

Ἀπὸ τὰ σχολεῖα τῆς Μοσχοπόλεως ἐστρατολογοῦντο, κατὰ τὰ ἔτη τῆς σκλαβιάς, οἱ θαρραλέοι ἐκεῖνοὶ ἄνδρες, ποὺ διέτρεχον ἀπ' ἄκρου εἰς ἄκρον τὴν Εὐρώπην καὶ παρεκίνουν τὰς ἐγγράμματος τάξεις τῆς διὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς ἐλληνικῆς φυλῆς.

Ἡ πνευματικὴ ὁμῶς αὕτη ἀνθισις, ἡ ἀκμὴ καὶ ὁ πλοῦτος τῆς Μοσχοπόλεως καὶ ἡ συμμετοχὴ τῆς εἰς τὸ κίνημα τοῦ Ὀρλώφ, ἐξήγειραν τὴν ἀντιζηλίαν καὶ τὸ μῖσος τῶν Μουσουλμάνων, οἱ ὁποῖοι ὕστερα ἀπὸ διαφόρους ἐπιδρομὰς καὶ πιέσεις ἔφερον τὴν τελείαν καταστροφήν τῆς πόλεως ὥστε *«εἰς διάστημα τριῶν ἡμερῶν ἐχάλασεν ἡ Μοσχόπολις καὶ σκοπιζόμενοι οἱ ἄνθρωποι πανταχοῦ τῆς γῆς, δὲν ἀπέμεινεν εἰς τὴν χώραν οὔτε σκυλί»*.

Οἱ Μοσχοπολιταὶ ὁμῶς καὶ ἐκπατρισθέντες ἀκόμη ἠσθάνοντο πάντοτε ἐλληνικὰ, εἰς δὲ τὴν ἐθνικὴν μας ἐπανάστασιν ἔλαβον μέρος μαζὺ με τοὺς Κορυτσαίους καὶ τὴν ἐνίσχυσαν οἰκονομικῶς.

Ἴνα ἀντιληφθῆ κανεῖς τὸ ἡρωϊκὸν πνεῦμα τῶν Μοσχοπολιτῶν καὶ τὴν ἀντίληψιν ποὺ εἶχον οὗτοι διὰ τὸν ἀγῶνα τοῦ 1821. λέγομεν ὅτι ὡς ἀναγράφεται εἰς τοὺς Κώδικας τῆς μονῆς Προδρόμου καὶ Παναγίας. ἑξ-ἀκόσιοι δέκα ὀκτώ τότε νέοι τῆς περιφερείας, ἐξ ὧν οἱ πλεῖστοι ἐκ Μοσχοπόλεως, θέλοντες νὰ ἐνισχύσουν τὸν ἐθνικὸν ἐκεῖνον ἀγῶνα, χωρὶς νὰ ὑπολογίσουν κόπους, ταλαιπωρίας καὶ κινδύνους, δὲν ἐδίστασαν περὶ νὰ κατέβουν εἰς τὴν ἀγωνιζομένην Ἑλλάδα, με μόνον κίνητρον τὴν ἀγάπην διὰ τὴν ἐλευθερίαν.

Ἀπὸ τὴν Μοσχόπολιν κατήγετο ὁ φιλικὸς Καρέλλα Δημήτριος, ὁ ὁποῖος κατηχῆθη εἰς Βαρσοβίαν ὑπὸ τοῦ Θ. Ἀθανασίου (2).

Ὁ πατριωτισμὸς τῶν Μοσχοπολιτῶν ἦτο τοιοῦτος ὥστε ὅταν ὁ ἀπαισίας μνήμης καὶ ὄργανον τῆς Ρουμανικῆς προπαγάνδας Ἀπόστολος Μαργαρίτης, με τὸ χρῆμα καὶ τὴν ἰσχύν του πλησίον τῶν Τουρκικῶν ἀρχῶν τῆς Νομαρχίας Μοναστηρίου, ὅπου ὑπήγετο διοικητικῶς ἡ Μοσχόπολις, κατάρθωσε νὰ δελεάσῃ μερικοὺς καὶ νὰ ἰδρύσῃ Ρουμανικὸν Σχολεῖον καὶ Παρθεναγωγεῖον, ἡ ὄργη τῶν κατοίκων ἦτο τοιαύτη ὥστε «καὶ συνοικέ-

1. Ν. Ἑλληνομνήμων 1911 Γ'. σ. 257—300.

2. *Φιλήμων* : Δοκίμιον α'. σ. 396 (215).

σια ἐμάταιώθησαν καὶ συγγενεὶς ἀπηρνήθησαν τὸν μεταξὺ αὐτῶν δεσμόν!» (1).

Οἱ Μοσχοπολίται ὅπου καὶ ἂν εὐρέθησαν δὲν ἔπαυσαν νὰ δεικνύουν τὴν αὐτὴν ἀγάπην πρὸς τὰ γράμματα καὶ τὸν ἑλληνισμόν. Ὁ ἐπίμονος αὐτὸς πατριωτισμὸς των διαδηλοῦται ἀπὸ τὰς τρεῖς γενεάς τοῦ οἴκου Σίνα, τὰ μέλη ταῦ ὁποίου, ἂν καὶ ἐτιμήθησαν μὲ τὸν τίτλον τοῦ βαρῶνου εἰς τὴν Βιέννην, δὲν ἔπαυσαν νὰ ἔχουν ἐστραμμένους τοὺς ὀφθαλμοὺς των εἰς τὰς Ἀθήνας, ὅπου ἴδρυσαν τὸ Ἀστεροσκοπεῖον, καὶ τὸ ἀνώτατον πνευματικὸν ἴδρυμα τῆς χώρας, τὴν Ἀκαδημίαν τῶν Ἀθηνῶν.

Ἡ Μοσχόπολις ὑπερήφανος πάντοτε διὰ τὴν ἑλληνικὴν τῆς συνείδησιν, καὶ εἰς αὐτὴν ἀκόμη τὴν δυστυχίαν τῆς, ἐπέσυρεν ἑνωρὶς τὴν προσοχὴν τοῦ Ζαβίρα, Γρηγορίου τοῦ Κωνσταντᾶ, τοῦ Σάθα καὶ ἀπησχόλησε τὸν κάλαμον τοῦ Hahn, τοῦ Leak, τοῦ Rouqueville, Meyer, Weigand καὶ ἄλλων.

Ἡ Μοσχόπολις ἀφοῦ ἔλαβεν ἐνεργὸν μέρος εἰς τὸν βορειοηπειρωτικὸν ἀγῶνα τοῦ 1914, ὑπέστη τὸν Ὀκτ. τοῦ 1916, τὴν ἐπίθεσιν τῶν δημίων τοῦ Τουρκοαλβανοῦ αἰμοβόρου Σαλή—Μπούτκα, οἱ ὅποιοι μὲ πρωτοφανῆ ἀγριότητα καὶ ἀχαλίνωτον μανίαν κατέστρεψαν ὀλοσχερῶς τὴν ἀνθοῦσαν πόλιν.

Αὐτὴ εἶνε ἡ Μοσχόπολις, τὴν ὁποίαν εὐρέθησαν ἰσχυροὶ τῆς γῆς νὰ τὴν ἀποξενώσουν ἀπὸ τὴν μητέρα πατρίδα, μὴ λαβόντες ὑπ' ὄψιν οὔτε ἱστορίαν, οὔτε ἔθνικὸν φρόνημα καὶ δρᾶσιν. Ἐθεωρήθησαν ξένοι πρὸς τὴν Ἑλλάδα οἱ Κορυτσαῖοι καὶ οἱ Μοσχοπολίται, αὐτοὶ ποὺ τὴν ἐπροίκισαν μὲ τοὺς διδασκάλους καὶ τὰ συγγράμματα τῶν μὲ τὰ ὁποῖα ἐφώτιζον τὸν ὑπόδουλον τότε Ἑλληνισμόν!

Ἡ φιλοδίκαιος Εὐρώπη ἐζήτησεν ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα νὰ χωρισθῇ ἀπὸ τὰς δύο αὐτὰς πόλεις, καὶ νὰ προσαρτηθοῦν αὐταὶ εἰς τὴν Ἀλβανίαν, διότι αὐτὸ ἀπῆτει ἡ βουλιμία τῆς Ἰταλίας!!

1. Κ. Σκενδέρη: Ἐνθ' ἄνωτ. σ. 94.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ VI.

ΟΙ ΑΛΒΑΝΟΙ ΠΑΡΑΠΟΙΟΥΝ ΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑΝ

ΟΙ ΑΛΒΑΝΟΙ ΔΙΕΚΔΙΚΟΥΝ ΤΟΝ Μ. ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΝ ΚΑΙ ΤΟΝ ΔΙΑ-
ΝΑΪΜ ΦΡΑΣΑΡΗ. ΙΣΜΑΗΛ ΚΕΜΑΛ. ΕΓΚΥΚΛΙΟΣ ΒΡΥΞΕΛΛΩΝ.
ΑΛΒΑΝΟΠΟΙΗΣΙΣ ΤΗΣ ΛΕΞΕΩΣ "ΤΟΜΑΡΟΣ,, ΠΩΣ ΔΙΕΚΔΙ-
ΚΟΥΝ ΤΗΝ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΝ. ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ ΤΗΣ ΗΠΕΙΡΟΥ ΕΙΝΑΙ
ΑΥΤΟΧΘΟΝΕΣ ΚΑΙ ΟΧΙ ΕΞΕΛΛΗΝΙΣΘΕΝΤΕΣ ΑΛΒΑΝΟΙ. ΜΕΤΑ-
ΣΤΡΟΦΗ ΤΗΣ ΑΛΗΘΕΙΑΣ ΕΙΣ ΤΟ ΔΙΑΜΕΡΙΣΜΑ ΚΟΡΥΤΣΑΣ
ΚΑΙ ΑΡΓΥΡΟΚΑΣΤΡΟΥ. ΟΜΕΡ ΝΙΣΣΑΝΗ.

Οι Άλβανοι διά νά εξαλείψουν ἀπό τήν Β. Ἡπ. καί ἄλλα τμήματα τῆς πατρίδος των, κάθε χροιάν ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ, ἀπό τμήματα δ.λ.δ. πού οὐδέποτε ἐθεώρουν ἑαυτά χωρισμένα ἀπό τὸ ὅλον ἑλληνικὸν σῶμα, παραχαράσσουν οἰκτρῶς τὴν ἱστορίαν.

Μερικοὶ τουτέστι ἀπὸ τοὺς νεωτέρους Ἄλβανούς, ταύτιζοντες τοὺς Ἰλλυριοὺς, τοὺς ἀρχαίους δ.λ.δ. κατοίκους τῆς σημερινῆς Ἄλβανίας πρὸς τοὺς Πελασγούς, ἔπλασαν ὀλόκληρον ἄλβανικὴν ἱστορίαν. Εἰς τὴν Ἑλλάδα ὅμως οἱ Πελασγοὶ φέρονται, ὁμοφώνως, ὡς ἀρχαιότατοι κάτοικοι αὐτῆς. Οἱ Ἄλβανοὶ τούναντίον μόλις κατὰ τὸν XIV αἰῶνα ἐμφανίζονται εἰς τὰ ἀπρόσιτά των ὄρη, μακρὰν ἀπὸ κάθε πολιτισμὸν καὶ ἐπιμιξίαν, χωρὶς νά καταρθώσουν νά ὑποστοῦν κοινωνικὴν ἢ πολιτειακὴν ἐξέλιξιν.

Ἡ ἱστορία ἔχει ὑποστῆ τοιαύτην λεηλασίαν ἀπὸ τοὺς Ἄλβανούς, ὥστε ἐπὶ τοῦ ἄλβανικοῦ νομίσματος, ὅπου θά ἀνέμενε κανεὶς νά ἴδῃ τὸν ἔθνικόν ἥρωά των Σκενδέρβη ἢ τὸν ἀετὸν, ἄλβανιστὶ «σκίπ», βλέπει ὄχι μόνον τὸν Ἡρακλέα, τὰ καταβάλη τὸν λέοντα τῆς Νεμέας, ἀλλὰ καὶ τὸν Μ. Ἀλέξανδρον, πού δὲν παύουν οὗτοι νά θεωροῦν ἔθνικόν των ἥρωα!

* * *

Ἡμεῖς οἱ Ἕλληνες ἕως τώρα ἐγνωρίζομεν ὅτι μόνον οἱ Βούλγαροι διεξεδίκουν τὸν Μ. Ἀλέξανδρον καὶ ὅτι τὰ συγγράμματα τοῦ διδασκάλου τούτου τοῦ Ἀριστοτέλους, περιῆλθον εἰς τὸν εὐρωπαϊκὸν πολιτισμὸν διά τῆς μεταφράσεώς των εἰς τὴν Ἑλληνικὴν ἐκ τῆς Βουλγαρικῆς! Μὲ τὴν ἴδρυ-

σιν τῆς Ἀλβανίας ἐμάθομεν ὅτι ὁ ἀθάνατος οὗτος ἥρωας κατεκυρωθῆ εἰς τοὺς Ἀλβανούς. Κατὰ τοὺς ἀνιστορήτους τούτους, ἀμαθεῖς καὶ ἡμιμαθεῖς, ὁ Μ. Ἀλέξανδρος τοῦ ὁποίου ἡ μήτηρ ἦτο πριγκήπισσα τῆς Ἀλβανίας, καθὼς καὶ ὁ πατὴρ του Φίλιππος, ὀφείλει τὸ μεγαλύτερον μέρος τῶν κατακτήσεων του εἰς τὰ ἀλβανικὰ ὄπλα! (1) Καὶ ἐν τούτοις ὄχι μόνον ὁ πατὴρ καὶ οἱ πρόγονοι τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου ἐπολέμησαν κατὰ τῶν Ἰλλυριῶν, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ ἴδιος τοὺς συνέτριψε καὶ τοὺς ἐταπείνωσε τὸ 335 παρὰ τὸ Πήλιον (Πλιάσαν).

Πῶς ὅμως ὁ Ἀριστοτέλης διδάσκαλος ὢν τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου (τοῦ Ἀλβανοῦ !!) τὸν ὁποῖον οἱ Ἀλβανοὶ θεωροῦσιν ἰδικόν των !! τολμᾷ ἀλβανικὴν γλῶσσαν ν' ἀποκαλῆ ἑλληνικὴν;

Μήπως ὅμως καὶ αὐτὸς ὁ Δωδωναῖος Ζεὺς δὲν ἐβαπτίσθη ἀλβανικὸς θεὸς καὶ μὲ αὐτὸν καὶ ἡ Ἠπειρὸς ἀλβανικὴ χώρα; Παραθέτομεν κατωτέρω στίχους τινὰς ἀπὸ τοῦ ἑλληνιστοῦ ἐπικολυρικόν ποίημα: «*Ὁ ἀληθὴς πόντος τῶν Ἀλβανῶν*» τοῦ Ναῖμ μπέη Φράσαρη:

«Κατώκει πάντοτε ὁ Ζεὺς ἐντὸς τῆς Σκυπερίας
Καὶ εἰς τὸν θεῖον Τόμορον εἶχε ναὸν ὠραῖον...»

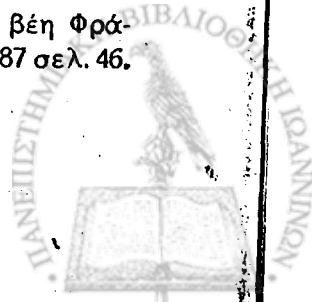
Μετὰ δὲ τὴν ἀλβανοποίησιν αὐτὴν τοῦ Διὸς καὶ ἀφοῦ ὁ μουσητραφὴς Ἀλβανὸς ἀλβανοποίησεν ὅλους τοὺς ἐξέχοντας ἥρωας καὶ λοιποὺς μεγάλους ἄνδρας τῆς Ἠπείρου καὶ τῆς Ἀλβανίας, καὶ αὐτὸν τὸν Μέγαν Κωνσταντῖνον, οὐδεμίαν δυσκολίαν αἰσθάνεται οὗτος προσθέτων ὅτι:

«Θεσπρωτοὶ τε καὶ Μολοσσοί, Ἰλλυροὶ τε καὶ Μακεδόνες
Ἄπαντες ἦσαν Ἀλβανοί, καθὼς εἶναι καὶ τώρα!»

Καὶ αὐτὸ ὅμως τὸ ὄργανον τῶν Ἀλβανικῶν Δικαίων «Skirnia» δημοσιεύον, κατὰ Σεπτ. τοῦ 1900, εἰς Βρυξέλλας τὸ πρόγραμμα του, πού δύναται νὰ θεωρηθῆ ὡς πρόγραμμα τῶν λογιωτάτων τάξεων τῆς Ἀλβανίας, λεηλατεῖ θανασίμως τὴν Ἱστορίαν γράφον:

«Ἡμεῖς οἱ Ἀλβανοὶ εἶμεθα ὑπερήφανοι, διότι εἶμεθα ὁ ἀρχαιότατος λαὸς τῆς Εὐρώπης, ἐὰν δὲ μὴ ἐγενόμεθα οἱ κυρίως δημιουργοὶ εἶμεθα ἐν τούτοις οἱ ἀληθεῖς σκαπανεῖς τοῦ πολιτισμοῦ, ἐφ' ᾧ σήμερον τιμᾶται ἡ Εὐρώπη. Τὸ κλασικὸν ἔδαφος πού παρήγαγε τὸν πολιτισμὸν τοῦτον ἐξεχερσώθη ἀπὸ τοὺς προγόνους μας καὶ τὸ ἐγκεντρίθεν πνεῦμα ἐπὶ τοῦ δένδρου τούτου τοῦ πλήρους χυμοῦ πού ἐφυτεύθη ἀπὸ τοὺς προγόνους μας ἐδῶ, πᾶν ὅτι παρελήφθη ἐκ τῶν ὀθνείων πολιτισμῶν, ὅπως παραχθῆ ὁ θαυμάσιος οὗτος καρπὸς εἰς ἡμᾶς, κατὰ μέγα μέρος, ἀνήκει. Ἄν μὴ ὑπῆρξαμεν ἡ δημιουργὸς τοῦ ἑλληνι-

1. Messenger de Vienne 3 Μαΐου 1878 ἄρθρον ἄνωνύμου (Ἀβδούλ βέη Φράσαρη) πρβλ. Δ. Χασιώτη: Διατριβαὶ καὶ ὑπομνήματα περὶ Ἠπείρου Ἀθ. 1887 σελ. 46.

κοῦ πολιτισμοῦ κεφαλὴ, ὑπήρξαμεν ὅμως ὁ βραχίων αὐτοῦ». Κατα-
λῆγον δὲ εἰς τὸν κύριον σκοπὸν τῆς κινήσεως γράφει «θὰ ἐξακολου-
θήσωμεν νὰ εἴμεθα στοιχεῖον συντηρήσεως καὶ τάξεως, ἀλλὰ καὶ
θὰ ἐπιμεινῶμεν, ὥστε οἱ ἄλλοι νὰ σεβασθοῦν τὰ δίκαιά μας καὶ
τοὺς πόθους ἡμῶν» (1).

* * *

Οἱ Ἀλβανολόγοι καὶ οἱ Ἀλβανίζοντες πολιτικολόγοι, ποὺ ζητοῦν
εἰς τὰ ἀρχαῖα Πελασγικά ὀνόματα τῆς Ἠπείρου, νὰ εὑρουν κάτι τὸ Ἀλβα-
νικόν, ἐνόσω τὴν Ἀλβανικὴν θεωροῦν ὡς γνησίαν Πελασγικὴν καίτοι αὕτη
ψυχία τινα, γνησίως Πελασγικά, ἔσωσεν, ἐζήτησαν καὶ τὸ ὄνομα τοῦ ὄρους
Τόμαρος, εἰς τὰς ὑπηρεσίας τοῦ ὁποῦ κεῖται τὸ μαντεῖον τῆς Δωδώνης,
νὰ παραστήσουν ὡς Ἀλβανικόν.

Ἡ λέξις **Τόμαρος**, **Τόμαροι** ἢ **Τόμουρος**, λέγουσιν οὔτοι, εἶνε σκυπε-
ταρικὴ ἢ μίρε (= ἱερός, ἅγιος, ἀγαθός) καὶ πληθυντικῶς τε μίρε (= ἱεροί,
ἅγιοι, ἀγαθοί). **Τομὸρ** λέγεται κατὰ τοὺς ἰδίους καὶ τὸ ὑψηλότερον ὄρος
τῆς Τοσκαρίας, ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ ὁποῦ πιστεύεται ἀπὸ τοὺς πέριξ
κατοίκους ὅτι ὑπάρχει τόπος ἱερός ὅπου κατοικεῖ ἅγιος ἀόρατος, σκυπε-
ταριστὶ ἢ μίρε, καὶ ὅπου ἀμαρτωλὸς ἄνθρωπος δὲν δύναται νὰ πατήσῃ (2)

Οἰαδήποτε ὅμως τῶν ἀνωτέρω λέξεων καὶ ἂν θεωρηθῇ ὡς δηλοῦσα
κυρίως φόβον θεοῦ καὶ σεβασμὸν, δὲν δύναται μὲ μεγάλην πιθανότητα νὰ
συναφθῇ πρὸς τὸ **Τόμαρος** καὶ **Τομοῦρος** διότι εἶναι πιθανώτατον ὅτι καὶ
αἱ δύο Ἀλβανικαὶ λέξεις εἶναι παρεφθαρμένοι τύποι τοῦ λατινικοῦ
timor=φόβος (3).

Ἐξ ἄλλου ὑπάρχει καὶ ἄρμενικὴ λέξις thmir-im=ἐξίσταμαι, ἐκπλήτ-
τομαι, ποὺ δύναται νὰ ἐρμηνεύσῃ τὴν πρώτην καὶ κυριολεκτικὴν ἔννοιαν
τοῦ Τόμουρος καὶ Τομοῦρος καὶ Θάμυρις ἢ Tamiras τοῦ Τακίτου, ἐπιτυχέ-
στερον ἀπὸ τὸ Ἀλβανικόν τμερία.

Μήπως συνεπεία τούτου καὶ οἱ Ἀρμένιοι δύνανται νὰ διεκδικοῦν
τὴν Ἠπειρον;

Ἀναφέρωμεν καὶ ἕτερον παράδειγμα τοῦ τρόπου μὲ τὸν ὁποῖον οἱ
Ἀλβανοὶ παραποιοῦν τὴν ἱστορίαν.

Κατὰ τὴν παράδοσιν οὕτω Χαλσοῦκ ὁ Μ. Ἀλέξανδρος εὐχαριστη-
θεὶς κάποτε ἀπὸ τὰ κατορθώματα ἐνὸς τῶν στρατηγῶν του, τὸ ὄνομα τοῦ

1. Ἐφ. «Ἀγών» I. Λαμπρίδου 29 Σεπτ. 1900 ἀρ. 80.

2. J. Βρέτου. Ἀπολογισμὸς εἰς τὸ ὅτι ἡ κοιτίς τοῦ Ἑλληνισμοῦ εἶναι ἡ
Ἠπειρος καὶ ἡ Ἀλβανία 1878 σ. 84.

Κατὰ τὸν Εὐστάθιον Τομοῦροι=χρησμοὶ, κατὰ δὲ τὸν Ἡσύχιον προφῆται,
οἰωνοσκόποι, διάκονοι.

3. Παπαρρηγοπούλου—Καρολίδου: Ἐνθ. ἀγνωτ. τόμ. I σελ. να'.

ὁποίου δὲν διεσώθη, ἀφοῦ τοῦ προσέφερον ἄρκετὰ δῶρα διὰ τὰς ἀνδραγαθίας του, τὸν ἠρώτησεν ἔπειτα ἄλβανιστί: «*Mak' ē dōni*» ἦτοι «*τι περισσότερον θέλετε*». Εἰς ἀπάντησιν, κατὰ τὴν ἄλβανικὴν παράδοσιν, ὁ στρατηγὸς ἔδειξε διὰ τῆς χειρὸς του τὴν μεταξύ Ὀλύμπου καὶ Πίνδου χώραν. Ὁ Μ. Ἀλέξανδρος εὐχαρίστως τότε παρεχώρησε τὸ αἰτούμενον, εἰς ἀνάμνησιν δὲ τῆς πρωτοτύπου ἐκείνης αἰτήσεως «*μάκ' ἔδονι*» ὁ στρατηγὸς ὠνόμασε τὴν ἐπαρχίαν «*Μακεδόνι*» ὅπως σήμερον καλεῖται ἡ Μακεδονία ἄλβανιστί.

Οἱ Ἕλληνες τῆς Ἠπείρου, λέγουν οἱ Ἄλβανοί, εἶναι Ἄλβανοὶ ἐξελληνισθέντες.

Ὅσοι ὅμως διατείνονται μαζῇ μὲ τοὺς Ἄλβανούς, ἰδίως οἱ Ἴταλοί, ὅτι οἱ Ἕλληνες τῆς Β. Ἠπ. εἶναι Ἄλβανοὶ ἐξελληνισθέντες δὲν μᾶς ἀποδεικνύουν σγχρόνως καὶ ποῖος τοὺς ἐξελλήνισεν, ἀφοῦ κατ' αὐτοὺς δὲν ὑπῆρχον ἐκεῖ Ἕλληνες ἢ ἐὰν θὰ ὑπῆρχον οὗτοι θὰ ἦσαν ἐλάχιστοι.

Ἄλλοι πάλιν ὅπως ὁ Riedert, Philirpsson⁽¹⁾ καὶ Baldaci⁽²⁾ ἐπειδὴ δὲν δύνανται νὰ ἀποκρύψουν ὅτι οἱ Ἕλληνες πλειονοψηφοῦν εἰς τὴν Ἠπειρον, εὔρον τὴν θεωρίαν ὅτι οἱ Ἕλληνες οὗτοι προήλθον ἀπὸ Ἄλβανούς διὰ δραστηρίας προπαγάνδας τῆς Ἑλλάδος.

Ἀμφότεραι αἱ θεωρίαι εἶναι ἀστήρικτοι καὶ μόνον διὰ προπαγανδικούς σκοποὺς διευτυπώθησαν. Εἰς τὴν Ἠπειρον ὁ ἀρχαῖος ἑλληνικὸς πυρὴν ὄχι μόνον δὲν κατεστράφη, ἀλλὰ ἐνισχυθεὶς ἀργότερον, κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους, κατῶρθωσε νὰ ἀντιδράσῃ κατὰ τῶν ἐπιδρομέων καὶ νὰ διατηρήσῃ ἀκεραίαν τὴν ἐθνικὴν συνείδησιν καὶ τὴν γλῶσσαν. Συνεπῶς δὲν εἶχεν ἀνάγκην οὐδεμιᾶς προπαγάνδας. Πῶς ἦτο δυνατόν, οἱ ἐξελληνισμένοι ἐκεῖνοι Ἄλβανοί, νὰ χάσουν εἰς τὴν Ἠπειρον τὴν γλῶσσαν των, ἀφοῦ εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ εἰς αὐτὰ μάλιστα τὰ περίχωρα τῆς πρωτεύουσας οἱ ὀλίγοι Ἄλβανοί, ποὺ εὐρίσκονται εἰς αὐτὰ καὶ μάλιστα εἰς τὸ μέσον συμπαγοῦς ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ, διετήρησαν μέχρι σήμερον τὴν γλῶσσαν των, παρὰ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ ἑλληνικοῦ περιβάλλοντος ποὺ ὑφίσταντο εἰς τὴν διοίκησιν, τὸ σχολεῖον τὴν Ἐκκλησίαν καὶ τὰς ἐμπορικὰς τῶν σχέσεις; Πῶς λοιπὸν ἀφοῦ αὐτοὶ οἱ ὀλίγοι Ἄλβανοὶ διετήρησαν τὴν γλῶσσαν των θὰ τὴν ἔχανον οἱ Ἄλβανοὶ τῆς Ἠπείρου, οἱ ὁποῖοι ἔζων ἐκεῖ μὲ ὁμοφύλους ἰσχυροὺς πέριξ των, χωρὶς καμμίαν ἐξωτερικὴν ἐπίδρασιν ἢ συμφέρον πού, θὰ τοὺς ἠνάγκαζε νὰ ἀσπασθοῦν ξένην γλῶσσαν ἢ ἰδεολογίαν;

* * *

Ἀναφέρομεν ἓνα ἐπὶ πλέον παράδειγμα τῆς μεταστροφῆς τῆς ἀληθείας ἀπὸ τοὺς Ἄλβανούς καὶ τοὺς φίλους των. Ὅταν οἱ Γάλλοι, κατὰ

1. Thessalien und Epirus Βερολίνον 1897.

2. Βλ. Ἐπετηρίδα Παρνασσοῦ 1899 σελ. 152.

Νοέμβριον τοῦ 1917 κατέλαβον τὸ διαμέρισμα τῆς Κορυτσᾶς, καὶ ἐνήργησαν εἰς αὐτὸ ἀπογραφὴν ὀλόκληρος ἡ ἐπαρχία τῆς Κορυτσᾶς περιλάμβανεν 41.070 χριστιανοὺς καὶ 82.245 μουσουλμάνους. Εἰς τοὺς ἀριθμοὺς ἐκείνους βασιζόμενοι οἱ φίλοι τῶν Ἀλβανῶν, ὑπεστήριζον ὅτι ἡ ἐπαρχία αὕτη δὲν ἦτο ἐλληνικὴ καὶ συνεπῶς ἡ Ἑλλάς οὐδὲν δικαίωμα ἔχει ἐπ' αὐτῆς.

Ἴδου τὶ ἔγραφε σχετικῶς μία ἄλβανόφιλος ἡ Miss Edith Durham γραμματεὺς τῆς Anglo—Albanian Society τοῦ Λονδίνου(!):

«Ἡ μουσουλμανικὴ ὑπεροχὴ ἀποκαθίσταται τῶρα, διὰ μιᾶς προσκαίρου καὶ μεγαλειτέρου κύρους ἀπογραφῆς, τὴν ὁποίαν ἐνήργησαν οἱ Γάλλοι πού διώκουν τελευταίως τὴν χώραν ταύτην. Δι' ὀλόκληρον.....τὴν ἐπαρχίαν Κορυτσᾶς οἱ Γάλλοι δίδουν 41.070 χριστιανοὺς καὶ 82.245 μουσουλμάνους. Διὰ τὸ ὑπόλοιπον τῆς χώρας, ὄχι ὅμως εἰς τὰ ὄρια πού διεξεδίκει τότε ἡ Ἑλλάς, ἔχομεν τὴν ἀπογραφὴν τοῦ Χιλμῆ πασᾶ καὶ τῆς Διεθνoῦς Ἐπιτροπῆς τὰς ὁποίας παρεδέχθη καὶ ὁ κ. Βενιζέλος. Αἱ ἀπογραφαὶ αὗται ἀναφέρουν: Χριστιανοὺς 76651 καὶ Μουσουλμάνους 91846. Φθάνομεν οὕτω εἰς τὸ σύνολον ὄχι πλέον τῶν 230.000, ἀλλὰ τῶν 290.784, ἐὰν δὲ ἀφαιρέσωμεν τοὺς 30.000 μουσουλμάνους, πού δὲν θέλει ἡ Ἑλλάς, ὑπάρχει ἀκόμη μεγάλη μουσουλμανικὴ πλειοψηφία. διότι ἀντὶ τῶν 80.000 τοῦ κ. Βενιζέλου, εὐρίσκομεν 144091»

Αὐτὰ ἔγραφον τότε τὰ ὄργανα τῶν Ἀλβανῶν. Ἴδωμεν ὅμως κατὰ πόσον ἀνταποκρίνονται εἰς τὴν πραγματικότητά. Ἐν πρώτοις τὸ «διαμέρισμα Κορυτσᾶς» πού εἶχον καταλάβῃ τότε προσωρινῶς οἱ Γάλλοι ὅπου καὶ ἐνήργησαν τὴν ἀπογραφὴν, δὲν ἀνταπεκρίνετο ἀπὸ γεωγραφικῆς ἀπόψεως καὶ συνεπῶς καὶ ἀπὸ στατιστικῆς, εἰς τὸ τμήμα πού διεξεδίκει ἡ Ἑλλάς καὶ τὸ ὁποῖον ἐν τέλει τῆς παραχωρήθει. Οὐδέποτε πράγματι ἡ Ἑλλάς διεξεδίκει τοὺς τρεῖς καθ' ὀλόκληρίαν μουσουλμανικοὺς καζάδες τῆς Κορυτσᾶς, ἦτοι ὀλόκληρον τὸν καζᾶν τοῦ Στάροβο καὶ μέγα μέρος τῶν καζάδων τοῦ Γράμος καὶ Σκάπερη, τοὺς ὁποίους διὰ στρατιωτικούς λόγους εἶχον καταλάβῃ τὸ 1917 οἱ Γάλλοι. Ἴδου διατί ἡ γαλλικὴ ἀπογραφὴ ἀναφέρει τοὺς ἀνωτέρω ἀριθμοὺς, ἦτοι πληθυσμὸν 52.000 — 54.000 ἐπὶ πλέον ἀπὸ τὸ τμήμα τῆς Κορυτσᾶς πού διεξεδίκει τότε ἡ Ἑλλάς. Ἴδου πῶς ἡ ἄλβανόφιλος προπαγάνδα ὑπερήσπιζε τὰ ἄλβανικὰ δίκαια εἰς τὰ «ἀμφισβητούμενα ἐδάφη» μόνον καὶ μόνον ἵνα μετατρέψῃ μίαν πλειοψηφίαν τὴν ὁποίαν δὲν ἠδύνατο νὰ ἀμφισβητήσῃ ἄλλως ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα.

* *

Ἡ διαστροφή ὅμως αὕτη ἐκ μέρους τῶν ἄλβανῶν, συνεχίζεται καὶ μάλιστα ἀπὸ ἐπισήμους λειτουργοὺς τῆς.

1. Εἰς The Manchester Guardian 14 Ἰουλίου 1919. Πρβλ. Α. Μακκᾶς: "Ἐνθ' ἀνωτ. σελ. 9—10.

Ὁ Ὑπ. τῶν Ἐξωτ. οὕτω τῆς Κυβερνήσεως Ἐμβέρ Χότζα, κ. Ὁμὲρ Νισσιάνη εἰς ἄρθρον τοῦ δημοσιευθέν εἰς τὴν ἔφημ. τῶν Τιράνων «Βασκίμι», ὄργανον τοῦ ἀπελευθερωτικοῦ μετώπου, τῆς 16-2-1945 ἐτόλμησεν ἀνευθυριάτως νὰ πλαστογραφήσῃ διεθνεῖς συμβάσεις, ἵνα ἀποδείξῃ ὅτι αἱ περιοχαὶ Κορυτσᾶς καὶ Ἀργυροκάστρου εἶναι ἄλβανικαί.

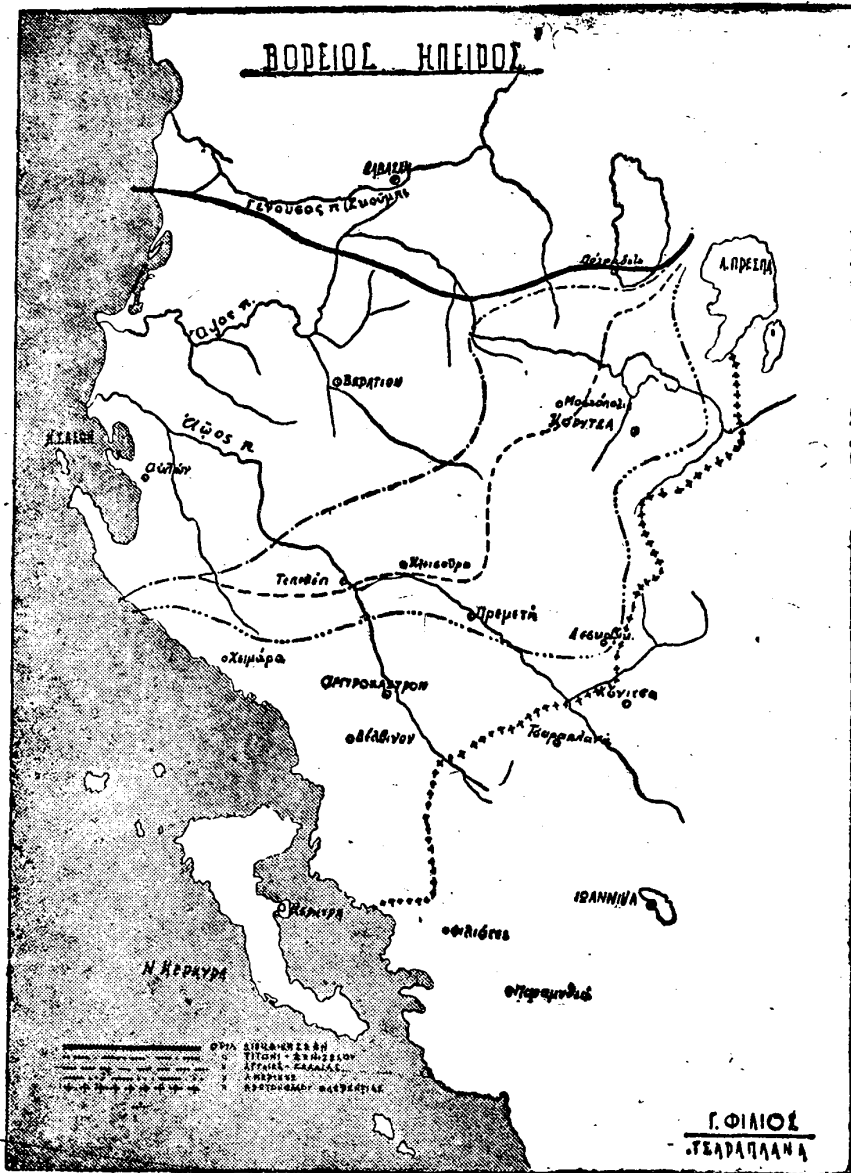
Ἴδου τί γράφει οὗτος:

«Τὸ ζήτημα τῆς Β. Ἡπ., ὡς οὗτοι (δ.λ.δ. οἱ Ἕλληνες πολιτικοὶ) ὀνομάζουν τὸ Ἀργυρόκαστρον καὶ τὴν Κορυτσᾶν, ἔχει λάβει τέλος διὰ παντός, διότι ὁ ἄλβανικὸς χαρακτήρ τῶν περιοχῶν τούτων ἔχει διαπιστωθῆ ὑπὸ μιᾶς διεθνοῦς ἐπιτροπῆς καὶ λυθῆ ὀριστικῶς εἰς τέσσαρας διεθνεῖς συζητήσεις, αἱ ὁποῖαι ἔχουν ἐπίληφθῆ τῆς λύσεως τοῦ προβλήματος τούτου».

Αἱ τέσσαρες ὁμῶς διεθνεῖς συζητήσεις, ποῦ δὲν τολμᾷ νὰ κατονομάσῃ ὁ πλαστογράφος τῆς ἱστορίας Ἀλβανὸς ὑπουργός, ἦτοι ἡ συνθήκη τοῦ Λονδίνου τοῦ 1915, ἡ συμφωνία Τιτόνι - Βενιζέλου τῆς 29-7-1919, ἡ ἀπόφασις τοῦ Ἀνωτάτου Συμβουλίου τῶν νικητῶν Συμμάχων κατὰ τὴν συνεδρίασιν τῆς 13-7-1920 καὶ τῆς Ἀμερικανικῆς Γερουσίας τῆς 17-5-1920, ὅλαι ἀναγνωρίζουν τὴν ἑλληνικότητα τῆς Β. Ἡπ. καὶ ἀποτελοῦν δι' αὐτὴν ἐπισήμους τίτλους ἀναμφισβητήτου κύρους, ὡς κατωτέρω λεπτομερέστερον θὰ ἀναπτύξωμεν.

Ἡ πλαστογραφία, ὡς βλέπομεν, τῆς ἱστορίας, εἶνε τὸ μόνον ἐπιχείρημα τῶν Ἀλβανῶν καὶ τῶν φίλων, πρὸς διεκδίκησιν τίτλων, ὅπου δὲν ὑπάρχουν τοιοῦτοι.

ΥΠΟΜΝΗΣΙΣ.

- » Απαιτήσεις Ἑλλάδος.
- » Προτάσεις Ἀγγλίας καὶ Γαλλίας.
- » Ἀμερικῆς.
- + + + + » Ἰταλίας (Ὅρια Πρωτ. Φλωρεντίας)

ΜΕΡΟΣ Γ΄.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ι.

ΠΩΣ ΕΓΕΝΝΗΘΗ ΤΟ ΖΗΤΗΜΑ ΤΗΣ Β. ΗΠΕΙΡΟΥ

Εἵπομεν ἀνωτέρω ὅτι ζήτημα ἑλληνικότητος τῆς Βορ. Ἡπ. δὲν θά προυκαλεῖτο, οὔτε θά ἠγείρετο ζήτημα Ἀλβανίας, ἐὰν ἄλλη ἦτο ἡ γεωγραφικὴ θέσις τῆς χώρας. Ἐὰν τουτέστι δὲν ἐξετείνετο, ἔναντι μὲν τῶν ἠπειρωτικῶν ἀκτῶν ἡ Ἰταλία, εἰς δὲ τὸ βάθος τῆς Ἀδριατικῆς ἢ Αὐστρίας, ἐκάστη τῶν ὁποίων ἀπέβλεπεν εἰς τὴν ἐλευθέραν διόδον τοῦ λεγομένου στενοῦ τοῦ Ὀτράντο.

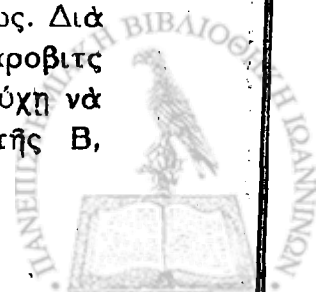
Τὸ ζήτημα ὅθεν τῆς Β. Ἡπ. εἶναι ἀκριβῶς ζήτημα τοῦ Ὀτράντο ἢ μᾶλλον τοῦ Αὐλώνος εἰς τὴν κατάληψιν τοῦ ὁποίου ἀπέβλεπον ἡ Αὐστρία καὶ ἡ Ἰταλία, δὲν συγκατένευον δὲ εἰς τὴν κατάληψιν τοῦ ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα.

Ἐξετάσωμεν ὅθεν τὴν πολιτικὴν τῶν δύο αὐτῶν Δυνάμεων ἔναντι τῆς Ἡπείρου, ἵνα κατατοπισθῶμεν εὐκολώτερον εἰς τὴν μετέπειτα ἐξέλιξιν τοῦ Β. Ἡπ. ζητήματος.

α') Η ΑΥΣΤΡΙΑ ΚΑΙ Η ΗΠΕΙΡΟΣ.— *Συνθῆκαι ἀναγνωρίζουσαι εἰς τὴν Αὐστρίαν δικαιώματα προστασίας ἐπὶ τῶν καθολικῶν τῆς Ἀλβανίας.*

Πολιτικὴ ἐκμετάλλεσις τοῦ δικαιώματος τούτου. Ἀνδράση καὶ κόμης de Beust. Ἀνταγωνισμὸς τῆς Ἰταλίας. Συνέδιον τοῦ Βερολλίνου. Στατιστικοὶ πίνακες ἐμπορίου Αὐστρίας καὶ Ἰταλίας. Διατὶ ἡ Αὐστρία δὲν κατώρθωσε νὰ ἐπιβληθῇ εἰς τὴν Ἡπειρον.

Ἡ Αὐστρία πρώτη ἀπὸ ὅλας τὰς Δυνάμεις, ἤρχισε νὰ ἐνδιαφέρηται διὰ τὴν Ἀλβανίαν καὶ Ἡπειρον, λόγῳ τῆς γεωγραφικῆς τῆς θέσεως. Διὰ διαφόρων συνθηκῶν τῆς μετὰ τὴν Τουρκίαν, Κάρλοβιτς 1689, Πασάροβιτς 1718, Βελιγραδίου 1739 καὶ τοῦ Κογκορδάτου τοῦ 1855, εἶχεν ἐπιτύχη νὰ τῆς ἀναγνωρισθῇ τὸ δικαίωμα προστασίας ἐπὶ τῶν καθολικῶν τῆς Β,

Ἑλβανίας. Ἡ προστασία ὅμως αὕτη καθαρῶς θρησκευτική, ὑπέκρυπτε φιλοδόξους βλέψεις καὶ ἐπιθυμίας πολιτικῆς ἐπεκτάσεως.

Τὸ δικαίωμα τοῦτο ἐξεμεταλλεύθη ἡ Αὐστρία χωρὶς θόρυβον, ἀνεγείρουσα Ἑκκλησίας, μισθοδοτοῦσα τὸν καθολικὸν κλῆρον καὶ συνιηροῦσα σχολεῖα ἰδίαις δαπάναις. Διὰ τὴν εὐδοκίμησιν αὐτὴν τῆς αὐστριακῆς προπαγάνδας ἐνῶ ἡ ταυτότης τῆς θρησκείας εἰς τὴν Β. Ἑλβανίαν ἦτο ἡ καλύτερα προϋπόθεσις, εἰς τὴν Ν. δὲν ἦτο εὐκόλον, ὅπου ἐπλεόναζον οἱ ὀρθόδοξοι, οἱ ὅποιοι προετίμων νὰ στέλωσι τὰ παιδιὰ των εἰς τὰ ἑλληνικὰ σχολεῖα φοβούμενοι τὸν προσηλυτισμὸν ἀποστέλλοντες αὐτὰ εἰς τὰ αὐστριακὰ ποῦ διηθύνοντο ἀπὸ Ἰησουῖτας καὶ Φραγκισκανούς.

Εἰς τὰ αὐστριακὰ αὐτὰ σχολεῖα ἐδιδάσκετο ὡς ὑποχρεωτικὴ γλῶσσα ἡ Ἱταλική. Ὅταν λοιπὸν ἡ Ἱταλία ἤρχισε νὰ ἐποφθαλμιᾷ τὴν Ἑλβανίαν εὔρε τὸ ἔδαφος παρασκευασμένον, ἀπὸ τὴν ἀντίζηλον, ἀλλὰ καὶ σύμμαχόν της Αὐστρίαν ἡ ὅποια οὕτω μὲ τὰ σχολεῖα της εἰργάζετο ἀσυνειδήτως ὑπὲρ τῆς Ἱταλίας.

Ἡ Αὐστρία λοιπὸν ἐκμεταλλευομένη πολιτικῶς τὸ δικαίωμα τοῦτο ἤρχισε παντοειδῆ διείσδυσιν ἐπὶ τῆς πλευρᾶς μάλιστα ἐκείνης τῆς χώρας ἐπὶ τῆς ὁποίας δὲν συνέφερον εἰς αὐτὴν νὰ ἐπεκταθῇ ἡ Ἑλλάς. Τὸ δικαίωμα τοῦτο ἐξήσκησεν ἡ Αὐστρία ἰδίως κατὰ τὴν ἑλβανικὴν ἐξέγερσιν τοῦ 1911, ὁπότε ὑπεδηλώθη εἰς Ὑ. Πύλλην νὰ θέσῃ τέρμα εἰς τὰς καταπιέσεις τῶν Ἑλβανῶν, διότι εἰς τὴν Αὐστρίαν ἀνήκε τὸ δικαίωμα τῆς προστασίας τῶν καθολικῶν τῆς Ἑλβανίας.

Ἡ ἐφημερὶς οὕτω «Fremdenblatt» τῆς 7 Ἰουνίου τοῦ ἔτους ἐκείνου εἰς ἄρθρον της ἐμπνευσθῆν ἀσφαλῶς ἀπὸ τὸ Ὑπ. τῶν Ἐξωτ. τῆς Αὐστρίας, ἔγραφεν ὅτι τὸ ζῶηρόν ἐνδιαφέρον τῆς Μοναρχίας διὰ τὴν Ἑλβανίαν προήρχετο «ἀπὸ τὴν μακρὰν συμπάθειαν ποῦ εἶχεν αὕτη πάντοτε διὰ τοὺς Ἑλβανούς τῶν τριῶν θρησκευμάτων καὶ τὴν προστασίαν της ἐπὶ τῶν καθολικῶν ἑλβανῶν»... «Δικαιοῦται ὅθεν αὕτη νὰ ἐκφέρῃ γνώμην διὰ πολιτικὴν προὐδότησιν εἰς ἀδικαιολόγητον κατάστασιν».

Ἡ «προστασία» ὅμως ἐκείνη τῆς Αὐστρίας καθαρῶς θρησκευτικὴ, κανένα δικαίωμα ἐπεμβάσεως δὲν ἔδιδεν εἰς τὴν Αὐστρίαν, διότι ἡ ἑλβανικὴ ἐπανάστασις ἦτο ζήτημα ἐσωτερικόν, ποῦ ἀφεώρα τὴν Τουρκίαν καὶ τοὺς ἀνυποτάκτους ὑπηκόους της.

Ὅθεν ἡ ἐξάπλωσις αὕτη καὶ προστασία τοῦ καθολικισμοῦ τῆς δουρικῆς μοναρχίας εἶχε πολιτικὸν σκοπὸν. Οἱ καθολικοὶ τῆς Ἑλβανίας ἀνῆρχοντο εἰς διακοσίας χιλιάδας, ἦσαν δὲ ὅλοι σχεδὸν φίλοι τῆς Αὐστρίας τὸν Αὐτοκράτορα τῆς ὁποίας, Φραγκίσκον Ἰωσήφ, εἶχον κατορθώσῃ, οἱ αὐστριακοὶ προπαγανδιστὰὶ νὰ ἐμφυτεύσουν εἰς τὴν συνείδησιν των, ὡς τὸν μέγαν προστάτην των καὶ φυσικὸν ἀντιλήπτορα.

Διὰ τὴν διάδοσιν τῆς προπαγάνδας ταύτης ἡ Ἑλβανία προσέφερε θαυμάσιον ἔδαφος.

Ἡ χώρα ἦτο ἀπὸ τὰς πτωχοτέρας καὶ κακῶς διοικουμένης ἐπαρ-

χίας ὅπου ἐπὶ πλέον ἢ τιμιότης, καὶ εἰλικρίνεια, ἦσαν ἀμφίβολλα. Ὀλίγον ἐνδιέφερε πράγματι τὸν ἄλβανὸν ἐὰν ὀνομαστικῶς ἐκυριάρχει εἰς τὴν χώραν τοῦ ἢ Α ἢ ἢ Β δύναιμις, ἤρκει νὰ μὴ ἔχανεν αὐτός τὰ προνόμια τοῦ sui generis φεουδαλισμοῦ του. Ἐπρόκειτο τέλος περὶ χώρας ποικιλίας φυλῶν καὶ θρησκείας, ὅπου ἦτο εὐκόλον νὰ ἐκμεταλλευθῆ κανεὶς πότε τὸν μουσουλμανικὸν φανατισμὸν, πότε τὸ χριστιανικὸν αἴσθημα. Πότε τὴν φιλοχρηματίαν τοῦ τούρκου ὑπαλλήλου, πότε τὴν ἀκαθόριστον ἐπιθυμίαν ἐκάστου νὰ αἰσθάνεται τὴν ζωὴν καὶ τὴν περιουσίαν του ὑπὸ τὴν προστασίαν ἰσχυροτέρας ἀρχῆς.

Μὲ τὴν πολιτικὴν αὐτὴν ἢ Αὐστρία προσεπάθη νὰ δημιουργήσῃ εἰς τὴν Ἀλβανίαν, σὺν τῷ χρόνῳ δὲ καὶ εἰς τῆς Ἡπειρον, συμφέροντα κατ' ἀρχὰς ἐμπορικὰ καὶ οἰκονομικὰ ἀργότερα δὲ καὶ πολιτικά. Ὅπως δὲ ἔλεγεν ὁ ἄλβανολόγος Ἰταλὸς Vico Mantegaza, ἡ αὐστριακὴ προπαγάνδα εἶχε διοργανωθῆ ἐκεῖ μὲ τέτοιον τρόπον ὥστε «*τὰ πάντα νὰ τελῶν εἰς τὸν αὐτὸν σκοπὸν*» (1).

Ὁμοφύλους εἰς τὴν Ἀλβανίαν καὶ Ἡπειρόν, ἢ Αὐστρία δὲν εἶχε νὰ προστατεύσῃ ἀφοῦ ἡ ἴδια ἦτο ἄθροισμα φυλῶν. Ὁμοφύλων ὅμως δὲν εἶχεν αὐτὴ ἀνάγκην εἰς τὸ ζήτημα τοῦτο. Τῆς ἤρκει ἡ πολιτικὴ ἐκμετάλλευσις τοῦ χορηγηθέντος δικαιώματος προστασίας (2).

Ἡ Αὐστρία μεγαλύτερον ἐνδιαφέρον διὰ τὴν Ἡπειρον ἤρχισε νὰ ἐπιδεικνύῃ μετὰ τὴν ἦτταν τῆς Καϊνιξγρατς τοῦ 1866 καὶ τὸν ἀποκλεισμὸν τῆς ἀπὸ τὴν γερμανικὴν ὁμοσπονδίαν, ὅποτε ὑπὸ τὴν ἔμπνευσιν τοῦ κόμητος de Beust καὶ ἀργότερον τοῦ Ἀνδράση, ἤρχισε νὰ ἀτενίζῃ πρὸς Ν. Ἐμπρακτον ἐκδήλωσιν τῆς τάσεως ταύτης ἀπετέλεσεν ἡ μακρὰ ὑπὸ τοῦ Ἀνδράση προπαρασκευὴ τῆς κατοχῆς τῆς Βοσνίας—Ἐρζεγοβίνης, προσαρτηθείσης ὀριστικῶς τὸ 1908. Χώρα κατ' ἐξοχὴν βιομηχανικὴ εἶχεν ἀνάγκην νέων ἀγορῶν καὶ πεδίων καταναλώσεως τῶν βιομηχανικῶν τῆς προϊόντων (3).

Ὡς πρὸς τὴν Β. Ἡπειρον ὅθεν ἡ αὐστριακὴ πολιτικὴ ἐκτὸς τῆς γενικωτέρας πολιτικῆς τῆς, ἐκυριαρχεῖτο ἀπὸ καθαρῶς ἐμπορικοῦ σκοποῦς.

«*Ἡ αὐστριακὴ βιομηχανία, ἔγραφεν ὁ ἐν Ἰωαννίνοις πρόξενος τῆς Αὐστρίας, πρὸς τὸν ἐν Κων)λει πρέσβυν τὸ 1868, εἶνε προωρισμένη πρὸ παντὸς νὰ προμηθεύῃ τὰς ἀγορὰς τῆς Ἡπειρον καὶ τῆς Ν. Ἀλβανίας μὲ τὰ προϊόντα τῆς*» (4).

Διὰ τὴν αὐστριακὴν αὐτὴν διείσδυσιν εἰς τὴν Ἀλβανίαν καὶ Ἡπει-

1. Albania 1912 σ. 143.

2. Ε. Σούρα, Ἡπειρος καὶ Αὐστριακὴ Διπλωματία εἰς Ἡπ. Χρον. 1932 σ. 66-130 καὶ 1927 σ. 117.

3. Λόγος Αἰρενταλ 27 Ἰαν. 1908.

4. Ἡπ. Χρον. 1943 σελ. 81.

ραν, εἷς μόνον ἀντίπαλος παρουσιάζετο ἐπὶ τῆς διπλωματικῆς σκηνῆς, ἡ Ἰταλία. Ἀπὸ τοῦ 1870, πράγματι, ὅταν ἡ νέα Ἰταλία ἐνεφανίσθη, εἰς τὴν Εὐρώπην, ὡς μεγάλη μεσογειακὴ Δύναμις, καὶ ὡς κληρονόμος τοῦ παλαιοῦ ρωμαϊκοῦ προγράμματος, ἐφήρμοσε καὶ αὕτη τὸ Drang nach Osten ὅπως καὶ ἡ Βιέννη. Ἐκτοτε ἤρχισεν φοβερὸς διπλωματικὸς ἀνταγωνισμὸς μεταξὺ τῶν δύο αὐτῶν Δυνάμεων, διὰ τὴν πολιτικὴν ἐπικράτησιν εἰς τὴν Ἀδριατικὴν καὶ τὰ Βαλκάνια, μὲ ὅλα τὰ μέσα, πλην τῆς ἀληθείας καὶ τῆς δικαιοσύνης. Ραδιουργίαι, δολιότης, ἐξαγορὰ ἐλαφρῶν συνειδητήσεων, παραπλάνησις τῆς δημοσίας εὐρωπαϊκῆς γνώμης διὰ ψευδῶν ἱστορικῶν, ἐθνογραφικῶν καὶ γεωγραφικῶν δημοσιευμάτων.

Ἡ ἐξωτερικὴ ὁμως πολιτικὴ τῆς Αὐστρουγγαρίας ἦτο ὀλίγον δυσκίνητος, λόγῳ τῆς προσηλωσεῶς τῆς εἰς τὰς ἐσωτερικὰς διαμάχας τῶν διαφόρων ἐθνοτήτων τῆς, ἰδίως μετὰ τὴν κατάκλυσιν εἰς τὴν Εὐρώπην τῶν ἐθνικιστικῶν ρευμάτων (1).

Ἴδου εἷς ἐκ τῶν λόγων διὰ τὸν ὁποῖον ἡ Αὐστρία δὲν κατάρθωσε νὰ ἀπομακρύνῃ τὴν Ἰταλίαν εἰς τὴν Ἠπειρον, καὶ διατὶ ἡ Ἰταλία, κατάρθωσεν ἐντὸς πενταετίας, νὰ τετραπλασιάσῃ τὴν ἰταλικὴν εἰσαγωγὴν εἰς τὸν νομὸν Ἰωαννίνων, ἐνῶ ἡ αὐστριακὴ, κατὰ τὴν αὐτὴν περίοδον ἤλαττο κατὰ 15 οἰο, ὡς ἐμφαίνεται ἐκ τοῦ κάτωθι πίνακος εἰς λιρέττας τοῦ Ἴτ. Ἐμπ. Ἐπιμ. Ἰωαννίνων :

Εἰσαγωγαὶ εἰς λιρέττας

Ἔτος	Ἐξ Αὐστρίας	Ἐξ Ἰταλίας
1900	2.035.475	438.450
1	1.749.930	899.060
2	1.706.060	1.167.660
3	1.673.350	1.546.541
4	1.723.510	1.709.800

Διὰ τὰ ἀπὸ 1906—1910 ἔτη ἡ μὲν Ἰταλικὴ εἰσαγωγὴ ἠύξθη κατὰ 8 $\frac{1}{2}$ οἰο, ἡ Αὐστριακὴ τὸναντίον ἠλαττώθη κατὰ 3 οἰο.

β') Η ΙΤΑΛΙΑ ΚΑΙ Η ΗΠΕΙΡΟΣ. — *Βενετία και 'Αδριατική. 'Η 'Ιταλία διάδοχος τῆς Βενετίας. 'Απόπειραι δημιουργίας συμφερόντων εἰς 'Ηπειρον. Σὰν Τζουλιάνο. Οἰκονομικὴ προπαγάνδα. De Gubernanti και Millelire. 'Η 'Ιταλία θέλει νὰ ἐξαλβανίσῃ τὴν 'Ηπειρον. 'Η 'Αλβανία εἰς τοὺς 'Αλβανούς και κρίσεις Σλουμέκη.*

«'Από τὴν 'Αλβανίαν ἡ 'Ιταλία θὰ δυνηθῇ νὰ ἐξορμήσῃ διὰ τὴν κατάκτησιν τῆς 'Ανατολῆς».

('Εφημ. τῆς 'Ιταλίας 21 Μαΐου 1919)

Τὰς βλέψεις τῆς 'Ιταλίας εἰς τὴν 'Αδριατικὴν, συμβολίζει ἡ ἑορτὴ τῶν Γάμων τῶν Δογῶν τῆς 'Ενετίας μὲ τὴν 'Αδριατικὴν (Sposalizio del Mare) ποὺ καθιερώθη ὑπὸ τοῦ Πάππα 'Αλεξάνδρου Γ' (1177).

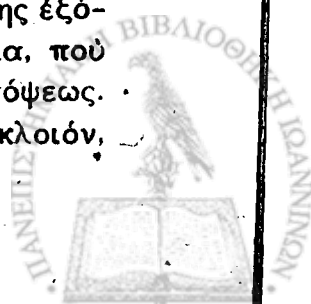
Διὰ τὴν ἐπικράτησιν αὐτὴν εἰς τὴν 'Αδριατικὴν, μεγάλας προσπάθειας κατέβαλεν ἡ Βενετία, ποὺ εἶχεν ὡς ἀξίωμα νὰ μὴν ἀνέχεται ὅπως ἔν και τὸ αὐτὸ κράτος, ἢ δύο διάφορα κράτη, ἀλλὰ σύμμαχα, κατέχουν ἀμφοτέρας τὰς ἀκτὰς τῆς 'Αδριατικῆς, θεωροῦσα παρομοίαν κατοχὴν ὡς πολιτικὸν και ἔμπορικὸν θάνατόν τῆς. Δὲν εἶχεν ἐκφύγει, ἀπὸ τὴν ὀξύνοϊαν τῶν Βενετῶν, ἡ μεγάλη σημασία τοῦ Αὐλώνος, διὰ τὴν διατήρησιν τοῦ ὁποίου διεξήγαγον οὗτοι αἱματηροὺς ἀγῶνας.

Τὸ λεγόμενον ὄθεν, 'Αδριατικὸν ζήτημα, ὑφίστατο ἀπὸ αἰῶνων. 'Εκεῖνος ποὺ θὰ κατεῖχε τὴν μίαν ἀκτὴν τῆς 'Αδριατικῆς, προσεπάθει νὰ τὴν ἐφαρμόσῃ και εἰς τὴν ἑτέραν, ὅπως ἐξασφάλισῃ οὕτω τὴν ἀποκλειστικὴν κυριαρχίαν τῆς. 'Ο εὐρισκόμενος τούναντίον εἰς τὸ βάθος τῆς ἰδίας θαλάσσης, προσεπάθει μὲ κάθε τρόπον ν' ἀποφύγῃ τοιοῦτον ἀποκλεισμόν.

* * *

'Η 'Ιταλία λοιπὸν ἐφόσον ἐνόμιζεν ὅτι γεωγραφικῶς και ἔθνολογικῶς ἦτο διάδοχος τῆς Βενετίας, ἐνόμισεν ὅτι ὤφειλε και ἐδικαιοῦτο νὰ κληρονομήσῃ και τὴν πολιτικὴν τῆς. 'Απὸ μίαν τοιαύτην ἀντίληψιν προέρχεται ἡ ἔναντι τῆς 'Ηπείρου και 'Αλβανίας πολιτικὴ τῆς. Νομίζομεν ὅμως ὅτι ἡ προπολεμικὴ ἠνωμένη 'Ιταλία, οὐδένα τοιοῦτον κίνδυνον ἀποκλεισμοῦ εἶχε νὰ φοβηθῇ, οἷοσδήποτε και ἂν κατεῖχε τὰς 'Ανατ. ἀκτὰς τῆς 'Αδριατικῆς, ἐφόσον αὐτὴ διὰ τῶν λιμένων τῆς Γενούης, Νεαπόλεως, Μεσσήνης και Τάραντος, εἶχεν ἐλευθέραν τὴν ἐξοδὸν πρὸς ὅλας τὰς θαλάσσας, ἀπὸ δὲ τὴν Βενετιαν ἕως τὸ Βρινδῆσιον ἦτο κυρία τῶν Δ, ἀκτῶν τῆς 'Αδριατικῆς.

'Αν ὑπῆρχε δὲ πρὸ τοῦ 1914 Δύναμις στερουμένη πάσης ἄλλης ἐξόδου πρὸς τὴν Μεσόγειον, ἐκτὸς τῆς 'Αδριατικῆς, αὐτὴ ἦτο ἡ Αὐστρία, ποὺ ἦτο και πραγματικὸς διάδοχος τῆς Βενετίας ἀπὸ γεωγραφικῆς ἀπόψεως. 'Ἰδοὺ ὁ λόγος διὰ τὸν ὁποῖον ἠγωνίσθη αὐτὴ ὅπως ἀποφύγῃ τὸν κλοιόν,

πού θα της έδημιουργεῖτο, εἰς περίπτωσιν πού καί αἱ δύο άκται τῆς Ἀδριατικῆς θα ὑπήγοντο εἰς τὴν Ἰταλίαν ἢ ἔστω καί ἂν αἱ πρὸς Ἀν. τοῦ Ἀδρία άκται περιήρχοντο εἰς κράτος πού θα διέκειτο φιλικῶς πρὸς τὴν Ἰταλίαν. Ἀλλὰ καί οἰαδήποτε προϋπόθεσις τότε διὰ τὴν μέλλουσαν τύχην τῶν Ἀν. άκτῶν τῆς Ἀδριατικῆς ἂν ἐπαλήθευε, πάλιν ἡ Ἰταλία, ἐφόσον θα κατεῖχε τὰς Δ. άκτάς τῆς θαλάσσης αὐτῆς, δὲν εἶχε τίποτε νὰ φοβηθῆ, διότι θα εἶχεν ἐλευθέραν τὴν ἔξοδον πρὸς τὴν Μεσόγειον ἀπὸ Ν. καί Δ. διὰ τῶν λιμένων τῆς Γενούης, Νεαπόλεωσ, Μέσσήνης καί Τάραντος.

* * *

Διὰ τὴν ἐφαρμογὴν μιᾶς τοιαύτης πολιτικῆς, ἡ Ἰταλία προσεπάθησε νὰ δημιουργήσῃ συμφέροντα εἰς τὴν Ἡπειρον. Ἦρχισε λοιπὸν νὰ τὴν κατακτᾷ ἀνεπισήμως, ἐγκαθιστῶσα πτωχὰς οἰκογενείας ὑπὸ τὸ πρόσχημα διδασκάλων, ταχκῶν ὑπαλλήλων. Ἐμπορ. Ἐπιμ. εἰς διαφόρους πόλεις, θεραπευτήρια διὰ τοὺς ἀσθενεῖς, σχολεῖα. Τὰ τελευταῖα ταῦτα ὁμως ἦσαν λαϊκὰ καί δὲν εἶχον θρησκευτικὸν χαρακτήρα, ὅπως τὰ Αὐστριακὰ. Ἡ Ἰταλία ἐνόμιζεν ὅτι οὕτω θα προσείλκυε περισσοτέρους μαθητάς, οἱ ὅποιοι θα τὰ προετοίμων ἀπὸ τὰ Αὐστριακὰ ὅπου ἐφοβοῦντο τὸν προσηλυτισμὸν.

Τὰ σχολεῖα, αὐτά, κατὰ τὴν Ἰταλικὴν προπαγάνδα ἐλειτούργουν «*πρὸς ἀνάπτυξιν τοῦ ἀλβανικοῦ πατριωτισμοῦ*» (1), καίτοι οἱ διδάσκοντες δὲν παρέλειπον εὐκαιρίαν νὰ ἐμφυτεύουσιν εἰς τὰς ψυχὰς τῶν μαθητῶν τὴν Ἰταλικὴν ιδέαν.

Εἰς τὰ σχολεῖα αὐτὰ περισυνελλέγοντο ὅλα τὰ τέκνα τῶν πτωχῶν οἰκογενειῶν εἰς τὰς ὁποίας ἡ Ἰταλικὴ προπαγάνδα προσέφερε δωρεὰν βιβλία, ἐνδύματα καί ὅ,τι ἀπαιτεῖται πρὸς παραπλάνησιν.

Ἡ Ἰταλικὴ προπαγάνδα προσεπάθησε νὰ ἰδρύσῃ εἰς Ἰωάννινα καί ἰταλικὴν παροικίαν, ὀργανώσασα πρὸς τοῦτο μετανάστευσιν ἰταλικῶν οἰκογενειῶν, αἱ ὁποῖαι ὁμως ἀντὶ νὰ δημιουργήσουν κάποιαν ἐπιρροήν, τοῦναντίον ἐξελληνίσθησαν, σήμερον δὲ ἡ ἑλληνικὴ εἶνε ἡ μόνη γλῶσσα πού μεταχειρίζονται αὐταί.

Πρωτεργάτης τῆς ἰταλικῆς δράσεως εἰς τὴν Ἀλβανίαν ἦτο ὁ μετέπειτα Ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν Μαρκήσιος Σαντζουλιάνο, ὁ ὁποῖος ὑπὸ τὸ πρόσχημα συνεργασίας μετὰ τὴν Αὐστρίαν—συμμάχου ἀπὸ τὸ 1882—ἔθεσεν ὑστεροβούλως τὰς πρώτας βάσεις ἀνεξαρτήτου Ἰταλικῆς προπαγανδιστικῆς δράσεως, ἐξαπατῶν τοὺς ἀφελεῖς Ἀλβανοὺς ὅτι ἡ Ἰταλία ἐργάζεται καί μοχθεῖ νὰ δημιουργήσῃ Μεγάλην Ἀλβανίαν ἀπὸ τὴν Βοσνίαν μέχρι τοῦ Ἀμβρακικοῦ. Ἡ ὀργάνωσις ἦτο τελεία. Εἰς τὴν Σκόδραν

1. R. Pinon : Ἐνθ' ἀνατ. σελ. 340. Ch. Vellay : Ἐνθ' ἀνωτ. σελ. 49 - 50.

έξεδίδετο ἰταλοαλβανική ἔφημερίς «Tarabosch», ὄργανον ἐπίσημον τῆς προπαγάνδας⁽¹⁾. Εἰς τὰς κυριώτερας πόλεις ἐλειτούργουν σχολεῖα, εἰς δὲ τὰ ἐπικίνδυνα σημεῖα τῆς χώρας εἶχον ἀποσταλῆ, ὑπὸ τὸ ἔνδυμα τοῦ ἐμπόρου ἢ τοῦ τυχοδιώκτου, Ἴταλοι ἀξιωματικοὶ καὶ διπλωματικοὶ ὑπάλλοι ἵνα κατασκοπεύουν τὰς κινήσεις τῶν ἀντιπάλων.

* * *

Οἱ Ἴταλοι διὰ τὴν ἐφαρμογὴν τῆς πολιτικῆς των δὲν ἐδίωξαν καὶ αὐτὴν τὴν ἐπιστήμην νὰ καταστήσουν ὑπὲρ τῆς.

Κατὰ τὴν συνεδρίασιν τοῦ φυσιογνωστικοῦ τμήματος τοῦ Συλλόγου «Παρνασσός» ἀνεκοινώθη, καὶ κατεχωρήθη εἰς ἐπετηρίδα τοῦ 1899⁽²⁾ ἀπάσπασμα μελέτης τοῦ ἐν Βονωνίᾳ καθηγητοῦ Ἀντωνίου Βαλδάση ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἐκ τοῦ ἀνά τὴν Ἀλβανίαν Ὀδοιπορικοῦ μου (1896) ὁ Πίνδος καὶ ὁ Σμόλικας».

Ἡ μελέτη αὕτη προῖον ἐκδρομῆς ἀνά τὴν Ἠπειρον καὶ Ἀλβανίαν μαζί μὲ τὰς ἀπαιτήσεις τῆς ἐπιστήμης ἱκανοποιεῖ καὶ τὰς πολιτικὰς ὁρέξεις τῆς χώρας του, τῆς ὁποίας διερμήνευε τοὺς πόθους καὶ τὰς βλέψεις ἐπὶ τῆς ἐπαρχίας ταύτης. Ὁ συγγραφεὺς τῆς διατριβῆς ταύτης, ποὺ κατεχωρήθη, χωρὶς δυστυχῶς τὴν παραμικρὰν ἐπιφύλαξιν, θρηνῶν τὴν τύχην τῆς Ἀλβανίας ἔγραφεν :

«Ἡ Ἠπειρος ὑπέστη διαρκῆ μεταμόρφωσιν κατὰ τὴν τελευταίαν ἰδίως εἰκοσαετίαν. Πρὸ τοῦ ἐν Βερολίνῳ συνεδρίου καὶ μετ' αὐτὸ ἡ μικρὰ Ἑλλάς διὰ μέσων ἑλλιπῶν, ἀλλὰ καὶ σιδηρᾶς θελήσεως, ποὺ πηγάζει ἀπὸ τὸν Πανελληνισμόν μεταδίδει εἰς τὰ ἄτομα, εἰς τὰς οἰκογενεῖας, εἰς τὰς πατρίδας καὶ τοὺς λαοὺς ἰδέας ἐθνικὰς».

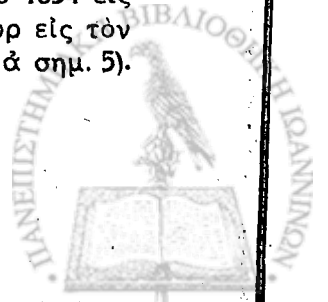
Καὶ εἰς τὴν ψήφισιν ὅμως τῶν σχετικῶν πιστώσεων οὐδεμίαν ἀντίρρησην προέβαλον αἱ ἐκάστοτε Κυβερνήσεις τῆς Ρώμης.

Αὐτὸς οὕτω ὁ πρωθυπουργὸς τοῦ Πεδεμοντίου Καβούρ, ἐκήρυττεν εἰς τὸ Κοινοβούλιον ὅτι μέχρι τοῦ 1860, ἡ ἐξαγορὰ συνειδήσεων καὶ δημοσιογραφικῶν ὀργάνων εἶχε στοιχίσει εἰς τὸ δημόσιον ταμεῖον ὀγδοήκοντα ἑκατομμύρια φρ. ὅσον ἀφορᾷ τὴν λωρίδα τῆς Ἠπειροῦ ποὺ εἶχε παραχωρηθῆ τὸ 1881 εἰς τὴν Ἑλλάδα⁽³⁾.

1. Ἡ Ἰταλία ἵνα καταστήσῃ στενοτέραν τὴν ἐπαφὴν μὲ τὴν Ἀλβανίαν εἶχεν ἰδρύσῃ τὸ Ἐκκλησιαστικὸν Κολλέγιον τοῦ San Adriano, πλησίον τῆς Ρώμης ὅπου μία διαρκὴς ἐπαφὴ ἐπῆρχετο μεταξὺ τῶν Ἀλβανῶν ποὺ ἤρχοντο νὰ σπουδάσουν εἰς Ἰταλίαν καὶ τῶν Ἰταλῶν ποὺ θὰ ἀνελάμβανον ὑπηρεσίαν εἰς τὰς καθολικὰς ἐπισκοπὰς τῆς Ἀλβανίας (Ch. L. o i s e a u : L' Equilibre Adriatique σελ. 130).

2. Ἐδημοσιεύθη καὶ εἰς τὴν ἐφημ. «Ἄγων» Λαμπρίδου Ἀθηνῶν ἀριθ. 2 τῆς 2—4—1899 ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἡ Ἠπειρος κατὰ τὸν καθηγητὴν Βαλτάτζην».

3. Ἐνας λόγος διὰ τὸν ὁποῖον τὸ Πεδεμόντιον συμμετέσχε τὸ 1854 εἰς τὸν πόλεμον τῆς Κριμαίας, εἶνε ἡ σημασία τὴν ὁποῖαν ἀπέδιδεν ὁ Καβούρ εἰς τὸν διακανονισμόν τοῦ ζητήματος τῆς Ἀδριατικῆς καὶ Ἀνατολῆς (Loisean ε ἄ σημ. 5).

Ο V. Bégar d, σχετικῶς μὲ τὴν οἰκονομικὴν αὐτὴν ἐνίσχυσιν τῆς προπαγάνδας γράφει ὅτι τὸ 1896 ὁ Ἴταλός Πρόξενος εἰς τὴν Σκόδραν ἐπλήρωσε διακόσια εἰκοσάφραγκα μηνιαίως πρὸς διάδοσιν τῆς Ἰταλικῆς γλώσσης καὶ ὅτι διὰ τῶν Ἰταλικῶν ἀτμοπλοίων καὶ μηχανορραφῶν, ὁ λιμὴν τοῦ Δυρραχίου, ἀπὸ μικρὸν καὶ ἄσημον χωρίον ποῦ ἦτο τὸ 1870, ἀνεστήθη καὶ ἐγένετο πόλις (1). Εἰς δὲ τὴν ἐκθεσιν τῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ προϋπολογισμοῦ τοῦ Κράτους τοῦ 1898, ἀναγινώσκουμεν ὅτι ἡ Ἰταλικὴ ναυτιλία ὤφειλε νὰ ἐκδιώξη ἀπὸ τὰς Ἀλβανικὰς καὶ Ἰταλικὰς ἀκτὰς τὴν Αὐστριακὴν, ἐὰν προσθέτει ἡ ἐκθεσις «δὲν θέλωμεν νὰ ἀπολεσθῆ δι' ἡμᾶς κάθε ἐλπίς ἐπικρατήσεως εἰς Ἀλβανίαν, ἣς ὅποιας ἡ τύχη θὰ ἐξαρτηθῆ ἀπὸ τὰ οἰκονομικὰ καὶ ἠθικὰ συμφέροντα τὰ ὅποια κάθε Δύναμις (δ.λ.δ. ἡ Αὐστρία καὶ ἡ Ἰταλία) θὰ ἐξασφαλίσῃ ἐκεῖ». Κατὰ τὸ πνεῦμα λοιπὸν τῆς ἐκθέσεως αὐτῆς καὶ ὅταν ἀκόμη αἱ πραγματικαὶ ἀνάγκαι τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς συγκοινωνίας δὲν ἀπαιτοῦν τὴν πύκνωσιν τῆς συγκοινωνίας μεταξὺ Ἰταλίας καὶ Ἀλβανίας—Ἡπείρου, ἐπιβάλλει τοῦτο ἡ ἀνάγκη, ἀφοῦ τὸ ἐμπόριον καὶ ἡ δημιουργία οἰκονομικῶν δεσμῶν θὰ χρησιμεύσῃ ὡς μέσον πολιτικῆς ἐπικρατήσεως.

* * *

Τῆς πολιτικῆς αὐτῆς δύο πρόσωπα ἔπαιξαν πρὸ τοῦ 1912 πρωτεύοντα ρόλον. Οἱ ἐν Ἰωαννίνοις Ἴταλοὶ πρόξενοι de Gubernanti καὶ Millelire.

Ὅταν οὕτω εἰς τὸ Συνέδριον τοῦ Βερολίνου κατεδικάζετο ἐπισήμως ἡ πολιτικὴ τοῦ Καϊρόλι καὶ τοῦ Ὑπ. τῶν Ἐξωτ. Κόρτη, ὄργανον τῆς ἀνθελληνικῆς πολιτικῆς ἦτο ὁ δὲ Gubernanti, ὁ γνωστός ἐκδότης τοῦ γεωγραφικοῦ χάρτου ποῦ ἐμνημονεύσαμεν, ὑπὸ τὴν ἔμπνευσιν τοῦ ὁποίου συνετάσσετο παρὰ τῶν Ἀλβανῶν καὶ τὸ εἰς τὸ Συνέδριον τοῦ Βερολίνου ὑποβλήθην ὑπόμνημα, πρὸς ἀπόδειξιν τοῦ ἀλβανικοῦ χαρακτήρος τῆς Ἡπείρου καὶ διὰ τὸ ὅποιον γράφομεν κατωτέρω.

Κατὰ τὸ 1903 πρωτοστάτης τῆς Ἰταλικῆς προπαγάνδας εἰς Ἡπειρον ἐνεφανίζετο ὁ Millelire μὲ ἔδραν τῆς δράσεώς του κατ' ἀρχὰς εἰς Πρέβεζαν καὶ ἔπειτα εἰς Ἰωάννινα. Ὁ Millelire δὲν ἐδίστασε νὰ ἐπεκτείνῃ τὰς ἐνεργείας του πρὸς ἄγραν μαθητευομένων εἰς τὰ Ἰταλικά σχολεῖα καὶ εἰς αὐτὰ τὰ ἀλβανόφωνα χωρία.

Σκοπὸς τῆς Ἰταλικῆς προπαγάνδας ἦτο εἰς μὲν τὴν Β. Ἀλβανίαν ἡ ἐξουδετέρωσις τῆς Αὐστριακῆς ἐπιρροῆς, εἰς δὲ τὴν Ν. ἢ καταπολέμησις τοῦ Ἑλληνισμοῦ.

Διὰ τὴν ἐφαρμογὴν πράγματι μιᾶς τοιαύτης πολιτικῆς ἡ Ἰταλικὴ διπλωματία ἓνα καὶ μόνον συνήντα ἐκεῖ ἐχθρὸν, τὸν Ἑλληνισμόν, τὸν ὅποιον μὲ πρωτοφανῆ λύσσαν προσεπάθει νὰ ἀπομακρύνῃ ἀπὸ τὰς ἠπειρωτικὰς ἀκτὰς. Οὕτω λοιπὸν κατὰ τὸ 1912 ἡ Ἰταλία κατ' ἀρχὰς μὲν ἀν-

1. V. Bégar d. Ἐνθ' ἄνωτ. σελ. 7.

τέταξε τὸ νετὸ τῆς εἰς τὴν κατοχὴν τοῦ Αὐλῶνος ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα, ἀργότερον δὲ ἐπεξέτεινε τὰς ἀξιώσεις τῆς νοτιώτερον μέχρι τοῦ στενοῦ τῆς Κερκύρας καὶ αὐτῆς τῆς Πρεβέζης.

Βλέπουσα ὅμως αὕτη ὅτι ἐὰν ἀντετάσσετο ἀπ' εὐθείας εἰς τὴν ἑλληνικὴν ἐπιρροὴν, δὲν θὰ εὔρισκε πρόσφορον ἔδαφος ἐνεργείας, προσεπάθησε διὰ τῆς πλαγίας ὁδοῦ νὰ τὴν ὑπονομεύσῃ. Ἦρχισε λοιπὸν αὕτη νὰ καλλιεργῇ ἔθνικὸν ἀλβανικὸν αἶσθημα καὶ νὰ προβάλλῃ τὸ σύνθημα «*ἡ Ἀλβανία εἰς τοὺς Ἀλβανούς*» ἀντιτάσσουσα οὕτω τὸν Ἀλβανισμὸν κατὰ τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Μὲ τὸ σύνθημα αὐτὸ ἀντάξιον ἀπογόνων τοῦ Μακκιαβέλη ἡ Ἰταλία ἐνόμισεν ὅτι θὰ ἠδύνατο νὰ ἐπικράτησῃ εἰς τὴν Ἠπειρον, ἐὰν κατῶρθωνε νὰ ἀποσπάσῃ ἀπὸ τὸν Ἑλληνισμὸν τοὺς Ἀλβανούς μὲ ἑλληνικὴν συνείδησιν, ὁπότε θὰ ἠδύνατο εὐκολώτερον νὰ τοὺς προσελκύσῃ εἰς τὴν ἰδέαν τῆς Ἰταλικῆς προστασίας.

Ἴδου τί ἔγραφε σχετικῶς ὁ βαρῶνος Σλουμέκισ (!).

«Ἡ Ἰταλία προσπαθεῖ νὰ ἐξεγείρῃ τὸ ἔθνικὸν Ἀλβανικὸν αἶσθημα ἐκεῖ ἰδίως, ὅπου οἱ Ἀλβανοὶ ἔχουν ἐξελληνισθῇ. Ἐκεῖ δ' ὅπου δὲν παρέχεται πρὸς τοῦτο εὐκαιρία, ἡ φροντίς αὕτη τῆς ἰταλικῆς πολιτικῆς πρὸς ἀνάπτυξιν τοῦ ἔθνικοῦ τῶν Ἀλβανῶν αἰσθήματος τίθεται εἰς μικροτέραν μοῖραν καὶ ἀντικαθίσταται πλέον ὑπὸ καθαρὰς ἰταλικῆς προπαγάνδας. Ἀναμφιβόλως καὶ ἡ ἀξίωσις τῆς Ἰταλίας ὅπως ἀναγνωρισθῇ ὑπὸ τῆς Πύλης ἰδίᾳ Ἀλβανικῇ ἐθνότης, θὰ ἦτο ἱκανῆ, ὅπως προαγάγῃ ἀποτελεσματικῶς τὴν ἰταλικὴν εἰς τὴν Ν. Ἀλβανίαν προπαγάνδαν, ἡ ὁποία οὕτω ταχύτερον ἢ μέχρι τοῦδε θὰ ἀπέσπα τοὺς Ἀλβανούς ἀπὸ τὴν Ἑλληνικὴν ἐπιρροὴν ἵνα τοὺς ὑπαγάγῃ εἰς τὴν Ἰταλικὴν. Τότε μὲ μεγαλυτέραν ἐπιτυχίαν θὰ *ἡνοίγοντο οἱ ὀφθαλμοὶ* τῶν ἑλληγιζόντων Ἀλβανῶν.»

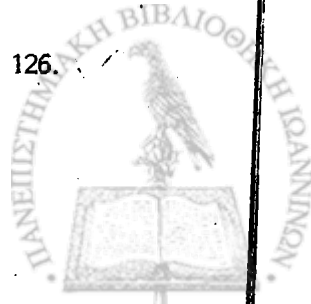
Τὸν κίνδυνον δὲ τοῦτον διὰ τὸν ἑλληνισμὸν διαβλέπων ὁ συγγραφεὺς προσθέτει ὅτι «*ἡ Ἑλλάς καὶ ἡ Αὐστρία ὀφείλουσαν νὰ συνεργασθοῦσαν εἰς Ἀλβανίαν, ἵνα σταματήσουν τὴν νικηφόρον Α. τῆς Ἀδριατικῆς προέλασιν τῆς Ἰταλικῆς ἐπιρροῆς*».

γ') ΑΝΤΙΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΤΩΝ ΑΥΣΤΡΟ-ΙΤΑΛΩΝ.— *Παραχώρησις Ἰονίων νήσων. Συνέδριον τοῦ Βερολίνου. Ἴδρυσις Ἀλβανικοῦ Συνδέσμου. Ὁ Κρόσπι ἀρνεῖται πραγματικὴν ἄλβανικὴν ἐθνότητα.*

Τὸ ἀντιηπειρωτικὸν σχέδιον τῶν Αὐστροῖταλῶν, ἐξεδηλώθη τὸ πρῶτον τὸ 1863, κατὰ τὰς διαπραγματεύσεις διὰ τὴν παραχώρησιν τῶν Ἰονίων νήσων.

Ὡς γνωστὸν, τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, ἡ Ἰταλία δὲν εἶχεν ἐνοποιηθῆ

1. Δ. Σλουμέκισ: Ἡ Αὐστρία καὶ ἡ Ἰταλία (γερμανιστὶ) 1907 σελ. 126.

ἀκόμη, ἡ δὲ Κυβέρνησις τῆς Βιέννης ἐξεδήλωσε πρώτη τὴν δυσαρέσκειαν ποῦ θὰ τῆς προुकάλει ἡ ἐγκατάστασις τῆς Ἑλλάδος ἔναντι τῆς Ἡπειρου. Ἐζήτησεν ὅθεν αὕτη καὶ ἐπέτυχεν ὅπως διὰ τῆς Συνθήκης τοῦ Λονδίνου κατοχυρωθῆ ἡ οὐδετερότης τῶν ἐπτανήσων καὶ ἡ κατεδάφισις τῶν ὄχυρων τῆς Κερκύρας, τὴν ὁποίαν ὁ τότε πληρεξούσιος τῆς Ἑλλάδος διὰ τὰς διαπραγματεύσεις Χαρ. Τρικούπης ἐχαρακτήρισεν ὡς «*σφαγιασμὸν τῆς Ἑλλάδος χάριν τῆς Αὐστρίας*» (1). Ἡ Ἑλλάς ἐπὶ πλέον δὲν ἠδύνατο νὰ διατηρῆ εἰς τὰς νήσους φρουρὰν πλὴν «*ἀριθμὸν στρατοῦ ἀπολύτως ἀπαραιτήτου πρὸς διατήρησιν τῆς δημοσίας τάξεως*». Οἱ ὄροι οὗτοι, οἱ τόσον ταπεινωτικοὶ διὰ τὴν Ἑλλάδα, ἀπέβλεπον εἰς τὸ νὰ προφυλάξουν τὴν Ἡπειρον ἀπὸ μελλοντικὴν ἑλληνικὴν κατοχὴν.

Ἡ Ἑλλάς, εἶνε ἀληθὲς ὅτι χάρις εἰς τὸν τότε πληρεξούσιόν της Χαρ. Τρικούπην, τῇ συνδρομῇ τῆς Ρωσσίας καὶ Γαλλίας, κατάρθωσεν ὅπως, ἡ οὐδετερότης αὕτη περιουρισθῆ εἰς τὰς νήσους Κέρκυραν καὶ Παξούς (2).

* * *

Τὸ ἀντιηπειρωτικὸν πρόγραμμα τῶν Αὐστροίταλῶν ἐσυνεχίσθη καὶ εἰς τὸ Συνέδριον τοῦ Βερολίνου τὸ 1878, ὅποτε ἡ Τουρκία ἵνα ἐμποδίσῃ τὴν ἐφαρμογὴν τῶν ὄρων τῆς συνθήκης ἐκείνης, ἠνέχθη νὰ παρουσιασθῆ, ἐπὶ τῆς βαλκανικῆς σκηνῆς, καὶ Ἄλβανικὸν Ἔθνος καὶ ὤθησε τοὺς προκρίτους τῶν Ἄλβανῶν πρὸς μίαν τοιαύτην κίνησιν.

Διαρκούντος ἤδη τοῦ Συνεδρίου τοῦ Βερολίνου, ὁμὰς Ἄλβανῶν, τῇ βοήθειᾳ τῶν Βουλγάρων (3) συνέστησεν Ἄλβανικὸν Σύνδεσμον, μὲ ἔδραν τὸ Βουκουρέστι ὅπου αἱ ἐνέργειαι τοῦ διέφευγον τὴν ὀθωμ. καταδίωξιν, ἐνῶ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν τὰ μέλη του ἐφρόντιζον νὰ ἐνισχύουν εἰς τοὺς Ὀθωμανοὺς τὴν ιδέαν, ὅτι τὸ συμφέρον τῶν περιστάσεων ὑπηγόρευεν εἰς τὴν Τουρκίαν νὰ ἀναδείξῃ τὴν ἄλβανικὴν ἡγεμονίαν, ἡ ὁποία ὡς μουσουλμανικὴ μὲν θὰ ἦτο, κατ' αὐτούς, προσδεδεμένη εἰς τὴν Αὐτοκρατορίαν, ἀποκρούουσα δὲ τὰς ἀξιώσεις τῆς Ἑλλάδος εἰς τὴν Ἡπειρον, θὰ ἐχρησίμευεν ὡς προπύργιον κατὰ τοῦ Ἑλληνισμοῦ.

Ὁ Ἄλβανικὸς Σύνδεσμος, τῇ προτροπῇ τότε τοῦ De Gourbernanti ὑπέβαλεν εἰς τὸν Δισραελί, πρῶτον ἀντιπρόσωπον τῆς Μ. Βρεττανίας, ὑπόμνημα διὰ τὴν ἴδρυσιν ἀνεξαρτήτου Ἄλβανικοῦ κράτους ἀπὸ τὴν

1. Muller—*Λάμπρον* : Ἡ Τουρκία Καταρρέουσα σ. 365.

2. Πρωτόκ. 26—1—1864 καὶ Συνθήκη Λονδίνου 29—3—1864.

3. Οἱ Βούλγαροι ὑπεβοήθησαν τότε τοὺς Ἄλβανοὺς εἰς τὴν ἴδρυσιν μὲ ἑλληνικὰ καὶ Τουρκικὰ στοιχεῖα τυπογραφείου τοῦ Κομιτάτου ἐκείνου εἰς Σόφιαν «*Μπροθεσία*» ὅπου ἐξεδίδοντο βιβλία, ὅπως ἡ «*Ἄλβανία*» τοῦ Σαμὴ Φράσσαρη, καθὼς καὶ ἐφημερίδες κηρύττουσαι τὸ μῖσος κατὰ τῆς Ἑλλάδος.

Σκόδραν ἕως τὸν Ἀμβρακικὸν «*ὅπως χρησιμεύσῃ ὡς προπύργιον καὶ ἀμυνα τῆς Δύσεως κατὰ τοῦ Σλαυτισμοῦ*».

«Ἡ Ἥπειρος, ἦτο καὶ θὰ μείνει πάντοτε ἄλβανικὴ ὅπως τὴν ἐδημιούργησαν ἡ φύσις καὶ ἡ ἱστορία. Μάτην ἡ ἑλληνικὴ Κυβέρνησις δαπανᾷ διὰ τοὺς Συλλόγους γενναῖα ποσά, πού ἠδύνατο νὰ τὰ χρησιμοποίησῃ καλλίτερον, προσπαθεῖ δὲ νὰ παρατείνῃ τὴν ταραχὴν, πού δὲν πρόκειται ν' ἀποπλανήσῃ κανένα εὐρωπαῖον. Ἐάν ἡ Ἑλλάς ἐμμεῖνῃ εἰς τοὺς πόθους τῆς ἀκορέστου πλεονεξίας τῆς, πού ἀντιβαίνουν καὶ εἰς τὴν δικαιοσύνην καὶ εἰς τὸ δίκαιον τῶν ἔθνων, οἱ Ἄλβανοὶ ἔχουν ἀμετάκλητον ἀπόφασιν νὰ ὑπερασπίσῃ τὴν πατρίδα των μέχρις ἐσχάτων. Ὁρκίσθησαν οὔτε σπιθαμὴν γῆς νὰ παραχωρήσῃ καὶ νὰ ἀποθάνουν δι' αὐτὴν, ἐάν παραστῇ ἀνάγκη. Ἐξαγγέλομεν ἐδῶ τὰ ἀληθῆ φρονήματα ὄλων τῶν συμπολιτῶν μας, Ἡ Εὐρώπη δὲν θ' ἀναλάβῃ τὴν εὐθύνην ὀλεθρίων ἀγώνων πού θὰ ἐνεκαινίαζεν ἡ προσάρτησις μας εἰς τὴν Ἑλλάδα.....».

Ὅτι δὲ ἡ ἐνέργεια ἐκείνη τοῦ Ἀλβανικοῦ Συνδέσμου ἐξυπηρετεῖ μᾶλλον τὰ συμφέροντα τῆς Πύλης ἢ τῆς Ἀλβανίας, ἀποδεικνύεται καὶ ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι τὸ 1881 μόλις ἐτροποποιήθησαν αἱ ἀποφάσεις τοῦ Συνεδρίου, ὅσον ἀφορᾷ τὸ Μαυροβούνιον καὶ τὴν Ἑλλάδα, ἡ Τουρκία κατεπολέμησε τὰς ξένας ραδιουργίας πρὸς αὐτονόμησιν τῆς Ἀλβανίας, ἀνέθεσε δὲ τὴν διάλυσιν τοῦ Ἀλβανικοῦ Συνδέσμου εἰς τὸν στρατηγὸν Δερβίς πασσᾶ.

Ἡ ἐμφάσις ὅμως ἐκείνη τῶν ἄλβανων εἰς τὴν πολιτικὴν σκηνὴν ἦτο ἀρκετὴ ὅπως ἡ Αὐστρία καὶ Ἰταλία, καὶ ἰδίως ἡ τελευταία, θεωρήσῃ τὸν Σύνδεσμον ἐκεῖνον ὡς γέφυραν ἵνα διέλθῃ ἀπὸ τὸ Ὀτράντο εἰς τὴν Ἥπειρον, τὴν ὁποίαν διὰ τῆς πλαστογραφίας τῆς ἱστορίας, ἐβάπτιζεν εἰς Ἀλβανίαν. Μὲ τὴν πλαστογραφίαν αὐτὴν ἡ Ἰταλία παρουσιάζετο ὅτι δὲν διεκδικεῖ χώραν ἑλληνικὴν, πού ἔχει τὴν Ἑλλάδα ὡς φυσικὸν καὶ μέλλοντα αὐτῆς κύριον, ἀλλὰ χώραν ἀπολίτιστον, καὶ εἰς διηνεκὴ ἀνταρτικὴν κατάστασιν πού εἶχεν ἀνάγκην ἡσυχίας, πολιτισμοῦ καὶ ἀναπτύξεως ἐθνικῆς καὶ θρησκευτικῆς.

Μετὰ τὸ Συνέδριον ὄθεν τοῦ Βερολίνου, καὶ ἰδίως μετὰ τὴν παραίτησιν τοῦ Bonedeto Cairoli, ἤρχισε νὰ ἐγκαινιάζηται πολιτικὴ πού ἀπέβλεπεν εἰς τὴν ἐγκατάστασιν ἰταλικῆς ἐπιρροῆς εἰς Ἥπειρον καὶ Ἀλβανίαν, ἵνα οὕτω δημιουργηθῇ φανταστικὴ ἐθνικὴ ἄλβανικὴ συνείδησις μεταξὺ τοῦ ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ τῆς χώρας.

Πρὸς ἐφαρμογὴν δὲ ἀκριβῶς τῶν ἀνθελληνικῶν ἐκείνων ἰταλικῶν σχεδίων, ἀπεστάλη τότε εἰς Πρέβεζαν, ὁ ἐν Σμύρνην πρόξενος τῆς Ἰταλίας, de Gubernanti, διὰ τὸν ὁποῖον ὠμίλησαμεν ἀνωτέρω.

Τὴν κακοήθη ἐκείνην πολιτικὴν τῆς ἐπισήμου Ἰταλίας, ἀπέκρουεν ὁ μετέπειτα πρωθυπουργὸς τῆς Κρίσι, ἀπὸ τοὺς ἱστορικωτέροις ἀνδρας τῆς Ἰταλικῆς παλιγενεσίας.

Ὁμιλῶν τότε ὁ Κρίστι, κατὰ τὴν συνεδρίασιν τῆς Ἰταλικῆς Βουλῆς τῆς 15 Μαρτίου 1880 καὶ ἐλέγχων τὸν Δεπρέττην διὰ τὴν ἀποστολὴν τοῦ de Gubernanti εἰς τὴν Ἥπειρον, καὶ διὰ τὴν ἐν γένει πολιτικὴν αὐτοῦ ἐπὶ τῆς ἐφαρμογῆς τῶν ἀποφάσεων τοῦ Συνεδρίου τοῦ Βερολίνου, ὅσον ἀφορᾷ τὴν Ἑλλάδα, ἔλεγε :

«Τὸ ἀλβανικὸν ζήτημα, κύριοι, πρέπει νὰ λυθῆ ταχέως. Ἔχουσιν ἄρα γε οἱ ἀλβανοὶ πραγματικὴν ἐθνότητα, ἔχουσι τὰ ἀναγκαιοῦντα συστατικὰ στοιχεῖα, ἵνα καταλάβωσι θάττον ἢ βράδιον θέσιν ἐν τῇ πορείᾳ τῶν ἐθνῶν ; Οἱ ἀλβανοὶ εἶναι λαὸς δίγλωσσος, ὅστις ἐδέχθη τὴν ἐθνότητα τοῦ τόπου ἐν ᾧ ἐγκατεστάθη.

Εἶναι Ἰταλοὶ ἐν Ἰταλίᾳ καὶ Ἕλληνες ἐν Ἀνατολῇ. Ἐν Τουρκίᾳ ἀποτελοῦσι φυλὴν μᾶλλον παρά λαόν—ἔχουσιν ἱστορίαν τεσσαράκοντα ἑκατονταετηρίδων ἀλλ' ἀπὸ τοῦ Τρωϊκοῦ πολέμου μέχρι σήμερον παρέμειναν ὅ,τι ἦσαν ἀνέκαθεν, ποιμένες καὶ πολεμισταί. Ἡ γλῶσσα αὐτῶν δὲν ἔχει ἀλφάβητον, ἀλλὰ μεταδίδεται διὰ στόματος ἀπὸ πατρὸς εἰς υἱόν. Ἡ μητρικὴ γλῶσσα τῶν ἀλβανῶν διαχωρίζεται εἰς δύο διαλέκτους πάντες ὅμως λαλοῦσι καὶ γράφουσι τὴν Ἑλληνικὴν—Στεροῦνται παντάπασι λογοτεχνίας, ἐπιστήμης καὶ τέχνης, ἥτοι παντὸς στοιχείου ἐκπροσωποῦντος τὴν ἐθνικὴν ὑπόστασιν. Ἐπὶ τεσσαράκοντα ἑκατονταετηρίδας δὲν κατάρθωσαν νὰ καλλιεργήσωσιν ἀρετὰς καὶ χαρακτῆρα καὶ νὰ ἐπιτελέσωσιν ἔργα, δι' ὧν νὰ ἐνωθῶσιν εἰς ἓνα λαόν. Ἀφ' ἑτέρου ἕνεκα τῶν παραδόσεων, τῆς γλώσσης καὶ τῶν θυσιῶν εἰς ἃς ὑπεβλήθησαν, κατὰ τὸν Ἑλληνικὸν ἀγῶνα τοῦ 1821 πρέπει νὰ ἀτενίζωσι διαρκῶς πρὸς τὴν Ἑλλάδα. Οἰαδήποτε μελέτη περὶ τοῦ μέλλοντος αὐτῶν εἶναι περιττή. Εἴτε προσαρτήσητε αὐτούς, εἴτε συγκροτήσητε μετ' αὐτῶν ὁμοσπονδίαν, εἴτε συστήσητε οἰανδήποτε ἄλλην κυβέρνησιν οἱ Ἄλβανοὶ θάττον ἢ βράδιον θὰ ἐνωθῶσι μετὰ τῆς Ἑλλάδος.

Ὡς Ἰταλοὶ, καὶ ἐν τῷ συμφέροντι τῆς Ἰταλίας, πρέπει νὰ λύσωμεν τὸ περὶ ἐθνότητος ζήτημα τοῦτο κατὰ τρόπον λογικὸν καὶ πρόσφορον. Ἀποβλέποντες εἰς τὸ μέλλον τῆς ἀνατολῆς, πρέπει νὰ ἐνεργήσωμεν ὅπως οἱ λαοὶ αὐτῆς ἀποκτήσωσιν ἰδίας δυνάμεις, ἵνα ἀντιστῶσιν εἰς ξένας εἰσβολάς. Τὸ ἔργον δὲ τοῦτο δὲν θὰ δυνηθῆ νὰ ἐκτελέσῃ ἢ Ἑλλας ἐὰν δὲν προσαρτήσῃ εἰς ἑαυτὴν τὴν Ἀλβανίαν».

ΑΥΣΤΡΟ-ΙΤΑΛΙΚΗ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑ ΚΑΙ ΑΝΤΙΖΗΛΙΑ.— «*Συνεννόησις δ. — αποχής*» (promessa di non fare) του 1899 και διάφοροι άλλαι μέχρι του 1914. *Ιταλική αντίδρασις διὰ τὴν κατάληψιν τοῦ Νόβι - Παζάρ 1909. Ἀρχὴ τοῦ Ἀδριατικοῦ ἰσοζυγίου και «mare italiano». Σιδηρόδρομος Αὐλῶν - Μο- ναστηρι και Βιέννη - Θεσσαλονίκη.*

Ἡ βαλκανικὴ πολιτικὴ τῆς Αὐστρίας και Ἰταλίας, ἐκάστη τῶν ὁποίων ἠκολούθη με προσοχὴν τὴν μικροτέραν κίνησιν και προσπάθειαν τῆς ἄλλης, ἦτο ἐπόμενον νὰ φέρῃ εἰς συνεννόησιν τὰς δύο αὐτὰς Δυνάμεις, αἱ ὁποῖαι ὄσον και ἂν εἶχον ἀντίθετα συμφέροντα ἐπὶ τῆς Ἀδριατικῆς θαλάσσης, συνεδέοντο ἐν τούτοις με συμμαχικὰς συνθήκας, ἀκριβῶς ὅπως ἀποφύγουν κάθε ἀνεπιθύμητον μεταξύ των σύρραξιν.

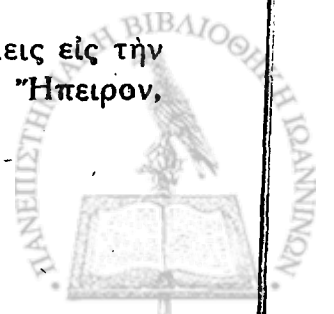
Ἡ πρώτη Αὐστροῖταλικὴ συνεννόησις διὰ τὴν Ἀλβανίαν, «*συνεννόησις ἀποχής*» (promessa di non fare) εἶναι τὸ πρωτόκολλον τοῦ 1899 μεταξύ τοῦ Goluchowski Visconti—Venosta, διὰ τοῦ ὁποίου ἀμφότερα τὰ κράτη ἀνελάμβανον τὴν ὑποχρέωσιν νὰ σεβασθοῦν τὸ καθεστῶς ἐν Ἀλβανίᾳ. Ἡ συμφωνία ὅμως ἐκείνη διὰ τὴν ὁποίαν ὁ τότε Ἰταλὸς τῶν Ὑπ. Ἐξωτερικῶν Prinetti ἔλεγεν εἰς τὴν Κοινοβουλίαν τὴν 14 Ἰουνίου 1901 ὅτι «*ἀμφότεραι αἱ Κυβερνήσεις παρίστανται και θὰ παρίστάνται ἐν συμπονοίᾳ και ψυχικῇ ἀγαλλιάσει, καθὼς και μετὰ πλήρους ἀνιδιωφελείας εἰς τὴν φυσικὴν πρὸς τὴν πρόδον ἀνοδὸν τοῦ Ἀλβανικοῦ λαοῦ*». ἠδύνατο νὰ διαρκέσῃ ἐνόσω ἐβασίλευε κάποια ἡσυχία και εἰρήνη εἰς τὰ Βαλκάνια.

Μόλις ὅμως αὕτη ἤρχισε κάπως νὰ ταραττεται ἰδίως, μετὰ τὴν βουλγαρικὴν δρᾶσιν εἰς τὴν Μακεδονίαν και τὴν Συμφωνίαν τῆς Μυρστέγης, πού ἀναφέραμεν, ἡ Ἰταλία ἤρχισε πάλιν νὰ ὑπενθυμίζῃ τὰ ἀπαράγραπτα ἰταλικά δικαιώματα ἐπὶ τῆς χώρας ταύτης.

Τὸν Ἀπρίλιον ὅθεν τοῦ 1904, ἔλαβε χώραν νέα συμφωνία εἰς Abbazia, μεταξύ Τιττόνι και Goluschowski κατὰ τὴν ὁποίαν, ἡ συμφωνία τοῦ 1899 ἔπρεπε νὰ παραμείνῃ ἰσχυρά. Κατὰ τὴν συνέντευξιν ἐκείνην ἀνελαμβάνετο, ἀμφοτέρωθεν, ἡ ὑποχρέωσις ὅπως, εἰς περίπτωσιν πού ἤθελεν ἐπέλθει μεταβολὴ εἰς τὸ τουρκικὸν καθεστῶς, ζητηθῆ και ἀπὸ τὰς δύο Δυνάμεις ἡ αὐτονομία τῆς Ἀλβανίας. Ἡ αὐτονομία ὅμως αὕτη, ἐὰν θὰ ἐγένετο, θὰ ἐσήμαινεν ἐξακολούθησιν και εἰς τὸ μέλλον τῆς πολιτικῆς τοῦ non fare, ἡ δὲ Ἀλβανία θὰ ἐθεωρεῖτο και ἀπὸ τὰς δύο ἀντιμαχομένας Δυνάμεις, διὰ τὴν διατήρησιν τῶν μεταξύ των εἰρηνικῶν σχέσεων, εἰς ἓν *poli metangere*.

Τὴν συμφωνίαν ἐκείνην ἠκολούθησαν συνεχεῖς τοιαῦται μέχρι τοῦ 1914, ὑπὸ τὸ αὐτὸ πνεῦμα ἅπασαι ἐμπορούμεναι.

Καίτοι ὅμως στενωδὸς συνεργαζόμεναι αἱ δύο αὐταὶ Δυνάμεις εἰς τὴν προσπάθειαν νὰ ἐμποδισθῆ ἡ ἐπέκτασις τῆς Ἑλλάδος εἰς τὴν Ἠπειρον,

έν τούτοις οὐδεμία συμφωνία ἐπήρχετο διὰ τὴν διανομὴν τῆς Ἀλβανίας. Ἡ Ἰταλία καίτοι προσεπάθει νὰ στραγγαλίῃ τὴν ἑλληνικὴν εἰς τὴν Β. Ἡπ. ὑπόθεσιν, ἀπέκρουεν ὅμως καὶ κάθε πρὸς Ν. διὰ τῆς Ἀδριατικῆς προέλασιν τῆς Αὐστρίας. Ἡ προσπάθεια δὲ αὕτη κατεφάνη ἰδίως ὅταν ἡ τότε Δυναδικὴ Μοναρχία καταλαβοῦσα τὸ 1909 τὴν Βοσνίαν καὶ Ἐρζεγοβίνην ἐζήτησε νὰ ἐνισχύσῃ τὴν θέσιν τῆς εἰς τὴν Ἀδριατικὴν.

Παρά τὰς φαινομενικὰς λοιπὸν αὐτὰς συμφωνίας, αἱ ἀντεγκλήσεις καὶ αἱ ὑποψαίαι δὲν ἔπαυσαν, πότε μὲ μικρὰν καὶ πότε μὲ μεγάλην ἔκτασιν. Κάθε μίᾳ ἀπὸ τὰς δύο Δυνάμεις παρηκολούθει μὲ ἄγρυπνον βλέμμα καὶ τὴν ἐλαχίστην κίνησιν τοῦ ἀντιζήλου, τὴν ὁποίαν ἠνείχετο ἐφ' ὅσον δὲν ἐθίγετο τὸ statusquo, ἢ μὴ διατάραξις τοῦ ὁποίου κατὰ τὸν ἰταλὸν Ὑπ. τῶν Ἐξ Prinetti ἦτο *«ἀριστὴ ἐγγύησις διὰ τὴν ἀσφάλειαν τῶν ἀμοιβαίων συμφερόντων»*. Ὁ αὐτὸς ὑπουργὸς εἰς λόγον του εἰς τὴν Ἰταλικὴν βουλὴν τὴν 23 Μαΐου 1902 μὲ στόμφον ὑπαινισσόμενος τὴν διατάραξιν τοῦ περιφημοῦ statusquo, προσέθετεν ὅτι ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ἡ Ἰταλία, χάρις εἰς τὴν τότε τριπλὴν Συμμαχίαν, *«εἶναι βεβαία ὅτι δὲν θὰ συναντήσῃ κανένα νὰ τῆς φράξῃ τὸν δρόμον τῶν νομίμων τῆς πόθων»*. Ἀπὸ τὸν λόγον αὐτὸν ἤμπορεῖ κανεὶς νὰ συμπεράνῃ ὅτι κάποια συνεννόησις θὰ ὑπῆρχε τότε μεταξὺ τῶν δύο Δυνάμεων διὰ τὴν διανομὴν τῆς Ἀλβανίας πού νὰ τὰς ἱκανοποιεῖ καὶ τὰς δύο.

* * *

Ἡ Ἰταλία ἐτοίμη πάντοτε πρὸς δικαιολογίαν κάθε πράξεώς της, προσεπάθησε νὰ παραστήσῃ τὴν προπαγανδιστικὴν δρᾶσιν της εἰς τὴν Ἀλβανίαν καὶ Ἡπειρον ὡς ἄμυναν κατὰ τῶν ἐκεῖ αὐστριακῶν ἐνεργειῶν. Ἐφεῦρεν ὅθεν αὕτη τὴν ἀρχὴν τοῦ Ἀδριατικοῦ ἰσοζυγίου (l'equilibrio adriatico) ὅρος ὁ ὁποῖος, εἰσαχθεὶς περὶ τὰ τέλη τοῦ XIX αἰῶνος εἰς τὴν διπλωματικὴν γλῶσσαν, δὲν συμβιβάζεται μὲ τὸ παρελθὸν τῆς θαλάσσης αὐτῆς.

Σύμφωνα μὲ τὴν ἀρχὴν αὐτὴν ἐφόσον ἡ Ἰταλία δὲν ἐλάμβανεν εἰς τὴν κατοχὴν της μέρος τῶν ἀκτῶν τῆς Ἀλβανίας καὶ ἰδίως τὸν Αὐλῶνα, ἡ ἰσορροπία τῆς Ἀδριατικῆς ἀπῆτει ὅπως παρεμποδίσῃ αὕτη, κάθε ἐπέκτασιν ἐπὶ τῶν ἀκτῶν αὐτῶν, τοῦ Κράτους πού κατέχει τοὺς Δαλματικοὺς λιμένας ἤτοι τῆς Αὐστρίας.

Ὅταν οὕτω τὸ 1914, ἡ μὲν Σερβία ἐζήτηι διέξοδον εἰς τὴν Ἀδριατικὴν, ἡ δὲ Ἑλλάς νὰ καταλάβῃ τὴν Β. Ἡπ. ὁ τότε πρωθυπ. τῆς Ἰταλίας ἔλεγε τὴν 26 Μαΐου 1914 ὅτι *«ἐν οὐδεμιᾷ περιπτώσει ἐπιτρέπεται νὰ διαταραχθῇ ἡ ἀδριατικὴ ἰσορροπία εἰς βλάβην ἡμῶν καὶ πρὸς ὄφελος ἄλλης Δυνάμεως. εἴτε μικρὰ, εἴτε μεγάλη εἶνε αὕτη»*.

Ἡ Ἰταλία ὅμως ὅπως προκαλέσῃ τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ λαοῦ της εἰς τὴν θεωρίαν αὐτὴν, ἤρχισε νὰ ἐπισηύῃ τὸ φάσμα τῆς Αὐστριακῆς ἐπικρατήσεως εἰς τὴν Ἀδριατικὴν. Ὅταν δὲ ἡ ἐκστρατεία ἐκείνη, ὑπὸ τὴν ὁποίαν

έκρύπτοντο άπώτεροι σκοποί, εϋρε κατάλληλον έδαφος, τὸ δόγμα εκείνο άντεστράφη επί τὸ Ιταλικώτερον εἰς «l'adriatico mare nostro» ἢ «mare italiano». Ἡ ἄμυνα μετεστράφη εἰς ἐπίθεσιν, ὃ δὲ Ιταλικὸς τύπος ἤρχισεν ἔκτοτε ν' ἀπειλῆ ὅτι ἡ Ἰταλία «οὐδέποτε θὰ ἐπιτρέψη νὰ ἐπικρατήσῃ εἰς τὴν Ἀλβανίαν, ἄλλη ἐπιρροή πλὴν τῆς ἰδικῆς τῆς» (1).

Ὅταν οὕτω τὸ 1915 ἡ Ἰταλία εἰσῆλθεν εἰς τὸν πόλεμον, δὲν ἔπαυε νὰ διακηρύττῃ ὅτι μάχεται διὰ τὴν κυριαρχίαν τῆς Ἀδριατικῆς, ἐπικαλουμένη πρὸς τοῦτο ὄχι μόνον τὴν κληρονομίαν τῆς Ρώμης ἀπὸ τὴν Βενετίαν, ἀλλὰ τὴν «γεωγραφικὴν πραγματικότητα» (2).

Ἰδοῦ διατὶ, ἐπὶ πλέον, ὅταν τὸ 1920 ἡ Ἰταλία ἠναγκάσθη νὰ ἐκκενώσῃ τὴν Ἀλβανίαν διετήρησεν, ὑπὸ τὴν κατοχὴν τῆς τῆν Σάσωνα, πού δεσπόζει τῆς παραλίας τῆς Β. Ἡπ.

* * *

Ἴνα ἐπὶ πλέον ἡ Ἰταλία σταθεροποιήσῃ περισσότερον τὴν θέσιν τῆς εἰς τὴν Ἀλβανίαν, ἐπέδιώξε τὴν κατασκευὴν σιδηροδρομικῆς γραμμῆς ἀπὸ τὸν Αὐλώννα διὰ τοῦ Ἐλβασάν εἰς Μοναστήριον, ἡ ὁποία ἀκολουθοῦσα τὴν παλαιάν Ἐγνατίαν ὁδόν, θὰ συνέδεε τὴν Δύσιν μὲ τὸ κέντρον τῆς Βαλκανικῆς καὶ μὲ αὐτὸ τὴν Ἀνατολήν. Ἐάν τὸ Ιταλικὸν ἐκεῖνο σχέδιον ἐπραγματοποιεῖτο, ἡ κατασκευὴ σιδηροδρομικῆς γραμμῆς μὲ ἀφετηρίαν τὸν Αὐλώννα θὰ ἐσήμαινε ἀπλῶς καὶ σαφῶς τὴν δημιουργίαν σφαιρας συμφερόντων τῆς Ἰταλίας εἰς τὴν Ἀλβανίαν, τὴν ὁποίαν θὰ κατελάμβανεν ἐκ τῶν πρώτων ἐν περιπτώσει περιπλοκῶν.

Ἡ γραμμὴ ὅμως αὕτη, πού δὲν ἐπραγματοποιήθη τότε, ἦτο μιὰ ἀπάντησις εἰς τὸν λόγον τοῦ Αἴρενβαλ κατὰ Ἰανουάριον τοῦ 1908, διὰ τὴν πραγματοποίησιν τῆς ἐνώσεως τοῦ δικτύου τῶν Σερβικῶν σιδηροδρόμων μὲ τὸ Τουρκικὸν σιδηροδρομικὸν δίκτυον πού κατέληγεν εἰς τὸ Αἰγαῖον Πέλαγος.

Περιποιούμεναι ὅθεν τὴν Ἀλβανίαν, ἡ Αὐστρία καὶ ἡ Ἰταλία, εἰς ἓνα καὶ μόνον σκοπὸν ἀπέβλεπον. Ποιὸς νὰ δημιουργήσῃ ἐκεῖ μεγαλύτερα συμφέροντα, νὰ τὴν καταλάβῃ ἐνωρίτερα καὶ ἀποφύγῃ τὸν κλοιὸν ἀπὸ τὴν ἄλλην Δύναμιν, φίλον καὶ ἀντίπαλον συγχρόνως εἰς τὸ ζήτημα τοῦτο.

Τὸ ὅτι αἱ ἐξαιρετικαὶ αὐταὶ περιποιήσεις τῆς Αὐστρίας καὶ Ἰταλίας ἀπέβλεπον εἰς τὴν ἐξυπηρέτησιν τῶν ἰδίων των συμφερόντων φαίνεται καὶ ἀπὸ τὴν περικοπὴν τοῦ κάτωθι ἐγγράφου, πού παραλαμβάνομεν ἀπὸ

1. Tribuna Ρώμης 8 Ἀπριλ. 1900.

2. Ance! : Ἐνθ' ἄν. σ. 197—8.

τὴν Κυανὴν Βίβλον τῆς 15 Ἀπριλίου 1902 τοῦ ἐν Θεσσαλονίκῃ Γενικοῦ Προξενείου τῆς Ἀγγλίας πρὸς τὸ Ὑπ. τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς χώρας του.

Ἴδου τὶ γράφει ἐπὶ τοῦ προκειμένου :

«Οἱ μουσουλμάνοι Ἀλβανοὶ ὀπλάρχηγοι Γκέγκηδες ἀποσταλέντες εἰδικῶς ἀπὸ τὸ Ἰπέκ, ἀνήγγειλαν πρὸς τὸν Ἑλληνα πρόξενον τῶν Σκοπίων. ἵνα οὗτος πληροφορήσῃ τὴν Κυβέρνησιν του, ὅτι εἶχον ἐντελῶς ἀηδιάσῃ ἀπὸ τὰς πολιτικὰς σκευωρίας τῆς Αὐστρίας Ἰταλίας καὶ Σερβίας, πού ἀποκλειστικὸν σκοπὸν εἶχον νὰ ἀπορροφήσουν τὴν Ἀλβανίαν».

ε') ΑΥΛΩΝ.— *Αὐστροῖταλικὴ ἀντιζήλια. Ἡ Ἰταλία ἀπειλεῖ τὴν Ἑλλάδα μὲ πόλεμον ἐὰν καταλάβῃ τὸν Αὐλῶνα. Ἐπίσημα ἔγγραφα. Ὁ φόβος τοῦ Ἰταλικοῦ Ναυτικοῦ Ἐπιτελείου. Ὁ πόλεμος τοῦ 1912 ἀποκαλύπτει τὰ σχέδια καὶ τῶν δύο. Διὰ τὴν Ἰταλία τὸ 1914 ἐπολέμησεν ὑπὲρ τῆς Τριπλῆς Συνεννοήσεως. Συνθήκη τοῦ Λονδίνου 1915 καὶ Ραπάλλο 1920.*

Ἐἶδομεν εἰς τὰς προηγουμένας σελίδας ὅτι ἡ ἐπιθυμία τῆς Ἰταλίας, ἦτο ὅπως ἡ Ἀδριατικὴ καταστῆ δι' αὐτὴν «κλειστὴ» (mare clausum) πρᾶγμα τὸ ὁποῖον προσεπάθει ν' ἀποφύγῃ ἡ Αὐστρία. Τὸ ζήτημα ὄθεν τῆς Ἀδριατικῆς ἦτο ἀπλούστατα ζήτημα Αὐλῶνος.

Ἴδου τὶ ἔγραφε σχετικῶς ὁ «Νέος Ἑλλ. Τύπος» τῆς Βιέννης κατὰ Ἰούνιον τοῦ 1906 :

«Ἡ ψύχραιμος μελέτη τῶν πραγμάτων ἄγει ἡμᾶς ἀναγκαίως εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι εἶνε προτιμώτερον νὰ ἴδωμεν τὴν Κων)λιν Ρωσικὴν, παρά τὸν Αὐλῶνα Ἰταλικὸν. Τὸ τελευταῖον τοῦτο θὰ ἐσήμαινε πολιτικὴν καὶ οἰκονομικὴν καταστροφὴν τῆς Αὐστροουγγρικῆς Μοναρχίας».

Μήπως ὅμως τὸν ἀντίστροφον φόβον δὲν ἐξέφραζε καὶ ὁ de Marinis, ὁ μετέπειτα Ὑπ. τῆς Παιδείας τῆς Ἰταλίας, ὅταν, τὴν 8 Ἰουνίου 1911, ἔλεγε εἰς τὴν Κοινοβουλίαν ;

«Τὰ συμφέροντα καὶ τὰ δίκαια τῆς Ἰταλίας εἰς τὴν Ἀδριατικὴν ἐξαρτῶνται ἀπὸ τὸ μέλλον τῆς Ἀλβανίας. Ἐκεῖνος πού θὰ κατέχει τὸν λιμένα τοῦ Αὐλῶνος θὰ εἶνε ὁ ἀπόλυτος κύριος τῆς Ἀδριατικῆς. Ἀγρυπνῶμεν μὲ σύνεσιν καὶ ἀξιοπρέπειαν διὰ τὰ δίκαιά μας αὐτά, ἵνα μὴ εὐρεθῶμεν ἀνέτοιμοι ἀναμένοντες μακαρίως τὴν ἡμέραν πού θὰ μᾶς ἀναγγελθῇ ὅτι ἡ Ἀλβανία σιγὰ - σιγὰ ἐγένεν αὐστριακὴ ἐπαρχία».

Ἐὰν καταληφθῇ ὁ Αὐλῶν ἀπὸ τοὺς Αὐστριακοὺς, ἔλεγον οἱ Ἰταλοί,

κινδυνεύει ή ανεξαρτησία της Α. παραλίας μας ή δέ 'Ιταλία θά εύρεθῆ περικυκλωμένη καί μεμονωμένη.

“Όσον διά τόν φόβον έκ μέρους της ‘Ελλάδος, εἰς ὅσα ἐν τῇ ἀρχῇ της παρούσης μελέτης μας εἶπομεν, προσθέτομεν ὅσα ἔγραφεν ὁ ἐν Ρώμῃ ‘Ελλην πρεσβευτής κ. Δ. Κακλαμάνος εἰς ἔκθεσίν του της 11-11-1912 διά μίαν σύνομιλίαν του μέ τόν ‘Υφ. τῶν ‘Εξ. της ‘Ιταλίας σχετικήν μέ τὰς διεκδικήσεις της ‘Ελλάδος εἰς τὴν Ἡπειρον⁽¹⁾. Κατά τὴν συνομιλίαν ἐκείνην, λέγει ὁ κ. Κακλαμάνος, ὁ ‘Υφ. ἀνέπτυξε πρὸ αὐτοῦ Γεωγραφικὸν χάρτην καί ἐζήτησε νὰ τοῦ δείξῃ πῶς περίπου περιέγραφε τότε ἡ ‘Ελλάς τὴν Ἡπειρον.

«Όταν δὲ φθάσας, προσθέτει ὁ κ. Κακλαμάνος, εἰς τὸ ἄκρον της Χερσονήσου της Χειμάρρας περιέλαβον καί ὀλόκληρον τὸν κόλπον της Αὐλώνας μετὰ τοῦ λιμένος διά νὰ ἀνέλθω Βορείως μοι εἶπεν: — ὥστε ζητεῖτε καί τὴν Αὐλώνα. — Εἰς τὴν καταφατικὴν ἀπάντησίν μου οὐδὲν ἀνταπήντησεν, ἀλλ’ ἐκ της ὅλης ὁμιλίας μου καίτοι λίαν ἐπιφυλακτικῆς ἠννόησα ὅτι ἡ ‘Ιταλικὴ Κυβέρνησις δὲν θά ἔστεργεν εἰς τοῦτο».

Συνεχίζων δὲ ὁ κ. Κακλαμάνος εἰς τὴν αὐτὴν ἔκθεσίν του προσέθετε:

«Ἡ προσωπικὴ μου γνώμη εἶναι ὅτι ἡ ‘Ιταλία θά ἀντιστῆ, πάσει δυνάμει, εἰς τὴν ἐγκατάστασιν ἡμῶν εἰς τὴν Αὐλώνα, ἥτις εἶνε ἡ κλεις τῶν στενῶν τοῦ Οτραπεο καί δύναται νὰ ἀποτελέσῃ ἰσχυρότατον ναυτικὸν ὄρμητήριον, ἀφοῦ ἡ ‘Ιταλία διαδηλοῖ ἀνυποκρίτως βλέψεις». Ὁ δὲ αἰμίμηστος Βενιζέλος εἰς δηλώσεις του της 12—11—1913 πρὸς τὴν ‘Ελλην. Βουλὴν ἔλεγεν ὅτι: «Ὁ ‘Υπ. τῶν ‘Εξωτ. της ‘Ιταλίας δὲν ἐδίστασε νὰ εἶπῃ οὐχὶ ἅπαξ ἀλλὰ δις πρὸς τὸν ἀντιπρόσωπον της ‘Ελλάδος εἰς Ρώμην ὅτι ἡ ‘Ιταλία εἰς τὸ ζήτημα της παραλίας εἶνε τοσοῦτον ἀνένδοτος ὥστε νὰ φθάσῃ καί μέχρι πολέμου κατὰ της ‘Ελλάδος».

Αἱ δηλώσεις ἐκείναι τοῦ Σάν Τζουλιάνο εἰς τὸν κ. Κακλαμάνον ἔθετον τὴν ‘Ελλάδα εἰς ὅλως εἰδικὴν θέσιν. Ἡ ‘Ιταλία ἠδύνατο νὰ ὑποστηρίξῃ τὴν ἀπόψιν της εἰς τὴν Συνδιάσκεψιν τῶν Πρεσβευτῶν, ὅπου εἶχε δηλώσῃ ὅτι ἐάν αἱ Δυνάμεις δὲν ἐδέχοντο τὰς ἀπόψεις της θά ἐνήργει μόνη ἢ μετὰ της Αὐστρίας. Ὁμιλοῦσα ὁμῶς οὕτω εἰς τὴν ‘Ελλάδα, ἤθελε νὰ τὴν ἐκφοβίσῃ καί τὴν ἀναγκάσῃ νὰ διαπραγματευθῆ μαζύ της, διά τὸ

1. Ὁ ‘Ελλην. Στρατὸς κατὰ τοὺς Βαλκανικοὺς πολέμους τοῦ 1912—1913. Ἔκδ. Ὑπ. Στρατ. 1932 Τ. Β. παράρτημα σ. 764—766. Δ. Κακλαμάνου: Εἰς Ἐλεύθ. Βῆμα Ἀθηνῶν 26—11—1940.

τμήμα της Ηπείρου που ήθελε να αποσπάση, ἄφηνε δὲ τὴν Ἑλλάδα νὰ συνεννοηθῆ μετὰ τὴν Βιέννην διὰ τὴν περιοχὴν τῆς Κορυτσᾶς,

* * *

Ἡ Ἰταλία μετὰ τὸν βαλκανικὸν πόλεμον εἶχε καταληφθῆ ἀπὸ περιέργου καὶ ἀδικαιολόγητον φόβου ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα ἕνεκα τῆς μεγεθύνσεώς της καὶ τῶν αἰσθημάτων τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ ὑπὲρ τῆς Γαλλίας καὶ Ἀγγλίας. Τὸ ἰταλικὸν ἐπιτελεῖον ἐγνωμοδοτεῖ τότε εἰς μίαν ἐκθεσίν του ὅτι: «ἡ κατοχὴ τοῦ Στενοῦ τῆς Κερκύρας θὰ ἀπετέλει κίνδυνον ἐξ ἴσου σοβαρὸν μετὰ τὴν κατοχὴν τοῦ Αὐλώνα ἀπὸ ἐχθρικὴν δύναμιν. Ἐνεκα τούτου συμφέρει ἡ ἐξασθένεισις τῆς στρατιωτικῆς σημασίας τοῦ Στενοῦ τῆς Κερκύρας καὶ διὰ τὸν σκοπὸν τούτον εἶνε ἀνάγκη ὅπως παραχωρηθῆ εἰς τὴν Ἑλλάδα τμήμα τούτου ὅσον τὸ δυνατὸν μᾶλλον περιορισμένον. Θὰ ἠδύνατο νὰ δοθῆ πρὸς αὐτὴν κατ' ἀνώτατον ὅρον ὁ κόλπος τῆς Σαγιαδος καὶ νὰ δοθῆ τὸ ὑπόλοιπον εἰς τὴν Ἀλβανίαν. Ἡ κατοχὴ τοῦ Στενοῦ τῆς Κερκύρας θὰ ἐδημιούργει διὰ τὸ μέλλον σοβαρώτατον κίνδυνον ὄχι μόνον διὰ τὴν ἰσορροπίαν εἰς τὴν κάτω λεκάνην τῆς Ἀδριατικῆς καὶ τῶν ἀκτῶν τῆς Ἰταλίας, ἀλλὰ καὶ διὰ τὰς αὐστροῖταλικὰς καὶ τὰς γερμανικὰς ναυτικὰς δυνάμεις...».

Αἱ σκέψεις αὗται ἦσαν τότε ἡ βᾶσις τῆς ἰταλικῆς πολιτικῆς ἔναντι τῆς Ἑλλάδος καὶ ἀπὸ αὐτὰς προῆλθεν ἡ ἔμμενος ἰταλικὴ ἀξίωσις ὅπως μὴ προσκυρωθῆ τότε ἡ Β. Ἡπ. εἰς τὴν Ἑλλάδα. Οὕτω λοιπὸν ἡ Ἑλλάς ἐξῆλθε τῶν Βαλκανικῶν πολέμων προικισμένη μετὰ τὴν ἐχθρότητα τῆς ἰταλικῆς διπλωματίας, ὅπως ἔγραφεν ὁ ἀείμνηστος Στράτος⁽¹⁾.

Ὁ πόλεμος τοῦ 1912 ἀπεκάλυψε τοὺς σκοποὺς τῶν Δυνάμεων ἐκεῖνων, ἐξ ὧν ἡ μὲν Ἰταλία ἠπειλήσεν τὴν Ἑλλάδα μετὰ πόλεμον ἐὰν κατελάμβανε τὸν Αὐλώνα, ἡ δὲ Αὐστρία ἐκήρυξε τὴν Ἀλβανικὴν αὐτονομίαν καὶ οὐδετερότητα.

Κατὰ τὸν παγκόσμιον πόλεμον τοῦ 1914, ἡ Ἰταλία, καίτοι συνεδέετο διὰ συνθήκης μετὰ τὴν Αὐστρίαν καὶ Γερμανίαν ἐν τούτοις ὑπολογίσασα ὅτι μετὰ τὴν ἥτταν τῆς Δυσδικῆς Μοναρχίας θὰ παρέμενεν ὁ μόνος, κύριος τῆς Ἀδριατικῆς, καὶ θὰ ἐξυπηρέτει οὕτω καλύτερον τὰ συμφέροντά της εἰς τὴν Ἀλβανίαν, διέσπασε τὰς φιλικὰς σχέσεις καὶ τὰς συμμαχικὰς ὑποχρεώσεις καὶ ἐστράφη πρὸς τὸν συνασπισμὸν τῆς Τριπλῆς Συνεννοήσεως.

1. Ν. Στράτου: «Ἡ διπλωματικὴ θέσις τῆς Ἑλλάδος κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ πολέμου». Ἐπιθ. «Τὸ Μέλλον». Ἔτος Α'. ἀριθ. 3, σελ. 242—243.

Πρὶν συμμετάσχη ὅμως αὕτη εἰς τὸν πόλεμον ἐκείνον, δυνάμει τῆς μυστικῆς συνθήκης τοῦ Λονδίνου τῆς 26 Ἀπριλ. 1915, ἐξησφάλισε δι' ἑαυτὴν, ἐκτὸς ἄλλων καὶ τὴν οὐδετεροποίησιν τῆς Ἀλβανίας, διὰ δὲ τοῦ ὑπ' ἀρ. 7 ἄρθρου τῆς συνθήκης ἐκείνης, ἐπέτυχε *«τὴν ὑποχρέωσιν νὰ μὴ ἀντιταχθῆ ἐν περιπτώσει σχηματισμοῦ ἐν Ἀλβανίᾳ μικροῦ οὐδετέρου Κράτους, εἰς τὴν ἐπιθυμίαν ποὺ θὰ εἶχεν ἡ Γαλλία, ἡ Μ. Βρετανία καὶ ἡ Ρωσσία νὰ διανεμῶσι μεταξὺ τοῦ Μαυροβουνίου, τῆς Σερβίας καὶ τῆς Ἑλλάδος τὰ βόρεια μεσημβρινὰ παραμεθόρια τῆς Ἀλβανίας»* νὰ ἐξασφαλίσῃ δι' ἑαυτὴν τὸν Αὐλῶνα καὶ τὴν ἐνδοχώραν.

Ἡ λήξις ὅμως τοῦ πολέμου ἐκείνου μετέβαλε, τὸν αὐστροϊταλικὸν μέχρι τότε, ἀνταγωνισμὸν εἰς τὴν Ἀδριατικὴν εἰς Ἴταλοσερβικόν, ὃ ὁποῖος τόσῃν ὀξύτητα παρουσίασεν εἰς τὰς διαπραγματεύσεις τῶν Παρισίων.

Ἡ ἀνάγκη τῶν πραγμάτων ἠνάγκασε τότε τὰς δύο Δυνάμεις, ὅπως, διὰ τῆς Συνθήκης τοῦ Ραπάλλο τῆς 12-11-1920 καθορίσουν τὰ μεταξὺ τῆς Ἰταλίας καὶ Γιουγκοσλαυΐας σύνορα, ἡ δὲ Ἰταλία ἤρε τὸ ἐπὶ τῆς Ἀλβανίας προτεκτοράτον. Ὁ τότε ὅμως πρωθυπουργὸς τῆς Ἰταλίας Τζιολίττι ὑπεραμυνόμενος τῆς ἰταλικῆς πολιτικῆς ὅπως μὴ ἐκκενώσῃ τὸν Αὐλῶνα προέβαλεν ὡς ἐπιχείρημα ὅτι *«ἐὰν ἡ Ἰταλία ἐκκενώσῃ τὸν Αὐλῶνα θὰ προκύψῃ ὁ κίνδυνος ὅπως ἄλλη τις Δύναμις καταλάβῃ τὴν σπουδαίαν αὐτὴν θέσιν, διότι ἡ Ἀλβανία δὲν εἶνε ἀρκετὰ ἰσχυρὰ νὰ τὴν ὑπερασπίσῃ»*.

Εἰς ὅλας αὐτὰς τὰς διαπραγματεύσεις, καθὼς βλέπομεν, οὐδεὶς λόγος περὶ ἀλβανικῆς ἐνότητος καὶ τῶν δικαιωμάτων γίνεται, ἀλλὰ πῶς ἡ Ἰταλία νὰ ἀποκτήσῃ κάποιον δικαίωμα ἐπὶ τῆς Α. ἀκτῆς τῆς Ἀδριατικῆς, ἵνα τὸ χρησιμοποίησῃ διὰ μελλοντικὴν ἐξόρμησίν της εἰς τὰ Βαλκάνια, ὅπως κατέρω θὰ ἴδωμεν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ II.

Η ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΞΕΛΙΞΙΣ ΤΟΥ Β. ΗΠΕΙΡ. ΖΗΤΗΜΑΤΟΣ

α') ΒΑΛΚΑΝΙΚΟΙ ΠΟΛΕΜΟΙ.— *Συνεννόησις Βενιζέλου - Πάσιτς. Συνδιασκέψεις Λονδίνου. Συνθήκη και Πρωτόκολλον Λονδίνου. Δημοψήφισμα. Έκθεσις Γάλλου συν]χου. Πρωτ. Φλωρεντίας. Διαμαρτυρία Ελλάδος.*

Εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ α'. βαλκανικοῦ πολέμου, οἱ δύο πολιτικοὶ Βενιζέλος καὶ Πάσιτς λαμβάνοντες ὑπ' ὄψιν τὸ ἀδύνατον ἰδρύσεως Ἀλβανικοῦ κράτους, ἔστω καὶ ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τοῦ Σουλτάνου, ἐξήταζον τὴν ἀνάγκην μιᾶς συνεννοήσεως διὰ τὸ βαλκανικὸν ζήτημα.

Κατὰ τὴν συνεννόησιν ἐκείνην, ὁ Γενούσος ποταμὸς, θὰ ἦτο ἡ μεθόριος τῶν δύο κρατῶν.

Ἡ λύσις ἐκείνη ποῦ ἦτο ἡ μόνη λογικὴ, δικαία καὶ ἐγγύησις διὰ τὴν εἰρήνην, ὡς ἐξαλείφουσα τὰς μηχανορραφίας τῆς Αὐστρίας καὶ Ἰταλίας δυστυχῶς δὲν ἐπραγματοποιήθη, ἡ δὲ Ἑλλάς καὶ Σερβία διέπραξαν σφάλμα διότι ὑπεχώρησαν πρὸ τῆς πρώτης ἀντιστάσεως τῶν δύο ἐκείνων Δυνάμεων. Ἐνόμισαν αὐταὶ ὅτι μίᾳ συγκαταβατικότης ἐκ μέρους τῶν θά ταῖς ἐξησφάλιζε κάποιαν εὐμένειαν ἀπεναντί των, καὶ δὲν ἐγνώριζον ὅτι τοῦναντίον τὰς ἀπεθράσυνεν εἰς τὰ σχέδιά των, ἐνῶ ἀφ' ἐτέρου ἀφώπλιζε καὶ ὅσας δυνάμεις ἦσαν ἔτοιμαὶ νὰ ὑποστηρίξουν τὰς ἑλληνοσερβικὰς διεκδικήσεις.

Σημειώσωμεν ὅτι διαρκοῦντος ἤδη τοῦ α' βαλκανικοῦ πολέμου (1912) εἰς τὴν Κων)λιν διεξήγετο μέγας ἀγὼν μεταξὺ τῆς τότε Τριπλῆς Συμμαχίας τῆς ὁποίας οἱ πρέσβεις ἐπίεζον, διὰ τοῦ Σαῖτ πασσᾶ, τὸν πρωθυπουργὸν Κιαμῆλ ν' ἀναγνωρίσῃ ἀπὸ τότε αὐτονομίαν Ἀλβανίας, καὶ τῆς Τριπλῆς Συννεοήσεως ἡ ὁποία ἀντενέργει μὲ κάθε μέσον⁽¹⁾.

Ὅταν δὲ μετὰ τὴν πτώσιν τοῦ Μπιζανίου συνήρχοντο εἰς Λονδίνον (16 Δεκεδ. 1912—9 Ἰουν. 1913) οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν κρατῶν τοῦ Αἴμου πρὸς κατάπαυσιν τῶν ἐχθροπραξιῶν, τὰ σύμμαχα τότε βαλκανικὰ κράτη,

1. Ὁ Ἑλλ. στρατὸς κατὰ τοὺς Βαλκ. πολ. τ. Γ. (1) παράρτημά σ. 521.

κατὰ τὴν συνεδρίασιν τῆς 4. 12. 1912, συνεφώνησαν κατ' ἀρχὴν «*διὰ τὴν ἴδρυσιν ἀνεξαρτήτου Ἀλβανίας τὰ σύνορα τῆς ὁποίας θὰ ἐχαράσσοντο κατόπιν συνεννοήσεως μετὰ τὰς Μεγάλας Δυνάμεις*»⁽¹⁾. Κατὰ δὲ τὴν συνεδρίασιν τῆς 16 τοῦ ἰδίου μηνὸς ὅπως ἡ Ἀλβανία «*συγκροτηθῆ εἰς αὐτόνομον Ἐπαρχίαν ὑπὸ τὴν ἐπικυριαρχίαν τοῦ Σουλτάνου μετὰ γενικὴν συνέλευσιν. Ἡ Διοίκησις τῆς θὰ ἦτο ἐμπειπιστευμένη διὰ περιόδον πέντε ἐτῶν εἰς ἓνα πριγκίπισα τῆς Ὀθ. δυναστείας. Ἐκπνεύσεως τῆς περιόδου ταύτης ἡ διοίκησις θὰ ἠδύνατο νὰ ἀνανεωθῆ*»⁽²⁾.

Παραλλήλως ὁμοίως πρὸς τὴν σύσκεψιν τῶν συμμάχων διὰ τὴν συνολόγησιν τῆς συνθήκης τῆς εἰρήνης, μετὰξὺ αὐτῶν καὶ τῆς Τουρκίας, συνήρχετο αὐτόκλητος εἰς Δονδίνον καὶ πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπὸν καὶ ἑτέρα τοιαύτη «Πρεσβευτικὴ Συνδιάσκεψις», ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Ἄγγλου ὑπουργοῦ τῶν Ἑξωτ. Ἐδουάρδου Γκρέϋ.

Καὶ ἐνῶ οἱ Τούρκοι ἀφ' ἑνὸς καὶ οἱ Σύμμαχοι ἀφ' ἑτέρου εὕρισκοντο εἰς τελείαν ἀντίθεσιν, ὡς πρὸς τοὺς ὅρους τῆς εἰρήνης, αἱ δὲ συνεδριάσεις τῆς Συνδιασκέψεως διεκόπησαν, μετὰ τὸ πραξικόπημα τοῦ Ἐμβέρ, ἡ Πρεσβευτικὴ Συνδιάσκεψις τούναντιον ἐξηκολούθει τὰς ἐργασίας τῆς. Περὶ αὐτὴν ὅθεν ἐστράφησαν αἱ ἐνέργειαι τῶν Συμμάχων, οἱ ὁποῖοι προσεπάθουν συγχρόνως νὰ συνεννηθοῦν μετὰξὺ τῶν διὰ τὰ γεωγραφικὰ σύνορα ποῦ θὰ τοὺς ἐχώριζον εἰς τὸ μέλλον. Αἱ μεγαλείτεροι ὁμοίως δυσχέρειαι δὲν ἐφάνησαν εἰς τὸν συμβιβασμὸν τῶν ἀμοιβαίων ἀπαιτήσεων τῶν νικητῶν, ἀλλὰ εἰς τὸν καθορισμὸν τῶν συνόρων τῆς Ἀλβανίας, ποῦ ἀπετέλεσε θέμα μακρῶν συζητήσεων. Ἡ Ἰταλία ἰδίᾳ ἐζήτηε νὰ ἐπεκτείνῃ τὰ μεσημβρινὰ σύνορα τῆς Ἀλβανίας ἕως τὰ Ἰωάννινα. Μὴ ἔχουσα ὁμοίως τὴν ὑποστήριξιν τῆς Γερμανίας, κατὰ τὴν συνεδρίασιν τῆς 6-3-13 ἐπρότεινε ὅπως ταῦτα μείνωσιν εἰς τὴν Ἑλλάδα «*ὅχι διότι ἡ πόλις αὕτη κατελήφθη ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων, ἀλλὰ διὰ λόγους ἐθνογραφικοῦς*»⁽³⁾ μετὰ τὴν παράκλησιν ὁμοίως τὰ σύνορα νὰ χαραχθοῦν ὅσον τὸ δυνατόν νοτιώτερον τοῦλάχιστον πρὸς τὴν θάλασσαν,

Ἡ συνεννόησις ὁμοίως μετὰξὺ τῶν δύο τότε συνασπισμῶν δὲν ἐβράδυνε νὰ ἐπέλθῃ ἐπὶ ζημίᾳ τῶν ἐλληνικῶν δικαίων καὶ συμφερόντων.

Ἡ Συνθήκη πράγματι τοῦ Λονδίνου τῆς 17 Μαΐου 1913, ποῦ ἔθετε τέρμα εἰς τὸν πόλεμον ἐκείνον, εἰς τὸ ἄρθρ. 2 ἀνέφερεν ὅτι «*ἡ Ὀθωμ. Ἀυτοκρατορία παραχωρεῖ εἰς τὰ Σύμμαχα Βαλκανικὰ Κράτη ὅλα τὰ ἐδάφη τῆς Ἑὐρωπ. Τουρκίας τὰ κείμενα δυτικῶς τῆς γραμμῆς Ἄϊνου—Μηδείας, ἐξαιρέσει τῆς Ἀλβανίας*» ἡ διαχάραξις τῶν συνόρων τῆς ὁποίας ἀνετίθετο εἰς τὰς ἔξ Μ. Δυνάμεις, κατὰ τὸ ἄρθρ. 3 τῆς ἰδίας συνθήκης

1. Ἐνθ. ἀν. 523 καὶ 525.

2. Ἐνθ' ἀν. σ. 524

3. Ἐνθ' ἀν. σελ. 535.

Διὰ τῆς συνθήκης ὅθεν τοῦ Λονδίνου, ἡ Ἑλλάς ἐξεβιάζετο νὰ δεχθῆ ἐκ τῶν προτέρων τὴν ἀπόφασιν τῶν Μ. Δυνάμεων ὡς πρὸς τὴν τύχην τῆς Ἡπείρου. Εἶνε ἀληθὲς ὅτι ἡ Ἑλλάς ἐζήτησεν ὅπως αἱ ἀποφάσεις τῶν Δυνάμεων, ὡς πρὸς τὴν Ἀλβανίαν καὶ τὰς νήσους, ἐξαρτηθοῦν ἀπὸ τὴν συγκατάθεσιν τῆς. Τῆς ἐδηλώθη ὁμοῦς διὰ τοῦ Σ. Ε. Γκρέϋ ὅτι «*ἐὰν αἱ Δυνάμεις προσυπέγραφον ἢ ἐπεκύρωνον τροποποιήσεις ἢ ἐπιφυλάξαις Ἑλληνικὰς τὸ τοιοῦτον θὰ ἰσοδυναμῆι μὲ παραίτησιν ἐκ μέρους τῶν τοῦ δικαιώματος*» (1).

Ἴδου τί ἔλεγε σχετικῶς ὁ τότε πρῶθυπουργὸς κ. Βενιζέλος εἰς τὴν Βουλὴν, κατὰ τὴν συνεδρίασιν τῆς 20 Φεβρ. 1914 (2).

«Κατὰ τὴν συνομολόγησιν τῆς συνθήκης τοῦ Λονδίνου ἀνετέθη ὑπὸ τῶν τότε ἐμπολέμων τὸ ζήτημα τοῦ διακανονισμοῦ τῶν ὀρίων τῆς Ἀλβανίας, τὴν ὁποίαν αἱ Μ. Δυνάμεις ἀπεφάσισαν νὰ ἰδρῦσουν εἰς κράτος, εἰς αὐτὰς ταύτας τὰς Μ. Δυνάμεις. Αἱ Μ. Δυν. μάλιστα ἠρνήθησαν νὰ δεχθῶσι δικαίωμα κἂν συζητήσεως ἐκ μέρους αὐτῶν τούτων τῶν κρατῶν, τὰ ὁποῖα ἐνδιέφερον ὁ διακανονισμὸς τῶν ὀρίων τοῦ νέου ἀλβανικοῦ κράτους, τῶν ἀποφάσεων εἰς αἷς αὐταὶ θὰ κατέληγον. Καὶ ὅταν ἐγίνοντο αἱ διαπραγματεύσεις τῆς συνθήκης τοῦ Λονδίνου καὶ ἐκ μέρους τῆς Ἑλλάδος καὶ ἐκ μέρους τῆς Σερβίας προεβάλλοντο ἀντιρρήσεις κατὰ τῆς ὑπογραφῆς τοῦ σχεδίου τῆς εἰρήνης, τὸ ὁποῖον προεβλήθη εἰς αὐτάς, προεβάλλοντο ἀντιρρήσεις μεταξὺ ἄλλων καὶ ὅπως διατηρηθῆ τὸ δικαίωμα ὑπὲρ τῶν δύο τούτων κρατῶν νὰ συζητήσωσι τὴν περί τῶν ἀλβανικῶν ὀρίων ἀπόφασιν τῶν Δυνάμεων. Ἄλλ' αἱ Δυνάμεις ἠρνήθησαν νὰ δεχθῶσι ἀπολύτως καὶ κατηγορηματικῶς τοιαύτην συζήτησιν καὶ ἐπέβαλον τὴν ὑπογραφὴν τῆς συνθήκης, ὡς εἶχε διατυπωθῆ ἄνευ τοιοῦτου δικαιώματος ἐκ μέρους τῶν ἐνδιαφερομένων κρατῶν».

Ἀπὸ ἐλληνικῆς ὅθεν ἀπόψεως ἡ συνθήκη τοῦ Λονδίνου ἐδημιούργει ἠπειρωτικὸν ζήτημα, τὸ ὁποῖον ἄλυθὲν δις διὰ τῶν ὅπλων ἐξακολουθεῖ δυστυχῶς νὰ παραμένῃ ἀκόμη ἄλυτον διὰ τὴν Ἑλλάδα καὶ τοὺς Ἡπειρώτας.

* * *

Βραδύτερον τὴν 29-7-1913 ὑπεγράφετο εἰς Λονδίνον εἰδικὸν πρωτόκολλον μεταξὺ τῶν Μ. Δυν. διὰ τοῦ ὁποῖου ἡ Ἀλβανία θὰ ἀπετέλει αὐτόνομον Ἡγεμονίαν διαρκοῦς οὐδετερότητος.

Μόλις τὸ ἀλβανικὸν ζήτημα ἤρχισε ν' ἀπασχολῆ τὴν Εὐρώπην,

1. Ἐνθ' ἄνωτ. σ. 544.

2. Ἐφ. Νέα Ἡμέρα ἐπομένης.

ἀμέσως ἤρχισαν νὰ ἀναπτύσσωνται ἀπὸ τὰς ἐνδιαφερομένους Δυνάμεις ἐπιχειρήματα τόσον διάφορα ὅσον καὶ ἀνήκουστα. Οἱ ἴδιοι δὲ πολιτικοὶ ποὺ ἤρνοῦντο εἰς τοὺς Σέρβους τῆς τότε Βοσνίας καὶ Ἑρζεγοβίνης, εἰς τοὺς Ρουμάνους τῆς Τρανσυλβανίας, τοὺς Ἕλληνας τῆς Δωδεκανήσου τὸ δικαίωμα τῆς αὐτοδιαθέσεως, οἱ αὐτοὶ πολιτικοὶ ἐγίνοντο τώρα θερμοὶ ὑποστηρικταὶ τοῦ δικαιώματος τούτου εἰς λαὸν χωρὶς θρησκευτικὴν, ἱστορικὴν, γλωσσικὴν ἐνότητα καὶ ἐθνικὰς παραδόσεις.

Εἰς μάτην ὁ κ. Βενιζέλος ἐπρότεινεν ἐπισήμως τὴν οὐδετεροποίησιν τοῦ στενοῦ τῆς Κερκύρας καὶ ὅπως βάσει τοῦ δόγματος τῶν ἐθνικοτήτων ἢ κατεχομένη ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα Β. Ἡπ. μὴ παραχωρηθῆ εἰς τὴν Ἀλβανίαν. (1) Δύστυχῶς ἡ θέλησις τῶν κατοίκων δὲν ἐλαμβάνετο ὑπ' ὄψιν ἀπὸ τὰς ἐνδιαφερομένους Δυνάμεις ποὺ ἐζήτουν μεγάλην Ἀλβανίαν διὰ νὰ τὰς ἰκανοποιήσῃ ἀμφοτέρας κατὰ τὴν ὥραν τοῦ διαμελισμοῦ.

Διὰ τοῦ ἰδίου πρωτοκόλλου ἀπεφασίζετο ὁ διορισμὸς διεθνούς Ἐπιτροπῆς πρὸς ἐθνολογικὴν ἐξέτασιν τῆς Β. Ἡπ. καὶ ὀριστικὸν καθορισμὸν τῶν Ν. συνόρων τῆς Ἀλβανίας, εἰς τὴν ὁποίαν προσεκυροῦτο ὁ πρῶην Καζᾶς Κορυτσᾶς, ἡ ἔναντι τοῦ Αὐλῶνος νῆσος Σάσων καὶ ἡ μέχρι τοῦ ἀκρωτηρίου Φτελιᾶ ἀκτὴ (2).

* * *

Ἐκεῖνοι ὅμως ποὺ εἰργάζοντο διὰ τὴν ὑποδούλωσιν τῆς Β. Ἡπ., κατόπιν τῆς ἀδαμάστου ἀποφάσεως τῶν κατοίκων, ποὺ ἐκλόνιζε τὰ σχέδια τῶν, δολίως ἐπρότειναν τὸ δημοψήφισμα πρὸς ἐκδήλωσιν τοῦ φρονήματος τοῦ πληθυσμοῦ.

Σημειώσωμεν ὅτι παρομοίαν λύσιν εἶχε προτείνει τότε καὶ ὁ κ. Βενιζέλος, ὁ ὁποῖος ἐδέχετο ὅπως, εἰς περίπτωσιν καθ' ἣν ἠμφισβητεῖτο ὁ ἐθνισμὸς τῆς Β. Ἡπ., ἡ Ἑλλάς ἦτο πρόθυμος νὰ δεχθῆ τὸ δημοψήφισμα ὑπὸ τὸν ὅρον ὅμως ὅπως τοῦτο εἶνε ἀμερόληπτον, δίκαιον καὶ χωρὶς ξένην ἐπέμβασιν (3).

Τὸ ὑπ' ἀρ. 5 ἄρθρον τοῦ ἀνωτέρω πρωτοκόλλου ὥριζεν ὅτι: «ὁ καθορισμὸς τῶν συνόρων θὰ γίνῃ ἐπὶ ἐθνογραφικῶν καὶ γεωγραφικῶν βάσεων. Ἡ ἐθνογραφικὴ ἐξακρίβωσις θὰ βασισθῆ εἰς τὴν μητρικὴν γλῶσσαν τοῦ πληθυσμοῦ ἢτοι τὴν ὀμιλουμένην εἰς τὰς οἰκογενείας. Ἡ ἐπιτροπὴ δὲν θὰ λάβῃ ὑπ' ὄψιν οἰανδήποτε ἀπόπειραν δημοψη-

1. «Χρόνος» Παρισίων 41.5.1913 πρβλ. καὶ «Τὸ Ἑπειρωτικὸν ζήτημα καὶ αἱ Μ. Δυνάμεις εἰς «La Vie» τῆς 3 Μαΐου 1913 πρβλ. καὶ Ch.Vellay: Ἐνθ. ἀν. σ. 80—81.

2. Ἀγόρευσις Βενιζέλου εἰς Βουλὴν 12 Νοεμ. 1913.-

3. «Χρόνος» Παρισίων 3. 8. καὶ 9. Ἀπριλίου 1913.

φίσματος ἢ πολιτικῶν ἐκδηλώσεων, "Ὅσον διὰ τὰ διαμερίσματα ποῦ κατοικοῦνται ἀπὸ Βλάχους, τὴν ἐθνικότητά των θέλει ἐξακριβώσῃ ἢ Ἐπιτροπῇ» (1).

Κατὰ ρητὴν ὅθεν διάταξιν τοῦ ἄρθρου τούτου ἀπηγορεύετο εἰς τὴν Ἐπιτροπὴν νὰ λάβῃ ὑπ' ὄψιν, οὔτε νὰ ἐπιτρέψῃ ἀπόπειραν ἐκδηλώσεως τῆς θελήσεως τοῦ πληθυσμοῦ! Ἀντιθέτως ὥστε μὲ τὰς ἀρχάς ποῦ διεκηρύσσοντο εἰς ὅλον τὸν κόσμον, ἀπηγορεύετο εἰς τοὺς Β. Ἡπ. νὰ ἐκφράσουν τὴν ἐθνικὴν των συνειδήσιν, ἐνῶ τοῦτο ἐπιτρέπετο εἰς τοὺς Κουτσοβλάχους. Ἐδῶ φαίνονται καθαρὰ οἱ ἔνοχοι σκοποὶ τῆς Ἐπιτροπῆς διὰ τὴν ἐξόντωσιν τοῦ ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ.

Ἐπὶ πλέον ἢ Ἑλλάς δὲν ἐγένετο δεκτὴ εἰς τὰς ἐργασίας τῆς Ἐπιτροπῆς ἐκείνης. Ἡ Ἰταλία ὅθεν καὶ ἡ Αὐστρία ἦσαν συγχρόνως ἐλεγκταὶ καὶ κριταὶ τῆς ἐθνικῆς συνειδήσεως τῆς Β. Ἡπ. (2). Αἱ δύο αὐταὶ Δυνάμεις ἐκμεταλλευόμεναι τὴν εὐπαθεῖ διπλωματικὴν τότε κατάστασιν τῆς Εὐρώπης, πρὸς διατήρησιν μιᾶς προσκαίρου εὐρωπαϊκῆς ἡσυχίας, τὴν ἐξεβίαζον εἰς βᾶρος τῶν μικρῶν κρατῶν δημιουργοῦσαι γεγονότα.

Ὁ πρίγκηψ Λιτόβσκι, πρεσβευτὴς τότε τῆς Γερμανίας εἰς τὸ Λονδίνον καὶ μέλος τῆς Πρεσβ. Συνδ. εἰς τὰ γνωστὰ «Ἀπομνημονεύματά» του λέγει :

«Ἦτο τοιοῦτον τὸ συμβιβαστικὸν πνεῦμα τοῦ σέρ Ε. Γκρέυ καὶ ἡ ἐπιθυμία του νὰ ἀποφύγει ἓνα Εὐρωπαϊκὸν πόλεμον, ὥστε ὑπεχώρησεν εἰς τὰς ἀξιώσεις τῆς Τριπλῆς Συνεννοήσεως εἰς τὸ σοβαρὸν ζήτημα τῆς Ἡπείρου».

Ἡ Ἰταλία μάλιστα μὴ ἀνεχομένη ὅπως τὸ στενὸν τῆς Κερκύρας γίνῃ ἀποκλειστικῶς ἑλληνικόν, ἐζήτηε νὰ ἐπεκτείνῃ τὴν Ἀλβανικὴν ἀκτὴν μέχρι Φτελιᾶς, ἐνῶ ἀφ' ἑτέρου ἢ συνένοχος τῆς Αὐστρίας ἐζήτηε νὰ ἀπωθήσῃ τὴν Ἑλλάδα ἀπὸ τὴν περιφέρειαν τῆς Κορυτσᾶς. Ἐζήτηε δὲ ἡ Ἰταλία τὴν ἐπέκτασιν τῶν συνόρων ὅσον τὸ δυνατὸν νοτιώτερον, ὑπολογίζουσα, ὅπως καθεὶς ἠδύνατο νὰ προΐδῃ, ὅτι ἡ Ἀλβανία, εἰς τὴν πραγματικότητα ἦτο μία λεία προωρισμένη δι' αὐτὴν καὶ τὴν Αὐστρίαν, καὶ ὅτι τὸ μεριδιὸν τῆς, κατὰ τὴν διανομὴν, θὰ ἦτο τόσον μεγαλύτερον, ὅσον τὸ ἄλβανικὸν ἔδαφος θὰ ἐξετείνετο νοτιώτερον.

*
* *

Δὲν δυνάμεθα νὰ κλείσωμεν τὸ κεφάλαιον τῶν ἐργασιῶν τῆς

1. Αὐστρ. Βίβλος ἀρ. 809. Ν. Στράτου: ἐνθ' ἀν. καὶ Burrows εἰς The New Europa 19—12—1917.

2. Διὰ τὸν ρόλον τῶν μελῶν τῆς ἐπιτροπῆς ἐκείνης καὶ ἰδίως τοῦ αὐστριακοῦ κ. Μπιλίνσκη βλ. Ζ. Leune εἰς Grande Revue 10—5—1913 ἄρθρον ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἡ Ἑλλάς καὶ ἡ Ἀλβανία».

Διεθνούς εκείνης Ἐπιτροπῆς, χωρίς νά ἀναφέρωμεν καί τήν ἐπίσημον ἔκθεσιν τοῦ ἀντιπροσώπου τῆς Γαλλίας Ἀντισυ)χου Λαλεμάν εἰς τήν Κυβέρνησιν του, τήν 19-12-1913, ὅπου φαίνεται ὅλη ἡ ὑπουργὸς προσπάθεια τῶν Ἰταλῶν καὶ Αὐστριακῶν ὅπως προσαρτήσουν εἰς τήν Ἀλβανίαν, πόλεις καὶ χωρία τῆς Ἡπείρου τῶν ὁποίων ὁ πληθυσμὸς ἦτο ἐλληνικὸς τήν καταγωγὴν καὶ τήν γλῶσσαν :

Ἴδου τί ἔγραφε τότε ὁ Συντ)χης Λαλεμάν (1) :

« Ἀγωνιζόμενος βῆμα πρὸς βῆμα, κατῶρθωσα νά πείσω τοὺς ἀντιπροσώπους τῆς Γερμανίας, Αὐστρουγγαρίας καὶ Ἰταλίας ὅπως ἐγκαταλείψουν τὸ σημαντικὸν τμῆμα ἐδάφους τὸ περιλαμβανόμενον μεταξύ τοῦ ὑψώματος Ἀρίνης καὶ τῶν ὑψωμάτων Κράπετο καὶ Γκόλο... Οὕτω ἡ Ἑλλάς κερδίζει ὀλίγον ἔδαφος καὶ ἀρκετὰ σημαντικὰ χωρία. Προκειμένου νά προωθηθῇ ἡ συζήτησις οἱ ἀντιπρόσωποι τῆς Τριπλῆς Συμμαχίας ἐδήλωσαν ὅτι ὅσον ἀφορᾷ τὸ τμῆμα τῆς μεθορίου τὸ περιλαμβανόμενον μεταξύ Τούμπας καὶ τοῦ ἀκρωτηρίου Στύλος, δὲν ἠδύναντο κατὰ τὰς ὁδηγίας πού εἶχαν λάβῃ νά προβοῦν εἰς καμμίαν παραχώρησιν, οὔτε συνεπῶς νά δεχθοῦν νέας προτάσεις. Ἐδήλωσα ἐντόνως ὅτι μοῦ ἦτο ἀδύνατον νά ἀποφανθῶ χωρίς νά ἴδω προηγουμένως τὸ ἔδαφος.

Οἱ ἀντιπρόσωποι τῆς Αὐστρουγγαρίας καὶ τῆς Ἰταλίας ἐξεδήλωσαν τότε κάποιαν δυσφορίαν ἰσχυριζόμενοι ὅτι δὲν ἠδύναντο νά ἐξέλθουν τοῦ Λεσκοβικίου παρά μετὰ τὸν καθορισμὸν ὅλης τῆς μεθορίου, τούλάχιστον εἰς τὰς γενικὰς γραμμάς. Ἐφοβοῦντο προφανῶς νά μεταβοῦν εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Ἀργυροκάστρου ὅπου εἶνε ἐγκατεστημένα πολυάριθμα ἐλληνικὰ χωρία, τῶν ὁποίων οἱ κάτοικοι εὐρίσκονται ἀπὸ πολλοῦ εἰς σοβαρὰν κατάστασιν ἐξάψεως. Οἱ ἐν λόγῳ δύο ἀντιπρόσωποι ἄλλωστε ἀνεγνώρισαν τὴν ὑπαρξιν τῶν ἐλληνικῶν αὐτῶν χωρίων καὶ παρέστησαν εἰς ἐπίσημον δήλωσιν σχετικὴν πρὸς τὰς χρηματικὰς ἀποζημιώσεις πού θὰ ἠδύνατο νά δοθοῦν εἰς ὅσους ἠθελον νά μεταναστεύσουν. Ἀνέφερα ἤδη εἰς τὴν ἐξοχότητά σας διὰ τὴν πρότασιν αὐτήν, τῆς ὁποίας δὲν παρέλειψα νά τονίσω τὴν σκληρότητα καὶ τὴν δυσχέρειαν τῆς ἐφαρμογῆς. Ὑποστηριζόμενος ἀπὸ τὸν ἀντιπρόσωπον τῆς Ρωσσίας δὲν ἠθέλησα νά ὑποχωρήσω. Ὑπεστήριξα τὴν ἀποψίν μου, ἀποφασισμένος νά μὴ δεχθῶ καμμίαν συζήτησιν πρὶν ἐπισκεφθῶ τὴν περιοχὴν, καθόσον ἐφρόνουν ὅτι θὰ ἠδύναντο νά μᾶς κρίνουν αὐστηρῶς ἐὰν ἐνηργοῦ-

1. Ἡ ἀνωτέρω ἔκθεσις τοῦ Ἀντισυντ. Λαλεμάν ἐδημοσιεύθη εἰς τὸν 9ον τόμον τῆς τρίτης σειρᾶς τῶν «Γαλλικῶν Διπλωματικῶν Ἐγγράφων» περὶ τῶν αἰτίων τοῦ α'. παγκοσμίου πολέμου, ἐκδοθέντα τὸ 1936. Πρβλ. «Ἐλεύθερον Βῆμα» Ἀθηνῶν 27-3-1936.

μεν ἄλλως. Ἡ ἔμμομή μου ἐπὶ τέλους ἐθριάμβευσε τοῦ ἀντιπάλου πείσματος.

Τὸ ταξειδίόν μας ἀπὸ Λιεσκοβίκι εἰς Ἀργυρόκαστρον ἦτο συγκινητικόν. Παρὰ τὴν κακοκαιρίαν καὶ τὸ προκεχωρημένον τῆς ὥρας, ὅλα τὰ χωρία ἦσαν κατὰ τὴν διέυλευσίν μας, συγκεντρωμένα ἐπὶ τῆς ὁδοῦ. Ὅλοι ὠπλισμένοι, ἐκνευρισμένοι, ἐξηρεθισμένοι. Αἱ γυναῖκες ἰδίως, ἐξεδήλωνον ἰδιαιτέραν ἔξαψιν, φράσσουσαι τὸν δρόμον, κτυπῶσαι τὸ ἔδαφος μὲ τὸ ὄπλον των, κραυγάζουσαι: «*Ἐνωσις ἢ Θάνατος*». Ἡ σκανδάλη τοῦ ὄπλου νεαρᾶς χωρικῆς ἐγάτζώθη εἰς τὸ φόρεμά της. Τὸ ὄπλον ἐξεπυρσοκρότησεν, ἀλλὰ λίαν εὐτυχῶς ἡ σφαῖρα διήλθε διὰ τῶν κνημῶν τῶν ὀδηγῶν τοῦ ὀχήματος, ὅπου εὐρίσκοντο ὁ ἀντιπρόσωπος τῆς Μ. Βρετανίας καὶ ἡ σύζυγός του χωρὶς νὰ θίξῃ κανένα. Ἡ Γαλλία καὶ ἡ Ρωσία ἀπευφημήθησαν ζωηρῶς. Εἰς τὸ Ἀργυρόκαστρον ἡ διαταραχὴ εὐρίσκετο εἰς τὸ κατακόρυφον, καὶ ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας ἐπιβλητικαὶ ἐκδηλώσεις ἐξετυλίχθησαν εἰς τοὺς δρόμους καὶ ὑπὸ τὰ παράθυρά μας. Αἱ γυναῖκες καὶ τὰ παιδιά ὕψωναν τοὺς βραχίονας πρὸς ἡμᾶς, ἰκετεύουσαι νὰ τὰς ὑπερασπίσωμεν, νὰ μὴ τὰς παραδώσωμεν εἰς τοὺς βαρβάρους Ἀλβανούς. Νὰ τοὺς προσαρτήσωμεν εἰς τὴν Ἑλλάδα, διότι Ἕλληνες εἶναι καὶ Ἕλληνες θέλουν νὰ μείνουν.

Ἐπωφελήθη τῆς ἐντυπώσεως ποῦ ἐνεποίησεν εἰς ὅλους αἱ μεγάλοι αὐταὶ ἐκδηλώσεις, διὰ νὰ ζητήσω ἀπὸ τοὺς συναδέλφους μου ὅπως εὐδοκήσουν νὰ ἐκδώσωμεν ἀπὸ κοινοῦ ἀνθρωπιστικὴν εὐχὴν ἀναγνωρίζοντες τὴν ἀνώμαλὸν κατάστασιν τῆς χώρας, τὴν ὑπερδιέγερσιν τῶν κατοίκων καὶ τὴν ἀνάγκην τῆς διατηρήσεως ἐφ' ὀλοκλήρου τοῦ διαφιλονικουμένου ἐδάφους τακτικῆς ἐνόπλου δυνάμεως πρὸς ἀποφυγὴν τῆς ἐξεγέρσεως καὶ τῆς αἱματοχυσίας. Οἱ ἀντιπρόσωποι τῆς τριπλῆς συμμαχίας, μολοντί ἀνεγνώρισαν τὸ βάσιμον τῆς προτάσεώς μου, δὲν ἤθελαν νὰ τὴν συζητήσουν, παρὰ μόνον μετὰ τὸν καθορισμὸν τῆς μεθορίου. Μαζὺ μὲ τὸν ἀντιπρόσωπον τῆς Ρωσίας ἐδήλωσα ὅτι μοῦ εἶνε ἀδύνατον νὰ προχωρήσω εἰς τὴν συζητησιν ἐὰν προηγουμένως δὲν διευτυπώνετο εἰς συνεδρίασιν ἢ ἐν λόγῳ εὐχῆ. Μετὰ πολλὰς ἡμιεπισήμους συνομιλίαις καὶ πρὸ τῆς σταθερᾶς ἀποφάσεώς μου οἱ ἀντίπαλοι ἐνέδωκαν καὶ πάλιν».

Ὁ δὲ Ἄγγλος συνταγματάρχης Murray ποῦ παρηκολούθησεν ἐπὶ τόπου τὰς ἐργασίας τῆς περιφήμου ἐκείνης ἐπιτροπῆς, χαρακτηρίζει τὰ μέλη της «*ὡς πρόσωπα τοῦ δράματος ἢ τῆς τραγωδίας ἢ ὅποια ἀρχίζει νὰ διαδραματίζεται εἰς τὴν Ἡπειρον*».

«Δὲν θέλω νὰ γελοιοποιήσω τοὺς κυρίους τῆς ἐπιτροπῆς, ἐξάκολουθεῖ οὗτος, διότι τὸ σφάλμα δὲν ἦτο ἰδικὸν των, ἀλλὰ τῶν Μ. Δυν. ποῦ τοὺς, ἔθεσαν εἰς τόσον δύσκολον θέσιν».

«Ἡ χάραξις τῶν συνόρων, καταλήγει ὁ ἴδιος, μὲ μίαν μονοκοινουλιᾶν, ὅπως ἐγένετο, ἀγνοεῖ τὴν ἀρχὴν τῶν ἐθνότητων καὶ εὐρίσκειται εἰς προκλητικὴν ἀντίθεσιν πρὸς τὰς ἐπιθυμίας τοῦ πληθυσμοῦ».

Εἰς μάτην, πράγματι, κατὰ τὴν διεξαγωγὴν τοῦ κωμικοῦ ἐκείνου δημοψηφίσματος ἐξεγείρετο ἡ ἑλληνικὴ συνείδησις τοῦ πληθυσμοῦ. Οὔτε αἱ ἐκκλήσεις τῶν κατοίκων, οὔτε αἱ διαμαρτυρίαι, οὔτε τὰ φλογερά ἑλληνικὰ αἰσθήματα ἴσχυσαν νὰ μεταβάλουν τὰς ἀποφάσεις τῆς ἐπιτροπῆς ἐκείνης, Εἰς μάτην ἐζήτηε αὕτη νὰ εὕρη Ἀλβανούς εἰς τὴν Β, Ἡ. Δὲν συνήντα παρὰ Ἑλληνας, ποὺ ἐζήτησαν μὲ κάθε τρόπον νὰ ἐκδηλώσουν τὴν ἑλληνικὴν τὼν ὑπόστασιν καὶ συνείδησιν. Τίποτε ὅμως δὲν ἴσχυε πρὸς σωτηρίαν τοῦ πληθυσμοῦ ἀπὸ τὸν προμελετηθέντα ἐξαλβανισμόν.

Τοιαύτας ἀνηθίκοις βάσεις ἔχουσαι αἱ ἀποφάσεις ἐκεῖναι τοῦ 1913. Δικαίως ἀνετράπησαν, ὅπως θὰ ἴδωμεν.

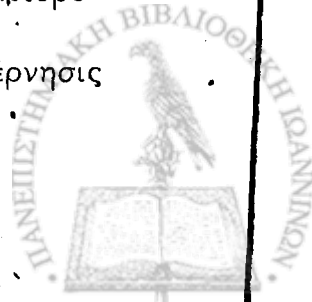
* * *

Ἡ Διεθνὴς ἐκείνη Ἐπιτροπὴ, μετὰ μακρὰς συζητήσεις, ἀποσυρθεῖσα εἰς Φλωρεντίαν, ἐξέδωκε τὴν 17. 12. 1913 τὴν ἀπόφασίν της, δυσμενῆ διὰ τὴν Ἑλλάδα. Ὅλοι ὅμως ἐκεῖναι αἱ ἐνέργειαι, μέχρι τῆς συντάξεως τοῦ πρωτοκόλλου, ἦσαν ἐνέργειαι συμφερόντων καὶ ὄχι δικαίων.

Τὸ πρωτ. τῆς Φλωρεντίας παρεχώρει εἰς τὴν Ἀλβανίαν, τὴν γνωστὴν ἔκτοτε ὑπὸ τὸ ὄνομα «Β. ΗΠΕΙΡΟΣ» περιοχὴν. Αἱ Δυνάμεις ἵνα ἀσκήσουν πίεσιν ἐπὶ τῆς Ἑλλ. Κυβέρν. διὰ τὴν ἀποδοχὴν ἐκ μέρους τῆς τῶν μεσημβρινῶν συνόρων τῆς Ἀλβανίας, ἐκράτουν ἐκκρεμὲς τὸ ζήτημα τῶν νήσων, τὰς ὁποίας θὰ κατεκύρωνον αὐταὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἐφόσον ἡ τελευταία αὕτη θὰ ἐδέχετο, χωρὶς ἀντίρρησην, ὅπως ἡ Β. Ἡπ περιληφθῆ εἰς τὴν Ἀλβανίαν, ὡς ἐμφαίνεται εἰς τὴν διακοίνωσιν τῆς 13. 2. 1914 τῶν ἐν Ἀθήναις πρεσβευτῶν εἰς τὴν Ἑλλ. Κυβέρνησιν.

Ἡ προτελευταία πράγματι παράγραφος τῆς διακοινώσεως ἀνεφέρειν ὅτι «ἡ ὀριστικὴ εἰς τὴν Ἑλλάδα παραχώρησις τῶν νήσων, τὰς ὁποίας αἱ ἕξ Δυνάμεις ἀπεφάσισαν νὰ ἀφήσωσιν εἰς τὴν κατοχὴν της, δὲν θὰ καταστῆ πραγματικὴ, εἰμὴ ὅταν τὰ Ἑλληνικὰ στρατεύματα ἐκκενώσωσι τὰ εἰς τὴν Ἀλβανίαν παραχωρηθέντα ἐδάφη δυνάμει τοῦ Πρωτοκόλλου τῆς Φλωρεντίας τῆς 17 Δεκεμ. 1913, ὅπερ ἐπισυνάπτεται ὧδε, ὡς καὶ τὴν νήσον Σάσωνα, καὶ ὅταν ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις ρητῶς ὑποσχεθῆ ὅτι οὐδεμίαν θ' ἀντιτάξῃ ἀντίστασιν καὶ ὅτι δὲν θὰ ὑποστηρίξῃ ἢ θὰ ἐνθαρρύνῃ ἀμέσως ἢ ἐμμέσως οὐδενὸς εἶδους ἀντίστασιν κατὰ τοῦ ὑπὸ τῶν ἕξ Δυνάμεων καθιδρυθέντος εἰς τὴν μεσημβρινὴν Ἀλβανίαν καθεστώτος».

Τὴν ἀπόφασιν ἐκείνην τῶν Μ. Δυνάμεων ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις

ήναγκάσθη νά δεχθῆ «παρά πᾶσαν ὀδύνην ἦν δοκιμάζει ἐκ τῆς υποχρέωσης νά ἀποχωρισθῆ χωρῶν κατὰ συνείδησιν καί κατὰ πολιτισμόν ἀπό χιλιετηρίδων Ἑλληνικῶν, αἵτινες μετὰ τόσους αἰῶνας ἐχαίρετσαν μετ' αἰσθήματος ἀσυγκρατήτου πατριωτισμοῦ τὴν ἐθνικὴν των ἀποκατάστασιν» ὡς ἔλεγεν αὕτη διαμαρτυρομένη εἰς τὴν ἀπάντησίν της τῆς 8)21 Φεβρ. 1914.

Ἡ ἀπόφασις τῆς Πρεσβ. Διασκέψεως ἐκείνης ἦτο τόσον ἄδικος ἢ μᾶλλον ἐκβιαστικῆ, ὥστε ὁ συν)χης Murray δικαίως ἔγραφεν ὅτι «*ἂν ἡ Ἑλλὰς εἶχε τελείως ἠττηθῆ εἰς τὸν πόλεμον, δὲν θὰ τῆς ἐπεβάλοντο σκληρότεροι ὄροι*».

Ἡ Ἑλλὰς τῆ παροτρύνσει τῶν Δυνάμεων, ἀνέκοπτε τὸ 1913 τὴν νικηφόρον προέλασιν τῶν στρατευμάτων της καὶ ἄφηνεν εἰς τὴν τύχην των, τοὺς 30.000 ἔλληνας τοῦ σαντζακίου τοῦ Βερατίου, κατὰ τὴν ὀθωμανικὴν στατιστικὴν. Ὡς ἀνταμοιβὴν δὲ τῆς στάσεώς της αὐτῆς, παρεχώρει εἰς τὴν Ἀλβανίαν ἐδάφη ἐλευθερωθέντα ὑπὸ τοῦ στρατοῦ της, καὶ τῶν ὁποίων οἱ κάτοικοι ἦσαν, κατὰ πλειοψηφίαν, Ἕλληνες.

Ἡ ἴδρυσις τῆς Ἀλβανίας, ἦτο μία καταπάτησις τοῦ δικαίου μὲ μοναδικὸν σκοπὸν νά ἰκανοποιήσῃ μίαν ἡμέραν τὴν βουλίμιαν τῶν ἰδρυτῶν της.

Εἰς τὸ ζήτημα τοῦτο νομίζομεν ὅτι ἡ Ἰταλία δὲν ὤφειλε νά ἐπιβουλεύηται τοὺς Ἕλληνας, πού ἐζήτουν ὅ,τι καὶ οἱ Ἰταλοὶ πολεμοῦντες καὶ χύνοντες τὸ αἷμα των μέχρι τοῦ 1870. Οὕτω λοιπὸν ἡ Ἰταλία, παρασυρομένη ἀπὸ τὸ ἱμπεριαλιστικὸν ὄνειρόν της, ἀπηρενεῖτο τὰς ἠθικὰς ἀρχὰς πού εἶχον κάμει ἄλλοτε τὴν ἔνωσίν της. Ἦτο δὲ πολὺ νεαρὰ ἀκόμη ἡ Ἰταλία, ὥστε νά φιλοδοξῆ νά θεμελιώσῃ τὸ μεγαλεῖον της, εἰς τὰ ἐρείπια λαοῦ ὁμοιοπαθοῦς καὶ ληστρικῶς νά ἐπιβουλεύηται τὰ δίκαιά του.

Ὅσον διὰ τὸ ἐθνολογικὸν μωσαϊκόν, πού ἐκαλεῖτο Αὐστρία, αὕτη δὲν εἶχε λησμονήσῃ τὰς παραδόσεις τοῦ Μέττερνιχ, κατὰ τὰς ὁποίας ἡ μὲν ἐλευθερία τῶν λαῶν ἐθεωρεῖτο ἐμπόρευμα τῶν ραδιουργιῶν τῆς διπλωματίας, οἱ δὲ θρόνοι ἐστερεώνοντο μὲ αἵματα καὶ ὄστα λαῶν συντριβομένων. Εἰς τὸ ἠπειρωτικὸν ζήτημα, ἡ ἀληθὴς πολιτικὴ τῆς Αὐστρίας ἦτο νά ἐπιτρέψῃ τὴν διανομὴν τῆς Ἀλβανίας μεταξὺ τῆς Σερβίας καὶ Ἑλλάδος, πού εἶχαν συμφέρον νά ἀντιταχθοῦν εἰς τὴν ἰταλικὴν προπαγάνδαν, Ἐφόσον λοιπὸν ἡ τότε Αὐστρία, δὲν ἠδύνατο νά κατακτήσῃ τὴν Ἀλβανίαν, δὲν ἐπεθύμει δὲ νά ἀποκτήσῃ ἡ Ἰταλία τὴν Ἀν. ἀκτὴν τῆς Ἀδριατικῆς, δὲν ὤφειλε νά ἀντιταχθῆ εἰς μίαν τοιαύτην διανομὴν.

β.) ΑΥΤΟΝΟΜΙΑΚΟΝ ΚΙΝΗΜΑ.—*Επανάστασις Β. Ήπ. Πρωτ. Κερκύρας.*
Διαμαρτυρία Χάρδεν. Ἡ Ἑλλάς ἀνακαταλαμβάνει τὴν Β. Ήπ.
Ἡ μουσικὴ συνθήκη τοῦ Λονδίνου καὶ τὸ Πρωτ.
τῆς Φλωρεντίας.

«Κι' ἂν πρέπει νὰ πεθάνωμε γιὰ τὴν Ἑλλάδα
 θεῖα εἶν' ἡ δάφνη· μὴ φορὰ κανεὶς πεθαίνει»
 (Μιστρὰλ)

Ἡ ἐπιτροπὴ τοῦ πρωτ. τῆς Φλωρεντίας, εἶχε λησμονήσῃ ὅτι ἡ τύχη ἑνὸς λαοῦ, δὲν εἶνε πάντοτε ἀντικείμενον αὐθαιρέτου διαθέσεως, καὶ ὅτι τὸ δίκαιον δὲν κρίνεται κατὰ τοὺς βαθμοὺς τῆς συμπαθείας καὶ ἀντιπαθείας, ἀλλ' εἶνε ἀπόλυτον.

Οὕτω λοιπόν, παρὰ τὴν ἀποχώρησιν τοῦ ἑλλ. στρατοῦ, ἀπὸ τὴν κατεχομένην περιφέρειαν, ὁ πληθυσμὸς δὲν ἀπηλίπισθη, ἀλλ' ἠτοιμάσθη νὰ ἀντιστῆ κατὰ τῆς ὑποδουλώσεως. Οἱ Β. Ήπ. εἰς τὴν εὐρωπαϊκὴν πίεσιν ἀπήντησαν μὲ τὰ ὄπλα, ἀποδείξαντες οὕτω εἰς τὴν Εὐρώπην, ὅτι δὲν δύναται αὕτη νὰ ἀποφασίζῃ ἀδιαμαρτυρητῶς τὴν δολοφονίαν ἑνὸς λαοῦ.

Οἱ Χειμαρριῶται πρῶτοι, συσπειρωθέντες περὶ τὸν ἀρχηγόν τους Σπυρομήλιον, ὕψωσαν τὴν σημαίαν τῆς αὐτονομίας καὶ κατήρτισαν Κυβέρνησιν τοῦ «*Αὐτονόμου Κράτους τῆς Χειμάρρας*». Τὸ παράδειγμά των ἠκολούθησαν καὶ ἄλλαι περιφέρειαι καὶ μία Πανηπ. Συνέλ. συνελθοῦσα εἰς Ἀργυρόκαστρον τὴν 19-2-1914 ἵδρυσεν τὴν Κυβέρνησιν τῆς Αὐτονομίου Ἡπείρου ὑπὸ τὸν Γ. Ζωγράφον, ἡ γενέτειρα τοῦ ὁποίου παρεδίδοτο καὶ αὕτη εἰς τὸ νεοσύστατον κράτος τῆς Ἀλβανίας.

«Οἱ Ἕλληνες τῆς Β. Ἡπείρου ἔγραφε τὸ Literary Digest (1) ἤλπίζον νὰ ἐνωθοῦν μὲ τὴν μητέρα των πατρίδα μὲ τὴν συνθήκην τῆς διανομῆς τῶν βαλκανικῶν ἐδαφῶν. Διαφευσθέντες, σκοπεύουν νὰ ὀδηγήσουν τὴν Ἡπειρον, πολεμοῦντες ὑπὸ τὴν ἑλληνικὴν σημαίαν».

Ἡ συσπείρωσις ἐκείνη τῶν Β. Ήπ. περὶ τὸ νέον ἐθνικὸν των σύμβολον μὲ τὸν δикέφαλον ἀετόν, ἦτο μίαν ἔντονος κραυγὴ πού ἐξεπροσώπει τὴν ἀγανάκτησιν τοῦ πληθυσμοῦ καὶ ἕνα ράπισμα, ἐναντίον ὧσων ἐπίστευον ὅτι ἡ ἱστορία τῆς ἐνδόξου αὐτῆς ἐπαρχίας, ἠδύνατο νὰ σβυσθῆ μὲ μίαν μονοκονδυλίαν.

Ἡ χειρονομία ἐκείνη τῶν Β. Ἡπειρ. προκάλεσε τὴν συγκίνησιν τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, καὶ τοῦ πεπολιτισμένου κόσμου, πού παρηκολούθει μὲ θαυμασμὸν τὸν δίκαιον ἀγῶνα μιᾶς ὁμάδος Ἑλλήνων πατριωτῶν, κατὰ τῆς ἀδίκου ἀποφάσεως τῶν Μ. Δυνάμεων.

1. 18|4|1914. Πρβλ. καὶ Daily Chronicle καὶ Spectator 11|4|1914.

Ἐγκριτος Ἴταλός δημοσιογράφος ὁ Μαγκρίνι, ἔγραφε, τὴν ἐποχὴν ἐκείνην τὰ κάτωθι εἰς τὸν «Αἰῶνα» τοῦ Μιλάνου.

«Οἱ Ἑπειῶται ἀπήντησαν εἰς τὴν εὐρωπαϊκὴν πίεσιν διὰ τῆς ἐπαναστάσεως. Ἀπεφάσισαν νὰ ὑπερασπίσουν μὲ τὰ ὄπλα τὰ δίκαιά των. Ἀνεκηρύχθησαν αὐτόνομοι. Περισσότερον ἀπὸ τὰ ὄπλα, ἡ δύναμις των ἔγκειται εἰς τὸ δίκαιον τῆς ὑποθέσεώς των καὶ εἰς τὴν ἠθικὴν ὑποστήριξιν, πού δὲν πρέπει, οὔτε δύναται νὰ λείψῃ εἰς αὐτοὺς ἀπὸ δλην τὴν φιλελευθέραν Εὐρώπην. Καὶ ἐνῶ δὲν δύναμεθα νὰ εὐρωμεν ἀρκετοὺς καὶ καταλλήλους λόγους διαμαρτυρίας καὶ παραπόνου κατὰ τῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς τῆς Ἰταλικῆς Κυβερνήσεως, ἀπαρνούμενης τὰς ἀρχὰς τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν παλιγγενεσίας καὶ ἐξευτελιζούσης τὴν ἱστορίαν τῆς πατρίδος εἴμεθα εὐτυχεῖς, ὅτι ἡ ὑπέροχος ἡπειρωτικὴ ἐπανάστασις πιστοποιεῖ ἐπισημῶς καθ' ἅπασαν τὴν Εὐρώπην, ὅτι δὲν δύναται, ν' ἀποφασίσῃ οὕτως ἀδιαμαρτυρήτως τὴν δολοφονίαν ἐνὸς λαοῦ. Ἡ σκέψις τοῦ Ἰωσήφ Ματσίνη φαίνεται μακρυνὸν ὄνειρον. Σήμερον ἡ Ἰταλικὴ Κυβέρνησις ὑπὸ τὸ ζῶδιον τῶν ζωηρῶν ἐθνικοφρόνων, ἐν τῷ ζήλῳ τῆς ἰμπεριαλιστικῆς πολιτικῆς προσβάλλει τὰ ἐθνικὰ αἰσθήματα τῆς Δωδεκανήσου καὶ τῆς Ἑπείρου, καὶ ἐνῶ ἀφ' ἐνὸς προσπαθεῖ νὰ συντρίψῃ τὰς εὐχὰς καὶ τὰς ἐλπίδας τῶν Ἑπειρωτῶν, ἀφ' ἑτέρου μετὰ κυνισμοῦ καὶ θαυμαστῆς ζωηρότητος κατέχει τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου» (1).

Οὕτω διεμαρτύροντο τότε οἱ φιλελεύθεροι Ἴταλοί.

Οἱ Β. Ἑπ, τότε, μὲ τοὺς ἱερούς των λόχους, κατετρόπωσαν κυριολεκτικῶς τοὺς Ἀλβανούς. Τῇ παρακλήσει των τότε ἐπενέβησαν αἱ Μ. Δυν. αἱ ὁποῖαι, κατόπιν διαπραγματεύσεων μὲ τὴν Κυβ. τοῦ Γ. Ζωγράφου, κατέληξαν εἰς τὸ γνωστὸν «Πρωτόκολλον τῆς Κερκύρας» (2) τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖ περιφανῆ διεθνή ἀναγνώρισιν τοῦ ἐλληνικοῦ χαρακτήρος τῆς Β. Ἑπ. τὸν ὁποῖον δὲν ἠρνοῦντο οὐδ' αὐτοὶ οἱ Ἀλβανοί, ἐπικυρώσαντες αὐτὸ «καθ' ὁλοκληρίαν καὶ χωρὶς ἐπιφύλαξιν» (3)

Ἀλλὰ καὶ ἡ σχετικὴ ἀνακοίνωσις τῶν Μ. Δυν. πρὸς τὴν Ἑλλ. Κυβέρ., ἀπετέλει τὴν ἀναγνώρισιν τοῦ ἰδιαιτέρου δικαιώματος τῆς Ἑλλάδος ἐπὶ τῆς ἐπαρχίας αὐτῆς.

Ἴδου τὸ σχετικὸν ἔγγραφον :

«Οἱ ὑπογεγραμμένοι, λαμβάνουν τὴν τιμὴν, νὰ ἀνακοινώσουσιν πρὸς τὴν Α. Ε. τὸν Ὑπ. τῶν Ἐξωτ. ὅτι αἱ Κυβερνήσεις τῆς Γερμανίας, Αὐστροουγγαρίας, Γαλλίας, Μ. Βρετανίας, Ἰταλίας καὶ Ρωσσίας

1. Εἰς *Ν. Καζάζην*: Ἡ νέα Ἑλλάς καὶ ἡ νέα Ἰταλία Ἀθῆναι 1924 σ. 47.

2. Τὸ πρωτ. Κερκύρας ἐνέκρινον καὶ οἱ Β. Ἑπ. εἰς τὸ Συνέδριον τοῦ Δελβίνου (23.6.1914) εἰς τὸ ὁποῖον ἀντεπροσωπεύοντο ὅλαι αἱ περιφέρειαι τῆς Ἑπείρου.

3. «Ἠχώ τῶν Παρισίων» 20.6.1914.

ένέκριναν τὴν συμφωνίαν τῆς Κερκύρας, μεταξύ τῆς Διεθνούς Ἐπιτροπῆς τοῦ Ἐλέγχου καὶ τῶν πληρεξουσίων Ἑπειρωτῶν ὅσον ἀφορᾷ τὸ μέλλον πολίτευμα τῆς Ἠπείρου.»

Αὐτὰ ἦσαν τὰ ἀποτελέσματα τοῦ Β. Ἠπ. ἀγῶνος. Οἱ Β. Ἠπ. ἠρέσθησαν τότε εἰς τὸ διπλοῦν ἐκεῖνο κέρδος καὶ ἔπνιξαν τὸν πόνον των διὰ τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὴν ἑνωσίν των μετὰ τὴν Ἑλλάδα, μέσα εἰς τοὺς κόλπους τῶν ἐλπίδων ὅτι θὰ ἀνατεῖλει ἡ ἡμέρα τῆς δικαιοσύνης των καὶ θὰ ἀποδοθῆ καὶ εἰς αὐτοὺς ἡ ἐλευθερία σύμφωνα μετὰ τοὺς πόθους καὶ τὰ ὄνειρά των.

Διὰ τοῦ πρωτοκόλλου ἐκείνου ἡ Β. Ἠπ., καίτοι νικήτρια, παρητεῖτο οἰκιοθελῶς τῆς αὐτονομίας της, παρέχουσα οὕτω πρωτοφανές δείγμα πνεύματος αὐτοθυσίας καὶ ἐθνικῆς ἀλληλεγγύης.

Διὰ τοῦ πρωτοκόλλου ἐκείνου ἐξησφαλιζέτο εἰς τὴν Β. Ἠπ., σημαντικὴ τοπικὴ αὐτοδιοίκησις καὶ ἀνεγνωρίζοντο διὰ τοῦ ὑπ' ἀρ. 7 καὶ 8 ἄρθ. αἱ δύο βάσεις ἐθνικῆς διαβίωσης καὶ ἀναπτύξεως τοῦ ἡπειρωτικοῦ λαοῦ ἤτοι ἡ Ἐκκλησία καὶ τὸ Σχολεῖον, χάρις εἰς τὰ ὁποῖα διετηρήσαμεν ἐπὶ αἰῶνας τὴν ἐθνικὴν μας ὑπόστασιν.

Τὸ ἄρθρον 7 πράγματι τοῦ πρωτοκόλλου τῆς Κερκύρας ἔλεγεν :

«Αἱ Χριστιανικαὶ Ὁρθόδοξοι Κοινότητες, εἶναι ἀνεγνωρισμένα νομικὰ πρόσωπα ὡς καὶ ἄλλαι. Διατηροῦν τὰς περιουσίας των καὶ θὰ ἔχουν ἐλευθέραν τὴν διάθεσίν των. Αἱ σχέσεις τῶν Ὁρθ. Κοινοτ. μετὰ τῶν πνευματικῶν των ἀρχηγῶν, θὰ εἶναι οἷαι καὶ κατὰ τὸ παρελθόν. Οὐδεμίαν προσβολὴν θὰ γίνῃ εἰς τ' ἀπ' αἰῶνων δικαιώματα καὶ εἰς τὴν ἱεραρχικὴν ὀργάνωσιν τῶν ἐν λόγῳ Κοινοτήτων, ἐκτὸς μιᾶς συμφωνίας μεταξύ τῆς Ἀλβανικῆς Κυβερνήσεως καὶ τοῦ Οἴκου-μενικοῦ Πατριαρχείου τῆς Κωνσταντινουπόλεως».

Τὸ δὲ ὑπ' ἀρ. 8 ἄρθρον ἔλεγε :

«Ἡ ἐκπαίδευσις εἶνε ἐλευθέρη. Εἰς τὰ σχολεῖα τῶν Ὁρθοδ. Κοινοτ. ἡ ἐκπαίδευσις θὰ γίνῃ ἐλληνιστί. Οὐχ' ἦττον ἡ θρησκευτικὴ διδασκαλία θὰ γίνῃ ἀποκλειστικῶς εἰς τὴν ἐλληνικὴν».

Ἐν τούτοις καὶ διὰ τὴν λύσιν αὐτὴν, εὐρέθησαν διανοούμενοι, καὶ μάλιστα ἀπὸ τοὺς τότε συμμάχους τῶν στραγαλιστῶν τοῦ ἡπειρωτικοῦ δικαίου, διὰ νὰ ἐκβάλουν κραυγὰς διαμαρτυρίας.

«Πρὸς μεγέθυνσιν τοῦ ἀδριατικοῦ κατασκευάσματος τῆς Ἀλβανίας, ἔγραφεν ὁ Γερμανὸς Μ. Χάρδεν, ἡ Ἑλλὰς εἶνε ὑποχρεωμένη νὰ ἐκενώσῃ τὰ ἐδάφη ποῦ ἀνεκτήθησαν μετὰ αἷμα καὶ θυσίας. Οἱ δὲ γενναῖοι καὶ ἡρωϊκοὶ Ἑπειρωταὶ τῶν ἐλληνικωτάτων τούτων τμημάτων, πρέπει νὰ κύψουν πρὸ τῶν Ἀλβανῶν τῶν ληστῶν τῶν ὁρέων οἱ ὅποιοι καὶ ἐν δύνανται νὰ παρουσιάσουν κοινότητα ὀνόματος, δὲν δύνανται ὅμως νὰ προβάλουν κοινότητα καταγωγῆς, γλώσσης, θρησκείας καὶ ψυχικῆς κατευθύνσεως. Πῶς θέλετε νὰ χαρακτηρίσωμεν τὴν γενναιοφροσύνην αὐτὴν τῆς Εὐρώπης».

Ὡς αἰσχος μὲν, διότι ἀναχρονιστικώτατα ἐξανγκάζομεν νὰ κύψουν πρὸ τῆς βαρβαροτέρας τῶν φυλῶν, ὡς μωρία δέ, διότι λησμονοῦμεν, ὅτι τὸ αἷμα φυλῆς ποῦ ἐπολέμησε, θὰ κεντᾷ ἀδιακόπως τὴν ὄσφρησιν καὶ τὴν ψυχὴν τῶν ἀδελφῶν τῆς. Καὶ οὕτως ὁ πολυμήχανος ἀνθρωπισμὸς τῶν Μ. Δυνάμεων, παρασύρεται εἰς δημιουργίαν μιᾶς νέας Κρήτης».

* * *

Τὸ πρωτόκολλον ὅμως τῆς Κερκύρας συνεπεία τῆς ἐξεγέρσεως τῶν Μαλισῶρων καὶ τῆς φυγῆς τοῦ ἡγεμόνος Βῆδ, δὲν ἐφηρμόσθη, τούναντίον δὲ τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1914 αἱ Μ. Δυνάμεις ἐκάλεσαν τὴν Ἑλλάδα νὰ ἀνακαταλάβῃ τὴν Β. Ἡπειρον, ἵνα ἀποκαταστήσῃ τὴν τάξιν ποῦ εἶχε διαταραχθῆ συνεπεία τῶν ἀνωτέρω.

Μὲ τὴν στρατιωτικὴν ἐκείνην κατοχὴν, ἡ Ἑλλάς ἐδημιούργει, μετὰ τὸ Πρωτ. τῆς Κερκύρας, τὸν πρῶτον σοβαρὸν τίτλον ἐπὶ τῆς ἐπαρχίας αὐτῆς καὶ ἐνέγραφε τρόπον τινα προσημείωσιν περὶ τοῦ ἑλληνικοῦ μέλλοντός της (1).

Ἡ πρόσκλησις ἐκείνη τῆς Ἑλλάδος, ἵνα ἀποκαταστήσῃ τὴν τάξιν εἰς τὴν Β. Ἡπ. ὅπως καὶ τὴν ἀπεκατέστησεν, ἐγγυηθῆ τὴν ἀσφάλειαν τῶν κατοίκων τῆς, ἀνεξαίρετως φυλῆς καὶ θρησκευματος, καὶ ἐπιτρέψῃ ἐν καιρῷ τὴν ὁμαλὴν ἐφαρμογὴν τοῦ πρωτ. τῆς Κερκύρας ἀπετέλει κατὰ τὸν κ. Βενιζέλον «*τὴν ἐπισημοτέραν διεθνή ἀναγνώρισιν τοῦ ἰδιαιτέρου ἐνδιαφέροντος τοῦ ὁποῖον ἔχει καὶ δικαιούται νὰ ἔχη ἡ Ἑλλάς διὰ τοὺς ὁμοεθνεῖς πληθυσμοὺς τῆς περιφερείας ταύτης*» (2). Ἡ ἀπόφασις ἐκείνη, ἡ τόσον τιμητικὴ διὰ τὴν Ἑλλάδα, ἐδείκνυε συγχρόνως ὅτι αἱ Δυνάμεις ἀνεγνώριζον τὴν ἑλληνικότητα τῆς περιοχῆς καὶ συνεπῶς μόνον ἡ Ἑλλάς θὰ ἠδύνατο νὰ ἐπιβάλλῃ τὴν τάξιν χωρὶς αἱματοχυσίαν.

* * *

Οἱ Ἀλβανοὶ ἐπικαλοῦνται ὑπὲρ αὐτῶν τὸ πρωτ. τῆς Φλωρεντίας, λησμονοῦντες ὅτι ἡ μυστικὴ συνθήκη τοῦ Λονδίνου τῆς 26-4-1915, ποῦ καθόριζε τοὺς ὅρους τῆς συμμετοχῆς τῆς Ἰταλίας εἰς τὸν πόλεμον ἐκείνον, θεωρεῖ ἄκυρον καὶ μὴ ὑπάρχον τὸ πρωτόκολλον ἐκεῖνο. Κατὰ τὴν συνθήκην τοῦ Λονδίνου, ἐάν μετὰ τὴν λήξιν τοῦ πολέμου ἐκείνου, ἐγίνετο λόγος περὶ διατηρήσεως εἰς τὴν ζωὴν ἀλβανικοῦ κράτους, τοῦτο θ' ἀπετέλειτο ἀπὸ ἐκεῖνα μόνον τὰ τμήματα τῆς κεντρικῆς Ἀλβανίας, ποῦ κατοι-

1. Γ. Μελά : Ἐλεύθ. Βῆμα 13-12-1934.

2. Ἑλλην. Βουλὴν 15-12-1914. Ἐφ. «Πατρίς» Ἀθηνῶν 2-12-1914.

κούνται συμπαγῶς ἀπὸ Τουρκαλβανούς καὶ ὅτι ἐπομένως ἢ πρὸς Ν. κατὰ πλειοψηφίαν ἑλληνικῆ Β. Ἡπ. θὰ περιήρχετο εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὅπως προανήγγελε τὸ ἄρθρον 7.

Μὲ τὴν συμφωνίαν ἐκείνην ἡ Β. Ἡπ. ἠδύνατο νὰ θεωρηθῆ πλέον ἀναπόσπαστον τμῆμα τῆς ὅλης Ἑλλάδος. Ἀπέστειλε μάλιστα αὕτη τὴν 6-12-1915 τοὺς βουλευτὰς τῆς εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Βουλὴν, μὲ τὴν ρητὴν ἐντολὴν ν' ἀπαιτήσουν τὴν διεθνῆ ἀναγνώρισιν τῆς ἐνώσεως μὲ τὴν Ἑλλάδα. Τὴν ἰδίαν ἐποχὴν οἱ Μουσουλμάνοι Κορυτσᾶς ἀπέστειλον πρὸς τὸν τότε πρωθυπ. Σκουλούδην συγχαρητήριον τηλῆμα «*ἐπὶ χαρμοσύνῳ γεγονότι εἰσόδου βουλευτῶν Κορυτσᾶς εἰς Κοινοβούλιον*» (1).

Προηγουμένως, κατὰ Μάϊον τοῦ αὐτοῦ ἔτους, ὁ Ἡπ. λαός, βλέπων ὅτι, διὰ λόγους ἐξωτερικῆς πολιτικῆς, τοῦ ἠρνοῦντο τὸ δικαίωμα συμμετοχῆς εἰς τὰς γενικὰς ἑλληνικὰς ἐκλογάς, συναθροισθεὶς εἰς Πρεμετὴν, κατήρτισεν ἐκλογικὸν σύστημα βάσει τοῦ ὁποίου ἐξελέγησαν βουλευταὶ ζητοῦντες τὴν ἔνωσιν μὲ τὴν Ἑλλάδα. Ὁ πόνθος τοῦ πληθύσμου ἰδίᾳ τὴν ἔνωσιν ἐξεδηλοῦτο οὕτω ἐν εἴδει δημοψηφίσματος πού ἐξεπλήρωνεν ὅλους τοὺς ὅρους ἐλευθέρας ἐκδηλώσεως ἐνὸς λαοῦ διὰ τὴν Κυβέρνησιν τῆς προτιμήσεώς του.

γ) ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ 1914 - 18:— *Ἀρχὴ τῶν ἐθνοτήτων. Ἐπιτροπὴ τῶν ἑλλήν. ζητημάτων. Συμφωνία Τιττόνι - Βενιζέλου. Ἀνώτ. Διασ. Συμβούλιον, καὶ Ἀμερ. Γερουσία. Συμφωνία Καπετσοῦτης. Καταγγελλὰ τῆς συμφωνίας Τιττόνι - Βενιζέλου. Ἐπικύρωσις Πρωτ. Φλωρεντίας.*

Ὁ πρῶτος παγκόσμιος πόλεμος 1914 - 18, πού διεξήχθη ἐν ὀνόματι τῆς ἐλευθερίας τῶν λαῶν καὶ τῶν δικαίων τῶν ἐθνοτήτων, ἑτερματίσθη μὲ τὴν νίκην τῶν Δυνάμεων, παρὰ τὸ πλεῦρον τῶν ὁποίων εἶχε πολεμήσῃ καὶ ἡ Ἑλλάς:

Διὰ τὴν ἀύναψιν τῆς εἰρήνης, πού θὰ ἑτερμάτιζε τὸν πόλεμον ἐκεῖνον, ἐπεκράτησαν αἱ ἀντιλήψεις καὶ αἱ δηλώσεις τῆς 18 Ἰαν. 1918 τοῦ τότε Προέδρου τῶν Ἡν. Πολιτ. τῆς Ἀμερικῆς Οὐίλσον μὲ τὰ περίφημα δέκα τέσσαρα ἄρθρα.

Σύμφωνα μὲ τὰς ἀρχὰς ἐκείνας τὰ δίκαια τῶν ἐθνῶν θὰ ἐστήριζοντο, τοῦ λοιποῦ, ἐπὶ τῆς ἀναγνώρισεως τοῦ δικαιώματος τῶν πληθυσμῶν νὰ κυβερνῶνται ἀπὸ κυβέρνησιν τῆς ἐκλογῆς των.

Τῆς ἀρχῆς ταύτης ἐξηρεῖτο μόνον ἡ Ἑλλάς, ἵνα ἐφαρμοσθοῦν καὶ ἐπὶ τοῦ προκειμένου αἱ ἀρχαὶ τοῦ Βίσμαρκ κατὰ τὸν ὁποῖον «*τὰ μικρὰ*

1. Ἐφ. «Ἐθνος» 26/1/1916.

κράτη δὲν ἐκπληρώνουν κανένα σκοπὸν εἰς τὸν κόσμον καὶ μάλιστα εἰς τὴν Ἄνατολὴν» καὶ τοῦ Derby, κατὰ τὸν ὁποῖον «τὰ μικρὰ κράτη πρέπει νὰ ἀρκοῦνται εἰς τὰ ψυχρὰ πού πλπτουν ἀπὸ τὴν τράπεζαν τῶν μεγάλων».

* * *

Ἡ Ἀλβανία τότε δι' ἀντιπροσώπου της ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Τουρ-χὰν πασσαῦ, τὸν ὁποῖον ἀργότερα οἱ συμπατριῶται του ἀπεδοκίμασαν, ὑπέβαλε, κατὰ Φεβρουάριον τοῦ 1919, τὰς διεκδικήσεις της ζητοῦσα τὴν δημιουργίαν. Μ. Ἀλβανίας, τὰ σύνορα τῆς ὁποίας ἔφθانون μέχρι τῆς Πρεβέζης. (1)

Ἡ Συνδιάσκεψις ὅμως, φρονούσα ὅτι τὰ ἐδάφη αὐτὰ ὑπήγοντο εἰς τὰ διαφιλονικούμενα τοιαῦτα, ἐπεφόρτισε τὴν «Ἐπιτροπὴν τῶν Ἑλληνικῶν Ζητημάτων» ἢ ὁποία, κατόπιν ἐξετάσεως τῆς καταστάσεως ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τῶν ἐθνοτήτων καὶ τῶν ἐκατέρωθεν δικαιωμάτων ἀπεφάνθη ὅτι :

«... Ὑπὸ αὐτὰς τὰς συνθήκας ἢ Ἀγγλικὴ καὶ Γαλλικὴ ἀντιπροσωπεΐα, εὐρίσκεται ὑποχρεωμένη νὰ λάβῃ ὑπ' ὄψιν τοὺς λόγους διὰ τοὺς ὁποίους τὰ σύνορα τοῦ 1913 δὲν ἔτυχον τῆς ἀποδοχῆς τῶν ἐνδιαφερομένων πληθυσμῶν. Τὰ γεγονότα πού ἐξετυλίχθησαν, εἰς τὴν Ἀλβανίαν, μετὰ τὴν διαχάραξιν τῶν ρηθέντων συνόρων, τείνουν νὰ δείξουν ὅτι ἡ διαχάραξις αὕτη εἶνε ἀπαράδεκτος εἰς σημαντικώτατα σημεῖα τῶν ἐν λόγω περιοχῶν».

Ἡ Ἰταλικὴ ὅμως ἀντιπροσωπεΐα δι' ἐκθέσεών της, ἐξηκολούθει νὰ ἐπιμένῃ εἰς τὴν γραμμὴν τοῦ Πρωτ. τῆς Φλωρεντίας. Τὴν ἱμπεριαλιστικὴν ὅμως κυβέρνησιν Ὁρλάνδο, διεδέχθη εἰς τὴν Ἰταλίαν ὁ Νίττι μετ' ὑπουργὸν τῶν Ἐξωτ. τὸν Τιττόνι. Μετὰ τὴν ἀλλαγὴν ἐκείνην τῆς κυβερνήσεως εἰς τὴν Ἰταλίαν, ἐπεκράτησεν ἐκεῖ ἡ πολιτικῶς ὑγιεστέρα σκέψις ὅτι, καλλίτερον θὰ ἐξυπηρετοῦντο τὰ συμφέροντα τῶν δύο χωρῶν εἰς τὴν Ἀνατολὴν διὰ μιᾶς κοινῆς συνεννοήσεως παρά διὰ συνεχοῦς ἀνταγωνισμοῦ (2). Ὁ Τιττόνι λοιπόν, ἀναγνωρίσας τὰ σφάλματα τῶν προκατόχων του, ἤρχισε διαπραγματεύσεις μετὰ τὴν Ἑλλάδα, μετ' ἀποτέλεσμα τὴν ὑπογραφὴν εἰς Παρισίους, τὴν 29 Ἰουλίου τοῦ 1919 τῆς γνωστῆς συμφωνίας «Τιττόνι - Βενιζέλου», τὸ 2ο ἄρθρον τῆς ὁποίας ὠριζεν ὅτι «ἡ Ἰταλία ἀναλαμβάνει νὰ ὑποστηρίξῃ εἰς τὴν διάσκεψιν τὴν ἑλληνικὴν αἴτησιν, τὴν ἀφορῶσαν τὴν προσάρτησιν τῆς Ν. Ἀλβανίας — Β. Ἡπείρου — εἰς τὴν Ἑλλάδα». Διὰ τοῦ ἰδίου ἄρθρου καθωρίζετο, ἐν πάσῃ λεπτομερείᾳ, ἡ συνοριακὴ γραμμὴ μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Ἀλβανίας. Ἡ γραμμὴ αὕτη, ἄφινεν εἰς τὴν Ἑλλάδα ὄλα τὰ

1. Πρβλ. «Χρόνος» Παρισίων 5. 3. 1919 καὶ δηλώσεις του εἰς «Καιροῦς» Λονδίνου 24. 1. 1919.

2. Γ. Μελά : «Ἐλ. Βῆμα», 15|12|1934.

χριστιανικά χωρία τῆς Χειμάρρας, τὸ Δέλβινον, τὸ Ἀργυρόκαστρον, τὴν περιοχὴν Ρίζης καὶ Ζαγοράς, τὴν Πρεμετὴν, τὸ Λεσκοβίκι, τὴν Ἐρσέκαν, τὴν Μοσχόπολιν, καὶ τὴν Κορυτσάν. Ὡς ἀντιστάθμισμα ὅμως ἡ Ἰταλία ἐλάμβανε τὴν ἐντολὴν ἐπὶ τῆς Ἀλβανίας, τὴν ὁποίαν ἐντολὴν ἡ Ἀγγλία, Γαλλία καὶ Ἡν. Πολιτ. ἀπεφάσισαν ἀπὸ κοινοῦ τὴν 1-12-1919 νὰ ἐκχωρήσουν εἰς αὐτήν.

Ἡ συμφωνία ὅμως Τιτόνι—Βενιζέλου περιεῖχε μίαν αἴρεσιν. Ἐξήρτα τὴν ἀπόδοσιν τῆς Β. Ἡπ. ἀπὸ τὴν πραγματοποιήσιν ὠρισμένων ἀξιώσεων τῆς Ἰταλίας εἰς Μ. Ἀσίαν καὶ εὐθὺς ὡς θὰ ἐρρυθμιζέτο τὸ ζήτημα τῆς Ἀδριατικῆς.

Μὲ τὴν συμφωνίαν ἐκείνην ὁ Ἰταλὸς πληρεξούσιος ὄχι μόνον διεκήρυττε πραγματικὴν ἑλληνο-ἰταλικὴν φιλίαν καὶ ἀνεγνώριζε τὰ ἀπαράγραπτα δικαιώματα τῆς Ἑλλάδος ἐπὶ τῆς Β. Ἡπ. ἀλλὰ καὶ ἔκαμνε μίαν χειρονομίαν δικαιοσύνης καὶ μεγάλης πολιτικῆς διορατικότητος.

Ἡ συμφωνία Τιτόνι—Βενιζέλου κατεχωρήθη εἰς τὸ πρωτόκολλον τῆς συνεδριάσεως τοῦ Ἀνωτάτου Διασυμμαχικοῦ Συμβουλίου τῆς 13 Ἰαν. 1920, ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Κλεμανσώ, ὅποτε ἐπεκυρώθη ὅπως, ἡ μεθοριακὴ γραμμὴ τῆς συμφωνίας Τιτόνι—Βενιζέλου, ὅσον ἀφορᾷ τὴν Β. Ἡπ. χρησιμεύσῃ ὡς βᾶσις διὰ τὸν καθορισμὸν τῶν συνόρων μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Ἀλβανίας μετὰ τὴν ρύθμισιν τοῦ Ἀδριατικοῦ ζητήματος.

Ἀπὸ τὰς ἡμερομηνίας ὅθεν ἐκείνης ἡ Ἑλλάς εἶχεν, εἰς τὰς χεῖρας της, ἓνα ὀριστικὸν τίτλον, τοῦ ὁποίου ἀπλῶς ἡ ἐκτέλεσις εἶχεν ἀναβληθῆ μὲχρι τῆς λύσεως τοῦ Ἀδριατικοῦ. λύσις ποῦ ἐπῆλθε μὲ τὴν Ἰταλονοτιο-σλαβικὴν συνθήκην τοῦ Ραπάλλο τῆς 30-10-1920.

* *

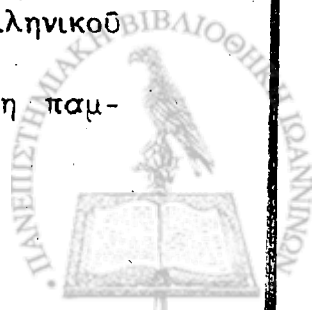
Ἀπὸ τὸ Ἀνωτ. Συμβ. τῶν Συμμάχων, ποῦ εἶχεν ἐπικυράσῃ τὴν συμφωνίαν Τιτόνι—Βενιζέλου, εἶχον ἀποχωρήσῃ αἱ Ἡν. Πολ. ἐπειδὴ εἶχον ἐπιφυλάξεις ὡς πρὸς τὴν παραχώρησιν τῆς Κορυτσᾶς.

Τὰς ἐπιφυλάξεις αὐτὰς ἀπέσυραν αἱ Ἡν. Πολ. δι' ὑπομνημάτων τῆς 10 καὶ 25 Φεβρ. τοῦ Προέδρου Οὐίλσον, διὰ τῶν ὁποίων οὗτος ἐδήλου ὅτι προσχωρεῖ εἰς τὰς ἀποφάσεις τῶν Συμμάχων.

Ἀργότερον τὸ ζήτημα παρεπέμπετο εἰς τὴν Γερουσίαν, εἰς τὴν ὁποίαν τὴν 3 Μαΐου 1920 ὁ κ. Λότζε, ὡς πρόεδρος τῆς ἀνωτέρω Ἐπιτροπῆς, ὑπέβαλε τὴν κάτωθι πρότασιν :

«Ἡ Γερουσία ἀποφασίζει ὅπως ἡ Β. Ἡπειρος (μὲ τὴν Κορυτσάν) τὰ Δωδεκάνησα καὶ ἡ Δ. παραλία τῆς Μ. Ἀσίας, ὅπου ἐπικρατεῖ τὸ ἑλληνικὸν στοιχεῖον ἀποδοθῶν ἀπὸ τὴν Συνδιάσκεψιν εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ ἀποτελέσων ἀναπόσπαστον μέρος τοῦ Ἑλληνικοῦ Βασιλείου».

Τὴν 17 Μαΐου ἡ Ἀμερικανικὴ Γερουσία ἀπεδέχθη καὶ αὕτη παμ-

ψηφεί την πρότασιν εκείνην, ὁ δὲ τότε Πρόεδρος Χάρδιγκ εἰς ἐπιστολήν του τῆς 24 Ὀκτ. ἔγραφε πρὸς τὸν Πρόεδρον τῆς Δημοκρατικῆς Ἑλλην. Λέσχης τὰ κάτωθι.

«Ἐψήφισα εἰς τὴν Γερουσίαν ὑπὲρ τῆς προτάσεως τοῦ γερουσιαστοῦ Λότζε ὑπὲρ τῆς παραχωρήσεως εἰς τὴν Ἑλλάδα τῆς Β. Ἡπ. συμπεριλαμβανομένης τῆς Κορυτσᾶς, τῶν Δωδεκανήσων καὶ τῶν Δ. παραλίων τῆς Μ. Ἀσίας».

Ὅλοι ὅθεν αἱ ἐνδιαφερόμεναι δυνάμεις, ἤτοι ἡ Μ. Βρεττανία, καὶ ἡ Γαλλία εἰς τὴν Ἐκθεσιν τῆς Ἐπιτροπῆς, ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Ἰ. Καμπόν, αἱ Ἡν. Πολ. διὰ τῆς Γερουσίας καὶ τοῦ Προέδρου τῆς Χάρδιγκ, ἡ Ἰταλία μὲ τὴν συμφωνίαν Τιτόνι-Βενιζέλου καὶ τὴν ἀπόφασιν τῆς 13 Ἰαν. 1920 τοῦ Ἀνωτάτου Συμβουλίου εἰς τὸ ὁποῖον συμμετέσχεν, αὐτὴ ἡ Ἀλβανία τέλος διὰ τοῦ Πρωτ. τῆς Κερκύρας, πᾶσαι ἀνεγνώρισαν τὸν Ἑλληνικὸν χαρακτῆρα τῆς Β. Ἠπείρου συμπεριλαμβανομένης καὶ τῆς Κορυτσᾶς.

Ὡς πρὸς τὴν τελευταίαν ταύτην πόλιν πρέπει νὰ σημειώσωμεν ὅτι ἐπὶ τῇ βάσει τῆς συμφωνίας τῆς Καπετσιόττης τῆς 15 Μαΐου 1920, μεταξύ Ἑλλάδος καὶ Ἀλβανίας, τὰ δύο συμβαλλόμενα μέρη ὑπέσχοντο ἀμοιβαίως ὅτι «*θα συνεμορφοῦντο πρὸς τὰς ἀποφάσεις τῆς Συνδιασκέψεως*».

Τὴν κυβέρνησιν ὁμως Νίττι-Τιτόνι, διεδέχετο ἡ κυβέρνησις Τζιολιττι—Σφόρτζα, ὅστις τηρητῆς τῶν δικονομικῶν τύπων, τὴν 22 Ἰουλ. 1920, παραμονὴν τῆς ὑπογραφῆς τῆς Συνθήκης τῶν Σεβρῶν, ἐκοινοποιεῖ εἰς τὸν κ. Βενιζέλου ὅτι ἐπειδὴ αἱ διασυμμαχικαὶ ἀποφάσεις δὲν ἱκανοποιοῦν τὴν Ἰταλίαν, ἠναγκάζετο καὶ αὐτὴ, κατὰ τὸ ἄρθ. 7 τῆς Συνθήκης ν' ἀναλάβῃ ἐλευθερίαν ἐνεργείας (').

Τὴν 27 ὅθεν ἰδίου μηνός, ἡ Ἰταλία κατήγγελε τὴν συμφωνίαν Τιτόνι—Βενιζέλου, καίτοι ἡ καταγγελία αὕτη δὲν ἠδύνατο νὰ θίξῃ τὴν συμφωνίαν τῆς 13-1-1920 καὶ τὰς ἀποφάσεις τοῦ Ἀνωτάτου Συμβουλίου. Ἡ τελευταία αὕτη ἀπόφασις πράγματι, δὲν ἠδύνατο ν' ἀκυρωθῇ ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι μιὰ Δύναμις κατήγγελεν ἰδιαιτέραν συμφωνίαν ποῦ συνήφθη μεταξύ αὐτῆς καὶ τρίτης Δυνάμεως. Τὸ ἄρθ. 7 τῆς συμφωνίας Τιτόνι-Βενιζέλου παρῆεν ἀναμφισβήτητον δικαίωμα εἰς τὴν Ἰταλίαν νὰ καταγγεῖλῃ τὴν συμφωνίαν, ἐὰν αὕτη δὲν ἱκανοποιεῖτο εἰς Μ. Ἀσίαν. Τὸ δικαίωμα ὁμως τοῦτο τῆς Ἰταλίας ἦτο περιορισμένον κατὰ χρόνον. Ἐφόσον δὲ αὕτη δὲν κατήγγελε τὴν συμφωνίαν Τιτόνι-Βενιζέλου, καθ' ἣν στιγμὴν (Μάρτιος 1920) ἐλάμβανε γνῶσιν τῶν ὄρων τῆς Τουρκικῆς συνθήκης εἰρήνης, εἰς τὴν σύνταξιν τῶν ὁποίων μετέσχε διὰ τοῦ κ. Σαλόγια τὴν ἀπεστέρει τοῦ δικαίωματος νὰ προβῇ βραδύτερον εἰς τὴν καταγγελίαν. Ἡ Ἰταλία ὅθεν

1. Δηλώσεις Σφόρτζα εἰς συνεδρίασιν τῆς Ἰταλικῆς Βουλῆς τῆς 6 Αὐγ. 1920
Πρβλ. *Κ. Ρέντη*: Ἐνθ' ἄν. σ. 72.

ἀθετήσασα οὕτω τὴν συμφωνίαν Τιτόνι—Βενιζέλου, διέπραττεν ἀχαρακτῆριστον ἀτιμίαν.

Οὕτω εἰς τὴν συνεδρίασιν τῆς Πρεσβευτικῆς Συνδιασκέψεως τῆς 11 Ἰουλίου 1921 ἡ Ἰταλία ἐδήλωσεν ὅτι ἡ ἑλληνο—ἀλβανικὴ μεθόριος δὲν εἶχε καθορισθῆ τελειωτικῶς, λησμονοῦσα ὅτι «*τίποτε δὲν εἶνε καταστρεπικώτερον ἀπὸ μίαν πολιτικὴν ποῦ μεταβάλλεται μὲ κάθε ἀλλαγὴν ὑπουργείου*»⁽¹⁾.

Ἀτυχῶς ἡ Ἑλλάς τότε ἀντὶ νὰ ἐπικαλεσθῆ τὸ δεδικασμένον καὶ νὰ ἀρνηθῆ κάθε νέαν ἐξέτασιν τοῦ ζητήματος, ἐμπεπλεγμένη εἰς τὴν ἐκστρατείαν τῆς Μ. Ἀσίας, διέπραξε τὸ ἴδιον σφάλμα τὸ ὅποιον καὶ κατὰ τὸν Ἰανουάριον τοῦ αὐτοῦ ἔτους καὶ δὲν προέβη εἰς τὴν κατάληψιν τῆς χώρας⁽²⁾. Ἡ μὴ ἐκτέλεσις ὅθεν τὴν ἐπαύριον τῆς 1 Νοεμβρίου 1920, τῆς ἀποφάσεως τῆς 13 Ἰαν. ἰδίου ἔτους, ἐγένεν αἰτία νὰ θρηνήσωμεν, μεθ' οὐ πολὺ, τὴν ἀπώλειαν τοῦ διεθνοῦς μας ἐκείνου τίτλου καὶ νὰ παλαιώωμεν ἕκτοτε μὲ τὰς μοιραίας συνεπειάς, ποῦ ἔχει δημιουργήσῃ ἡ ἀνεπούλωτος ἐκείνη πληγὴ.

Τὴν 9 Νοέμβρ. 1921, ὅμως ὄχι μόνον ἀνεβίωσαν τὰ σύνορα τοῦ 1913, (επέπρωτο εἰς Φλωρεντίαν καὶ πάλιν νὰ ὑπογραφῆ τὸ σχετικὸν λεπτομερειακὸν πρωτόκολλον τὴν 27 Ἰαν. 1925), ἀλλ' ὑπεγράφη καὶ ἡ περίφημος δῆλωσις τῶν Μ. Δυν. (Ἀγγλίας, Γαλλίας, Ἰταλίας καὶ Ἰαπωνίας) ποῦ ἀνεγνάριζον εἰδικὸν ἐνδιαφέρον τῆς Ἰταλίας ἐπὶ τῆς Ἀλβανίας.

Οὕτω, παρὰ τὰ σαλπίσματα τῶν ἰσχυρῶν τῆς γῆς περὶ αὐτοδιαθέσεως τῶν λαῶν, παρὰ τὰ σύμφωνα καὶ τὰς ἀμοιβαίας ἀναγνωρίσεις τῶν ἀπαραγράπτων ἑλληνικῶν δικαίων ἐπὶ τῆς Β. Ἡπ., παρὰ τὰς περὶ μειονοτήτων ἀντιλήψεις τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ἕνας πολιτισμένος λαὸς 180,000 καὶ πλέον παρεδίδοτο χωρὶς καμίαν ἐγγύησιν εἰς τὸ ἀναρχούμενον καὶ εἰς διαρκῆ ἐπανάστασιν εὐρισκόμενον κράτος τῆς Ἀλβανίας, μόνον καὶ μόνον διὰ νὰ ἰκανοποιηθῆ ἡ ἰταλικὴ πλεονεξία.

Μετὰ μακρὸν οὕτω καὶ αἱματηρὸν ἀγῶνα διὰ τὸν πολιτισμὸν καὶ τὴν ἐλευθερίαν τῶν λαῶν, ἀγῶνα εἰς τὸν ὅποιον ἡ Ἑλλάς καὶ ἡ Β. Ἡπειρος εἶχον προσφέρει πολυτιμοτάτας θυσίας παρὰ τὸ πλευρὸν τῆς νικητρίας τότε Τριπλῆς Συνεννοήσεως, αὕτη ἐπανελάμβανε τὴν ἐγκληματικὴν ἀδικίαν τοῦ 1913.

«*Ἡ σημερινὴ ὀρθοθεσία ἐχαράχθη ἀνθαιρέτως διὰ μέσον χώρας ἧτις ὄφειλε δικαίως νὰ ἐπιδικασθῆ εἰς τὴν Ἑλλάδα*» ἔγραφεν ὁ σοφὸς ἑλληνιστῆς Βιλάμοβιτς⁽³⁾.

1. Ἐπιστολὴ τῆς Carriere della ferra εἰς Σφόρτζαν τὴν 31-7-1920 Γ. Ρέντν: Ἐνθ' ἄνωτ. σελ. 72.

2. Βλ. Ἀπολογία Μπαλτατζῆ.

3. Ἡπ. Χρον. 1927 σ. 207.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΙΙ.

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΚΑΙ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΑ ΜΕΙΟΝΕΚΤΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΠΡΩΤΟΚΟΛΛΟΥ ΤΗΣ ΦΛΩΡΕΝΤΙΑΣ

ΑΓΙΟΙ ΣΑΡΑΝΤΑ ΦΥΣΙΚΟΣ ΛΙΜΝΗ ΤΗΣ ΗΠΕΙΡΟΥ.
Η ΚΟΥΡΥΤΣΑ ΩΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΣ ΚΑΙ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΟΣ ΠΑΡΑΓΩΝ.
ΣΤΕΝΑ ΤΗΣ ΚΛΕΙΣΟΥΡΑΣ. ΚΡΙΣΕΙΣ ΜΥΡΡΑΥ.

Τὰ σύνορα τοῦ Πρωτ. τῆς Φλωρεντίας, ὄχι μόνον παρέδιδον τὴν κοιτίδα τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ εἰς τὸ νεογέννητον ἔκτρωμα τῆς ἰταλικῆς ραδιουργίας, ἀλλὰ δὲν ἐξησφάλιζον οἰκονομικῶς καὶ στρατιωτικῶς τὴν Ἑλλάδα. Ἡ ὀροθετικὴ ἐκείνη γραμμὴ κάθε ἄλλο παρά φυσικὸν ἢ στρατιωτικὸν σύνορον ἦτο.

Ἐντὶ νὰ χάραχθῇ γραμμὴ ποῦ θὰ ἐξησφάλιζε τὴν Ἠπειρον ποῦ παρεχωρεῖτο εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ θὰ ἐπαγίωνε κάποιαν τάξιν καὶ ἀσφάλειαν, ἐχαραχθῆ τούναντίον ἓνα ἀπέραντον κλιμακωτὸν σχῆμα, ποῦ ἐδιχοτόμει χωρία καὶ ἀπετέλει λαβύρινθον ἀδιέξοδον διενέξεων.

* * *

Μὲ τὰ σύνορα τῆς Φλωρεντίας, ἡ Ἠπειρος ἐστερεῖτο ἐν πρώτοις τοῦ φυσικοῦ τῆς λιμένος τῶν Ἀγ. Σαράντα, χωρὶς τοὺς ὁποίους αὕτη δὲν εἶνε οἰκονομικῶς βιώσιμος. Χωρὶς τοὺς Ἀγ. Σαράντα ἢ κοιλάς τοῦ Ἀργυροκάστρου, τοῦ Ἀώου παρά τὸ Πωγῶνι, ἢ Κόνιστα, τὰ Κούρεντα, τὸ Ζαγόρι καὶ αὐτὰ ἐν μέρει τὰ Ἰωαννίνια ἀσφυκτιοῦν οἰκονομικῶς. Ἡ οἰκονομικὴ ἄνθησις τῶν Ἰωαννίνων ὀφείλεται ἀποκλειστικῶς εἰς τὸ ἐμπόριον ποῦ διεξήγον διὰ λογάρισμὸν μεγάλου μέρους τῆς Β. Ἠπ. Μὲ τὰ σύνορα

ὅμως τοῦ Πρωτ. τῆς Φλωρεντίας τὰ Ἰωάννινα ἔχασαν τὸ ἐμπορικὸν τῶν hinterland καὶ ἐμαράνθησαν, οἰκονομικῶς.

Ἡ Κορυτσᾶ ἀφ' ἑτέρου ἐμπορικὸν κέντρον ἀπὸ τὰ σπουδαιότερα καὶ εὐρισκομένη εἰς διαρκεῖς καὶ στενάς ἐμπορικὰς σχέσεις μετὰ τὴν Φλώρινα, Καστοριά, Κοζάνην καὶ Μοναστήρι, μετὰ τὰς ὁποίας ἀποτελεῖ ἓνα οἰκονομικὸν σύνολον, πρέπει νὰ ἀνήκη εἰς τὸν κάτοχον τῆς Ἠπείρου. Λόγω ἀκριβῶς τῆς οἰκονομικῆς αὐτῆς ἐξαρτήσεως, ἡ τουρκικὴ διοίκησις εἶχε προσαρτήσῃ τὸν καζᾶ Κορυτσᾶς εἰς τὸν νομὸν τοῦ Μοναστηρίου.

Τὸ τελευταῖον τοῦτο πράγματι ἔχει δύο οἰκονομικοὺς λιμένας. Τὴν γραμμὴν πρὸς τὴν Θεσσαλονίκην καὶ τὴν διὰ τῆς Ἠπείρου ("Ἅγιοι Σαράντα) ἢ ὁποία διέρχεται ἀπὸ Κορυτσᾶν καὶ Ἰωάννινα.

Ἡ προσάρτησις ὅθεν τῆς Κορυτσᾶς εἰς τὴν Ἀλβανίαν, κλεισμένης οὕτω εἰς τὴν Σερβοελληνικὴν Μακεδονίαν καὶ τὴν Ἑλληνικὴν Ἠπειρον τῆς ἀποκλείει τὴν δευτέραν αὐτὴν ὁδὸν καὶ προκαλεῖ τὸν μαρασμὸν τῆς.

Ὅπως λοιπὸν τὰ Ἰωάννινα, στερηθέντα τοῦ φυσικοῦ λιμένος τῶν Ἁγίων Σαράντα, ἐμαράνθησαν οἰκονομικῶς οὕτω καὶ ἡ Κορυτσᾶ προσαρτωμένη εἰς τὴν Ἀλβανίαν ἔχασε τὴν συγκοινωνίαν τῆς μετὰ τὴν Ἠπειρον. Δι' ἓνα ταξειδιώτην, πράγματι, πού θέλει ἀπὸ τὰ Ἰωάννινα νὰ μεταβῇ εἰς Φλώριναν, ἐὰν τοῦ ἀπαγορευθῇ ἡ ὁδὸς τῆς Κορυτσᾶς, εἶνε ὑποχρεωμένος νὰ περιπλεύσῃ ὀλόκληρον τὴν Ἑλλάδα, ἐκτὸς ἐὰν ἐπιθυμῇ νὰ ἀκολουθήσῃ, τὸν κατὰ τὸν χειμῶνα ἰδίως, δύσβατον δρόμον τοῦ Μετσόβου.

* * *

Ἀπὸ στρατιωτικῆς ἀπόψεως ἀφ' ἑτέρου ἡ Κορυτσᾶ, πού θεωρεῖται ὡς κλεῖς τῆς Ἠπείρου παρεχωρεῖτο εἰς τὴν Ἀλβανίαν. Ἡ ἱστορία τῆς ἐπαρχίας ταύτης μᾶς πληροφορεῖ ὅτι ἡ κατοχὴ τῶν στενῶν τῆς Κορυτσᾶς, τὰ ὁποία ὁ Πλούταρχος θεωρεῖ «*οὐχ ἦντιον τῶν περὶ τὰ Τέμπη*», ἔσωσε πολλὰς φορὰς τὴν παλαιὰν Ἠπειρον ἀπὸ τὰς εἰσβολὰς τῶν ἀπὸ Β. βαρβάρων καὶ τῶν Ἀλβανῶν. Ὄταν πράγματι τὰ στενά αὐτὰ ἐφυλάσσοντο καλῶς ποτὲ οἱ ἀπὸ Β. εἰσβολεῖς δὲν καίωρθωσαν νὰ τὰ περάσουν καὶ νὰ εἰσβάλουν εἰς τὴν παλαιὰν Ἠπειρον. Τοῦναντίον ὡσάκις τὰ κατελάμβανον ὅλη ἡ παλαιὰ Ἠπειρος ἐγένετο ἔρμαιόν των, διότι οὐδαμοῦ ἠδύνατο νὰ κρατηθοῦν ἢ νὰ ἐμποδισθοῦν.

Κατὰ τὸν πόλεμον οὕτω τῆς Πύλης μετὰ τὸν Ἀλή πασσᾶ, ἀπὸ τὴν Κορυτσᾶν εἰσήγαγε τὸν στρατὸν τοῦ ὀ Ἰσμαήλ πασσᾶς Πλιάσσας.

Τὸ 1833 πάλιν ὅταν ὁ Σουλτάνος ἐπολέμει τὸν ἀντάρτην τῆς Ἠπείρου Σιλιχτάρ Πόδαν, ὁ τελευταῖος οὗτος προσεπάθει μετὰ κάθε θυσίαν νὰ γίνῃ κύριος τῶν στενῶν τῆς Κορυτσᾶς. Ὁ Ἰμὴν πασσᾶς τότε, υἱὸς καὶ τοποτηρητὴς εἰς τὴν Ἠπειρον τοῦ Σατραζᾶμ (πρωθυπουργοῦ), ἠγωνίσθη μετὰ κάθε θυσίαν νὰ διατηρήσῃ τὴν θέσιν αὐτὴν καὶ οὕτω ὄχι μόνον τὴν

Ἡπειρον καὶ τὰ Ἰωάννινα διέσωσεν, ἀλλὰ καὶ κατίσχυσε τοῦ φοβεροῦ τότε ἀντιπάλου τῆς Πύλης (1).

Τὸ αὐτὸ ἔπραξε καὶ ὁ Ρωσὶτ πασσᾶς τὸ 1845, καὶ ὁ Δαρβοχώρ πασσᾶς 1847 εἰς τὴν ἐπανάστασιν τοῦ Γκιώνη Λέκα. Τὴν φύσει ὄχυράν αὐτὴν ὄροσειράν τὸ πρωτ. τῆς Φλωρεντ. δὲν θέτει, δυστυχῶς, ὡς σύνορον μεταξὺ τῶν δύο χωρῶν.

Σχετικῶς μὲ τὴν χαραχθεῖσαν μεθόριον ἰδοῦ τι ἔγραφεν ὁ Συνταγματάρχης Murray :

«Ἡ γραμμὴ τῆς Φλωρεντίας στρατιωτικῶς, ἀφήνει τὰ Ἰωάννινα εἰς τὸν ἀέρα, ἀποκόπτουσα τὴν συγκοινωνίαν τῶν μὲ τὴν Ἀδριατικὴν διὰ τῶν Ἀγίων Σαράντα, καὶ μὲ τὸ Αἶγαῖον διὰ τῆς Θεσσαλονίκης. Ἡ μεγάλη ἀρτηρία ἀπὸ Ἀγίους Σαράντα εἰς Κορυτσᾶν, ποῦ βαίνει παραλλήλως πρὸς τὴν νέαν μεθόριον, παραχωρεῖται εἰς τὴν Ἀλβανίαν πλὴν μικροῦ χάσματος μεταξὺ Μεσογεφύρων καὶ Δελβινακίου ποῦ δύναται εὐκόλως νὰ πληρωθῇ μὲ νέαν ὁδόν. Οὕτω τὸ Τεπελένι, ἡ ἀρχαία πύλη τῆς Ἡπείρου δεσπόζει τῶν προσβάσεων πρὸς τὴν πεδιάδα τῶν Ἰωαννίνων διὰ τοῦ ποταμοῦ Ἀώου ἀπὸ Α καὶ τοῦ Δρύνου ἀπὸ Δ, ἐνῶ αἱ κεντρικαὶ προσβάσεις ἀπὸ ΝΔ κατέχονται ἀπὸ τοὺς Ἀλβανοὺς μὲ ἐξησφαλισμένα τὰ πλευρά. Ἑλληνικὸς ὄθεν στρατὸς μὲ βάσιν τὰ Ἰωάννινα θὰ εὐρίσκετο εἰς πολὺ δύσκολον στρατηγικὴν θέσιν εἰς τὴν ἔναρξιν ἐκτρατείας, τόσον δύσκολον, ποῦ κάθε ἐπιθετικὴ του ἐνέργεια θὰ παρέλυεν εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς» (2).

Διὰ τὴν ἀσφάλειαν τῶν Ἰωαννίνων πρόσέθετεν ὁ Murray, ἐπέβαλετο ἡ ἐνσωμάτωσις εἰς τὴν Ἑλλάδα τῆς Χειμάρρας, τοῦ Τεπελενίου, τῆς Κλεισούρας, τῆς Κορυτσᾶς.

Ὁ τελευταῖος πόλεμος ἀπέδειξε τὴν ἐλαττωματικὴν τῶν συνόρων τοῦ πρωτοκόλλου τῆς Φλωρεντίας εἰς βᾶρος τῆς ἀκεραιότητος τῆς Ἑλλάδος.

Στοιχειώδης ὄθεν ἀναγνώρισις τῶν θυσιῶν καὶ καταστροφῶν ποῦ ὑπέστη ἡ Ἑλλάς, κατὰ τὸν παρόντα πόλεμον, ἀπαιτεῖ ὅπως αὕτη λύση σήμερον μιὰ γιὰ πάντα, τὸ ζήτημα τῆς ἀσφαλείας της, νὰ μὴ ἔχη τὰ σύνορά της ἀνοικτὰ καὶ θεωρεῖται τὸ ἔδαφός της δημόσιος χώρος.

Καὶ οἰκονομικοὶ ὄθεν καὶ στρατιωτικοὶ λόγοι ἐπιβάλλουν τὰ σύνορα τῆς Ἑλλάδος εἰς τὸν Γενοῦσον ποταμόν, διότι ἡ Ἡπειρος ἀπὸ τὸν Ἀμβρακικὸν κόλπον ἕως τὸν ποταμόν αὐτόν, ἀποτελεῖ ἐνιαῖον σύνολον, ἡ παραμικρὰ σμίκρυνσις τοῦ ὁποῖου διακυβεύει αὐτομάτως τὴν γενικὴν του ἀξίαν.

1. Δελτ. Ἰστ. καὶ Ἐθν. Ἐτ. τόμ. V σελ 123—157. Πανδώρα 12 Νο 404 σ. 492 Ἐφ «Ὡρα» ἀρ. 275 τῆς 11 Αὐγ. 1878 Πρβλ. καὶ Π. Παπαρούση : «Συμβολὴ εἰς τὴν τοπογραφίαν τῆς ἀρχαίας Ἡπείρου». Εἰς Πεντικονταετηρίδα Ἑλλην. Φιλολ. Συλλ. Κων)λεως 1361—1911 σελ. 213—220.

2. Ἐνθ᾽ ἄνωτ. σελ. 13.

ΜΕΡΟΣ Δ'.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ι.

Η Β. ΗΠΕΙΡΟΣ ΥΠΟ ΑΛΒΑΝΙΚΟΝ ΚΑΘΕΣΤΩΣ

Σύμφωνον μειονοτήτων. Ἀθέτησις διεθνῶν ὑποχρεώσεων. Διωγμὸς τῆς Ἐκκλησίας. Συνέδριον Βερατίου. Αὐτοκέφαλον Ἀλβανικῆς Ἐκκλησίας. Ἀπαγόρευσις ἑλληνικῆς γλώσσης. Κ.Τ.Ε. Ἡ Ἀλβανία ἀθετεῖ τὰς ὑποσχέσεις τῆς. Ἀκυρὸς συν]κὴ καὶ ἐκλογικὴ μεταρρύθμισις. Ἀλλαγὴ ἑλληνικῶν τοπωνυμιῶν. Ἀγανάκτησις Βενιζέλου. Μισελληνισμὸς Ζώγου. Καθεστῶς Ἐμβερ Χότζα.

Ὅταν ἡ Β. Ἡπ. προσηρτάτο εἰς τὸ μωσαϊκὸν τῆς Ἀλβανίας, ἐπὶ τῶν θρόνων τῶν δύο μητροπόλεων Δρυϊνουπόλεως καὶ Κορυτσᾶς ἐκάθηντο ἀρχιερεῖς, ποὺ ἀνεγνώριζον ὡς κορυφὴν τῆς Ἐκκλησίας τὸ Οἶκ. Πατρ. Κων]πόλεως.

Ἐλειτούργουν εἰς αὐτὴν ἐπὶ ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ 180.000 κατοίκων, 350 ἑλλήν. σχολεῖα μὲ 453 ἑλληνας διδασκάλους καὶ 25.000 ἑλληνας μαθητάς. Τὸ πλαίσιον μέσα εἰς τὸ ὁποῖον ἔζη καὶ ἐκινεῖτο ὁ πληθυσμὸς ἐκεῖνος ἦτο τὸ Σύμφωνον περὶ Μειονοτήτων, ποὺ ἀνεγνώρισεν ἡ Ἀλβανία, ὅταν εἰσηλθεν εἰς τὴν Κ.Τ.Ε., τὴν 2 Ὀκτ. 1921 καὶ ἐδήλωσεν ὅτι θὰ σεβαστῇ.

Τὸ μὲν ἄρθρ. 2 τοῦ Συμφώνου ἐκείνου ἠγγυᾶτο τὴν θρησκευτικὴν ἐλευθερίαν, διὰ δὲ τοῦ ἄρθρ. 5 «οἱ Ἀλβανοὶ ὑπήκοοι οἱ ἀνήκοντες εἰς μειονότητος φυλῆς, θρησκείας ἢ γλώσσης, θὰ ἀπολαύωσι τῆς αὐτῆς μεταχειρίσεως καὶ τῶν αὐτῶν ἐγγυήσεων, κατὰ νόμον καὶ ἐν πράξει, ὅπως καὶ οἱ λοιποὶ Ἀλβανοὶ ὑπήκοοι. Θὰ ἔχουν ἰδίως ἴσον δικαίωμα νὰ διατηροῦν, διευθύνουν καὶ ἔχουν ὑπὸ τὸν ἔλεγχόν των θρησκευτικὰ ἢ κοινωφελῆ σχολεῖα καὶ λοιπὰ ἐκπαιδευτικὰ ἰδρύματα μὲ τὸ δικαίωμα τῆς ἐλευθέρας ἀσκήσεως τῆς θρησκείας των».

Κατὰ τὸ Σύμφωνον ἐκεῖνο, οἱ Β. Ἡπ. ἐδικαιοῦντο νὰ ἔχουν τὴν θρησκείαν καὶ τὴν ἐκπαίδευσίν των εἰς τὴν μητρικὴν των γλώσσαν. Οἱ δὲ ἑλληνόπαιδες δὲν ἐπρόκειτο μόνον νὰ διδάσκωνται εἰς τὴν γλώσσαν των,

ἀλλὰ καὶ νὰ *ἐκπαιδεύωνται*. Ἡ διαφορὰ εἶνε τεραστία. Οἱ ἱερεῖς καὶ οἱ διδάσκαλοι διωρίζοντο ἀπὸ τὰς κοινότητας, ἡ δὲ Ἄλβ. Κυβέρν. ὤφειλε νὰ βοηθήσῃ οἰκονομικῶς, ὅσας ἐστεροῦντο ἀρκετῶν πόρων πρὸς συντήρησιν τῶν σχολῶν των.

Τὸ Σύμφωνον ἐκεῖνο τοῦ 1921, διέφερε τῶν συνήθων περὶ μειονοτήτων συνθηκῶν, πρᾶγμα ποῦ δεικνύει ὅτι κάποιος φόβος εἶχε καταλάβει τὸν συντάκτην του, καὶ μία προσπάθεια νὰ κατοχυρώσῃ οὗτος περισσότερον τὰ δικαιώματα τῶν μειονοτήτων, ἔναντι ἐνδεχομένων καταστρατηγῆσεων ἐκ μέρους τῆς Ἀλβανίας.

Ἐνῶ οὕτω εἰς ἄλλας συνθήκας ἀπηγορεύετο, κατὰ γενικὸν κανόνα, ἡ ὑπαρξίς ἐθνικῶν νόμων ποῦ νὰ ἀντίκεινται εἰς αὐτάς, εἰς τὴν ἀλβανικὴν δήλωσιν προσετέθη ἡ φράσις «*οὔτε τῶρα οὔτε εἰς τὸ μέλλον*».

Ἡ Κ.Τ.Ε. εἶχε τὸν αὐτεπάγγελτον τρόπον τινα ἔλεγχον διὰ τὴν ἐκτέλεσιν, ἐκ μέρους τῆς Ἀλβανίας, τῶν ἀναληφθεισῶν ὑποχρεώσεων.

Ἐνῶ τέλος, εἰς ἄλλας συνθήκας, ἀνεγνωρίζετο εἰς τὰς μειονότητας τὸ δικαίωμα νὰ «*ἰδρύνουν*» σχολεῖα καὶ ἐκκλησίας, εἰς τὴν ἀλβανικὴν δήλωσιν τὸ δικαίωμα τοῦτο ἐπεκτείνεται εἰς τὸ «*νὰ διατηρήσουν καὶ ἰδρύνουν*».

* * *

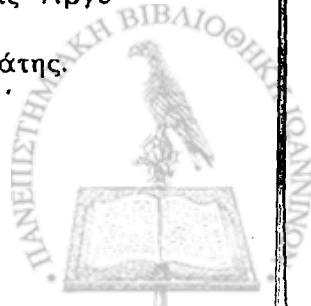
Τὰ πνευματικὰ αὐτὰ δικαιώματα τῶν Ἑλλήνων, ποῦ ἐδημιούργησε πνευματικὸς βίος αἰῶνων, ἀπετέλεσαν ἀντικείμενον λυσσώδους διωγμοῦ, παρὰ τῶν ἐκάστοτε Ἀλβ. Κυβερνήσεων. Εἶναι πρόσφατοι καὶ ἐξακολουθοῦν ἀκόμη αἱ διαμαρτυρίαι τῶν Β. Ἡπ., τῆς ἐπισήμου Ἑλλάδος καὶ τῆς διεθνούς γνώμης διὰ τὴν πρωτοφανῆ ἐκείνην ἐκ μέρους τῶν Ἀλβανῶν ποδοπάτησιν διεθνῶν ὑποχρεώσεων.

Ἐξωρίσθησαν ἀναπολόγητοι καὶ ἐξεδιώχθησαν ἀπὸ τὰς ἔδρας των οἱ δύο μνημονευθέντες Μητροπολίται, ὡς ἐπικίνδυνοι εἰς τὴν δημοσίαν ἀσφάλειαν (1). Ἐξεριζώθη ἀπὸ τὴν Ἐκκλησίαν ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα, ἐνῶ ἐπετρέπετο εἰς τοὺς Καθολικοὺς ἢ λατινικῆ, ὁ δὲ μουεζίνης, προκλητικῶς ἐπεκαλεῖτο τὴν εὐλογίαν τοῦ Ὑψίστου εἰς τὴν ἀραβικὴν. Τοὺς ἐκλιπόντας ἱερεῖς ἀντικαθίστων με ἀλβανοὺς τοιοῦτους, ποῦ ἐχειροτόνουν ἀντικανονικῶς ἀπὸ ὑποκείμενα τῆς ἰδικῆς των ὑποστάθμης. Ἐξαπελύθησαν Οὐνίται ἱερεῖς, ὅπως με τὸ χρῆμά των ἐξαγοράσουν τὰς συνειδήσεις τῶν ἑλλήνων καὶ ἰδίως τοῦ κλήρου.

Ἔθεσαν διὰ τοῦ τυχοδιώκτου Φάν Νόλι (2) καὶ τοῦ πονηροῦ Β. Τζιο-

1. Μεταξὺ τῶν ὑποσχέσεων τοῦ Ζώγου, ὅταν οὗτος ἦτο ἐξόριστος εἰς Σερβίαν, ἐν περιπτώσει ἐπανόδου του εἰς Ἀλβανίαν, ἦτο καὶ ἡ ἐπάνοδος, εἰς Ἀργυρόκαστρον, τοῦ ἀειμνήστου Μητροπολίτου Δρυϊνουπόλεως Βασιλείου.

2. Ἐξαλβανισμὸς τοῦ ἑλληνικοῦ του ὀνόματος Θεοφάνης Μαυροματίης.

βάνι βέβηλον χειῖρα εἰς τὴν Ἐκκλησίαν δημιουργοῦντες σχίσμα, διὰ τῆς παραसυναγωγῆς ἐκείνης τοῦ Συνεδρίου τοῦ Βερατίου (1922), τὰ μέλη τοῦ ὁποίου, πρόσωπα ὑπόπτου ἠθικότητος, εἶχεν ἐκλέξει ὁ αὐτοχειροτόνητος Ἐπίσκοπος Φάν Νόλι.

Μὲ τὸ σχίσμα ἐκεῖνο ἡ Ἄλβ. Κυβέρν. ἤθελε νὰ ἀποσυνθέσῃ τὴν ἐκκλησιαστικὴν ὀργάνωσιν, ἵνα τὴν καταστήσῃ αἰχμάλωτον εἰς τὰ σχέδιά της, ἐφόσον θὰ ἔλειπε πλέον ἡ συλλογικὴ καὶ ὀργανωμένη συνοχὴ ποῦ θὰ ἠδύνατο νὰ ἀντιδράσῃ κατὰ τῶν ἐκβιαστικῶν ἐκείνων σχεδίων. Οὕτω λοιπὸν αἱ διάφοροι προπαγάνδαι θὰ εὑρισκον εὐκολώτερα, ἔδαφος πρὸς προσηλυτισμὸν. Αἱ προπαγάνδαι ὅμως αὗται ἐνῶ ὑπέσκαπτον τὸ ὀρθόδοξον φρόνημα, καθίσταντο ἐπικίνδυνοι καὶ δι' αὐτὸ τὸ ἀλβανικὸν κράτος, ὅπου σὺν τῷ χρόνῳ θὰ ἐγεννᾶτο ζήτημα θρησκευτικῆς μειονότητος. Ἡ Ἄλβ. Κυβέρν. ἀντελήφθη τότε ὅτι ἡ πολιτικὴ της, εἰς τὸ ζήτημα τῆς ὀρθοδοξίας ἦτο ἐπιζημία διὰ τὴν ὅλην ἐθνικὴν ὑπόθεσιν. Ἐνέτεινεν ὅθεν τὰς προσπαθείας της, πρὸς ὀριστικὴν διευθέτησίν της.

Κατόπιν λοιπὸν νέων διαπραγματεύσεων μεταξὺ τῆς Ἄλβ. Κυβερν. καὶ τοῦ Οἴκου. Πατρ. ἐπανελήφθησαν οἱ φιλικοὶ δεσμοὶ μεταξὺ τῶν δύο Ἐκκλησιῶν, ἡ δὲ Μεγ. τοῦ Χρ. Ἐκκλησία διὰ τοῦ ἐκδοθέντος τὸ 1937 Πατριαρχικοῦ Τόμου, ἀνεγνώριζε τὸ Αὐτοκέφαλον τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας τῆς Ἀλβανίας.

Καὶ ταῦτα μὲν ὡς πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν. Ἀλλὰ καὶ ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα ὑπέστη ἀπηνῆ διωγμὸν.

* * *

Ἐπεχρεώθησαν οἱ ἑλληνόπαιδες νὰ φοιτοῦν εἰς τὰ δημοτικὰ Ἀλβανικὰ σχολεῖα καὶ ἀπηγορεύθη ἡ ἔκδοσις διαβατηρίων εἰς τοὺς στερουμένους ἀπολυτήριον ἀλβανικοῦ δημοτικοῦ σχολείου. Κατεδιώκοντο οἱ Ἕλληνες διδάσκαλοι ὡς προπαγανδισταὶ τῆς ἑλληνικῆς ἰδέας.

Ἀπηγορεύθη ἡ ἔκδοσις ἑλλην. ἐφημερίδων, αἱ δὲ ἐξ Ἑλλάδος ὑφίσταντο αὐστηρὸν ἔλεγχον. Ἡ μετὰ τῆς λοιπῆς Ἡπείρου ἐπικοινωνία, ἄλλοτε μὲν ἀπηγορεύετο, ἄλλοτε δὲ ὑπεβάλετο εἰς αὐστηρὰν ἐπιτήρησιν. Ἐκ τῶν προυχόντων καὶ διανοουμένων, οἱ μὲν ἀνθιστάμενοι ἐξετοπίζοντο ἢ ἐφυλακίζοντο, οἱ δὲ μικρόψυχοι ἐτρομοκρατοῦντο.

Ἡ Ἄλβ. Κυβέρνησις πιστὴ εἰς τὸ σύστημα τῆς διπλωματίας της, εἰς ὅλα τὰ ζητήματα, ἐλησμόνει πάντοτε τὰς ὑποχρεώσεις της μαζὺ μὲ τὰς ὑποσχέσεις της. Ὅταν οὕτω κατόπιν προσφυγῆς τῶν Β. Ἡπ. εἰς τὴν νόμιμον προστάτιδά των τὴν Κ.Τ.Ε., ὁ τότε Ἀλβανὸς ἀντιπρόσωπος κ. Μεχνητῆ Φράσαρη ἐνώπιον τοῦ Συμβουλίου αὐτῆς ἐδήλου (23-5-1935) ὅτι ἡ Ἀλβανικὴ Κυβέρνησις «ὅπως ἀποδείξῃ τὰς καλὰς της διαθέσεις καὶ τὴν μεριμναν ποῦ τρέφει πρὸς τὰς μειονότητας τοῦ Κράτους χωρὶς νὰ ἀναμένῃ τὴν ἀπόφασιν τοῦ Συμβουλίου θὰ συμμορφωθῇ πρὸς τὴν ἐτυμογραφίαν τοῦ Δικ. τῆς

Χάγης (1) και θὰ τροποποιήση τὰ σχετικά μετὴν ἐκπαίδευσιν ἄρθρα τοῦ Συντάγματος διὰ Συντακτικῆς Συνελεύσεως» ἡ Ἀλβ. Κυβέρν. ἀπέδειξε, κατὰ τρόπον ἀναμφισβήτητον, ὅτι δὲν ἦτο διατεθειμένη νὰ σεβασθῆ τὰ διεθνή νόμιμα, ἀλλὰ τούναντίον ἦτο ἀποφασισμένη νὰ συνεχίσῃ ὑπὸ ἄλλην μορφήν τὸν ἐξοντωτικὸν ἀγῶνα κατὰ τοῦ ἐλληνικοῦ στοιχείου, "Ὅταν πράγματι τὰ κρατικὰ ὄργανα ἔχουν τὸ δικαίωμα μετὰ διοικητικὰ μέτρα νὰ παράλυσουν τὴν λειτουργίαν τῶν ἐλληνικῶν σχολείων, τότε αἱ διαβεβαιώσεις διὰ τὴν πιστὴν ἐφαρμογὴν τῶν συνθηκῶν χάνουν τὴν ἀξίαν των.

Οὕτω λοιπὸν οἱ ἐλληνόπαιδες στεροῦμενοι τῆς ἐθνικῆς ἐκπαιδεύσεως, ἡ ὁποία σὺν τῷ χρόνῳ ἔφθινε, ἔχαναν σιγά-σιγά τὴν ἐθνικὴν των συνείδησιν.

Σύμφωνα μετὰ ἓνα ὑπόμνημα ὑποβληθὲν παρὰ τοῦ Ἑλληνικοῦ Συλλόγου διὰ τὴν Κ. Τ. Ε. εἰς τὴν II Ἐπιτροπὴν τῆς XVIII Συνελεύσεως διὰ τὴν Διεθνή Ἐνωσιν τῶν Συλλόγων διὰ τὴν Κ.Τ.Ε. τὴν 15 Δεκεμβρίου 1933, ἰδοῦ πῶς ἔβαινε φθίνουσα ἡ ἐλληνικὴ πνευματικὴ κίνησις τῆς Β. Ἠπείρου.

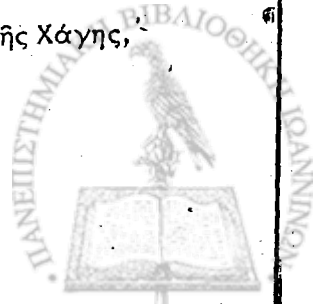
Ἔτος	Σχολεῖα	Διδάσκαλοι
1925—6	78	113
6—7	68	102
7—8	66	95
8—9	60	85
9—30	63	83
30—31	64	82
1—2	40	50
2—3	10	10

Τὸ 1933 οὐδεμία ἐλληνικὴ σχολὴ ἐλειτούργει εἰς τὰς περιφερείας τοῦ Ἀργυροκάστρου καὶ Ἀγίων Σαράντα. Τὸ ἔτος ἐκεῖνο πράγματι, διὰ νόμου τροποποιοῦντος τὸ ἄρ. 206 τοῦ Συντάγματος, ἡ Ἀλβανικὴ Κυβέρνησις ἀπηγόρευε τὴν λειτουργίαν τῶν ἰδιωτικῶν σχολῶν, πρὸς τὰς ὁποίας ἐξωμόρωνε καὶ τὰς σχολὰς τῶν μειονοτήτων.

Ἡ Ἀλβανία ἐδικαιολόγει τὴν μεταρρυθμίσειν ἐκείνην, λέγουσα ὅτι δὲν ἠδύνατο νὰ ἀνέχηται ἐπὶ μακρὸν «*ἓνα σύστημα διδασκαλίας ποὺ εἶχε κληρονομήσῃ ἀπὸ τὴν Ὀθωμ. Αὐτοκρατορίαν*». Ἡ μειονότης ὅθεν κατὰ τοὺς διοικοῦντας τότε τὴν Ἀλβανίαν δὲν ἠδύνατο νὰ διεκδικῆ «*τὴν ἐπιστροφὴν ἐνὸς παρελθόντος καταργηθέντος διὰ παντὸς*».

Τὸ ὑπ' ἄρ. 206 τοῦ μεταρρυθμισθέντος, κατὰ τὸ 1933, ἀλβανικοῦ Συντάγματος ἔλεγεν ὅτι «*ἡ ἐκπαίδευσις τῶν ἀλβανῶν πολιτῶν εἶναι δι-*

1. Ἡ Κ.Τ.Ε. ἐζήτησε τότε τὴν γνώμην τοῦ Διαρκοῦς Διεθν. Δικαστ. τῆς Χάγης, ἡ ὁποία ἦτο εὐνοϊκὴ διὰ τὴν ἑλλην. μειονότητα.

καίωμα τοῦ Κράτους καὶ παρέχεται μόνον εἰς τὰ Κρατικὰ σχολεῖα καὶ ἰδρύματα τῶν διαφόρων βαθμῶν συμφώνως τῷ νόμῳ. Ἡ δημοτικὴ ἐκπαίδευσις εἶνε ὑποχρεωτικὴ διὰ κάθε ἄλβανὸν καὶ παρέχεται δωρεάν. Τὰ ἰδιωτικὰ σχολεῖα — οἰασδήποτε κατηγορίας — ποὺ ἐλειτούργουν, μέχρι σήμερον κλείνονται».

Ἡ μεταρρύθμισις ὅμως ἐκείνη ἦτο διεθνῶς ἄκυρος. Τὸ 1ον ἄρθρον πράγματι τῆς Δηλώσεως τῆς Ἀλβανίας πρὸς τὴν Κ.Τ.Ε. τοῦ 1921, ὠρίζεν ὅτι «αἱ διατάξεις αὐτῆς ὑπέχουν τόπον νόμου θεμελιώδους μὴ δυνάμεναι νὰ παραβιασθοῦν δι' ἑτέρου νόμου, κανονισμοῦ ἢ κυβερνητικῆς πράξεως».

Τὸ δὲ 7 ἄρθρον ὅτι «αἱ διατάξεις τῆς δηλώσεως ἀποτελοῦν ὑποχρεώσεις διεθνοῦς ἐνδιαφέροντος, ὑπὸ τὴν ἐγγύησιν τῆς Κ.Τ.Ε. καὶ ὅτι αὐταὶ δὲν δύνανται νὰ τροποποιηθοῦν χωρὶς τὴν συγκατάθεσιν τῆς πλειοψηφίας τοῦ Συμβουλίου τῆς Κ.Τ.Ε.».

Μὲ τὴν συνταγματικὴν ὅθεν ἐκείνην μεταρρύθμισιν, ἡ Ἀλβανία παρεβίαζε τὸ θεμελιώδες τῶν διατάξεων τῆς Δηλώσεως. Τὰ δίκαια ὅθεν τῶν μειονοτήτων ποὺ περιελάμβανεν αὕτη, ἔχαναν τότε τὸν διεθνή των χαρακτήρα, καὶ μετεβάλλοντο εἰς ἐσωτερικὸν ζήτημα τῆς Ἀλβανίας, ὑποκείμενα εἰς τὸ ἔλεος τῆς νομοθετικῆς τῆς ἐξουσίας, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸ ἀνωτέρω ὑπ' ἀρ. 7 ἄρθρον τῆς Δηλώσεως.

* * *

Δι' ἑτέρου ἄρθρου 4 παρ. 2 τῆς αὐτῆς Δηλώσεως ὠρίζετο ὅτι «ἡ Ἀλβανικὴ Κυβέρνησις ὀφείλει νὰ ἐφαρμόσῃ σύστημα ἐκλογικὸν τοιοῦτον, ὥστε νὰ ἐξασφαλισθῇ ἡ προσήκουσα ἀντιπροσώπευσις τῶν θρησκευτικῶν, φυλετικῶν καὶ γλωσσικῶν μειονοτήτων». Αἱ διάφοροι ὅμως Ἀλβανικαὶ Κυβερνήσεις οὐδέποτε συνεμορφώθησαν πρὸς τὸ πνεῦμα τῆς ὡς ἄνω διατάξεως τῆς Δηλώσεως. Ἡ Ἀλβαν. Κυβ. οὕτω ἵνα ἐξουδετερώσῃ, ἢ τουλάχιστον νὰ μείωσῃ τὴν χριστιανικὴν πλειοψηφίαν τοῦ νομοῦ Ἀργυροκάστρου, καὶ ἀποτρέψῃ τὴν ἐκλογικὴν ἐπικράτησιν τῶν χριστιανῶν, εἰς τὸν νομὸν τοῦτον, ἀπέσπασε διοικητικῶς ἀπ' αὐτὸν τὴν ἀμιγῶς ὀρθόδοξον περιφέρειαν τῆς Χειμάρρας, καὶ τὴν κατὰ 7)8 ἐπίσης τοιαύτην τοῦ Λεσκοβικίου καὶ τὰς συνέδεσε, τὴν μὲν πρώτην μὲ τὸν νομὸν Αὐλώνος, τὴν δὲ δευτέραν μὲ τὸν νομὸν Κορυτσᾶς. Ἐπειδὴ ὅμως μὲ τὴν προσθήκην αὐτὴν ἐνισχύετο μεγάλως ἡ χριστιανικὴ μειοψηφία Κορυτσᾶς, ἡ Ἀλβανικὴ Κυβέρνησις ἵνα τὴν καταστήσῃ ἰσάριθμον μὲ τὸ μουσουλμανικὸν στοιχεῖον, προσέθεσεν εἰς τὸν νομὸν τοῦτον μουσουλμανικὰ χωρία, τὰ ὁποῖα ἀπέσπασε ἀπὸ τὸν νομὸν τοῦ Ἐλμπασάν.

Μὲ τοιαῦτα λοιπὸν ἀντιχριστιανικὰ ἐκλογικὰ τεχνάσματα ὁ χριστιανικὸς πληθυσμὸς τῆς χώρας, οὐδόλως ἀντεπροσωπεύετο μὲ τὸν ἀναλογοῦντα εἰς αὐτὸν ἀριθμὸν βουλευτῶν.

Ὁ μισελληνισμὸς τοῦ Ἀχμέτ Ζώγου ἦτο τοιοῦτος, ὥστε οὗτος

θέλων νὰ ἐξαλείψῃ ἀπὸ τὴν Β. Ἡπ., κάθε ἴχνος ἐλληνικόν, διὰ διατάγματος τοῦ 1938 διέτασσε τὴν συνολικὴν μέτονομασίαν καὶ αὐτῶν τῶν ἐλληνικῶν τοπωνυμιῶν δι' ἀλβανικῶν.

Ἐκεῖνοι ὅμως ποὺ εἶχον ἀναλάβει τὸ ἔργον τοῦτο, ἐπειδὴ ἦσαν ἀμαθεῖς καὶ ἀνιστόρητοι καὶ μόνον ἀπὸ σωβινιστικὸν πνεῦμα ὠδηγοῦντο, ὅπως μὲ κάθε θυσίαν ἀντικαταστήσουν ὅ,τι εἰς τὰ μέρη ἐκεῖνα ὑπενθύμιζεν Ἑλλάδα, ἐβάπτισαν τὰ ἐξαφανισθέντα μὲ αὐθαίρετα, ἀκατάληπτα καὶ ἀνύπαρκτα εἰς τὴν ἀλβανικὴν γλῶσσαν ὀνόματα καὶ ἀφῆκαν πολλὰ τουρκικὰ καὶ σλαυικὰ ὡς ἀκίνδυνα (1).

Τὸ σωβινιστικὸν ὅμως πνεῦμα, ποὺ κατηύθυνε τοὺς ὑπερπατριώτας Ἀλβανοὺς εἰς τὴν ἀπόφασιν αὐτὴν ἦτο τοιοῦτον ὥστε μετήλλαξαν οὗτοι καὶ αὐτὰ ἀκόμη τὰ ὀνόματα τῶν χωρίων τῶν Ἐθνικῶν Εὐεργετῶν τῆς Ἑλλάδος. Ζάππα, Ζωγράφου, Ἀρσάκη κ.λ.π. νομίζοντες ὅτι οὕτω θὰ ἔπαυεν ἡ Ἑλλάς νὰ τοὺς διεκδικῆ, ὡς ἴδιά της τέκνα, καὶ νὰ σεμνύνηται δι' αὐτά.

Ἡ τοιαύτη αὐθαίρετος καταπάτησις ἀνειλημμένων ὑποχρεώσεων καὶ προνομίων ἀπὸ αἰῶνων ὑφισταμένων καὶ ἡ ἀδιάκοπος δίωξις τοῦ ἐλληνικοῦ στοιχείου τῆς Β. Ἡπείρου εἶχον δηλητηριάσει τὸσον τὴν ἐλληνικὴν ψυχὴν, ὥστε ὁ ἀείμνηστος Βενιζέλος δὲν ἐδίστασε τότε νὰ δηλώσῃ ὅτι «ἡ τύχη τῶν ἐλληνικῶν κοινοτήτων τῆς Ἀλβανίας θίγει τὸσον βαθέως τὴν ἐλληνικὴν ψυχὴν, ὥστε ἐὰν πρὸς στιγμὴν ἐγένετο δεκτὴ ὑπόθεσις, ἀπολύτως ἀδύνατος, κατὰ τὴν ὁποῖαν ὁ Διεθνὴς Ὄργανισμὸς τῆς Γενεύης δὲν θὰ κατῴρθωνε ν' ἀσφαλίσῃ τὰ μειονοτικά των δικαιώματα, ἡ Ἑλλάς δὲν θὰ ἐδίσταζε νὰ φθάσῃ μέχρις ἀποχωρήσεως ἀπὸ τὴν Κοινωνίαν τῶν Ἐθνῶν καὶ καταγγελίας κάθε ὑποθήκης ἡ ὁποία θὰ ἦτο πρόσκομμα πρὸς τοῦτο, διὰ νὰ καταφύγῃ ἐν ἀνάγκῃ εἰς τὴν χρῆσιν τῆς δυνάμεώς της πρὸς ἀνόρθωσιν τοῦ παραβιαζομένου δικαίου τῶν ἐν Ἡπείρῳ ὁμοεθνῶν της (2).

*
* *

Τὰ μαρτύρια ὅμως τοῦ ἡρώϊκοῦ ἐκεῖνου ἐλληνικοῦ πληθυσμοῦ συνεχίζονται. Οἱ Ἀλβανοί, ὡς σύμμαχοι τοῦ Ἄξονος, διέπραξαν, κατὰ τὴν μαρτυρικὴν περίοδον τῆς κατοχῆς, ἀνηκούστους ὠμότητας καὶ ἐγκλήματα

1. *Ε. Κουρίλλα*: Ἐνθ' ἀν. σ. 308-309.—Ὁ μισελληνισμὸς τοῦ Ζώγου ἦτο τοιοῦτος, ὥστε ἡ Ἀλβανία, οὔτε τυπικὰ συγχαρητήρια διεβίβαζεν ἐπὶ ἔτη εἰς τὴν Ἑλλην. Κυβέρν. κατὰ τὴν ἐθνικὴν μας ἑορτὴν, ἀποτελέσασα οὕτω μοναδικὴν ἐξαίρεσιν μεταξὺ ὄλων τῶν Κρατῶν τοῦ κόσμου εἰς ἐκδηλώσεις καθιερωμένων αἰσθημάτων. Δι' αὐτὸ δὲν ἐδέχθη αὕτη τὴν ταφὴν τοῦ νεκροῦ Σπυρομήλιου εἰς τὴν πατρίδα του Χειμάρραν.

2. Ἐφ. «*Πατρις*» Ἀθηνῶν ἀρ. 2422 τῆς 2 Δεκεμ. 1934.

εις βάρος τοῦ ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ. Ἐκαυσαν χωρία, διήρπασαν περιουσίας, ἐφόνευσαν ἀθώους πολίτας, ὠδήγησαν εἰς στρατόπεδα συγκεντρώσεως πάντα, κατὰ τὴν ἀντίληψίν τους, ὑποπτον. Δὲν πρόκειται δὲ περὶ συμπτωματικῶν γεγονότων, ἀλλὰ περὶ συστηματικοῦ καὶ μελετημένου σχεδίου ποῦ ἐτέθη εἰς ἐφορμογὴν ἀπὸ τῆς ἰδρύσεως τῆς Ἀλβανίας, μὲ τελικὸν σκοπὸν τὴν ἐξόντωσιν τοῦ ἑλληνισμοῦ.

Ὁ ἑλληνισμὸς τῆς Β. Ἡπ. καὶ καθ' ἣν στιγμὴν γράφονται αἱ γραμμαὶ αὐταί, ὑφίσταται, ὑπὸ τὸ καθεστῶς τοῦ Ἐμβέρ Χότζα, μαρτύρια, ἀπὸ τὰ ὁποῖα, ὅσα ἀναγράφονται εἰς τὸν τύπον ἀποτελοῦν ὡχρὰν ἀντανάκλασιν τῆς πραγματικότητος, δι' ὅσους ἔχουν ὑπ' ὄψιν τὰ διδάγματα τῆς ἱστορίας τοῦ παρελθόντος, γύρω ἀπὸ τὸν χαρακτῆρα τῶν Ἀλβανῶν (1).

* * *

Οἱ Ἀλβανοὶ ἐδικαιολόγουν ἄλλοτε τὰ ἀνθελληνικὰ σχέδιά των μὲ τὸν φόβον τῆς ξένης προπαγάνδας, ἀπὸ τὴν ὁποῖαν ἤθελον νὰ ἀπαλλάξουν τὴν χώραν των νὰ γίνῃ νέα ἐστία.

Ἀφοῦ ὅμως οἱ Ἀλβανοὶ ἐφοβοῦντο τόσον τὴν ξένην αὐτὴν προπαγάνδα, διατὶ δὲν ἐπάτασσαν τὴν ρουμανικὴν, τὴν ἰταλικὴν, ἀμερικανικὴν (προτεσταντικὴν), γαλλικὴν, ποῦ ἔδρων ἐλευθέρως, χωρὶς νὰ ἔχουν ἕνα ὁμαίμονά των καὶ χωρὶς νὰ εἶνε ἀνεγνωρισμένη καμμία μειονότης πληθυσμοῦ, ποῦ νὰ ὑπάγῃται εἰς τὴν φυλὴν καὶ ἔθνισμὸν τῶν χωρῶν αὐτῶν Ὁ κίνδυνος ὅθεν τῆς ξένης προπαγάνδας ἦτο ἀστήρικτος. Ἐγνώριζον πολὺ καλὰ καὶ γνωρίζουν οἱ κυβερνῶντες τὴν Ἀλβανίαν, ὅτι κατέχουν τμῆμα τῆς Ἡπείρου, καθαρῶς ἑλληνικόν, ποῦ δὲν δικαιοῦνται καὶ διὰ τοῦτο προσπαθοῦν, μὲ κάθε θυσίαν, νὰ διαστρέψουν τὴν ἑλληνικὴν του ὑπόστασιν.

Ἐκεῖνο ὅμως ποῦ δὲν γνωρίζουν οὗτοι εἶναι ὅτι ὅλα τὰ σατανικὰ σχέδιά των εἶναι ἀνίκανα νὰ συντρίψουν τὸ θρησκευτικὸν καὶ ἔθνικὸν αἶσθημα τοῦ πληθυσμοῦ, καὶ νὰ τὸν κῆμουν ἀνίκανον νὰ ἀντιδράσῃ εἰς τὰ ἀνθελληνικὰ σχέδια τῆς πολιτικῆς των.

Δὲν γνωρίζουν πλέαν οὗτοι ὅτι οἱ Ἕλληνες εἰς τὴν Β. Ἡπ. εἶναι μία δύναμις ζωντανή. Ἴδου διατὶ ὅλα τὰ μέτρα των προσκρούουν εἰς τὸν βράχον τῆς ἑλληνικῆς συνειδήσεως τῶν Β. Ἡπ. οἱ ὁποῖοι, ἀπὸ τῆς πρώτης στιγμῆς ἐφήρμοσαν ἀμυντικὸν ἀγῶνα διὰ νὰ σώσουν τὰ κεκτημένα καὶ διεθνῶς ἀναγνωρισμένα δικαιώματά των.

Τὸ βασίλειον τῆς Ἀλβανίας ἀριθμεῖ, εἰς τὰ ἠπειρωτικὰ ἐδάφη, βίον· δύο δεκαετηρίδων, ἐνῶ ὁ ἑλληνισμὸς τῆς Β. Ἡπ. εἶνε ἐκεῖ ἀπὸ αἰῶνων καὶ δὲν δύνανται νὰ τὸν ἐκρίζωσουν οἱ ἀποπνικτικοὶ πλόκαμοι τοῦ φασισμοῦ καὶ οἱ διπλωματικοὶ συνδυασμοὶ τῶν Ἀχμέτ Ζώγου, Ἐμβέρ Χότζα καὶ τῶν ἀνταξίων συνεργατῶν των.

1. Διὰ τὰ μεταπολεμικὰ μαρτύρια βλ. τὴν τελευταίως κυκλοφορήσασαν μελέτην τοῦ κ. Θ. Παπαμανώλη ὑπὸ τὸν τίτλον «Κατακαυμένη Ἡπειρος» Ἀθῆναι 1945.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΙ.

ΥΠΟΤΑΓΗ ΤΗΣ ΑΛΒΑΝΙΑΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΙΤΑΛΙΑΝ ΚΑΙ ΕΠΙΘΕΣΙΣ ΚΑΤΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

*Ἰταλικὴ πολιτικὴ ἔναντι τῆς Ἀλβανίας ὡς αὐτονόμου κράτους. Ἐπικράτη-
σις Ἀχμέτ Ζώγου. Σύμφωνα ὑποτάσσοντα τὴν Ἀλβανίαν εἰς τὴν
Ἰταλίαν. Κατάληψις τῆς χώρας. Ψευδολογία Μουσσολίνι καὶ
Ἐπιχειρήματα του. Οἱ Ἀλβανοὶ δέχονται τὸν κατακτητὴν.
Ἐνωσις τῶν δύο χωρῶν. Ὁ Μουσσολίνι ἐπω-
φθαλμιᾷ τὴν Ἑλλάδα. Ἰταλικαὶ συκοφανταί.
Τελεσίγραφον 28-10-40. Ἡ Ἀλβανία
ἐξεπλήρωσε τὸν προορισμὸν τῆς
ιδρύσεώς της.*

Ὁ αὐθαίρετος τρόπος μὲ τὸν ὁποῖον ἔλαβε σάρκα καὶ ὄστᾳ, τὸ μω-
σαϊκὸν τῆς Ἀλβανίας, εἰς ἀνεξάρτητον κράτος, προεξώφλει καὶ τὸ τέρμα
της. Καὶ ἐνόσω μὲν ὑφίστατο, ἐπὶ τῆς πολιτικῆς σκηνῆς, ἡ Αὐστρία, διὰ
λόγους ἰσορροπίας ἐπιρροῶν, θὰ διετηρεῖτο κάποια ἀλβανικὴ ἀνεξαρτη-
σία. Ἐφόσον ὅμως ἡ Αὐστρία, ἐξηφανίσθη ἀπὸ τὴν πολιτικὴν σκηνὴν,
ἡ Ἀλβανία θὰ μετεβάλετο τὸ συντομώτερον εἰς ἰταλικὴν ἐπαρχίαν, ὅπως
καὶ ἐγένετο.

Μόλις λοιπὸν οἱ Ἴταλοὶ ἐγκατεστάθησαν εἰς τὴν χώραν τοῦ Σκεντέρ
βέη, χάρις εἰς τὸν στενὸν σύνδεσμὸν τῶν μὲ τὸν Ζώγου, ὁ Μουσσολίνι,
εἰς τὸν ὁποῖον εἶχον ἀφυπνισθῆ αἱ φιλοδοξίαι ἀνασυστάσεως τῆς ρωμ. αὐ-
τοκρατορίας, ἀνέλαβε τὸ ἄχαρι ἔργον νὰ διανοίξῃ διὰ τῆς Ἀλβανίας καὶ
Ἡπείρου δίοδον εἰς τὰ Βαλκάνια, μὲ τέρμα τὸν τάφον τῶν ὀνείρων του
καὶ τὴν καταστροφὴν τῆς πατρίδος του!

Ἡ Ἰταλία πρόθυμος εἰς κάθε θυσίαν, τῆς ὁποίας ἡ Ἀλβανία, ὡς
νεοσύστατον κράτος εἶχεν ἀνάγκην, δὲν ἔπαυε νὰ ἐπιδιώκῃ καὶ τὸ ἀντάλ-
λαγμα, ἵνα σὺν τῷ χρόνῳ πραγματοποιήσῃ τὰς πολιτικὰς της βλέψεις,
ποῦ ἀπετέλουν καὶ τὸν κύριον σκοπὸν τῆς πολιτικῆς της.

Ἡ Ἀλβανία ὡς κράτος οὐδέποτε ἐγνώρισε τὴν τάξιν. Αἱ κυβερνή-
σεις της διεδέχοντο ἢ μία τὴν ἄλλην, συνεπείᾳ τῆς ἀντιζηλίας τῶν δια-
φόρων φυλῶν καὶ κομμάτων καὶ τῶν ἐξωτερικῶν ἐπιβουλῶν ποῦ προήρ-
χοντο ἀπὸ τὸν Ἰταλοσερβικὸν ἀνταγωνισμὸν ποῦ εἶχε διαδεχθῆ τὸν προ-
πολεμικὸν Ἰταλοαυστριακόν. Ἐπεβλήθη τέλος εἰς αὐτὴν ὁ Ζώγου ὁ ὁποῖος

μέ την άπροκάλυπτον ύποστήριξιν τοϋ φασισμού άνηγορεύθη την 1-9-1928 βασιλεϋς τής 'Αλβανίας, ύπό τόν τίτλον «Ζώγου Α'».

* * *

Μέ την έπικράτησιν τοϋ Ζώγου, έξεπληροϋντο αί ίμπεριαλιστικάί βλέψεις τής 'Ιταλίας, επί τής 'Αλβανίας, ή όποία ύφίσταται πλέον την άπόλυτον έπίδρασίν της. 'Ο Ζώγου ίνα έπικρατήση εις την χώραν του δέν έδίστασε νά θυσιάση την οικονομικήν, εις την πραγματικότητα δέ και την πολιτικήν, άνεξαρτησίαν της.

Διά διαφόρων συμβάσεων (12-3-1925, 26-11-1926, 22-11-1927) ό Ζώγου όχι μόνον παρεχώρει εις την 'Ιταλίαν προνομιοϋχον θέσιν εις την 'Αλβανίαν, αλλά προσέδενε την πατρίδα του περισσότερον από ό,τι θα έπέβαλεν ή άνεξαρτησία της, εις τό άρμα τής 'Ιταλίας, ή όποία απέκτα έπ' αύτης δικαίωμα κηδεμονίας.

Διά τών ιδίων συνθηκών έπλήττετο ή Γιουγκοσλαϋία, ό άγών διά την 'Αδριατικήν καθίστατο δριμύτερος, τά δέ Βαλκάνια διέτρεχόν τόν κίνδυνον ν' άποβοϋν έκ νέου έστία πυρκαϊάς⁽¹⁾.

Είνε άληθές ότι ό Ζώγου, άντιληφθείς τά δίκτυα, εις τά όποία είχε περιπλέξη την χώραν του, προσεπάθησε νά τής δώση νέους προσανατολισμούς. 'Επωφελούμενος όθεν οϋτος τής άφρικανικής περιπετειάς, εις την όποίαν ήτο περιπεπλεγμένη ή 'Ιταλία, έζήτησε νά προσχωρήση εις την Βαλκανικήν Συνεννόησιν. 'Ηναγκάσθη όμως νά άνακρούση πρύμναν και νά ενισχύση τούς δεσμούς τοϋ μέ την 'Ιταλίαν, μέ νέαν συμφωνίαν τοϋ 1936, διά τής όποίας ή 'Ιταλία, έξησφάλιζεν εις την 'Αλβανίαν προνόμια, στρατιωτικής, οικονομικής και μορφωτικής φύσεως.

Διά τής νέας συμβάσεως ή όργάνωσις τοϋ 'Αλβανικοϋ στρατοϋ άνετίθετο εις 'Ιταλούς, ό άρχηγός τών όποίων, μέ βαθμόν στρατηγοϋ θα έξήσκει τοϋ λοιποϋ τά καθήκοντα 'Αρχηγοϋ τοϋ Γεν. 'Επιτ. και τοϋ Στρατιωτικοϋ Οϊκου τοϋ Βασιλέως. 'Ιταλοί σύμβουλοι εισέδουον εις όλους τούς κλάδους τής άλβανικής Διοικήσεως. 'Ωχυροϋντο αί θέσεις που δεσπόζουν τής νήσου και τοϋ όρμου τής Σάσωνος. 'Ο λιμήν τοϋ Δυρραχίου και τό Μονοπόλιον τών καπνών έτίθετο ύπό τόν άποκλειστικόν έλεγχον τών 'Ιταλών. 'Επεξετείνοντο αί παραχωρήσεις τών πετρελαίων. 'Ηνοιγον έκ

1. 'Ηλ. Κυριακόπουλου: «'Η Βαλκανική πολιτική τής 'Ιταλίας και ή Συνθήκη τών Τιράνων». Τρία άρθρα εις «Οϊκονομ. Ταχυδρόμον» 'Αθηνών άρ. 55 (24[4]1927), 58 (15[5]1927) και 60 (29[5]1927). Σχετικώς μέ την πλήρη ύποταγήν τής 'Αλβανίας εις την 'Ιταλίαν βλ. την έμπεριστατωμένην μελέτην τοϋ έξ 'Αργυροκάστρου δικηγόρου κ. Β. Ζώγκου: «'Η θέσις τής 'Αλβανίας εις την παροϋσαν σύρραξιν», 'Αθήναι 1945.

νέου αἱ καθολικαὶ σχολαὶ ποὺ εἶχον κλείση τὸ 1933. Ἰδρύετο Τράπεζα Ἀγροτικῆς καὶ Κτηματικῆς Πίστεως μὲ ἰταλικά καθαρῶς κεφάλαια, καὶ τὸ δικαίωμα νὰ ἀγοράζη ἀκίνητα, πράγμα ποὺ ἀπηγορεύετο διὰ νόμου εἰς τοὺς ξένους. Οὕτω ἐντὸς ὀλίγου, αἱ εὐφοροὶ πεδιάδες τῆς Ἀλβανίας, θὰ περιήρχοντο εἰς τὴν νέαν Τράπεζαν, ἡ ὁποία θὰ ἠδύνατο νὰ ἀποικίση σὺν τῷ χρόνῳ τὴν Ἀλβανίαν μὲ τὸν πλεονάζοντα ἰταλικὸν πληθυσμὸν.

Ἀπὸ τῆς ὑπογραφῆς τῶν συμφωνιῶν τούτων σχετικὴ ἡσυχία καὶ τάξις παρετηρεῖτο εἰς τὴν χώραν, ὀφειλόμεναι κυρίως εἰς τὴν ἐνεργότεραν ἐπέμβασιν τῆς Ἰταλίας εἰς τὰ ἐσωτερικά τῆς Ἀλβανίας, τὴν ὁποίαν εἶχε καθ' ὀλοκληρίαν ὑποτάξῃ. Κάτω ὅμως ἀπὸ τὴν φαινομενικὴν αὐτὴν ἡσυχίαν, προετοιμάζετο ἀπὸ τὴν Ἰταλίαν ἡ ὀριστικὴ μεταβολὴ τοῦ καθεστώτος τῆς Ἀλβανίας ἢτοι ἡ κατάληψις τῆς καὶ ἡ προσάρτησις τῆς εἰς τὴν Ἰταλίαν. Καὶ ἡ ἡμέρα αὕτη δὲν ἐβράδυνε.

Τὴν πρωτὴν τὴν 7 Ἀπριλίου 1939 ἰταλικά ἀεροπλάνα συνοδευόμενα ὑπὸ ὀπλιταγωγῶν, ἤρχισαν νὰ βαμβαρδίζουσι τὸ Δυρράχιον, ἐνῶ ἕτερα ὑπεριπτάμενα τῶν Τιράνων διὰ προκηρύξεων ἐκάλουν τὸν Ἀλβανικὸν λαὸν νὰ μὴν ἀντισταθῇ εἰς τὴν κατοχὴν τῆς χώρας ἀπὸ τὰ ἰταλικά στρατεύματα ποὺ ἤρχοντο νὰ καταργήσουσι «... τὸ τυραννικὸν καθεστῶς τοῦ Ζώγου...» (1) καὶ τὰ ὁποία θὰ ἀπεσύροντο, μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῆς εἰρήνης, τῆς τάξεως καὶ τῆς δικαιοσύνης, καὶ τὸν σχηματισμὸν κυβερνήσεως φιλικῆς πρὸς τὴν Ἰταλίαν, ὡς ἐβεβαίουν τὴν ἐπομένην, ὁ Ὑπ. τῶν Ἐξωτ. τῆς Ἰταλίας τοὺς ἐν Ρώμῃ πρέσβεις τῆς Ἀγγλίας καὶ Ἡν. Πολιτ.

Ὁ αὐτὸς Ὑπ. ἐβεβαίουν ἐπὶ πλέον τὸν ἐν Ρώμῃ Ἀγγλον Πρέσβυν ὅτι «ἡ Ἰταλία θὰ σεβασθῇ τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς Ἀλβανίας καὶ ὅτι οὐδεμίαν θέλει ἐπέλθῃ μεταβολὴ εἰς τὸ προβλεπόμενον ὑπὸ τῆς Ἀγγλοἰταλικῆς συμφωνίας statu quo» (2).

Ὅσον δια τὸν Μουσσολίνι οὗτος ἐβεβαίωνε, τὸν ἀείμνηστον Μεταξᾶν, ὅτι ἡ κατοχὴ ἐκείνη τῆς Ἀλβανίας δὲν θὰ ἐπεσκίαζε «ἔστω καὶ ἐλαφρῶς τὰς τόσον στενὰς φιλικὰς σχέσεις, ποὺ συνδέουσι τὰς δύο χώρας καὶ τῶν ὁποίων ἡ διατήρησις θὰ εἶναι ἡ βᾶσις τῆς πολιτικῆς του ἐν τῷ παρόντι καὶ ἐν τῷ μέλλοντι» (3).

Ἐνῶ ὅμως τοιαῦτα ἐδήλωνον κατηγορηματικῶς πρωθυπουργὸς καὶ Ὑπ. τῶν Ἐξωτ., ὁ διοικητὴς τοῦ πρώτου εἰς τὰ Τίρανα εἰσελθόντος ἰταλικοῦ τάγματος ἐδήλωνε τὸναντίον ὅτι «ἔρχεται διὰ νὰ μεγαλώσῃ τὴν Ἀλβανίαν». Ὁ δὲ πολὺς Τσιάνο, τρεῖς ἡμέρας μετὰ τὰς ἀνωτέρω δηλώσεις του, ἔλεγε εἰς τὸ προσωπικὸν τοῦ Ἀλβανικοῦ Ὑπ. τῶν Ἐξωτ. ὅτι «ἡ Ἰταλία θὰ μεριμνήσῃ διὰ τὴν εἰρηνεύσιν τῆς Ἀλβανίας καὶ διὰ τὴν πραγματο-

1. Πρβλ. Ζώγκου: Ἐνθ' ἄν. 18

2. Ἑλληνικὴ Λευκὴ Βίβλος 1940 σ. 17.

3. Ἐνθ' ἄν.

ποίησιν τῶν ἐθνικῶν των βλέψεων», ἐνῶ ὁ στρατάρχης Μπαντόλιο ἐβεβαίωσεν ἐπιτροπὴν Ἀλβανῶν ὅτι «ἡ Ἰταλία θὰ ἐργασθῆ διὰ τὴν ὁργάνωσιν τῆς Ἀλβανίας καὶ τὴν ἐπέκτασιν τῶν συνόρων τῆς!» Ἦσαν δὲ αἱ ἐθνικαὶ βλέψεις τῆς Ἀλβανίας καὶ ἡ ἐπέκτασις τῶν συνόρων τῆς: ἡ κατάληψις τῆς Ἡπείρου μέχρι Πρεβέζης.

Οἱ Ἰταλοὶ εἶχον ἐκτυπῶση μάλιστα καὶ γεωγραφικοῦς χάρτας τῆς Μεγάλης Ἀλβανίας με ἐρυθρὰ χρώματα, με τὰ ἀνωτέρω σύνορα⁽¹⁾. Με τὸ ὄραμα αὐτὸ τῆς Μεγάλης Ἀλβανίας, με τὸ ὁποῖον ἐκολάκευον τὴν μωρὰν φιλοδοξίαν τῶν Ἀλβανῶν, ὁ Ντουτσε καὶ ὁ Τσιάνο, ἐστρατεύθησαν οὗτοι προθύμως καὶ συνεπολέμησαν με τοὺς φασίστας κατὰ τῆς Ἑλλάδος.

Ὅσον διὰ τὸν Ζώγου οὗτος ἐγκαταλείψας ἐκ τῶν πρώτων τὸ Ἀλβανικὸν ἔδαφος, ἐφρόντισε μόνον διὰ τὴν συναποκόμισιν τῶν θησαυρῶν του, ἐνῶ εἰς τὴν πατρίδα του ἐσχηματίζετο ἰταλόφιλος κυβέρνησις ὑπὸ τὸν Σεφκέτ Βερλάτσι⁽²⁾. Ἡ φυγὴ ἐκείνη τοῦ Ζώγου συνδυαζομένη ἀφ' ἑνὸς με τὴν στάσιν τῶν ἀντιπάλων του, ποὺ ὑπεδέχθησαν τοὺς Ἰταλοὺς, ὡς ἐλευθερωτὰς, ἀφ' ἑτέρου δὲ με τὴν στάσιν τῶν μέχρι τῆς πτώσεως ἐπιτελῶν τοῦ Ζώγου, οἱ ὁποῖοι ἀπὸ τῆς φυγῆς του προσεχώρησαν εἰς τὸ ἀντίπαλον στρατόπεδον, δικαιώνει ὅσα, πρὸ τριακονταετίας, ἔγραφεν ὁ ἰταλὸς Virgilj ὅτι «ὁ Ἀλβανὸς κοινωνικὸς δὲν εἶνε οὔτε Σλαῦος, οὔτε Μουσουλμάνος, οὔτε Ἕλληνας ἀλλ' ἕνας ἐκμεταλλευτὴς ὅλου τοῦ Ρουμελιώτικου κόσμου»⁽³⁾.

Αὐτὴ ἦτο ἡ Ἀλβανία, τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς ὁποία ὁ Σονίνο τὴν 23-2-1918 ὑπεστήριζεν εἰς τὴν Ἰταλικὴν Γερουσίαν «ἐπὶ τῇ βάσει τῶν γενικῶν ἀρχῶν τοῦ σεβασμοῦ τῶν ἐθνοτήτων καὶ τῆς αὐτοδιοικήσεως».

Οἱ Ἀλβανοὶ ὥστε ὄχι μόνον δὲν ἠμύνθησαν τῆς ἀνεξαρτησίας τῆς πατρίδος των, ἀλλ' ἐδέχθησαν εὐχαρίστως τὴν κατάκτησίν τῆς, ἐνταχθέντες με φανατισμὸν εἰς τὰς δυνάμεις τοῦ κατακτητοῦ. Αὐτὰ ὅλα ὁμως διαφεύγουν σήμερον τῆς μνήμης τοῦ Ἐμβέρ Χότζα, ὅταν οὗτος ἐπαναλαμβάνει ὅτι ἡ πατρίς του «ἵσταται με τὸ ξίφος εἰς τὰς χεῖρας ἑτοιμὸς ν' ἀγωνισθῆ κατὰ τοῦ φασισμού»!

1. Διὰ τὸν σχηματισμὸν τῆς Μεγάλης Ἀλβανίας οἱ Ἰταλοὶ ἐζήτουν ἀπὸ μὲν τὴν Ἑλλάδα τὴν περιοχὴν τὴν περιλαμβανομένην μεταξὺ Φλωρίνης—Καστοριάς—Ἰωαννίνων—Ἄρτης. Τὴν Κέρκυραν τὴν ἐθεώρουν ὡς καθαρῶς Ἰταλικὴν(!) καὶ δὲν ἠσυχολοῦντο περὶ αὐτῆς. Ἀπὸ δὲ τὴν Σερβίαν ἐζήτουν τὸ Μοναστήρι—Περλεπέ—Σκόπια—Κουμάνοβο—Πριστίνα κ.λ.π. Δηλαδή τὸ ἥμισυ τῆς Παλαιᾶς Σερβίας.

2. Σεφκέτ Βερλάτσι: Ἀρχηγὸς τοῦ, κατὰ τοῦ Ζώγου, κινήματος τοῦ 1935, ἦτο, ἐκ τῶν παρ' ὀλίγον πενθερὸς τούτου. με τὸν ὁποῖον εἶχε μνηστεύσῃ τὴν θυγατέρα του τὸ 1923, καὶ τὸν ὁποῖον εἶχεν ἐνισχύσῃ σημαντικῶς διὰ τὴν ἀνοδὸν τοῦ εἰς τὸν θρόνον τῆς Ἀλβανίας.

Ἡ Ἐθνοσυνέλευσις οὕτω τῶν Ἀλβανῶν συνελθοῦσα εἰς Τίρανα, πέντε ἡμέρας μετὰ τὴν κατάληψιν τῆς χώρας τῶν, τὴν 12 Ἀπρ. 1939, ἐψήφισεν ὁμοφώνως τὴν ἔνωσιν τῆς Ἀλβανίας μετὰ τὴν Ἰταλίαν, εἰς τὸν βασιλεῖα τῆς ὁποίας προσεφέρθη τὸ Ἀλβανικὸν Στέμμα (1).

Τὴν 26.5.1939, κατόπιν αἰτήσεως τοῦ Ἀλβανικοῦ Ὑπ. Συμβ. πρὸς τὸν βασιλεῖα τῆς Ἰταλίας, ἐπῆλθεν ἡ συγχώνευσις τῶν ἐνόπλων δυνάμεων τῶν δύο ἐνωμένων ἐθνῶν (2). Τὸ ἀπόγευμα τῆς 15.6.1940 ἡ Ἀλβαν. Βουλὴ, ὑπὸ τὰ χειροκροτήματα, ἐδέχετο τὸ κάτωθι Β. Δ. μετατρέρουσα αὐτὸ εἰς νόμον τῆς 4.7.1930.

«..... Ἡ ἔνωσις τοῦ στέμματος τῆς Σαβοΐας μετὰ τὸ στέμμα τοῦ Σκενδέρμπεη ἐπισφραγίζεται μετὰ αἷμα — ἔλεγεν ὁ εἰσηγητὴς — καὶ ὁ πτωχὸς καὶ προδομένος λαὸς μας μετὰ τὴν ἀδελφικὴν βοήθειαν τῆς Ἰταλίας ἔρχεται εἰς αἱματηρὰν σύγκρουσιν μετὰ τὴν Ἀγγλίαν καὶ Γαλλίαν».

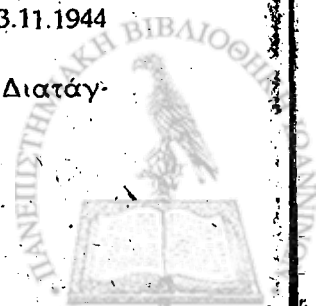
«..... Ἦλθεν ἡ ἐποχὴ—συνεχίζει ὁ εἰσηγητὴς—ποῦ τὰ ἐθνικὰ μας ὄνειρα καὶ αἱ ἐθνικαὶ μας βλέψεις, ποῦ σήμερον εἶναι μόνον ἓνα νοσταλγικὸ τραγοῦδι εἰς τὰ χεῖλη τῶν Ἀλβανῶν θὰ γίνουσι γρηγορὰ καὶ ἀσφαλῆς ἐθνικὴ πραγματικότης, χάρις εἰς τὴν ἀκατάβλητον δύναμιν τῶν μελανοχιτῶνων. Σήμερον πάλιν ἡ Ἀλβανικὴ μιλιτσια καὶ ὁ Ἀλβανικὸς στρατὸς θὰ γράψουσι ἀσφαλῶς ἄλλας πλέον φωτεινὰς σελίδας, καὶ παρὰ τὸ πλευρὸν τῶν συντρόφων καὶ ἀδελφῶν Ἰταλῶν καὶ ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ Βασιλέως Ἀυτοκράτορος καὶ τοῦ Ντοῦτσε θὰ σημειώσουσι νέους θριάμβους εἰς δόξαν τῆς Ἀλβανίας ἣτις θὰ μεγαλώσῃ καὶ θὰ λάμψῃ».

Ἴδου τώρα πῶς οἱ Ἰταλοὶ ἐσεβάσθησαν τὴν ἀκεραιότητα καὶ τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς Ἀλβανίας.

Ἦρξιαν συστηματικὴν ἐκκαθάρισιν τῶν δημοσίων ὑπαλλήλων καὶ τοῦ στρατεύματος. Εἰς τὰς κενουμένας θέσεις προσελάμβανον, κατὰ προτίμησιν, ἀποφοίτους τῶν Ἰταλικῶν Πανεπιστημίων καὶ Σχολῶν καὶ ὁπαδούς τοῦ, κατὰ τὸ 1937, ἀποτυχόντος ἀντιζωγικοῦ κινήματος τοῦ Ἐτέμ Τότο. Ἀπηγόρευσαν τὴν φοίτησιν τῶν Ἀλβανῶν ὑπηκόων (Ἑλλήνων καὶ Μουσουλμάνων) εἰς ἄλλα Πανεπιστήμια πλὴν τῶν Ἰταλικῶν. Τὸ μέτρον τοῦτο ἔθιγε κυρίως τὴν ἐλληνικὴν ἐκπαίδευσιν. Ἐπέβαλον εἰς τὰ ἐλληνικὰ σχολεῖα ἀντικατάστασιν τῶν βιβλίων, δι' ἄλλων ἐλληνικῆς μὲν γλώσσης, μετὰ Ἰταλικὸν ὅμως περιεχόμενον, κατὰ τὸ σύστημα τῆς Δωδεκανήσου. Ἰδρυσαν εἰς Τίρανα Ἀλβανικὸν Φασιστικὸν Κόμμα ὑπὸ τὰς ἀμέ-

1. Β. Ζ(ῶ)γκος: Οἱ Ἀλβανοὶ καὶ ἡμεῖς. Ἐφ. Ἐλευθερία Ἀθηνῶν 23.11.1944 Ἰδίου ἐνθ' ἀν. σελ. 21—24.

2. Ἄρ. 1 Νομ. Ἰταλ. τῆς 13.7.1939 ἀρ. 1115, ἀντίστοιχον ἀρθρ. 1 Ἀλβ. Διατάγματος τῆς 11.12.1939.

σους διαταγὰς τοῦ Μουσσολίνι, δημιουργοῦ καὶ ἀρχηγοῦ τοῦ φασισμού μὲ ἐπίσημον ὄργανον τὴν ἔφημερίδα «Φασισμός» (¹).

* * *

Ἡ Ἰταλία, μὲ τὴν κατάληψιν τῆς Ἀλβανίας ἀφοῦ ἐσταθεροποίησε τὴν θέσιν τῆς εἰς τὰς ἀκτὰς τῆς Ἀδριατικῆς, ἀπέβαλε πλέον τὰ προσχήματα, καὶ ἐξεδήλωνε σαφέστερον τὰ σχέδιά της. Τὰ ἠθικὰ καὶ νομικὰ ἐμπόδια, διὰ τὰτ πραγματοποιήσιν των, ἦσαν ἀσήμαντοι λεπτομέρειαι διὰ τοὺς φασίστας ἐγκληματίας.

Ἀπέβλεπον δὲ τὰ σχέδια αὐτὰ, εἰς τὴν κατάκτησιν τῆς Ἑλλάδος, ἢ ὁποῖα κατὰ τὴν ἰταλικὴν ἀντίληψιν, θ' ἀπετέλει πλέον πεδῖον ἀνοικτὸν εἰς τοὺς πολεμικοὺς συνδυασμοὺς της. Αἱ περισσότεραι φροντίδες κατηθύνθησαν εἰς τὸ ὀδικὸν δίκτυον ποῦ ὠδήγει εἰς τὴν Ἑλλάδα, κατὰ τὴν ὁμολογίαν τοῦ Γιακομόνι, Γενικοῦ τοποτηρητοῦ τοῦ βασιλέως διὰ τὴν Ἀλβανίαν.

Ὁ Τσιάνο εἰς τὸ τελευταίως δημοσιευθὲν ἡμερολόγιόν του, γράφει τὴν 12 Μαΐου 1939:

«Τὰ δημόσια ἔργα προχωροῦν καλὰ. Ὅλοι οἱ δρόμοι ἐσχεδιάσθησαν, ὥστε νὰ ὀδηγοῦν πρὸς τὰ Ἑλληνικὰ σύνορα. *Πρόκειται περὶ προσωπικῆς διαταγῆς τοῦ Μουσσοῦ, ὃ ὁποῖος σκέπτεται εἰς πρώτην εὐκαιρίαν νὰ ἐπιτεθῆ κατὰ τῆς Ἑλλάδος.*»

Μὲ τὴν κατάληψιν ὅθεν ἐκείνην καὶ πρὸς προετοιμασίαν τῆς δημοσίας γνώμης τῆς χώρας εἰς τὰ κατακτητικὰ σχέδια τοῦ φασισμού, ἡ Ἑλλάς ἀντικατέστησεν ἀμέσως τὴν Γιουγκοσλαυίαν εἰς τὸ πεδῖον τῶν ἰταλικῶν συκοφαντιῶν, Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἤρχισε, διὰ τοῦ τύπου, νὰ προπαρασκευάζεται κάθε εἶδους δικαιολογία, διὰ τὴν περίπτωσιν ποῦ θὰ ἐκρίνετο σκόπιμος ἢ ἀναγκαία ἢ παραβίασις τῆς κυριαρχίας τῆς Ἑλλάδος.

Ἡ Ἰταλία ὁμῶς πιστὴ πάντοτε εἰς τὰ μακιαβελικὰ σχέδιά της, δὲν ἔπαυε νὰ ἐπαναλαμβάνη ὅτι «*παραμένει βαθέως προσηλωμένη εἰς τὴν πολιτικὴν τῆς εἰρήνης*» καὶ ὅτι ἐπιθυμεῖ «*νὰ ἴδῃ ἐγκαινιολομένην μεταξὺ τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Ἰταλίας νέαν περίοδον φιλίας καὶ συνεννοήσεως φέρουσαν τὴν σφραγίδα τῆς μεγαλυτέρας ἀμοιβαίας ἐμπιστοσύνης*» (²).

Αἱ προκλήσεις ἐκεῖναι τοῦ Ἰταλικοῦ τύπου ἤρχισαν νὰ λαμβάνουν ἀπροκαλύπτως πλέον ἐχθρικὴν στάσιν κατὰ τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ τῆς δημιουργίας τοῦ τεχνητοῦ θορύβου περὶ τὸν φόνον τοῦ Ἀλβανοῦ ληστοῦ Νταούτ Χότζα (¹) καὶ τοῦ τορπιλισμοῦ τῆς Ἑλλης.

1. Β. Ζώγκου: Ἐνφ' ἀν. σ. 29

2. Ἑλλην. Λευκὴ Βίβλος 1940 σ. 42 Γ. Μελά. Εἰς Ἐλεύθερ. Βῆμα Ἀθηνῶν 19. 11. 1940.

1. Ἐνθ' ἀν. σ. 87.

Ἐπειδὴ ὅμως εἰς ὅλας αὐτάς τὰς προκλήσεις ἡ Ἑλλάς ἐσιώπη ὑπέικουσα εἰς τὰς ἐπιταγὰς ἀνωτέρων ἐθνικῶν συμφερόντων, ὁ δὲ Μουσσολίνι νομίσας ὅτι αὕτη θὰ ἤρνεϊτο ν' ἀντιστῆ εἰς ἐνδεχομένην ἐπίθεσιν τοῦ ἀπεφάσισεν ἐπὶ τέλους νὰ ρίψῃ τὸ χειρόκτιον.

Ὁ ἐν Ἀθήναις πρεσβευτῆς τῆς Ἰταλίας κ. Γκράτσι τὴν 3 πρῶϊνὴν τῆς 28 Ὀκτ. 1940, δύο μόλις ὥρας μετὰ τὴν λήξιν τῆς δεξιώσεως τῆς πρεσβείας, ὅπου εἶχε τόσο ἐγκαρδίως σφίξῃ τὰς χεῖρας τῶν ἀνυπόπτων Ἀθηναίων προσκεκλημένων, ἐπέδιδε προσωπικῶς πρὸς τὸν τότε πρόεδρον τῆς Ἑλλην. Κυβερν. κ. Μεταξᾶν, τελεσιγραφικὴν διακοίνωσιν, διὰ τῆς ὁποίας. οὔτε ὀλίγον, οὔτε πολὺ, ἐζήτηι οὗτος ἀπὸ τῆν Ἑλλάδα τὴν ἐκουσίαν καὶ πλήρη ὑποδούλωσιν,

Εἰς τὴν διακοίνωσιν ἐκείνην ποῦ «*θὰ μείνει γραμμὴν εἰς μίαν ἀπὸ τὰς αἰσχροτέρας σελίδας τῆς παγκοσμίου ἱστορίας*»⁽¹⁾ ἡ Ἑλλάς ἀπήντησε μὲ τὴν ἔκρηξιν τῆς ἀγανακτησμένης τῆς ψυχῆς, μὲ τὸν ἐνθουσιασμόν τῆς, μὲ τὴν προθυμίαν τῆς εἰς κάθε θυσίαν. Ἀπήντησε μὲ τὸ ἱστορικὸν «ΟΧΙ».

Ὅπως ὅμως ἡ ἱστορία δὲν ἀναφέρει παρόμοιον βάνουσον τελεσίγραφον, οὕτω δὲν ἀναφέρει καὶ ἄλλο παράδειγμα μικροῦ λαοῦ παρουσιάσαντος ἔταντι ἰσχυροῦ ἐπιδρομέως τόσο ἀτρομον θάρρος καὶ ἐνότητα φρονήματος.

Εἰς τὰς αἵματοβαφεῖς χαράδρας τοῦ Γράμμου, Σμόλικα καὶ Κλεισούρας, τὰς ὁροσειράς τῆς Πίνδου ἀπὸ τὰς ὁποίας οἱ στρατηγοὶ τοῦ φασισμού ἠλπίζον ὅτι θὰ ἐξεχύνοντο αἱ μηχανοκίνηται φάλαγγες τοῦ ζωολογικοῦ τῶν βασιλείου, εἰς ἀπρόσκοπτον τουριστικὴν ἐκδρομὴν, οἱ Ἕλληνες στρατιῶται ἐπέφερον τὸ κορύφωμα τοῦ ἐξευτελισμοῦ εἰς τὸν ἰταλὸν δικτάτορα, καὶ τὸν ἠνάγκαζον νὰ ἀνακαλῆ διαρκῶς τοὺς ἀρχιστρατῆγους του, διὰ νὰ φορτώνη εἰς αὐτοὺς τὴν ἀνατροπὴν τῶν φιλοδόξων σχεδίων του.

* *

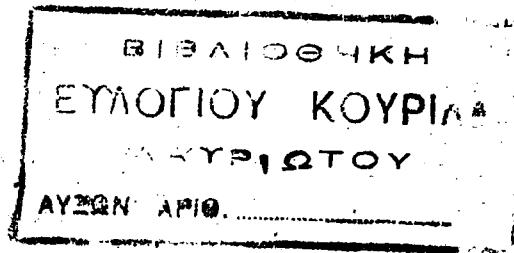
Αὕτη ἦτο ἡ Ἀλβανία, ποῦ ἐξεκόλαψεν εἰς ἀνεξάρτητον κράτος ἡ Αὐστροϊταλικὴ ἄμιλλα εἰς τὴν Ἀδριατικὴν καὶ ἐμεγάλυνεν ἡ ἱμπεριαλιστικὴ πολιτικὴ τῆς Ἰταλίας εἰς τὰ Βαλκάνια. Μετὰ εἰκοσιπενταετῆ βίον, διαρκῶν στάσεων, ἐπαναστάσεων καὶ ἀνωμαλιῶν, ἐξυπηρέτησε τὸν σκοπὸν διὰ τὸν ὅποιον ἐδημιουργήθη.

Ἴδου τέλος πῶς ἡ δημιουργία τοῦ θνησίγενους τούτου μωσαϊκοῦ

1. Δ. Κακλαμάνος: Εἰς Ἐλεύθερον Βῆμα Ἀθηνῶν 1—11—1940.

εις βάρος τῶν ἄλλων βαλκανικῶν λαῶν, καὶ ἰδίως τῆς Ἑλλάδος, ἦτο πάντοτε ἐπικίνδυνον ἔναυσμα πολέμου, τὸν ὁποῖον δὲν ἀπέφυγον, καὶ τὸν ὁποῖον δὲν θὰ ἀπεφευγον, ἐὰν δὲν μᾶς προελάμβανον τὰ διαδραματισθέντα εἰς τὴν Γερμανίαν γεγονότα.

ΤΕΛΟΣ

Σημείωσις:

Λόγοι ἀνυπέρβλητοι μᾶς ἐπέβαλον τὴν ἔκδοσιν τῆς παρούσης μελέτης μας, ὅπως παρουσιάζεται αὕτη, συμπτήξαντες εἰς ἄρκετὰ σημεῖα τὴν ἀρχικὴν μορφήν τῆς.

Ε Π Ι Λ Ο Γ Ο Σ

Πιστεύομεν νὰ ἀπεδείξωμεν, βάσει ξένων στοιχείων καὶ ἐπισήμων κειμένων ποὺ παρεθέσαμεν εἰς τὴν παροῦσαν μελέτην μας ὅτι ἀπὸ τὸν Ἀμβρακικὸν κόλπον ἕως τὸν Γενοῦσον ποταμὸν, εἰς τὴν Ἠπειρον, οἱ Ἕλληνες εἶναι αὐτόχθονες καὶ γηγενεῖς καὶ ὄχι ἄποικοι, οὔτε ξένοι παρεπίδημοι.

Εἰς τὴν περιοχὴν ὅθεν αὐτὴν δὲν ἔχομεν «γραικομανίαν», ὅπως μερικοὶ ἀνίστορητοι καὶ ἀργυρώνητοι, ἐπαναλαμβάνουν, ἀλλὰ γνησίαν ἑλληνικὴν ψυχὴν, τὴν ὁποίαν βέβαια δὲν πρόκειται νὰ σβύσῃ ὁ Ἐμβέρο Χότζας μὲ τὰς βιαιότητάς του ὅπως δὲν τὸ κατώρθωσαν καὶ οἱ προκάτοχοί του.

Ὅταν λοιπὸν αἱ Μ. Δυν. ἀπεφάσιζον τὸ 1920, νὰ ὑποτάξουν τὴν χώραν αὐτὴν εἰς τὴν Ἀλβανίαν, ἔπαιζαν εἰς βάρος τοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ τῆς Ἑλλάδος θλιβεράν τραγωδίαν. Ὁ εὐρωπαϊκὸς χάρτης τῆς ἐποχῆς ἐκείνης δὲν ἔχει νὰ ἐπιδείξῃ σκληροτέραν ἀδικίαν ἀπὸ τὴν προσκόλλησιν μιᾶς ἐπαρχίας καθαρώς ἑλληνικῆς, εἰς τὸ μωσαϊκὸν τῆς Ἀλβανίας.

Ἐὰν αἱ Μ. Δυν. ἔκρινον τότε ἀνεπιρέαστα καὶ μὲ πνεῦμα δικαιοσύνης τὸ ζήτημα τῆς Β. Ἠπειροῦ, θὰ ἔληγεν ἔκτοτε ὀριστικῶς τὸ Ἀλβανικὸν ζήτημα καὶ δὲν θὰ μετεβάλετο εἰς διαρκῆ ἐστίαν πυρκαϊᾶς εἰς τὰ Βαλκάνια, οὔτε θὰ ἐχρησίμευεν ὡς προγεφύρωμα τῶν Ἰταλῶν, τῶν ὁποίων αἱ βλέψεις θὰ ἑτεροματίζοντο ἔκτοτε ἅπαξ διὰ παντός.

* * *

Σήμερον, ἦλθε τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου καὶ τὸ ἔγκλημα τοῦ διχασμοῦ τῆς Ἠπειροῦ καιρὸς νὰ ἐπανορθωθῇ. Ὅταν δέ, κατόπιν μιᾶς τοιαύτης κληρονομίας, καὶ τόσων θυσιῶν καὶ ὑπηρεσιῶν ποὺ προσέφερεν ἡ Ἑλλὰς εἰς τὸν κοινὸν ἀγῶνα καὶ τὰς ὁποίας μὲ τόσους ἐπαίνους διεκήρυξαν κατ' ἐπανάληψιν, οἱ μεγάλοι μαε σύμμαχοι, ζητεῖ αὕτη ἐδάφη, καθηγιασμένα μὲ ποταμοὺς αἱμάτων, καὶ μὲ τὰς ἑκατόμβας τῶν ἐξοντωμένων ἐκεῖ Ἑλλήνων κατοίκων, νομίζομεν ὅτι ἡ ἀπαίτησίς της αὕτη, δὲν ἀποτελεῖ κατακτητικὴν ἐπέκτασιν τοῦ κράτους, ἀλλ' ἐπανόρθωσιν μιᾶς ἀδικίας καὶ ἐπάνοδον εἰς τὰ σύνορα, μέσα εἰς τὰ ὁποῖα ὁ ἑλληνισμὸς ἔδρασεν ἀπὸ αἰώνων, καὶ τὰ ὁποῖα σύνορα εἶναι κλεισμένα εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ ἔθνους.

Μὴ λησμονῶμεν ὅτι τὴν Β. Ἠπ., πολὺ πέραν τῆς γνωστῆς ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦτο περιοχῆς, διεξεδίκε καὶ ὁ Καποδίστριας, ὅταν διὰ ρηματικῆς διακοινώσεως τῆς 30-10-1825 διεκήρυσεν ὅτι «ἡ ἔκτασις τῆς Ἑλλάδος θὰ πρέπει νὰ καθορισθῇ πρὸς Β. διὰ γραμμῆς ἀρχομένης ἀπὸ τὰς ἐκβολὰς τοῦ ποταμοῦ Βοϊούσα».

* * *

Δι' ὅσους προτείνουν—καὶ μεταξὺ τῶν ἰδικῶν μας δυστυχῶς—τὴν λύσιν τοῦ λεγομένου Β. Ἠπ., ζητήματος, διὰ τοῦ δημοψηφίσματος καὶ τῆς ἀρχῆς τῆς αὐτο-

διαθέσεως τῶν λαῶν, αὐτοὶ λησμονοῦν ὅτι ἡ ἐπαρχία αὕτη, πρὸ ἐπὶ αἰῶνας ἐνεσάρκωνε τὴν Ἑλλάδα τῆς Ἑλλάδος, εἶνε ἢ πλέον μαρτυρικὴ ἀλύτρωτος ἐπαρχία, τὸ δὲ χῶμα τῆς εἶνε ζυμωμένο μὲ ἀφθονον ἑλληνικὸν αἷμα ἡρώων καὶ μαρτύρων. Λησμογοῦν τὰς ληστρικὰς συμμορίας, τὴν βαρεῖαν φορολογίαν, τοὺς ἐκτοπισμούς, τὴν συκοφαντίαν ἐπὶ συνωμοσίᾳ κατὰ τοῦ καθεστῶτος, μὲ τὴν βοήθειαν ξένης προπαγάνδας, τὰς φυλακίσεις, καὶ ὅλα τὰ καταχθόνια σχέδια, πρὸ ἐπὶ τόσα χρόνια, ὑφίσταται ὁ μαρτυρικὸς ἐκεῖνος λαὸς καὶ τὰ ὅποια ἐφαρμοζόμενα καὶ σήμερον μὲ πρωτοφανῆ σκληρότητα, μετέβαλον ἀνθροῦντα χωρία εἰς σωροὺς ἐρειπίων καὶ ἐξήπλωσαν παντοῦ τὸ μαρτύριον καὶ τὸ αἷμα.

Τὸ κριτήριον ὄθεν τῆς αὐτοδιαθέσεως τῶν λαῶν εἰς τὴν Β. Ἡπ. κατοπιν τόσων, διωγμῶν, ἐκτοπίσεων, σφαγῶν καὶ προγραμματικῆς ἐθνολογικῆς ἀλλοιώσεως τὴν ὁποίαν ὁ Ἄ. Ζώγου καὶ Ἐμβερ Χότζα καὶ οἱ συνένοχοι συνεργάται των ἐτελειοποίησαν ὅπως μὲ κάθε θυσίαν διαστρέφουν τὴν ἑλληνικὴν ὑπόστασιν τῆς χώρας ἀποτελεῖ, διὰ τοὺς Β. Ἡπ., ὕβριν κατὰ τῶν θυμάτων καὶ ἡρώων πρὸ καθηγίασαν μὲ τὸ αἷμα των τὰ ἀπαράγραπτα δίκαια τῆς Ἑλλάδος ἐπὶ τῆς χώρας των.

Ἡ ἐφαρμογὴ τῆς ἀρχῆς τῶν ἐθνικότητων εἰς τὴν Β. Ἡπ. εἶνε, ὑπο τοιαύτας συνθήκας, μία ἐπιβράβευσις τῶν ἀνηκούστων πιέσεων καὶ καταχθονίων σχεδίων τοῦ Φάν Νόλι, τοῦ Ζώγου, τοῦ Ἐμβερ Χότζα καὶ τῶν ἀνταξίων συνεργατῶν των, μὲ ἀντικειμενικὸν σκοπὸν τὴν ἐξόντωσιν τοῦ ἑλληνισμοῦ εἰς τὰ μέρη ἐκεῖνα, ἵνα μὴ ὑπάρχη πλέον ἐκεῖ βάσις ἑλληνικῶν ἀπαιτήσεων!

Εἰς τὸ δημοψήφισμα τῆς Β. Ἡπ., διὰ νὰ εἶνε τοῦτο εἰλικρινὲς καὶ ἀδιάβλητον, ἐπιβάλλεται ὅπως ἐκτὸς τῆς ψήφου τῶν ἐναπολειφθέντων ἑλληνικῶν πληθυσμῶν, ληφθῆ ὑπ' ὄψιν καὶ ἡ ψήφος τῶν ἐξορίστων, τῶν ἐκτοπισθέντων εἰς τὰ στρατόπεδα τῆς Κρούϊας, Κούξ, Ἀλεσίου καὶ Βερατίου, τῶν φυλακισμένων, τῶν σφαγιασθέντων καὶ ὄλων ἐν γένει τῶν ἡρωϊκῶν θυμάτων, ἢ ἀνάμνησις τῶν ὁποίων περιβάλλει μὲ φωτοστέφανον τὰ θύματα καὶ στιγματίζει τοὺς διώκτας των.

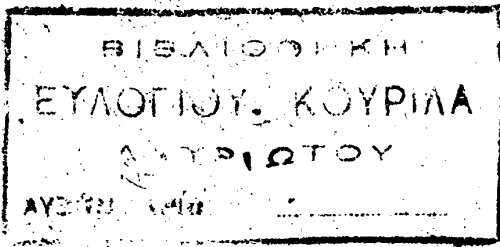
* *

Ἐκτὸς ὅμως τῶν ἀπροσβλήτων τίτλων πρὸ ἐπιβάλλουν τὴν ἐνωσμάτωσιν τῆς Β. Ἡπ., εἰς τὴν Ἑλλάδα, τὴν προσάρτησίν της ὑπαγορεύουν καὶ γενικώτεροὶ λόγοι. Διὰ τῆς καταλήψεως αὐτῆς ὑπὸ τῆς Ἑλλάδος ἢ περιοχῆ αὕτη θὰ παύσῃ νὰ θεωρῆται προγεφύρωμα ἀπειλῆς τῆς ἑλληνικῆς ἀκεραιότητος καὶ εἰρήνης εἰς τὰ Βαλκάνια. Μὲ τὴν κατάληψιν αὐτὴν ἐπὶ πλέον, τὴν ἀπελευθέρωσιν τῶν ὑπολοίπων ἀδελφῶν μας καὶ τὴν ἐθνικὴν μας οὕτω ὀλοκλήρωσιν, ἢ Ἑλλὰς θὰ δυνηθῆ νὰ στραφῆ ἀπερίσπαστος εἰς τὴν ἐσωτερικὴν της ἀνασυγκρότησιν, τὴν ἐξυψώσιν τοῦ βιωτικοῦ καὶ πνευματικοῦ ἐπιπέδου τοῦ λαοῦ της, καὶ συνεχίσῃ οὕτω τὴν ἐκπολιτιστικὴν της ἀποστολήν, τὴν ὁποίαν ἀπὸ χιλιετηρίδων ἐθεμελίωσεν εἰς τὴν Μεσόγειον καὶ διέδωκεν εἰς τὴν οἰκουμένην.

Ἀθῆναι Νοέμβριος 1945.

ΝΙΚΟΛΑΟΣ Β. ΠΑΤΣΕΛΗΣ

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Πρόλογος **Σελίς**
3

ΜΕΡΟΣ Α.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ι.

ΦΥΣΙΚΑ ΣΥΝΟΡΑ ΚΑΙ ΕΘΝΙΚΗ ΣΥΝΕΙΔΗΣΙΣ ΤΗΣ ΗΠΕΙΡΟΥ

Πρωτ. Φλωρεντίας 1913. Διατί ή Έλλάς τό 1913 δέν κατέλαβε τόν Αύλωνα. Φυσικά σύνορα τής Ήπειρου. Άρχαιοι Συγγραφείς. Ή Ήπ. είνε ή άρχαία Έλλάς, τά δέ όνόματα «Γραικός» καί «Έλλην» είνε ήπειρωτικά. Μυθολογία. Διατί τά ήπ. έθνη έκαλοούντο βάρβαρα. Συμμετοχή είνε τήν ναυμαχίαν τής Σαλαμίνοσ. Μέγ. Άλέξανδροσ. Πύρροσ. Αίμ. Παύλοσ. Συνέπειαι έπίδρομών βαρβάρων. Δεσποτάτοσ τής Ήπειρου. Σερβοκρατία.

5

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΙ.

ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΤΗΣ ΗΠΕΙΡΟΥ ΕΙΣ ΤΗΝ ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΙΝ ΤΟΥ ΕΘΝΟΥΣ (1430—1821) ΚΑΙ ΑΠΟΠΕΙΡΑΙ ΕΝΩΣΕΩΣ ΜΕ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Συμβολή είνε πνεύμα, χρήμα καί αίμα. Οί Μ. Εύεργέται καί ή άλβανόγλωσσοσ καταγωγή των. Φιλ. Έταιρία. Άποκλεισμοσ τής Ήπειρου άπό τό Έλλ. Βασίλειον τό 1830. Άπόπειραι ένώσεωσ καί αντίδροασί τής Εύρωπ. διπλωματίασ.

18

ΜΕΡΟΣ Β.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ι.

ΣΥΝΟΡΑ ΗΠΕΙΡΟΥ ΚΑΙ ΑΛΒΑΝΙΑΣ

Νέα καί Παλαιά Ήπειροσ. Άρχαιοι καί σύγχρονοι χάρται Ήπειρου καί Άλβανίασ. Ίταλικοι χάρται καί κρίσεισ Κλεμανσώ. Διπλωμ. αύστριακόν έγγρφοσ τοϋ 1887. Τουρκική διοίκησισ καί σύνορα Ήπ. καί Άλβ. Ι. Καστριώτησ, Άλή πασάσ. Τανζιμάτ 1844. Α. Ζουκάντα. Ίσμαήλ Κεμάλ. Ό Γενοϋσοσ ή μόνη μεθόριοσ μεταξύ Ήπειρου καί Άλβανίασ.

23

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ II.
Η Β. ΉΠΕΙΡΟΣ ΕΘΝΟΛΟΓΙΚΩΣ

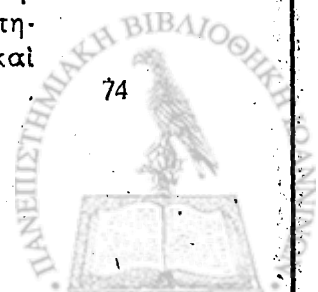
Σελίς

- α) Μωαμεθανοί. Πῶς διεδόθη ἡ μωαμ. θρησκεία εἰς τὴν Ἡπειρον. Καστριώτης καὶ Ἀμουράτ. Κίνημα Ὀρλώφ καὶ ἐξωμύσεις χριστιανῶν. Οἱ μωαμεθανοὶ ἐτήρησαν τὴν γλῶσσαν, τὰ ἦθη καὶ θρησκευτικὰ ἔθιμα τῶν Χριστιανῶν. Κρυπτοχριστιανοὶ Προτιμοῦν τὴν Ἑλλάδα ἀπὸ τὴν Ἀλβανίαν. 33
- β) Ἀλβανοί. Πότε ἀναφαίνονται. Στεροῦνται ἀρχῶν. Κρίσεις ξένων. Ἀνθρωπολογικαὶ καὶ θρησκευτικαὶ διαφοραὶ τῶν Ἀλβανῶν. Ἡ Ἀλβανία στερεῖται τῶν ὄρων πρὸς συγκρότησιν κράτους. 37
- γ) Κουτσόβλαχοι. 46
- α) Οἱ Κουτσόβλαχοι δὲν εἶνε Ρουμάνοι. Θεωρίαι Γιόρκα καὶ Παπακώστα. Διατί δὲν εἶναι Ρουμάνοι; Προπαγάνδα καὶ πράκτορες αὐτῆς. Στάσις Ὀσμάν πασᾶ Ἰωαννίνων. Ὁμολογίαι Ρουμάνων Ὑπ. Ἐπιθ. Σχολῶν. 48
- 2) Οἱ Κουτσόβλαχοι δὲν εἶναι ἐξελληνισθέντες Ἴταλοί. Θεωρίαι περὶ καταγωγῆς ἀπὸ Ρωμαϊκᾶς λεγεῶνας. Ὁμολογία Pellegriani. προπαγανδιστικοὶ Ἰταλικοὶ χάρται. 53
- 3) Οἱ Κουτσόβλαχοι εἶναι Ἕλληνες. Ἀνάλυσις τῆς κουτσοβλαχικῆς γλώσσης. Τοπωνυμικὰ Μετσόβου. Ἑλληνικὰ ἦθη καὶ ἔθιμα. Κουτσόβλαχοι ἀρματωλοί, ὄπλαρχηγοὶ καὶ Μ. Εὐεργέται. Ἐθνικὴ συνείδησις Σίνα 55

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ III.

Γ Λ Ω Σ Σ Α

- Ἐπιγραφαὶ Δωδώνης. Κρίσεις ξένων. Ὁμολογία Τουρκικοῦ τύπου διὰ τὴν ἑλληνικότητα τῆς Ἡπείρου. Ἐξέχοντες Ὄθωμανοὶ καὶ Ἀλβανοὶ ἐκπαιδευθέντες ἑλληνιστί. Αὐλὴ τοῦ Ἀλῆ πασᾶ καὶ ἑλληνικὴ γλῶσσα. 58
- α) Ἀλβανόφωνοι πληθυσμοί. Τὸ φαινόμενον τῆς διπλῆς γλώσσης εἰς τὴν Β. Ἡπ. Στατιστικοὶ πίνακες. Πότε ἐπεβλήθη ἡ ἀλβανικὴ καὶ ἤρχισεν ὁ ἐξαλβανισμὸς τῆς Β. Ἡπ. Ὑπόμνημα Ἀλβανῶν πρὸν τὸν Ὄθωνα 62
- β) Ἡ Ἀλβανία δὲν ἔχει γλῶσσαν. Κρίσεις ξένων. Ἐλλειψις ἀλβανικοῦ ἀλφαβήτου. Συνέδριον Μοναστηρίου 1908. Οἱ ξένοι διὰ τὴν ἀλβανικὴν γλῶσσαν. Διαλεκτικὴ διαφορὰ Γκέγκηδων καὶ Τόσκηδων 66
- γ) Ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα εἰς τὰ ἀλβανόφωνα τμήματα. Παρατηρήσεις ξένων, Ἑλληνικὰ σχολεῖα εἰς τὸ κέντρον τῆς Ἀλβανίας. Τί λέγει ὁ V. Bégar. Στατιστικοὶ Πίνακες 68
- δ) Γλῶσσα καὶ Ἐθνικότης. Ἡ γλῶσσα ὡς στοιχεῖον τῆς ἐθνικότητος. Ἐθνικὴ δρᾶσις ἀλβανοφῶνων Ἑλλήνων. Οἱ ξένοι περὶ ἐθνικότητος. Ἐθνικότης καὶ ἐθνικὴ συνείδησις. Κρίσεις ξένων. Weigand καὶ Ἀλβανόφωνοι Κορυτσᾶς, Σοβιετικὴ Ρωσσία καὶ ἐθνικὴ συνείδησις 74

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙV.

ΕΘΝΙΚΟΤΗΣ ΚΑΙ ΗΘΗ ΚΑΙ ΕΘΙΜΑ ΤΗΣ Β. ΗΠΕΙΡΟΥ

Ἡ Β. Ἡπειρος θεματοφύλαξ τῶν ἀρχαίων ἐθίμων. Ὁμότροπα ἦθη. Ἐφέστιοι Θεοί. Ὀρκοί. Ἐθιμα γάμου. Πόρθμεϊα. Περίδειπνον. Ποδόνητρα ὕδατα. Ἀγριλίκι	Σελίς 78
--	-------------

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ V.

Η ΕΘΝΙΚΗ ΣΥΝΕΔΗΣΙΣ ΤΩΝ ΑΛΒΑΝΟΦΩΝΩΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΩΝ

α) Θεσπρωτία. Τσάμηδες, ἀκραιφνέστεροι τῶν Ἑλλήνων. Οἱ Μουσουλμάνοι εἶναι ἐξισλαμισθέντες χριστιανοί. Στατιστικοὶ πίνακες. Στεροῦνται ἀλβαν. συνειδήσεως. Σύμβασις ἀνταλλαγῆς καὶ ἀπόφασις Μ. Ἐπιτρ. Δήλωσις Ρούφου	82
β) Σοῦλι. Ἐστία ἠρωϊσμοῦ καὶ ἐλευθερίας. Σοῦλι καὶ Μάνη. Α. Κατσώνης καὶ Φωτομάρας. Ἀλῆ πασσᾶς. Ἐκπατρισμός καὶ ἐπιστροφή εἰς πατρίδα. Κρίσεις ξένων. — Σοουλιώτισσα. Κρίσεις ξένων. Χορὸς Ζαλόγγου. Μονὴ Σέλτσου. Κρίσεις Murray. Ἡ ἠπειρώτισσα τὸ 1914 καὶ 1940	87
γ) Ἄγιοι Σαράντα—Βουθρωτός—Δέλβινον—Ἀργυροκάστρον. Ὁ Βουθρωτός ἐκτὸς τῶν διοικητικῶν τμημάτων τῶν Βενετῶν. Συμπεριλαμβάνετο εἰς τὴν Π. Ἡπειρον. — Τὸ Δέλβινο διετήρησε πάντοτε τὴν ἑλληνικότητά του. Πυρκαϊαὶ 1793 καὶ 1913. Κρίσεις ξένων. — Στατιστικὴ Ἀργυροκάστρου. Ὁ Τζιολιττι ἀναγνωρίζει τὴν ἑλληνικότητα του. Σχόλια ξένων. Ἡ ἐπαρχία Ἀργυροκάστρου τὸ 1821. Πρεσβευτικὴ Συνδιάσκεψις τοῦ 1913 καὶ κρίσεις ξένων. Ἀνακριτικὴ ἐπιτροπὴ 1922. Οἱ Ἀλβανοὶ ἀναγνωρίζουν τὴν ἑλληνικότητα τῆς ἐπαρχίας	92
δ) Χειμάρρα—Πρεμετῆ. Προπύργια τοῦ ἑλληνισμοῦ εἰς τὴν Β. Ἡπ. Προνόμια Χειμάρρας. Συμμετοχὴ εἰς τὰς ἐθνικὰς ἐξεγέρσεις. Χειμαρριῶται ἀγωνισταὶ τοῦ 1821. Ἀπόπειρα Ἀλῆ πασσᾶ καὶ Ὑψ. Πύλης πρὸς κατάργησιν τῶν προνομίων. Κίνημα ἀνεξαρτησίας τοῦ 1919. Ἰταλικὴ κατοχὴ. Προνόμια 1921. Πόλεμος 1940. — Ἐπιφανεῖς οἰκογένειαι ἐκ Πρεμετῆς. Ἐθνικὴ συνειδήσις τῶν κατοίκων	98
ε) Κορυτσᾶ—Μοσχόπολις. Δείγματα ἐθνικῆς συνειδήσεως τῶν Κορυτσαίων. Διαμαρτυρία 1921. Οἱ Ἴταλοὶ καὶ Ἀλβανοὶ ἀναγνωρίζουν τὴν ἑλληνικότητά της. Στατιστικὴ Γαλλικῆς Διοικήσεως καὶ σχόλια ἀλβανικῆς ἐφημερίδος. Συμφωνία Μυρστέγης. — Ἐκπολιτιστικὴ κίνησις Μοσχοπόλεως. Ἀντιζηλία Μουσουλμάνων. Συμμετοχὴ εἰς κίνημα Ὀρλώφ καὶ καταστροφὴ τῆς πόλεως. Πατριωτισμὸς Σίνα. Προπαγάνδα Μαργαρίτη. Κρίσεις ξένων	105

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ VI.

ΟΙ ΑΛΒΑΝΟΙ ΠΑΡΑΠΟΙΟΥΝ ΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑΝ

Οἱ Ἀλβανοὶ διεκδικοῦν τὸν Μ. Ἀλέξανδρον καὶ τὸν Δία. Ναϊμ Φράσαρη. Ἰσμαήλ Κεμέλ. Ἐγκύκλιος Βρυξελλῶν. Ἀλβανοποίησις τῆς λέξεως «Τόμαρος». Πῶς διεκδικοῦν τὴν Μακεδονίαν. Οἱ Ἕλληνες τῆς Ἡπέ-

ρου είναι αυτόχθονες και όχι εξελληνισθέντες Ἕλληνοί. Μεταστροφή τῆς ἀληθείας εἰς τὸ διαμέρισμα Κορυτσᾶς καὶ Ἀργυροκάστρου. Ὁμὲρ Νισάνη

113

ΜΕΡΟΣ Γ'

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ I.

ΠΩΣ ΕΓΕΝΝΗΘΗ ΤΟ ΖΗΤΗΜΑ ΤΗΣ Β. ΗΠΕΙΡΟΥ

- α) Ἡ Αὐστρία καὶ ἡ Ἑπειρος.— Συνθήκαι ἀναγνωρίζουσαι εἰς τὴν Αὐστρίαν δικαιώματα προστασίας ἐπὶ τῶν καθολικῶν τῆς Ἀλβανίας. Πολιτικὴ ἐκμετάλλευσις τοῦ δικαιώματος τούτου. Ἀνδράση καὶ κόμης de Beust. Ἀνταγωνισμὸς Ἰταλίας. Συνέδριον τοῦ Βερολίνου. Στατιστικοὶ πίνακες ἐμπορίου Αὐστρίας καὶ Ἰταλίας. Διατὶ ἡ Αὐστρία δὲν κατῴρθωσεν νὰ ἐπιβληθῆ εἰς τὴν Ἑπειρον 120
- β) Ἡ Ἰταλία καὶ ἡ Ἑπειρος. Βενετία καὶ Ἀδριατικὴ. Ἡ Ἰταλία διάδοχος τῆς Βενετίας. Ἀπόπειραι δημιουργίας συμφερόντων εἰς τὴν Ἑπειρον. Σάν Τζουλιάνο. Οἰκονομικὴ προπαγάνδα. De Gubernanti καὶ Melleire. Ἡ Ἰταλία θέλει νὰ ἐξαλβανίσῃ τὴν Ἑπειρον. Ἡ Ἀλβανία εἰς τοὺς Ἀλβανοὺς καὶ κρίσεις Σλούμέκη 124
- γ) Ἀντιἑπειρωτικὴ πολιτικὴ τῶν Αὐστροϊταλῶν. Παραχώρησις τῶν Ἰονίων νήσων. Συνέδριον τοῦ Βερολίνου. Ἰδρυσις Ἀλβανικοῦ Συνδέσμου. Ὁ Κρίσις ἀρνεῖται πραγματικὴν ἄλβανικὴν ἐθνότητα 128
- δ) Αὐστροϊταλικὴ συνεργασία καὶ ἀντιζηλία. Συνεννόησις ἀποχῆς promessa di non fare) τοῦ 1899 καὶ διάφοροι ἄλλαι μέχρι τοῦ 1914. Ἰταλικὴ ἀντίδρασις διὰ τὴν κατάληψιν τοῦ Νόβι-Παζάρ 1909. Ἀρχὴ τοῦ Ἀδριατικοῦ ἰσοζυγίου καὶ «mare italiano.» Σιδηρόδρομος Αὐλῶν—Μοναστηρίου καὶ Βιέννη—Θεσσαλονίκη 132
- ε) Αὐλῶν. Αὐστροϊταλικὴ ἀντιζηλία. Ἡ Ἰταλία ἀπειλεῖ τὴν Ἑλλάδα μὲ πόλεμον ἐάν καταλάβῃ τὸν Αὐλῶνα. Ἐπίσημα ἔγγραφα. Ὁ φόβος τοῦ Ἰταλικοῦ Ναυτικοῦ Ἐπιτελείου. Ὁ πόλεμος τοῦ 1912 ἀποκαλύπτει τὰ σχέδια καὶ τῶν δύο. Διατὶ ἡ Ἰταλία τὸ 1914 ἐπολέμησεν ὑπὲρ τῆς Τριπλῆς Συνεννοήσεως. Συνθήκη τοῦ Λονδίνου 1915 καὶ Ραπάλλο 1920 135

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ II.

Η ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΞΙΣΙΣ ΤΟΥ Β. ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟΥ ΖΗΤΗΜΑΤΟΣ

- α) Βαλκανικοὶ πόλεμοι. Συνεννόησις Βενιζέλου-Πάσις. Συνδιασκέψεις Λονδίνου. Συνθήκη καὶ Πρωτόκολλον Λονδίνου. Δημοψήφισμα. Ἐκθεσις Γάλλου συνήχου. Πρωτ. Φλωρεντίας. Διαμαρτυρία Ἑλλάδος 139
- β) Αὐτονομιακὸν κίνημα. Ἐπανάστασις Β. Ἡπ. Πρωτ. Κερκύρας. Διαμαρτυρία Χάρδεν. Ἡ Ἑλλὰς ἀνακαταλαμβάνει τὴν Β. Ἡπ. Ἡ μυστικὴ συνθήκη τοῦ Λονδίνου καὶ τὸ Πρωτ. τῆς Φλωρεντίας 148
- γ) Παγκόσμιος πόλεμος 1914—18. Ἀρχὴ τῶν ἐθνοτήτων. Ἐπιτροπὴ τῶν Ἑλληνικῶν ζητημάτων. Συμφωνία Τιττόνι—Βενιζέλου.

Ἄνωτ. Διὰσ. Συμβούλιον καὶ Ἄμερ. Γερουσία. Συμφωνία Καπετσί-
στης. Καταγγελία τῆς Συμφωνίας Τιττόνι — Βενιζέλου. Ἐπικύρωσις
Πρωτ. Φλωρεντίας

152

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΙΙ.

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΚΑΙ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΑ ΜΕΙΟΝΕΚΤΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΠΡΩ- ΤΟΚΟΛΛΟΥ ΤΗΣ ΦΛΩΡΕΝΤΙΑΣ

Ἅγιοι Σαράντα φυσικὸς λιμὴν τῆς Ἠπείρου. Ἡ Κορυτσά ὡς οἰκονομικὸς
καὶ στρατιωτικὸς παράγων. Στενά τῆς Κλεισούρας. Κρίσεις Μιτράκ

157

ΜΕΡΟΣ Δ΄.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ι.

Η. Β. ΗΠΕΙΡΟΣ ΥΠΟ ΑΛΒΑΝΙΚΟΝ ΚΑΘΣΤΩΣ

Σύμφωνον μειονοτήτων. Ἀθέτησις διεθνῶν ὑποχρεώσεων. Διωγμὸς τῆς Ἐκ-
κλησίας. Συνέδριον Βερατίου. Ἀυτοκέφαλον Ἀλβανικὴς Ἐκκλ. ησίας.
Ἀπαγόρευσις ἑλληνικῆς γλώσσης. Κ. Τ. Ε. Ἡ Ἀλβανία ἀθετεῖ τὰς
ὑποσχέσεις τῆς. Ἄκυρος συνταγματικὴ καὶ ἐκλογικὴ μεταρρύθμισις.
Ἀλλαγὴ ἑλληνικῶν τοπωνυμιῶν. Ἀγανάκτησις Βενιζέλου. Μισε. ἄλλη-
νισμὸς Ζώγου. Καθεστῶς Ἐμβέρ Χότζα

161

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΙ.

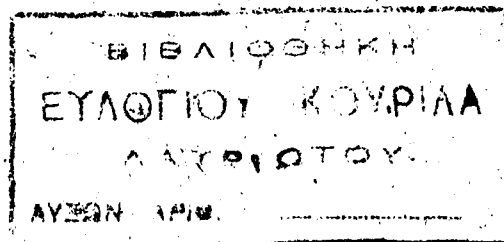
ΥΠΟΤΑΓΗ ΤΗΣ ΑΛΒΑΝΙΑΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΙΤΑΛΙΑΝ ΚΑΙ ΕΠΙΘΕΣΙΣ ΚΑΤΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Ἰταλικὴ πολιτικὴ ἔναντι τῆς Ἀλβανίας ὡς αὐτονόμου κράτους. Ἐπι-
κράτησις Ἀχμέτ Ζώγου. Σύμφωνα ὑποτάσσοντα τὴν Ἀλβανίαν εἰς
τὴν Ἰταλίαν. Κατάληψις τῆς χώρας. Ψευδολογία Μουσσολίνι καὶ
Ἐπιβουλῶν του. Οἱ Ἀλβανοὶ δέχονται τὸν κατακτητὴν. Ἐνωσις τῶν
δύο χωρῶν. Ὁ Μουσσολίνι ἐπωφθαλμιᾷ τὴν Ἑλλάδα. Ἰταλικάι συκο-
φαντικά. Τελεσίγραφον 28|10|1940. Ἡ Ἀλβανία ἐξεπλήρωσε τὸν προο-
ρισμὸν τῆς ἰδρύσεώς της

168

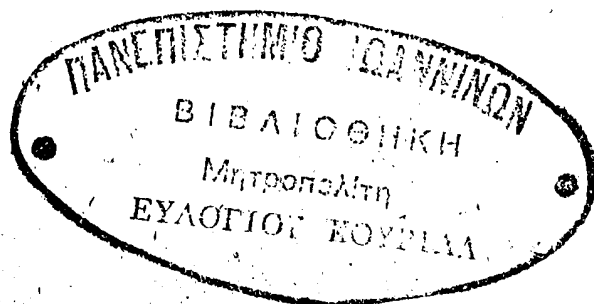
Ἐπίλογος

178

ΔΙΟΡΘΩΣΕΙΣ ΚΥΡΙΩΤΕΡΩΝ ΣΦΑΛΜΑΤΩΝ

Σελ.	5	στίχ.	4	ἀντι	ΜΥΘΟΔΟΓΙΑ	ἀνάγνωθι	ΜΥΘΟΛΟΓΙΑ
»	5	»	5	»	Ἡρείρου	»	Ἡρείρου
»	10	»	41	»	Ἱεροῖο	»	Ἱερεῖς
»	15	»	28	»	αὐτοκράτων	»	αὐτοκράτωρ
»	18	»	1	»	ΕΝΟΥΣ	»	ΕΘΝΟΥΣ
»	25	»	30	»	κάτωθι	»	κάτωθι
»	30	»	13	»	ἐθνικά	»	ἐθνολογικά
»	46	»	18	»	μονίμους	»	μονίμως
»	—	»	33	»	Tourquie	»	Turquie
»	50	»	26	»	ἀθηλληνικός	»	ἀνθελληνικός
»	53	»	31	»	Βουκουρεκτίου	»	Βουκουρεστίου
»	—	»	32	»	Harrel	»	Harret
»	67	»	26	»	καλτικήν	»	κελτικήν
»	70	»	25	»	Δροβιάνης	»	Δροβιάνης
»	76	»	6	»	ἀνέλογος	»	ἀνάλογος
»	90	»	26	»	ἀποστρέφουσε	»	ἀποστρέφουσαι
»	93	»	19	»	μόννο	»	μόνον
»	95	»	14	»	μήνας	»	μήνας
»	96	»	38	»	1845	»	1945
»	105	»	4	»	Μουφτή	»	Μουφτή
»	134	»	23	»	Αἶρενβαλ	»	Αἶρενταλ

ΜΕΛΕΤΑΙ ΙΔΙΟΥ

- 1) Τὰ διασυμμαχικά χρέη (Ἀθῆναι 1924)
- 2) Τὰ δικαιώματα Βουλῆς καὶ Γερουσίας διὰ τὴν ψήφισιν τοῦ Προϋπολογισμοῦ (Ἀθῆναι 1924)
- 3) Γεώργιος Σταύρου. (Ἠπ. Χρονικά. Ἰωάννινα 1929).
- 4) Ἱστορία τῶν Οἰκονομικῶν Θεωριῶν κ. κ. Ζιδ καὶ Ρίστ (Ἐκ τοῦ Γαλλικοῦ, τόμοι δύο, Ἀθῆναι 1931)
- 5) Τράπεζα Διεθνῶν Διακανονισμῶν. (Ἀθῆναι 1931)
- 6) Ἰωάννης Κωλέττης (Ἰωάννινα 1931)
- 7) Οἰκονομικὴ καὶ Δημοσιονομικὴ πολιτικὴ τοῦ κόμητος Καβούρ (Ἀθῆναι 1931)
- 8) Πῶς ἐχάσαμεν τὴν Ἥπειρον εἰς τὸ Συνέδριον τοῦ Βερολίνου (Ἐννέα ἄρθρα εἰς τὸν Ἠπειρωτ. Ἀγῶνα Ἰωαννίνων 17—27 Ἀπριλ. 1932)
- 9) Γένεσις καὶ ἐξέλιξις τῶν Τραπεζῶν (Τέσσαρα ἄρθρα εἰς «Ἐργασίαν» τεύχη Νο 254—257)
- 10) Ἡ Διευθυνομένη Οἰκονομία ἐν τῇ θεωρίᾳ καὶ τῇ πράξει (Εἰς τὸ αὐτὸ περιοδικόν, τεύχη Νο 264—268)
- 11) Ἡ Πολιτ. Οἰκονομία καὶ ἡ παγκόσμιος οἰκονομικὴ κρίσις (Τέσσαρα ἄρθρα εἰς τὸ αὐτὸ περιοδικόν, τεύχη Νο 318—319 καὶ 347—348)
- 12) Ὁ ἰατροφιλόσοφος Δελβινακιώτης Κ. Ἡροκλῆς Βασιιάδης (Ἀθῆναι 1935)
- 13) Ἡ Οἰκονομικὴ Πολιτικὴ καὶ ὁ πλοῦτος Ἀλῆ πασᾶ τῶν Ἰωαννίνων (Ἀθῆναι 1936)
- 14) Ὁ Βλακωρίτης καὶ ἡ Ἥπειρος (Ἀθῆναι 1937)
- 15) Τὸ νέον Σύνταγμα τῶν Σοβιετ καὶ ἡ πολιτικὴ, οἰκονομικὴ καὶ κοινωνικὴ ἐξέλιξις τῆς χώρας (Εἰς Ἀρχ. Οἰκ. καὶ Κοιν. Ἐπιστ. 1937)
- 16) Ὁ Δελβινακιώτης δημοσιογράφος Ἀριστείδης Ρούκης (Εἰς «Ἠπειρωτικά» Τόμ. Α' 1938)

ΠΡΟΣΕΧΩΣ:

Τρόπαιον Δελβινακίου Γ. Γαζῆ (Μετὰ βιογραφίας τοῦ συνθέτου τοῦ Τροπαιοῦ καὶ συμπληρωματικῶν καὶ ἐπεξηγηματικῶν σημειώσεων)

